

ҚАЗАҚСТАН
РЕСПУБЛИКАСЫ

ЕЛМЕН СЫРЛАСУ

XVI ТОМ

НҰРСҰЛТАН НАЗАРБАЕВ

ЕЛМЕН СЫРЛАСУ

СӨЗДЕР, СҰХБАТТАР

XVI ТОМ

KUL TEGIN
АСТАНА
2013

УДК 342
ББК 67.400.6
Н 86

*Қазақстан Республикасының Мәдениет және ақпарат министрлігі
Ақпарат және мұрағат комитеті "Әдебиеттің әлеуметтік маңызды түрлерін
басып шығару" бағдарламасы бойынша шығарылды*

Жобаның авторы: М. ЖОЛДАСБЕКОВ,
филология ғылымдарының докторы, профессор

Ғылыми кеңесші: М. ҚАСЫМБЕКОВ,
саясат ғылымдарының докторы

Жалпы редакциясын басқарған: Е. СЫДЫҚОВ,
тарих ғылымдарының докторы, профессор

Н 86 **Нұрсұлтан Назарбаев:**
ЕЛМЕН СЫРЛАСУ. – Астана: «Күлтегін» баспасы, 2013.
Т. 16. – 224 б.
ISBN978-601-7318-35-2

"Елмен сырласу" – Тәуелсіз Қазақстан мемлекеттігінің негізін қалаушы, оның тұңғыш Президенті Н. Назарбаевтың халық алдындағы тарихи парызын терең сезіне білетін азаматтық жауапкершілігін, тұрақтылық пен ұлтаралық татулық идеясын Қазақстан аясында ғана жүзеге асырып қоймай, әлемдік деңгейге көтерген көрегендігін, әлемдік деңгейдегі қайраткерлігін айқара ашып көрсететін көп томдық шығарма.

Басылымда Н. Назарбаевтың қоғам дамуының 1998 жылдың екінші жартысындағы өнегелілікпен өрілген баяндамалары, мәлімдемелері, ақпарат құралдары өкілдеріне берген сұхбаттары, оқыған дәрістері енгізілген.

Кітап тарихшыларға, саясаттанушыларға, саясатшыларға, жоғарғы оқу орындарының оқытушылары мен студенттеріне, сондай-ақ өз елінің тарихын танып білуге зейін қойған жалпы оқырмандарға арналған.

**УДК 342
ББК 67.400.6**

ISBN 978-601-7318-2 Т. 16.
ISBN 9965-642-78-8 (общ.)

© «Күлтегін» баспасы, 2013

ИНТЕРВЬЮ ПРЕЗИДЕНТА РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН Н. А. НАЗАРБАЕВА РОССИЙСКИМ ЖУРНАЛИСТАМ*

Москва, 8 июля 1998 года

НАЗАРБАЕВ НАТТУРЧУМ

Мы собираемся быть вместе, то такого обсуждения, как сейчас, о нашей дружбе и сотрудничестве с Россией не было. Это могло бы быть, если бы были такие слова, что я в сплыве в России читал много раз. Поэтому до сих пор интересуюсь им и стараюсь вместе.

Мы сегодня решали прежде всего политические вопросы, но на Каспий есть нечто, да, ее можно считать. Соглашение по Каспию будет работать на Ельцина и Назарбаева. Оно будет работать на сотрудничество, но не то, чтобы регион Каспия служил на благо обеих стран, на благо двух народов.

Что касается совместного исследования, которое мы сделали, и людей, которые затем соглашения между руководителями, то это говорит о том, что добрая воля правителей, когда отношения между государствами на дружеской основе, ориентированный на XXI век.

* Газета "Известия" № 131, 8 июля 1998 года.

Адамзат баласы ғарышқа көтеріліп, техникалық жаңа дәуірге есік ашып берген жаңа сапарын қазақтың қасиетті даласынан бастаған болатын.

Біздің болашаққа самғауымыз әлі аяқталған жоқ, жаңа ғана басталды. Қазақстанның қандай болмағы, оның әлемде қандай орын алмағы тек сіз бен бізге байланысты. Қауіп-қатер орасан. Бірақ мүмкіндігіміз одан да орасан. Біздің ісіміздің таразысы - тарих.

Халқымызда "Қиындыққа мойыма, ұмтыл-дағы іспен жең, мақсатсыз жан өмірде қанаты жоқ құспен тең", - деген аталы сөз бар. Сондықтан да болашақтың жолындағы осы айқаста мерейіміз үстем болу керек.

НҰРСҰЛТАН НАЗАРБАЕВ

ИНТЕРВЬЮ ПРЕЗИДЕНТА РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН Н. А. НАЗАРБАЕВА РОССИЙСКИМ ЖУРНАЛИСТАМ*

Москва, 6 июля 1998 года

Как уже сообщалось, 6 июля в Кремле прошли переговоры Президента Казахстана Нурсултана Назарбаева и Президента Российской Федерации Бориса Ельцина, в ходе которых был обсужден широкий круг вопросов двустороннего сотрудничества, а также актуальные международные проблемы.

О переговоре...

– Поручения о подготовке этих документов мы дали в декабре прошлого – январе этого года. Документы были подготовлены к официальному визиту. Но, учитывая ситуацию в России, утверждение антикризисной программы, мы с Борисом Николаевичем договорились о моем рабочем визите, поскольку эти документы – слишком важные как для России, так и для Казахстана. Я думаю, что если бы у государств, у двух народов не созрело бы такое высочайшее доверие, такое искреннее убеждение, что в будущем мы собираемся быть вместе, то такого документа, как договор о вечной дружбе и союзнчестве, обращенном в XXI век, не могло бы быть. Там сказаны такие слова, что и в случае агрессии против одного из государств военную интервенцию мы встречаем вместе.

Мы сегодня решали прежде всего политические вопросы. Да, на Каспий есть нефть, да, ее можно получить. Соглашение по Каспию будет работать не на Ельцина и Назарбаева. Оно будет работать на следующие поколения, на то, чтобы регион Каспия служил на благо обоих государств, на благо двух народов.

Что касается совместного заявления, которое мы сделали, и подписанных затем соглашений между правительствами, то это говорит о том, что добрая воля президентов, наши отношения вышли совершенно на другой уровень, ориентированный на XXI век.

* Газета "Казахстанская правда", 8 июля 1998 года.

Подписание соглашений проходило во второй половине дня в Белом доме. Это были соглашения между правительством Республики Казахстан и правительством Российской Федерации "О поощрении и взаимной защите инвестиций и капиталовложений", "О регулировании процесса переселения и защите прав переселенцев", "Об условиях вывода с территории Республики Казахстан испытательного полигона в/ц 02271 войск федерального агентства правительственной связи и информации при президенте Российской Федерации на территорию Российской Федерации", "Об интеграции предприятий ядерно-топливного цикла", "О сотрудничестве и обмене информацией в области борьбы с нарушениями налогового законодательства", "О сотрудничестве в области использования космической и авиационной техники, технологии и дистанционного зондирования земли".

Подписаны также соглашения между Министерством внутренних дел РК и Министерством внутренних дел РФ "О сотрудничестве органов внутренних дел приграничных регионов", между таможенным комитетом РК и таможенным комитетом РФ "Об упрощенном порядке таможенного оформления и контроля товаров и транспортных средств, ввозимых из Российской Федерации на комплекс "Байконур" и вывозимых с комплекса "Байконур" в Российскую Федерацию". Общим же показателем конструктивности, отражающей новый дух казахстанско-российских отношений, стало подписание в этот день свыше полутора десятков двусторонних документов.

Казахстан и Россия подтвердили стратегический характер сотрудничества в нефтегазовой отрасли. Так же, как и Нурсултан Назарбаев, премьер-министр России Сергей Кириенко на встрече с журналистами в Белом доме дал высокую оценку совместным усилиям сторон по реализации проекта Каспийского трубопроводного консорциума, подтвердив настрой на скорейший переход к стадии строительства нефтепровода. Правительствам двух стран поручено обеспечить начало строительных работ в октябре этого года. Обсужден также в повестке двусторонних экономических отношений вопрос об увеличении пропускной способности нефтепровода "Атырау – Самара" и повышении квоты на транзит казахстанской нефти через нефтепроводную систему России.

О положении русскоязычного населения в Казахстане.

– Предлагаю найти вам какую-либо еще страну, в которой бы 70 процентов школ обучало детей на русском языке, в которой такие же высокие государственные должности занимали бы представители некоренной национальности и в которой 80 процентов средств массовой информации выходило бы на русском языке. При этом казахское население в республике переживает те же общие трудности, что и русскоязычное. Хочу высказать пожелание о том, чтобы СМИ прилагали больше усилий, дабы крепить отношения, вызывающие доверие народов друг к другу, а не национальную вражду.

Известно, что партнерство двух государств строится на большой договорно-правовой базе, состоящей из более чем двухсот пятидесяти договоров и соглашений, которые охватывают практически все сферы деятельности. Отмечалось, что не все из этих документов работают в должной мере, затормаживая тем самым ход торгово-экономического сотрудничества. Среди стран СНГ Россия по-прежнему является самым крупным торговым партнером Казахстана. Между двумя странами установлен режим свободной торговли без изъятий и ограничений на постоянной основе. Удельный вес Российской Федерации в общем товарообороте Казахстана за 1997 год составил 38,7 процента.

Отмеченное в последнее время резкое падение объемов торговли между двумя странами продиктовало необходимость принятия действенных решений по реализации имеющегося потенциала. В частности, среди причин, сдерживавших развитие взаимной торговли, были различия в подходах сторон к формированию налоговой и таможенно-тарифной политики. В этой связи удалось наметить ряд конкретных мер по сближению позиций. Подписанное в ходе визита соглашение о взаимной защите инвестиций позволяет теперь представителям деловых кругов Казахстана и России более активно размещать свои капиталы на рынках двух стран. А скорейшее урегулирование финансово-кредитных отношений, отвечающее интересам обеих стран, может стать важным импульсом для дальнейшего развития и углубления всего спектра казахстанско-российских отношений.

В соответствии с новым уровнем отношений правительствам поручено до конца 1998 года подготовить для подписания президентами договор об углублении экономического сотрудничества между Казахстаном и Россией сроком на десять лет и соответствующую программу действий. Предусмотрено осуществить комплекс мер по их выполнению, который включает в себя развитие производственной и научно-технологической кооперации, установление прямых связей между хозяйствующими субъектами всех форм собственности, взаимодействие деловых кругов на уровне регионов.

В своем совместном заявлении Борис Ельцин и Нурсултан Назарбаев подчеркнули обоюдное стремление сторон к скорейшей и полной реализации достигнутых в рамках визита договоренностей. В нем декларируется стремление двух стран к сотрудничеству в решении проблем как региональной, так и глобальной безопасности, мирного освоения космического пространства и реформирования СНГ.

Президенты высказались также за постепенное проведение делимитации казахстанско-российской границы, подчеркивая, что она была и останется границей дружбы – не разделяющей, а соединяющей братские народы Казахстана и России.

При обсуждении международных проблем Нурсултан Назарбаев и Борис Ельцин выразили серьезную озабоченность усилением напряженнос-

ти в Южной Азии. Их общая позиция такова: Индия и Пакистан должны отказаться от проведения новых испытаний и присоединиться к Договору о нераспространении ядерного оружия. В ходе визита отмечено, что Россия поддерживает выдвинутую Казахстаном инициативу о созыве Совещания по взаимодействию и мерам доверия в Азии.

Следует отметить, что нынешний рабочий визит Президента Казахстана стал не просто удачным. Уже сейчас можно предполагать, что плодотворность его для людей двух стран очевидна.

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ПРЕЗИДЕНТІ Н. Ә. НАЗАРБАЕВТЫҢ ЕЛ АЗАМАТТАРЫНА ҮНДЕУІ*

Астана, 11 шілде 1998 жыл

Қымбатты отандастар!

Осыдан бірнеше ай бұрын уағда еткенімдей, Қазақстан халқына менің бүгінгі үндеуім, біздің қазіргі өміріміздегі, сірә, ең бір қауіпті құбылыс болып тұрған сыбайлас жемқорлыққа қарсы күрес мәселесіне арналып отыр.

Өміріміздің барлық салаларына барған сайын дендеп ене бастаған сыбайлас жемқорлық еліміздің экономикалық саясаты мен даму стратегиясын бұрмалайды, мемлекеттік бюджет пен мемлекеттік меншікке тікелей не жанама түрде зиян келтіреді.

Яғни, бүгінгі күні қаражатқа аса зәру болып отырған әлеуметтік салаға да барған сайын келеңсіз ықпал жасай бастайды.

Сыбайлас жемқорлық өндірістік секторды да қатты әлсіретеді, әдетте қырсыз әрі қымқырғыш басқарушылар отырған кәсіпорындарда инвестициялық ахуал нашарлап, адал инвесторлардың елімізге деген ынта-ықыласы кемиді. Соның салдарынан біздегі жұмыс орындары азаяды, әрі салық салу өрісі де тарыла түседі. Әрі біз инвесторлардың сенімінен айырыламыз.

Мәселе сыбайлас жемқорлықтан келетін экономикалық шығасының ұлғаюына ғана тіреліп отырған жоқ. Оның қатері әлдеқайда ауқымды, әрі әлдеқайда ауыр, ол қоғамның демократиялық таянышын шайқалтып, заңға, әділетке деген сенімді жояды. Әлі де жалпыадамзаттық өркениетті сипатқа ие бола қоймаған адамгершілік құндылықтарымызға жегі болып тиетін түрі де бар.

Ол, ол ма, сыбайлас жемқорлық орта қымсынбастан, қылмыстық әлеммен белсене байланыс орнатады, барлық салаларды біртіндеп өзіне қаратып, ықпал жасайтын топтар жасақтайды, сөйтіп тіпті саяси билікті қолына алу қатерін төндіреді. Мұндай кездегі оқиғалардың даму барысы әдетте осылай болып келеді.

Азиядағы дағдарыстың туындауына сыбайлас жемқорлықтың ықпалының аз болмағаны аян, онда қаражат пен кредиттер бөлісі экономикалық

* "Егемен Қазақстан" газеті, 11 шілде 1998 жыл.

тиімділік принципі тұрғысынан емес, ұялас және олигархиялық топтардың қалыптасуы, экономиканың тұтас бір секторлары монополияға айналдыру мен тұмшалау тұрғысында жүргізілді.

Мұның неге ұшыратқаны белгілі, ауыр қаржылық және саяси сілкіністер туғызып, халықтың қалың бұқарасы қатты күйзелді, дағдарыстың басқа елдерге көшу, әлемдік дағдарысқа ұласу қатері төнді.

Әлбетте мұның басқа елдердің алаңдаушылығын туғызбай қоймайтыны мәлім, ендігі жерде олар осы құбылысқа қарсы күресте күш біріктіріп, тиісті шаралар қолдана бастады.

Халыққа арнаған соңғы Жолдауымда мен сыбайлас жемқорлыққа қарсы өзіміздің аяусыз күрес жүргізетінімізді мәлімдеген едім. Егер де біз жеке адамның, қоғамның және мемлекеттің қауіпсіздігін қамтамасыз ете алма-сақ, онда елімізді өркендету жөніндегі стратегиямыздың сәтсіздікке ұшы-рары сөзсіз.

Турасын айту керек, осыншама күш-жігер жұмсап отырғанына қарама-стан, біздің құқық қорғау органдары өз міндеттерін тиісінше атқара алмай келеді. Олар жасалған қылмысты жазасыз қалдырмау жөніндегі міндетін орындай алмай отыр. Бұл органдар қылмыстық ортаға қарағанда, өтпелі кезеңнің экономикалық және әлеуметтік жағдайларына іле бейімделе алған жоқ, сөйтіп түсін тез өзгертіп отыратын қылмысты тыятын пәрменді ша-ралар қолдана білмеді. Ол, ол ма, соңғы кезде қылмысқа қарсы күресуге тиіс адамдардың өздері жасаған қылмыстардың көбейіп кеткені білініп жүр.

Әлбетте жазасыздық демократияның негізгі принциптеріне қайшы келеді. Соның салдарынан көптеген адамдарымыздың санасында адал да жасампаздық еңбек тиімсіз, оның қадірі кетті дегендей ұғымның ұялай бастағаны да жасырын емес.

Әдетте сыбайластық дертіне шалдыққан қоғам Отанға деген сүйіспен-шіліктен, өз халқы үшін мақтаныш сезімінен, ұлттық дәстүрді құрметтеуші-ліктен айрылады. Мұндай қоғамның имандылық тірегі босаңсып, онда өзіміздікке ұласатын жеке бастың әсіре менмендігі үстем түседі, бәрі де, тіпті мемлекет мүддесін сатуға дейін оңай олжа табудың жолына тігіледі.

Ендігі жерде мен мемлекеттік қаржы саласын, банк жүйесін, байланыс пен телекоммуникацияларды, энергетика мен көлік саласын қатаң прези-денттік және қоғамдық бақылаудың аясына аламын.

Сыбайлас жемқорлық қоғамның барлық ұстындарына, мемлекеттің кон-ституциялық негіздеріне қатер төндіреді, сондықтан да оған қарсы тұру – ортақ ұлттық міндет.

Бұл бағыттағы әзірлік жұмыстары аяқталып, қажетті заңдық негіз қалан-ды. Биылғы жылдың басынан бері жаңа Қылмыстық, Қылмыстық іс жүргізу және Қылмыстық атқару кодекстері күшіне енді. Таяуда "Ұлттық қауіпсіздік туралы" және "Сыбайлас жемқорлыққа қарсы күрес туралы" заңдар қолда-ныла бастады. Өткен жылы құқық қорғау органдары мен арнаулы қызмет-терді реформалау қолға алынды. Заңның орындалуын қадағалау жөніндегі

күллі жұмысты үйлестіру Қауіпсіздік кеңесі мен оның аппаратына жүктеледі. Мен одан кімге де болсын, атақ-даңқына, лауазымына, өткендегі сіңірген еңбегіне қарамастан, барынша принципшіл әрі ымырасыз болуды талап ететін боламын.

Құрметті отандастар!

Сыбайлас жемқорлық пен қылмысқа қарсы күллі қауым болып аяусыз күрес жүргізу баршамыздың болашақ ұрпақ алдындағы қасиетті борышымыз.

Күресіміздің табысты болмағы өзіне де байланысты екенін Қазақстанның әрбір азаматы түсінуге тиіс. Пара беретін адамдар да бар, сыбайластардың ұсқыны да көпке мәлім. Қылмысты сырттан бағып, үнсіз қалмайық. Көргендеріңіз жайында тиісті органдардың, соның ішінде Тәртіптік кеңестің назарына салыңыздар.

Мұндай міндетті атқару үшін әлбетте мемлекеттің өзінің де бақылаушы әрі жазалаушы қуаты жетерлік. Бұған күмән жоқ. Дегенмен, күллі қауым болып қолға алған істің әлдеқайда нәтижелі болары да күмән туғызбаса керек. Күрес оңайға түседі, тез тынады деп уәде бере алмаймын. Бәрі де біздің ерік-жігерімізге, табандылығымызға байланысты болмақ.

Мен сөзімді күллі халықтың алдында ағайын-туғандарым, дос-жолдастарым, қызметтес серіктерім, өздеріңе арнаймын: адал аттарыңыз бен абыройларыңызға дақ түсірмеңіздер. Сіздердің әр қадамдарыңыз көпшіліктің көз алдында, әлеумет сіздерге қарап, Президент жайлы, өкімет жайлы ой түйеді.

Мен сөзімді барлық деңгейдегі лауазымдылар, сіздерге арнаймын. Мемлекеттік қызметтің берілген мүмкіндік емес, жүктелген жауапкершілік екенін естен шығармаңыздар! Барша істеріңізді тәртіпке келтіріңіздер.

Мен сөзімді бүкіл қоғамға, әсіресе құқық қорғау органдары, сіздерге арнаймын. Сыбайлас жемқорлыққа қарсы күрес "қарайғанды қас санауға" немесе жеке бастың, иә болмаса қауымдастың қарымтасын қайыруға айналып кетпеуге тиіс. Мұндай қарекеттердің бәрі де қатаң түрде тыйып тасалуға тиіс.

Жасалған қылмыс үшін жаза тартпай кететін күн өтті. Қоғамдық тәртіптің, демократия мен әділеттіктің басты тірегі – Заң өктем тұратын күн туып келе жатыр.

ОБРАЩЕНИЕ ПРЕЗИДЕНТА РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН Н. А. НАЗАРБАЕВА К ГРАЖДАНАМ РЕСПУБЛИКИ*

Алматы, 11 июля 1998 года

Дорогие сограждане!

Как я обещал несколько месяцев назад, мое сегодняшнее обращение к народу Казахстана посвящено проблеме борьбы с коррупцией, являющейся, пожалуй, одним из опаснейших явлений сегодняшней жизни.

Коррупция все глубже проникает в различные сферы нашей жизни, искажает экономическую политику и стратегию развития страны, ведет к прямому и косвенному хищению государственного бюджета и государственной собственности. А значит, оказывает все более серьезное и негативное влияние и на социальную сферу, которая так нуждается сегодня в средствах.

Коррупция сильно ослабляет и производственный сектор, где на многих предприятиях руководит нерадивый или вороватый менеджмент, который ухудшает инвестиционный климат и закрывает дорогу в страну добросовестным инвесторам. Как следствие – мы теряем рабочие места и сужаем базу налогообложения. Но еще хуже – мы можем потерять доверие инвесторов.

Но дело не только в нарастании экономических потерь от коррупции. Она несет и более глобальные угрозы, подрывая демократические устои общества, веру в закон, в справедливость. Она подрывает и нравственные ценности, которые, еще не успев принять форму цивилизованных общечеловеческих, серьезно искажаются.

Более того, среда коррупционеров активно налаживает связи с криминальным миром и, захватывая все новые и новые сферы, начинает формировать группы влияния, угрожая захватом политической власти. Такова обычная логика развития событий.

Азиатский кризис не в последнюю очередь возник из-за коррупции, когда распределение средств и кредитов шло не по принципу экономической целесообразности, а в условиях формирования клановых и олигархических группировок, монополизации и закрытости целых секторов экономики.

* Газета "Казахстанская правда", 11 июля 1998 года.

Результат известен – жесточайшие финансовые, затем и политические потрясения, резкое обнищание основных масс населения, экспорт кризиса в другие страны с угрозой его перерастания в мировой.

Все это не может не вызывать серьезного беспокойства всех стран мира, которые в борьбе с этим явлением объединяются и принимают соответствующие меры.

В своем последнем Послании к народу я объявил, что мы начнем беспощадную борьбу с коррупцией. Стратегия развития страны будет обречена на неудачу, если мы не сможем обеспечить безопасность личности, общества и государства.

Надо прямо сказать, что правоохранительные органы, несмотря на все усилия, со своими обязанностями не справляются. Им не удалось обеспечить неотвратимость наказания за совершенные преступления. Они, в отличие от криминальной среды, не смогли адаптироваться к экономическим и социальным условиям переходного периода, принять меры, адекватные быстро меняющейся криминогенной обстановке. Более того, в последнее время отмечен рост количества преступлений, совершаемых теми, кто обязан с ними бороться.

Но безнаказанность противоречит основным принципам демократии. Ситуация складывается так, что в сознании многих наших людей зреет убежденность в непрестижности и невыгодности честного, созидательного труда.

Коррупцированное общество забывает, что такое любовь к Родине, гордость за свой народ, приверженность национальным традициям. Главным моральным кредо такого общества становится крайний индивидуализм, перерастающий в эгоизм, культ легкой наживы, ради которой продается все, в том числе и государственные интересы.

Сферу государственных финансов, банковскую систему, связь и телекоммуникации, энергетику и транспорт я поставлю под жесткий президентский и общественный контроль.

Коррупция угрожает всем устоям общества, конституционным основам государства, и поэтому противодействие ей – общенациональная задача.

Подготовительная работа в этом направлении завершена. Создана необходимая законодательная база. С начала этого года вступили в силу новые Уголовный, Уголовно-процессуальный и Уголовно-исполнительный кодексы. Недавно – законы "О национальной безопасности" и "О борьбе с коррупцией".

В прошлом году начато реформирование правоохранительных органов и специальных служб. Совету безопасности, его аппарату поручается координировать эту работу. Я требую от него занять принципиальную и бескомпромиссную позицию по отношению ко всем без исключения, несмотря на титулы, звания и прошлые заслуги.

Уважаемые соотечественники!

Во имя будущих поколений мы должны начать решительную борьбу с коррупцией и преступностью и вести ее всем обществом.

Каждый гражданин Казахстана должен понимать, что и от него зависит успех борьбы. Ведь взятки кто-то дает, и люди вообще-то знают коррупционеров. Не будьте молчаливыми наблюдателями преступлений. Сообщайте о них в соответствующие органы, в том числе в Дисциплинарный совет.

Да, у государства достаточно контролирующих и карающих функций, чтобы самому справиться с этой задачей. Верно. Но верно и то, что на этот раз важно вовлечь в этот процесс все общество.

Я не обещаю, что борьба будет быстрой и безболезненной. Многое будет зависеть от нашей воли и твердости.

Я обращаюсь перед всем народом к родственникам, друзьям, соратникам: берегите свое имя и честь. Вы всегда находитесь на виду, и по вашему поведению люди часто судят о Президенте, о власти.

Я обращаюсь к чиновникам всех уровней. Запомните, что государственная служба должна ассоциироваться с ответственностью, а не с возможностями. Наведите порядок в своих делах.

Я обращаюсь ко всему обществу и особенно к правоохранительным органам. Борьба с коррупцией не должна превратиться "в охоту на ведьм" или стать средством сведения личных или корпоративных счетов. Все эти попытки должны жестко пресекаться.

Но и время безнаказанности прошло, наступает время диктатуры Закона – главного оплота общества, порядка, демократии и справедливости.

**ПРИВЕТСТВИЕ
ПРЕЗИДЕНТА РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН Н. А. НАЗАРБАЕВА
МЭРУ МОСКВЫ, ПРЕДСЕДАТЕЛЮ ОРГАНИЗАЦИОННОГО КОМИТЕТА
ПЕРВЫХ ВСЕМИРНЫХ ЮНОШЕСКИХ ИГР ЮРИЮ ЛУЖКОВУ
ПО СЛУЧАЮ ИХ ОТКРЫТИЯ***

Алматы, 11 июля 1998 года

– Олимпийское движение современности неизменно исповедует высокую задачу пропаганды здорового образа жизни среди молодежи, благородную цель популяризации и развития спорта, непреходящий приоритет укрепления международных дружеских и спортивных связей.

Примечательно, что именно в Москве проводятся первые в истории спорта Всемирные юношеские игры. Столица России издавна известна гостеприимством и радушным приемом участников и гостей многих крупнейших международных соревнований. На московских спортивных аренах десятки раз проводились чемпионаты мира и Европы, универсиады, этапы мировых и европейских кубков. Незабываемой вехой стали XXII летние Олимпийские игры 1980 года. Нет сомнения в том, что и Всемирные юношеские игры увенчаются успехом.

Уже сейчас можно сказать, что огромные усилия правительства города Москвы, олимпийского комитета России и тысяч россиян, активно участвовавших в подготовке праздника спорта, оценены сполна и по достоинству – юность всей планеты примет участие в играх.

От имени народа Казахстана поздравляю вас с этим знаменательным событием и выражаю убежденность, что участие в нем спортивной команды Казахстана явится одним из ярких проявлений истинно олимпийского духа и послужит делу укрепления дружбы между молодежью разных стран.

* Газета "Казахстанская правда", 11 июля 1998 года.

ВЫСТУПЛЕНИЕ ПРЕЗИДЕНТА РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН Н. А. НАЗАРБАЕВА ВО ВРЕМЯ ПОЕЗДКИ ПО КАРАГАНДИНСКОЙ ОБЛАСТИ*

Карагандинская область, 25-26 августа 1998 года

Поездку по Карагандинской области Президент Н. Назарбаев начал с Жезказгана, побывав на предприятиях корпорации "Казахмыс".

– В 1993-1994 годах комбинат практически останавливался. Многие тогда меня не понимали: зачем я привлекаю стратегического инвестора. Мол, мы продаем кому-то предприятие. Я думаю, фабрики и заводы в государстве существуют и для того, чтобы люди работали, хорошо зарабатывали, чтобы предприятия имели прибыль и платили государству налоги. Сегодня прошло всего три года, инвестор, который получил 49 процентов акции, вложил чистый капитал в Жезказган и Балхаш в сумме 220 миллионов долларов. Он выплатил все долги энергетикам и железнодорожникам, людям – зарплату. В сумме это около 400 миллионов долларов. До конца пятилетнего срока контракта будет направлено инвестиций полмиллиарда долларов. Мог ли Казахстан или сам комбинат привлечь такой капитал? Нет. К тому же в самые лучшие годы, да и то один раз, Жезказган произвел 190 тысяч тонн меди, а в этом году даст 211 тысяч тонн. Государство получило за эти три года от Жезказгана 350 миллионов долларов в бюджет. И вперед смотрим с большой надеждой, так как Жезказган и Балхаш подтверждают правильность нашего курса на привлечение стратегических инвесторов. Много говорили о том, что нельзя иностранцам отдавать такие предприятия, что надо отдавать своим. Некоторые из наших соседей так и сделали, отдав своим финансовым группам до 70 процентов промышленности. Но реальных инвестиций у них не оказалось, предприятия эти погрязли в долгах, и теперь их надо отнимать у своих за долги. Поэтому я рад, что сегодня у корпорации "Казахмыс" есть перспективы, у людей есть вера в завтрашний день, есть работа, у людей нормальная жизнь.

Сейчас мы заканчиваем разработку промышленной программы Казахстана. В сентябре я ее должен утвердить. Мы посмотрим, какая продукция,

* Газета "Казахстанская правда", 27 августа 1998 года.

необходимая Казахстану, производится у нас, и этой продукции будут отданы приоритеты. Мы решим, что должны производить сами, что будем завозить и как поднять всю промышленность. А для "Казахмыса" сейчас важной задачей является создание вокруг себя малых и средних предприятий, на которых будут работать пенсионеры, женщины, молодежь. Такая же задача стоит и перед другими крупными комбинатами...

В заключение поездки по предприятиям корпорации Президент Н. Назарбаев ответил на вопросы журналистов:

– В нынешнем году исполняется 70 лет со дня выдачи первой карсакпайской меди, я поздравляю жезказганцев с юбилеем. Я уговаривал южнокорейскую фирму "Самсунг" взять в управление "Жезказганцветмет" еще в 1993-1994 годах, в том числе во время визитов в Южную Корею. Корейцы согласились в июне 1995 года, когда комбинат уже практически был банкротом.

– Бывают ли у Вас сомнения по поводу проводимых реформ?

– Бывают, на мне лежит тяжелый крест принятия решений. Но то, что привлечение в Казахстан иностранных инвесторов оказалось делом правильным, это уже факт. Особенно наглядно это видно в Жезказгане и Балхаше. Есть хорошие успехи и у других инвесторов. Хотя бывают и случайные фирмы, которые не выполняют своих обязательств.

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ
ПРЕЗИДЕНТІ Н. Ә. НАЗАРБАЕВТЫҢ
ДОСТАСТЫҚ ЕЛДЕРІ ӘЙЕЛДЕРІНІҢ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ
КОНФЕРЕНЦИЯСЫНА ҚАТЫСУШЫЛАРЫН ҚҰТТЫҚТАУЫ***

Астана, 9 қыркүйек 1998 жыл

ТМД-ның басқа да елдеріндегі сияқты, Қазақстандағы әйелдер қозғалысы соңғы жылдары қоғам өміріндегі барынша белсенділігімен көзге түсіп, өзінің қызметін әйел құқығына, олардың өтпелі кезеңдегі жағдайына, кәсіпкерлік қызметке қатыстырылуына, әйел мен баланың әлеуметтік әлжуаз күйіне байланысты проблемаларға жұмылдырып отыр. Бұл жұмыс мемлекет тарапынан толық қолдау тауып келеді. Еліміздің Конституциясында әйелдерді жынысына қарай кемсітушілікке үзілді-кесілді тыйым салынған. Республикамызда әйелдердің Бүкіл дүниежүзілік IV конференциясының әйелдердің жағдайы жөніндегі іс-қимыл тұғырнамасын жүзеге асырудың ұлттық жоспары әзірленген.

Ол конференцияның жұмысына Қазақстанның делегациясы да белсене қатысқан болатын.

Сонымен қатар біз түбегейлі реформалар кезеңінде әйелдердің жағдайының әлі де әлжуаз күйінде қалып келе жатқанын жақсы түсінеміз. Әйелдердің жұмыспен қамтылуына, денсаулығын сақтау мен жәбір шекпеуіне қатысты мәселелер әлі де ақырына дейін толық шешімін таппай келеді. Мұндай проблемалар Достастық елдерінің барлығына да тән болып отыр. Өлбетте, бұл мәселелерді әр мемлекет өзінше шешеді. Дегенмен осы саладағы күш-жігерді әйелдердің ұйымдарына сүйене отырып үйлестірудің маңызы зор болмақ.

Конференция пайдалы практикалық ұсыныстар жасайтынына, ал оларды ойдағыдай жүзеге асырудың әйелдердің жағдайындағы көптеген өзекті мәселелерді лайықты шешуге жәрдемдесетініне кәміл сенемін. Конференцияға қатысушылардың жемісті жұмыс істеуіне, бірлесе отырып, тыңғылықты әрі нәтижелі шешімдер табуына тілектестік білдіремін.

* "Егемен Қазақстан" газеті, 9 қыркүйек 1998 жыл.

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ
ПРЕЗИДЕНТІ Н. Ә. НАЗАРБАЕВТЫҢ
"ТРУД" ГАЗЕТІНІҢ ТІЛШІСІ О. КВЯТКОВСКИЙМЕН СҰХБАТЫ***

Астана, қыркүйек 1998 жыл

ЕЛ ӨЗ ХАЛҚЫМЕН ҚУАТТЫ

О. Квятковский:

– Нұрсұлтан Әбішұлы, біз Сізбен жаздың ми қайнатқан ыстығы басылған, бірақ көптеген адамдар саяси жағдай бұдан да ыстық болады деп болжап отырған күздің қарсаңында әңгімелесіп отырмыз. Кешегі кеңестік кезеңнен кейінгі қоғам үшін неғұрлым көкейкесті, кезек күттірмейтіндей болып көрінетін тақырыптар мен проблемалар толып жатыр.

Сіз Қазақстан Республикасының Президенті ретінде күздің қазіргі "ыстығы" кезінде сол проблемалардың қай-қайсысы неғұрлым күрделі әрі "өте-өте қажет" деп білесіз?

Н. Назарбаев:

– Мемлекет басшысы ретінде мен үшін, жыл мезгілі мен ауладағы ауа райының қандай екендігіне қарамай, әрқашан ең маңызды мәселе еліміздің қауіпсіздігі мен оның азаматтарының әл-ауқат жағдайы туралы қамқорлық жасау болып келді, болып отыр, осылай бола да береді.

Бәлкім, Сіздердің оқырмандарыңыздың кейбіреулерінің менің мұныма көңілдері толмас та. Өйткені мен сіздің сұрақтарыңызға жауап ретінде "адамзатты құтқару" жөніндегі сөзуар шешендікке салынбай-ақ, жер бетіндегі кәдімгі қарапайым мәселелер төңірегіндегі өз ойымды ашықтан-ашық айтқанды артық көріп отырмын.

Менің жұмыс кестемде облыстарды апта сайын аралау көзделген. Қысқа әзірлік ойдағыдай болғанша, оған көз жеткізгенімізше Үкіметті де, әкімдері де мазалаудан жалықпаймын – тұрғын үйлерде, мектептерде және ауруханаларда жылу мен жарық болуы тиіс, көлік магистральдары мен тораптары тиісті жөндеуден өткізіліп, байланыс тұрақты болуы керек.

Әсіресе, астық жинау жұмысы қатты мазалайды. Жуырда бірнеше шаруашылықта болып қайттым, сондай-ақ Үкіметтің мәліметтерін қарап шықтым: биылғы көктемнің онша қолайлы болмағанына және бұрын-соңды кез-

* "Егемен Қазақстан" газеті, 11 қыркүйек 1998 жыл.

деспеген ыстық жазға, аңызқты күндерге қарамай, республикада дөнді дақылдар жинаудың барысы қоймаға жеткілікті мөлшерде астық құйып алуға және оның бір бөлігін сатуға шығаруға мүмкіндік береді. Міне, бұдан артық не болуы мүмкін...

Кез келген мемлекеттің қуаты – халқында. Керісінше, азаматтары заңсыздықтың зардабын тартатын, кемсіту мен қорлықта болатын, көпірме қызылсөзден құлағы сарсылатын және жартылай қайыршылық жағдайында өмір сүретін халықта, елде не қасиет болуы мүмкін?

Сондықтан да мен кешегі кеңестік кезеңнен кейінгі кеңістік тұрғысынан алғанда өзара қарым-қатынастарымыз аз да болса ықпалдастық бағытымен дамып келе жатқан кездегі реформаларды үйлестіру ісін жақтаймын.

Ал, ол үшін, "өлдім-талдым, күйдім-жандым" деп, саяси махаббатқа беріліп, уақытты босқа өткізгенше (біз кешегі одақ кезінде онсыз да бір-бірімізбен туысып үлгергенбіз, яғни бір-бірімізді жөргекте жатқан кезімізден жақсы білеміз), экономикамен мықтап айналысуымыз керек.

Заңдарымызды бір-бірімен өзара ұштастыруға, еркін экономикалық және сауда аймақтарын құруға, ортақ аграрлық рыноктың кедендік одақтың болуына, өзара тығыз қарым-қатынасты банк жүйесінің орнатылуына, қосымша құн салығы мен акциздік төлемдер алудың симметриялық жүйесіне көшуге, мейлінше тиімді транзиттік тәртіп пен бірлескен коммуникациялық инфрақұрылым құруға ұмтылуымыз қажет.

Бір сөзбен айтқанда, адамдардың күнделікті қалыпты өмірін жеңілдетуіміз керек. Мұның өзі бір қарағанда оңай жұмыс емес. Алғашқыда осылай көрінетіні рас. Мен қарапайым адамдарға қарай, қарапайым он қадам жасау жөніндегі бастаманы тегіннен-тегін жасаған жоқпын.

Әрине, бізде көптеген проблемалар бар, реформаларды жүзеге асырудың тәсілдері де әр түрлі. Алайда халықтарымыздың ортақ тарихи және мәдени тамырлары, рухани бірлестігі кешегі кеңестік кезеңнен кейінгі кең-байтақ аймақтағы жалпы экономикалық кеңістікті сақтап қалудың кепілді негізі бола алады.

Қарама-қайшылықтар жеткілікті. "Көз қорқақ, қол батыр" демекші, шын-дап кіріссек, оларды жоюға әбден болады. Ол үшін әр түрлі ықпалдастық жобаларды аймақтық деңгейде жүзеге асыруға "жаттығып", біз Достастықтың неғұрлым тиімді жұмыс істеуі үшін ұқсас үйлестіктер, тиімді үлгілер, консенсустар тауып, берік негіз қалай аламыз. Бұған мысалдар жетіп артылады.

О. Квятковский:

– Сіз Ресей мен Қазақстан арасындағы бүгінгі қарым-қатынастарды қалай бағалайсыз, олардың болашағы қандай?

Н. Назарбаев:

– Биылғы шілде айында біз, Б.Н. Ельцин екеуміз алдағы ХХІ ғасырға бағытталған Мәңгі достық және одақтастық туралы декларацияға қол қой-

ған болатынбыз. Қазақстан мен Ресейдің қарым-қатынастарында мұның өзі бұрын-соңды болып көрмеген, сапалық қасиеті күшті жаңа кезең болып табылады.

Еске салып өтейін, біздің қарым-қатынастарымыз бұған дейін Қазақстан мен Ресей арасындағы достық пен ынтымақтастық туралы келісім-шартқа қол қою арқылы да реттелген болатын. Оның ТМД шеңберінде осы тұрғыда қабылданған кең көлемді алғашқы құжаттардың бірі болғанын атап айтқым келеді.

Біздің, Б.Н. Ельцин екеуіміздің Каспий теңізінің солтүстік бөлігі түбінің ара-жігін айқындау жөніндегі Мәлімдемеміз бен Келісіміміз – стратегиялық өріптестігіміздің және бір айқын көрінісі.

Бұл мәселеге Қазақстандағы көзқарастың қандай екенін мынадай деректерден көруге болады. Тамыздың 14-і күні Иранның Сыртқы істер министрі К. Харрази мырзамен кездесу және келіссөз жүргізу барысында мен Каспий теңізінің түбін оның жағасындағы бес мемлекет арасында бөлісудің неғұрлым тиімді нұсқасы белгілі бір үлгіге келтірілген ортақ желі тәсілі бойынша бөлісу, яғни Қазақстанның Ресеймен жасалған келісімінің негізіне алынған принцип екендігін тағы да қуаттадым.

Шынуайтына келгенде, Назарбаев бұл мәселеде ашықтан-ашық объективті пікірін "ресейшілдік" тұрғыдан білдіріп жүр... Бірақ бұл жөнінде, сіздердің журналист бауырларыңыздың көңілдеріне келмей-ақ қойсын, Ресей баспасөзі, неге екені белгісіз, жұмған аузын ашар емес.

Экономикалық мәселелердің идеологиялық мәселелерден басымдығын ескере отырып, мен Астанадағы кездесуде Кремльдің Екатерина залында қол қойылған Қаржы мәселелерін реттеу жөніндегі Хаттаманың нақты жалғасын күткен болар едім.

Ол Хаттама бойынша біздің екі еліміздің үкіметтеріне өзара қарыздар проблемасын тағы да қайта қарау тапсырылған болатын. Менің ойымша, кезекті прогреске қол жетуі тиіс. Өйткені Борис Николаевич болашақта біздің бейбіт қатар өмір сүруімізді қамтамасыз ететін ынтымақтастықтың түрлері мен тәсілдерін іздестіру және табу жөнінде өз пікірін ашық айтты.

О. Квятковский:

– Сіздің президенттік өкілеттігіңіздің мерзімін созу туралы референдумның нағыз қызу жүріп жатқан кезінде тәжік – ауған шекарасындағы Қазақстан батальонынан Алматыға табытқа салынған 17 мәйіт жеткізілген еді.

Оларды, бір топ жауынгерді, Пяндж арқылы жасалған тосқауылдағы моджахедтер қырып салған болатын. Сіз сонда әлгі батальонның қажеттігіне күмән келтіргендердің бәріне: "Көршінің үйі өрт-жалынына оранып жатқанда ол оттың өз үйіңе жеткенін күтудің қажеті жоқ" деген едіңіз. Батальон сол орнында қалып қойды.

Енді, міне, талибтер алғаш рет жаппай жұмыла Тәжікстан шекарасына ғана емес, сонымен қатар ТМД-ның бүкіл оңтүстік шекарасына да келіп жетті.

Қазіргі мұндай жағдайда Қазақстанның, халқының басым көпшілігі дәстүрлі мұсылмандар болып табылатын елдің қолданатын іс-әрекеті қандай болмақ?

Н. Назарбаев:

– Мен Өзбекстанның, Қырғызстанның, Тәжікстанның президенттерімен Ауғанстандағы қазіргі жағдай туралы телефон арқылы ұдайы консультациялар алысып, сұхбаттасып отырамын. Біздің пікірлеріміз бір жерден шығуда: ол пікір Ауғанстандағы әскери оқиғалар ол елдегі қалыптасқан жағдайды Орталық Азия аймағындағы қауіпсіздікті нығайта түсу тұрғысынан егжей-тегжейлі талқылауды талап етеді дегенге саяды. Біздің елдеріміздің Сыртқы істер министрлері мен Қорғаныс министрлерінің жуырда болып өткен Ташкент конференциясының қорытындылары да осындай.

Ал, нақты іс-әрекеттің қазақстандық жоспарына келетін болсақ, онда ең басты мәселе – қайғы-қасіретті көп шегіп келе жатқан сол жерде бейбітшілік орнату және осындағы, Қазақстандағы солдат аналарының алаңсыз болуын қамтамасыз ету. Бұл ретте мен әрдайым сақтық жасаушы болып табылады екенмін деп қорықпаймын. Біздің айқындамамыз – төзімділік пен ұстамдылық. Көрші елдің көз алдында қару шошаңдату көп ақылды керек етпейді. Ондайда бір нәрсені бүлдіріп алу оп-оңай.

О. Квятковский:

– Қазақстан Ресейге және басқа да бірқатар елдерге қарағанда Оңтүстік-Шығыс Азиядағы дағдарыс шарпуына әлдеқайда аз мөлшерде ілікті. Ал, бұл екі ортада, кезінде Сіздің сол "жолбарыстардың" тәжірибесін мұқият зерттегеніңіз, олардың Қазақстандағы жетекші шетелдік инвесторларға айналғаны баршаға аян. "Жолбарыстар дертінің" негізгі себептері неде деп білесіз?

Міне, сол "дерттің" (оны қазірдің өзінде сөзсіз бас ию деп те атап жүр) Қазақстан "барысының" денсаулығына және Сіздің "Қазақстан – 2030" стратегиялық даму бағдарламаңызда белгіленген тағдырына тигізетін ықпалы бола ма?

Н. Назарбаев:

– Қазақстандағы жетекші шетелдік инвесторлар – Батыс елдері. Бірақ Оңтүстік-Шығыс Азиядағы дағдарыс біздің барлығымызға да жасалған ескерту болды. Оған жеңіл-желпі қарау – қатерлі іс. Бірақ оны әлдебір түсін өзгертіп шыға келетін лакмус қағазы немесе қорқыныш тудыратын қарақшыға айналдыру күлкі келтіреді.

Сіз білесіз бе, мен соңғы кезде, мысал үшін айтатын болсам, өзімнің министрлерімнің қайдағы бір төніп келе жатқан дағдарыс төңірегіндегі ұзын-ырғақ кіріспе сөздерге "әуестенгенін" және "жалбарыну" рәсіміне көше бастағанын мысқылды күлкісіз қабылдай алмай жүрмін...

Кеңестік кездегі жағдайды еске алатын болсақ, мұндай сәтсіздіктер мен күйреулердің бәрін де қайдағы бір "жаулардың жасаған зұлымдығы" есебіне жатқыза салуға болатын еді. Бұл ретте Булгаков кейіпкерінің: "Басым тола былық, Борменталь..." деген сөзі еске түседі.

Міне, тап сол сияқты, Оңтүстік-Азия қаржы дағдарысының Ресейдегі қаржы, қор, енді міне, саяси дағдарысқа бірте-бірте ұласуы ең алдымен реформаларды жүзеге асыру жолдарын таңдау дағдарысы мен басқару дағдарысы, содан кейін барып барлық басқа жағдайлардың да дағдарысы болып табылады.

Ал, шын мәніне келетін болсақ, қаржы дағдарысының шарпуы өз кезегінде Қазақстанға да тимей кете алмады. Бірақ, біздің бақытымызға қарай, мұның өзі жанама шарпу ғана болды. Өйткені, біз, әуел бастан-ақ, "Жаман айтпай жақсы жоқ" деген болжам жасаған болатынбыз. Дегенмен де макро-экономиктеріміз біздің қаржы жүйеміз әлі де болса осал немесе дүниежүзілік жүйемен берік ықпалдаса алған жоқ, дағдарыстың шарпуы солардың салдары емес пе екен деген сияқты айтыс-тартыстан құр алақан емес.

Меніңше, мұның өзі бос сөз және ешнәрсеге тұрмайтын айтыс-тартыс. Егер нақты фактілерге жүгінетін болсақ, онда біздің еліміздің экономикасының мүмкіндіктеріне деген сенімнің арта түсіп келе жатқанын көрсететін нәрсе дүниежүзінің белгілі рейтингтік агенттіктерінің Қазақстанға ұзақ мерзімді несиелік рейтингтік сенім білдіруі болып табылады.

Ал, мұның өзі Азия дағдарысының салдарынан дүниежүзілік қаржы әлемінде жаңадан пайда болып келе жатқан рыноктарға сенімсіздік танытудың жалпы жағдайында тіпті де аз нәрсе емес.

Ал, халықтың жинаған ақшасы жөніндегі Ресейде қалыптасқан, негізі бар қауіп-қатерге байланысты мәселеге келетін болсақ, біз қазақстандықтарды еліміздегі жағдайдың толық бақылауда болып отырғандығына және ешқандай қатерлі жағдайлардың төнбейтініне көздерін жеткізе сендіріп отырмыз. Біздің қаржы жүйеміз көптен бері дербес дамып келеді және тұрақтылық пен сақтандырудың сенімді кепілдігіне ие. Біздің сыртқы сауда айналымындағы рубльдің үлесі небәрі 7 процент қана, ал, Қазақстандағы резидент еместердің мемлекеттік құнды қағаздардағы үлесі – 9 проценттен аспайды. Оның үстіне, біз үстіміздегі жылдың 1 қазанынан бастап азаматтардың зейнетақысын индексстеу мүмкіндіктерін де іздестіріп таптық. Бұл жөніндегі Жарлыққа қол қойылып та қойды.

Және бір мәселе. Былтыр Қазақстанда ақшаның құнсыздану деңгейі 11,2 процент болған еді. Өзімізді "қызықтырып отырған" белгі – 3–5 процент деңгейіне 2000 жылы толық жете аламыз деген ойдамыз.

О. Квятковский:

– Нұрсұлтан Әбішұлы, кеңестік кезеңнен кейінгі кеңістікте өмір сүру жұрттың бәріне де оңай тиіп жатқан жоқ. Бірақ ТМД-ның кез келген түкпірінде ол қиындықтардың қалай дегенде де өз ерекшеліктері бар. Осы тұрғыдан алғанда Қазақстандағы жағдай қандай?

Н. Назарбаев:

– Біздің қиындықтарымыздың сипаты Қазақстанның шаруашылық кешенінің ерекшеліктеріне байланысты. Ал, ол кешен қашан да шикізат өндіруге мамандандырылып келгені белгілі. Республикада өндірістік циклдің ең соңғы буыны болып табылатын кәсіпорындар жоқ дерлік еді. Дайын өнімдерді бөлу, әдетте, бізден алыста, ит арқасы қиянда жүргізілетін. Одақтың тарап кетуіне және республикааралық, шаруашылық байланыстарының үзіліп қалуына орай ендігі жерде Қазақстанның шикізаты бұрынғыдай қажет болмай қалды. Өтпей жатқан өнімнің үйіліп қалуы салдарынан бізде шахталар, рудниктер, байыту фабрикалары тоқтай бастады. Шикізат өндірумен айналысатын көптеген адамдар жұмыссыз қалды. Сондықтан да біздің дербес дамуымыздың тоқтаусыз барысы үстінде экономика құрылымын өзгертуімізге тура келді. Мұның өзі орасан зор қаржыны қажет етті. Ал, қаржы басқа да кезек күттірмейтін көкейкесті көптеген міндеттерді шешуге онсыз да жетпей жатқан болатын.

Шамамен тап осы схема бойынша аграрлық сектордағы жағдай да шиеленісе түсті. Бізде жоғары дамыған астық өндірісі бар екені белгілі. Қазақстанның жоғары сортты қатты бидайы қашан да мол сұранысқа ие болып келді. Алайда жанар-жағармай материалдары мен ауылшаруашылық мәшинелері бағасының бірден аспандап шыға келуі, ал, олардың бәрі де республикамыздан тыс жерлерде өндірілетін бидайдың бағасын да көтеріп кетті. Тағы да әлгіндей проблема пайда болды – артық өндірілген өнімді өзін шығынға ұшырамай өткізуің мүмкін емес. Сондықтан да біз уақытша шара ретінде айырбас жасауға да бардық. Содан кейін астықтың дүниежүзілік рыногына шығуымызға тура келді. Егер жағдайдан басқаша жолмен шығудың мүмкіндігі табылғанда, біз ТМД шеңберіндегі өз әріптестерімізге астықты өзара тиімді негізде сата алған да болар едік.

Әдетте Қазақстанның қолайлы геосаяси жағдайы туралы жиі-жиі сөз болады. Мұның өзі шынында да солай. Алайда кешегі одақ кезінде орталық біздің республикамызды транзитті труба құбырларынан бөліп тастады. Мұның өзі біздің бүкіл геосаяси тұрғыдағы артықшылықтарымызды іске алғысыз дерлік жағдайға душар етті. Батыс Қазақстанда өндірілген мұнай жергілікті жерде өңделмейтін. Оны Ресейге алып кететін. Газдың да жағдайы сондай болатын – Орынборға жеткізілетін. Оның есесіне, Сібірдегі көмірсутегі өнімдері біздің Павлодарға өңдеуге айдалатын. Мұның өзі ортақ коммуникациялық жүйе орнына қайдағы бір соқыр ішек сияқты магистраль деңгейінде қалып қойды. Сондықтан да, Каспий маңы аймағындағы көмірсутегінің бай кеніштерін кешенді түрде игеруге кірісе отырып, біз мұнай және газ құбырларын салуға сырттан қаржы тартуға және өз бюджетімізден қыруар қаржы іздеп табуға мәжбүр болдық.

Ақыр соңында, Кеңес одағы ыдырағаннан кейін біздің үлесімізге қыруар экологиялық проблема мұра болып тиді. Қазір оларды Қазақстанда "уланған мұра" деп атау қалыптасқан. Мысалы, Семей ядролық полигонында

жасалған сынақтар оның айнала төңірегіндегі кең-байтақ аумақты тіршілік атаулыдан жұрдай етіп, құлазыған түзге айналдырды. Байқоңырдан ұшып жатқан ғарыш кемелері мен зымырандар республикамыздың бірнеше облысындағы экологиялық жағдайға келеңсіз әсерін қатты тигізіп келді, әлі де тигізіп отыр. Сондықтан да біздің Парламентіміз бұл жағдайға байланысты күшті алаңдаушылық танытып, ғарыш айлағының қызметін тоқтату жөнінде мәселе қоя бастады. Оның үстіне, Ресейдің оны жалға алғаны үшін ақы төлейтін ниеті де байқалмайды. Басқа да полигондардың тынымсыз жұмысы орасан зор мөлшердегі мал жайылымдары мен құнарлы егістіктерді айналымнан шығарды. Сырдария өзенінің өңіріндегі ақылға қонымсыз суландыру саясаты құмды аймақтың ортасында жатқан маржандай Арал теңізінің апатқа ұшырауына душар етті.

Біздің жоғалтқан нәрселеріміздің тізімін бұдан әрі де жалғастыра беруге болады. Кезінде орталық осының барлығын да "бәріміздің игілігіміз үшін" деген ұранмен жүзеге асырған еді. Ал, енді оның зардабын біздің жеке тартуымызға тура келіп отыр. Қайтеміз, біз Семей полигонын және басқа да бірқатар объектілерді біржола жаптық. Сырдарияның суын насоспен тартып алу мөлшерін қатаң түрде шектедік. Аралды құтқарудың халықаралық қорын құрдық. Ол қор қазір Арал теңізі аймағындағы табиғи тепе-теңдікті қалпына келтірумен және Арал маңындағы зардап шеккен халыққа әлеуметтік-экономикалық көмек көрсетумен айналысады. Басқа да бірқатар "санитарлық" шаралар жүзеге асырылды. Соның нәтижесінде жағдай белгілі бір дәрежеде жақсара түскендей болды. Бірақ республиканың экологиялық жүйесі күні бүгінге дейін техноантропогендік тұрғыдан елеулі қысым көріп келеді. Атап айтатын болсақ, мұның өзі Байқоңыр ғарыш айлағы мен "Капустин Яр" әскери полигондары жүйесінің қызметі салдарынан зардап шегіп отыр.

Мұндай жағдай кейбір саяси және қоғамдық қайраткерлеріміздің осы объектілерді шұғыл түрде жабу жөнінде мәселе қоюына себеп болды.

Қазақстан өзінің мұнайы мен газын сыртқы рынокқа шығару үшін тасымалдау тәсілдеріне мейлінше мұқтаж. Бұл ретте Ресей бізге өзінің таяу көршісі және одақтасы ретінде қолдау көрсете алар еді. Бұл оның өзіне де пайдалы болар еді. Бірақ біз тасымал жасаудан түсетін табыстың үлесі жөнінде келісімге қол жеткізе алмай келеміз. Ортақ кедендік одақта бола тұрсақ та тарифтер жөнінде келісім жасай алған жоқпыз. Сондықтан да біз Парсы шығанағына, Қытайға шығатын мұнай құбырларын салу мәселелерін шешіп жатырмыз. Осы мәселелер жөнінде ойлаған кезімде Ресейдің, сайып келгенде, соншалықты мол мөлшердегі қаржыдан бостан-бос айрылып қалып отырғаны жанымды жегідей жейтіні рас.

О. Квятковский:

– Достастытағы өмір барған сайын жалпы дүниежүзілік заңдар мен ережелерге бағынып келеді. Мұның өзі экономиканың саясаттан озып бара

жатқанын, мүдде, пайда, тиімділік дегендердің ел лидерінің еркелігінен де немесе бұйрығынан да, ерік-жігерінен де күшті бола түсіп отырғандығын көрсетеді... Мұның айқын мысалын өзінің бірегей бай қоры бар, көмірсутегі шикізатын дүниежүзілік рынокқа тасымалдаудың жолдарын Қазақстанның белсенді түрде іздестіруінен де көруге болады. Ресей транзиті, Кавказ дәлізі, шығысқа қарай Қытайға тартылған және Оңтүстік-Шығысқа қарай Түрікменстан мен Иранға тартылған құбырлар осының дәлелі. Бұл жерде қалай дегенде де Сіздің өзіңіз ерекше басымдық танытатын және қандай да болсын айрықша үміт күтетін жағдайлар қандай?

Н. Назарбаев:

– Жоғарыда айтып өткенімдей, мұнайды Ресей Федерациясының аумағы арқылы сыртқа шығару біз үшін неғұрлым тиімді нұсқа болып табылар еді. Әрине, бұл жерде бәрі де мүддеге байланысты екені түсінікті. Бірақ ол тек экономикалық мүдде ғана емес. Қазақстан мен Ресей – ежелден бері бір-бірімен әріптес. Біз бір-бірімізбен сонау Ұлы Жібек жолы бар кезден бермен қарай сауда жасасып келдік. Осындайда "Ескі достың қадірі жаңа достан көп артық" деген мақал еріксіз еске түседі.

Алайда сол бір алыста қалған күндерден бері өмірдің өлшемі әлдеқайда көп қырлы бола түсті. Сондықтан да жауапты шешімдер қабылдау үшін шахмат ойынындағы сияқты бірнеше жүрісті алдын ала ойлау керек. Постиндустриялық Еуропа мен дамып келе жатқан Азия елдерінде көмірсутегіге деген қажеттіліктің өсу динамикасын салыстырып көрейік. Сарапшылар бұл ретте Азия рыногына бір ауыздан басымдық береді. Ол рыноктың сиымдылығы қазірдің өзінде мол болып отыр. Ал, енді 10 – 20 жылдан кейін түпсіз терең сыйымдылыққа айналады. Біз мамандар пікірімен санасуға тиістіміз бе? Сөзсіз санасуымыз тиіс! Сондықтан да мен өзіме-өзім мынадай сұрақ қоямын: шынтуайтына келгенде, мұнай шығарушы болып табылатын Қазақстанның неліктен бір ғана мұнай құбырына тәуелді болып қалуы керек? Егер өзіміздің иелігімізде ондай екі-үш тармақ болса, біз конъюнктураны мейлінше толық түрде ескеріп отырған болған едік. Сондықтан да біз бірден бірнеше тасымал схемасын ойластыру үстіндеміз. Ал, таңдау соның ішінде перспективасы ең жоғары нұсқаларға жасалатыны өзінен-өзі белгілі. Бұлай ету мәселені іскерлікпен шешу болып табылады. Бұл үшін бізге ешкімнің де кінә қоюға құқығы жоқ.

Қазір Қазақстанда екі де емес, үш те емес, бірнеше салада мұнай құбырларын төсеу жобалары бар. Айта кетейін, оларды бір-бірімен балама жобалар деу дұрыс болмас еді. Өйткені олар бірін-бірі жоққа шығармайды, қайта толықтыра түседі. Егер өзімізде барланған көмірсутегі қорын ескеретін болсақ, онда Қазақстан өзінің қолындағы барлық мұнай құбырларын пайдаланған жағдайда өзінің экспорттық мүмкіндіктерін толық жүзеге асыра алады. Ал, әр жобаның қай кезекте пайдалануға берілетініне келетін болсақ бұл жерде тек қана экономикалық мүдделер кепілдігі шешуші роль ат-

қарады: құрылыс салудың қажеттігін, қай инвесторға бұрын көз жеткізе дәлелдейтін болсақ, мұнай құбыры сол жоба бойынша бірінші кезекте төселеді. Каспий мұнай құбыр консорциумын салу жұмыстары жедел қарқын алады, сөйтіп Қазақстан 2000 жылға қарай өз мұнайын Новороссийскіге шығарады деп қатты үміттенемін. Сондай-ақ Самараға тартылатын мұнай құбырының да болашағы зор және ол Батыс Еуропа магистралына қосылатын болады. Міне, көрдіңіз бе, Қазақстан ешкімнің де қолын қақпайды.

О. Квятковский:

– Соңғы кезде беделді сарапшылар Қазақстанда бюрократтардан шоғырланған табының деңгейі артып кетті, олар өздерінің қызмет бабында жоғарылағаны үшін Сізге қарыздар дегенді айтып жүр. Және мұның өзін мемлекеттік аппараттың қызметіндегі тұрақтылықтың қамтамасыз етілуі, басқару дәрежесінің артуы, сондай-ақ оппозицияға, бұқаралық-ақпарат құралдарына, тіпті қарапайым адамдар арасындағы наразылық білдіретін, қолдау көрсете қоймайтын азаматтарға қарсы қысым жасаудың күшейе түсу әрекеттерімен байланыстырады. Сіз осындай көзқарасты дұрыс деп білесіз бе? Қазір Қазақстанда оппозиция үшін әлеуметтік кеңістік бар ма? Республика үшін қазір Қазақстанның өзінде бар деп ашық танылып отырған трайбализмнің қаупі қаншалықты?

Н. Назарбаев:

– Шамасы, сіздің айтып отырған мемлекеттік қызметшілер аппаратын тап деп атауға бола қоймас. Сіз бұл жерде біздің шенеуніктеріміздің бағасын едәуір арттырып жібердіңіз бе деп ойлаймын. Иә, біз өзіміздің мемлекеттік қызметіміздің бірқалыпты жұмыс істегеніне, болашақты айқын көре білгеніне, нақты нәтижелерге қол жеткізуіне, басқару мәселелерінің бәрін де сауатты әрі жедел шеше білуіне мүдделіміз және соған ұмтыламыз. Яғни, сіздің айтып отырғаныңыздай, олардың шын мәнінде шоғырланғанын және мемлекеттік басқару жүйесіндегі барлық органдардың тұрақты қызметін қамтамасыз еткенін қалаймыз. Ондай аппаратқа ие болған мемлекеттің қай-қайсысы да өзін бақытты санаған болар еді. Ал, біз, мемлекеттік қызмет реформасын жүргізе отырып, тап осындай жағдайға қол жеткізуге тырысудамыз. Алайда, біздің мемлекеттік қызметіміз өзіне қойылған талаптарға толық көлемінде жауап береді деуге әлі ерте.

Қазір мемлекеттік аппарат жұмысының деңгейі шын мәнінде едәуір арта түскенін мойындамау қиянат болар еді. Қазір оған көптеген жастар, бүгінгі күн тұрғысынан ойлай білетін, тамаша білімі бар кадрлар келді. Өзіме Конституцияда көрсетіп берілген шеңберде мен өкімет билігінің ең жоғары эшалондарына тап сондай мамандардың жоғарлауына ықпал етемін және шын мәніндегі кәсіби мамандарды қай жерде де құттықтап қарсы аламын. Біздің үкімет мүшелерінің бүгінгі орташа жасы – 36. Ұлттық компаниялар басшыларының арасындағы адамдардың жас мөлшері 29 бен 35 аралығында.

Алайда, мемлекеттік қызметтің міндеті мейлінше басқару сипатында, оның саяси сипаты мүлдем жоқ. Қазақстанда оппозиция бар. Оппозициялық қозғалыстардың да, бұқаралық ақпарат құралдарының қызметіне ешкім және ешқандай шектеу жасай алмайды. Бұл ретте тек қана заң күшіне жүгінуге тура келеді. Қазақстанда демократия дами беретін болады, өйткені саяси және экономикалық реформалар бір-бірімен тығыз байланыста, қол ұстаса отырып ілгері жылжуы тиіс.

Шенеуніктер туралы сөз ете қалған жағдайда бізді төтенше алаңдатып отырған басқа бір тақырыпқа тоқталған жөн болар еді. Әңгіме олардың жемқорлыққа бой ұрған кейбір бөлігі туралы болып отыр. Мұндай қырсық барлық жерде де және ежелден бері бар. Бірақ біз ондай жемқорлыққа енжарлықпен қарай алмаймыз. Қазақстан ТМД елдері арасында бірінші болып "Жемқорлыққа қарсы күрес туралы" Заң қабылдады және оның орындалуына қатаң бақылау орнатты. Мысалы, біз шенеуніктердің кәсіпкерлік қызметпен айналысуына заң жүзінде үзілді-кесілді тыйым салдық. Көптеген лауазымды адамдар жазаға да тартылды.

Жемқорлыққа қарсы күресте біз қалай дегенде де заң күшіне ғана арқа сүйейміз. Қоғам өмірінде заңның басыңқылығын қамтамасыз ету арқасында ғана осы бір күрделі жұмысты табысты жүргізе алатын боламыз.

Қазақстанның этно-саяси ерекшелігіне байланысты трайбализм жөнінде жиі-жиі сөз болатыны рас. Бұл ретте әдетте қазақ қоғамының үш жүзге бөлінетіні тілге тиек етіледі.

Бұл істе әсіресе, Ресейдегі "қазақтанушылар" айырықша құлшыныс танытуға құмар-ақ. Ал, мен қарапайым ресейліктерге түсінікті болуы үшін мынаны айтқым келеді: тап осындай жағдай Ресейде де аз әңгіме болмаған. Мысалы, Брежневтің тұсында днепропетровскіліктердің, Ельциннің тұсында уралдықтардың қысымы, нижегородтықтардың және басқалардың қысымы туралы әңгімелер де тап осы тұрғыда айтылатын. Бір кезде Ресейдің түрлі князьдіктерге, далалықтарға, ежелгі тұрғындарға, вяткалықтарға және басқаларға бөлінгені белгілі. Бұл ретте тарихты түсіну туралы орынсыз дау-дамайға күш-жігер жұмсап, босқа әуре болудың қаншалықты қажеті бар?

Қазір бүкіл қазақ халқы өзінің тәуелсіз мемлекеттілігін сақтау және нығайту жөніндегі қасиетті ой-пікір ортақтастығы арқылы тығыз топтасқан. Өйткені осы тәуелсіздік жолында біздің ата-бабаларымыз қаншалықты көп қан төкті десеңізші! Ал, өзінің менталитеті жағынан біздің халқымыз мейлінше интернационалдық сипатын сақтап қалып отыр.

Ал, орыстардың жағдайы осыдан басқаша бола қойып па еді? Ярослав Смеляковтың бір тамаша өлеңін естеріңізге түсіріңіздерші: қуғын-сүргін жылдарында, айдалада бір-біріне қарама-қарсы этаппен айдалып келе жатқан тұтқындардың екі колоннасы өзара жанаса бергенде, тіл қатуға болмайтын қатаң тыйым салу тәртібіне, тіпті атып тастау, қасқыр, иттерге талату қате-

ріне қарамай, адамдар бір-бірінен: "Араларыңда уралдықтар бар ма?!", "Сендер сібірліктер емессіңдер ме?!", "Волга бойынан кім бар?!" деп дауыстағанын жазған еді ғой ол.

О. Квятковский:

– "Қоныс ауыстыруға әуестік" біздің қазіргі күрделі кезеңіміздің бір белгісі болып отыр. Сіз, Нұрсұлтан Әбішұлы, Қазақстанның көпэтностылығы еліміздің негізгі артықшылықтарының бірі деп ұдайы айтып келесіз. Соған қарамай республикадан кетіп жатқан адамдардың саны оған сырттан келгендердің санына қарағанда әлдеқайда көп. Жақсылыққа көнелгендердің жақсылық іздеп несі бар, адамдар өздерінің жақсы өмір сүретін жерін іздейді ғой. Дегенмен қолы алтын және ақыл парасаты күшті адамдардың Қазақстаннан сондай "жақсы өмір сүретін жерді" көп ретте таба алмауының себебі неде?

Н. Назарбаев:

– Олардың Қазақстаннан ондай жерді таба алмау себебі түсінікті. Мұның өзі тек экономикалық дағдарыстың, лажсыздан демалысқа шығудың көптеген экономикалық бағдарламалардың шектеліп, шегерілуінің бір сөзбен айтқанда, біз бастан кешуге мәжбүр болып отырған, бірақ бірте-бірте арылып келе жатқан барлық "кереметтердің" ғана салдары емес. Бұл жерде таза адами сезімдер де отбасы мүшелерінің бір-бірімен қайта қосылуы, өздерінің атамекен Отанында тұруға деген ниеттері де бар. Ал, Қазақстаннан қашан да болсын тек жер аударылғандар мен атамекендерінен күштеп көшірілгендердің қоныс аударатын орны ғана емес, сонымен қатар бүкілодақтық екпінді құрылыстар мен науқандардың қайнаған ортасы болғаны белгілі. Түркісбіті, тың игеруді, Байқоңырды, Қазақстан Магниткасын, әскери-өнеркәсіп кешендерінің толып жатқан объектілерін еске алып көріңіз. Сондай-ақ біздің жерімізде орасан зор екпінді Орта Азия әскери округінің болғанын да ұмытпауымыз тиіс. Мұның бәрі де бізде сан мыңдаған адамдар "зорлықтың арқасында ерікті түрде" қалып қойғанын көрсетеді. Ал, КСРО көз жұмғаннан кейін өздерін "әлеуметтік тұрғыдан жетім қалғандар" ретінде сезінген олардың табиғи көңіл-күйлеріне байланысты өздерінің туып-өскен табиғат құшағына қайтып оралуында тұрған ешқандай ерсілік жоқ.

Қазақстанға өзге елдерден қазақтар қайтып келіп жатыр. Ресейден еврейлер, гректер кетіп жатыр. Бір кездегі сияқты тұтасқан "темір перде" жоқ – адамдар қайда тұрғысы келсе, сонда тұруы тиіс. Бұл жерден саясат іздеудің тіпті де қажеті жоқ. Ең бастысы – бізде адамдарды ешкім де қуып жатқан жоқ, ешкім де оларға қысым жасап жатқан жоқ. Қазақстаннан кетіп жатқандар өз меншіктерін ала кетуде – Қазақстан көп қазынасынан айрылуда. Өкініштісі сол – жұмыс қабілеті барлар кетіп, олардың қарт ата-аналары осында қалып жатыр. Міне, бұдан қандай жақсылық күтуге болады?

О. Квятковский:

– Сіздің саясаткер, лидер және адам ретіндегі рейтингіңіз, міне, жиырма жыл бойы ұдайы өсіп келеді. Және мұның өзі тек ТМД көлемінде ғана емес. Сіздің өзге мемлекеттер президенттерімен қарым-қатынас жасау үлгіңіз де сүйсіндіреді. Бірақ мұндағы қарапайым "саясаттың" қайда екенін, ал шын ниетті ықыластың қайда екенін білуге бола ма? Сіз ТМД лидерлерімен қарым-қатынастарыңызды қысқаша болса да сипаттап берер ме едіңіз?

Н. Назарбаев:

– Әрине, әрбір адамдағы сияқты саясаткерде де әркімге деген симпатия мен антипатия болатыны өзінен-өзі белгілі. Алайда, саяси лидердің қолынан келмейтін бір нәрсе бар – ол өз антипатиясына акцент жасай алмайды. Мұның өзі түсінікті де: өйткені мемлекеттердің басшыларын бүкіл халық сайлайды, депутаттардың арқасында – мыңдаған сайлаушылар тұр. Сондықтан да Достастықтың барлық саяси қайраткерлерімен нағыз іскерлік сыйластық қарым-қатынастар қалыптастырғанмын. Міне, мұны "саясат" десе де, кәдімгі қарапайым әдептілік десе де болады.

Ал, енді шын ниетті ықылас туралы айту оңай. Менің Борис Николаевич Ельцинмен алғашқы кездесулерімнің өзінде-ақ арамызда жылы шырайлы қарым-қатынас орнады. Сондай-ақ, әрине, менің көптен бергі достарым – біздің халқымызға туыстас Орталық Азия елдерінің Президенттерімен де тап осындай қарым-қатынас жасап келемін.

Көптеген шетелдік лидерлермен де бірден тек іскерлік байланыс қана емес, сонымен қатар адами байланыстар орнатудың сәті түсіп жүр. Мен АҚШ-тың бұрынғы Мемлекеттік хатшысы Джеймс Бейкермен көптен бері доспын. Мұның үстіне, біз тек келіссөз үстелі басында немесе іскер адамдармен кездесулер барысында ғана емес, сонымен қатар жарасымды шүйіркелескен достық әңгімелер кезінде де аз уақыт өткізген жоқпыз. Балық аулауға барған, Бейкерді әбден риза еткен, моншаға түскен кездеріміз де болды... Менің отбасым АҚШ-тың вице-президенті Альберт Гормен және онын зайыбымен достасып кетті... Менің Германия канцлері Гельмут Кольге деген терең ризашылық сезімім де зор... Маған Германияның бұрынғы Сыртқы істер министрі Ганс Дитрих Геншердің интеллекті мен достық пейілі қатты әсер етті. Шынымды айтайын, оның естеліктер кітабынан өзім туралы бірнеше бет жылы лебіз оқу мені соншалықты риза етті...

Бір сөзбен айтқанда, саясаткерлерге де адамға тән нәрсенің ешқайсысы жат емес. Тек, оның бәрі де әдептілік нормасының шеңберінде ғана болуы тиіс. Жалпы, менің ойымша, өзімнің адамдармен жеке қарым-қатынастарымды жолға қоюдағы "өнерім" тек дипломатия немесе сүйкімді әсер қалдыру арқылы ғана емес. Мұның өзі көп ретте адамның жаны мен тәнінің қандай жағдайда болатынына байланысты. Мен әдебиет, өнер және мәдениет әлемінде болып жатқан оқиғалардан хабардар болып отыруға, өзімді

жақсы спорттық бабымда ұстауға тырысамын. Бір сөзбен айтқанда, еліміздің стратегиялық басымдықтарының бірі болып үлгерген салауатты өмір салтының қажеттігін өзімнің жеке басымның өнегесі арқылы дәлелдеуге тырысамын.

О. Квятковский:

– Сіздің қызыңыз аса ірі "Хабар" телеарнасын басқарады. Жуырда Сіз Қазақстанда біртұтас ақпараттық кеңістік құру жөніндегі Жарлыққа қол қойдыңыз. Бұл екі арада барлық реформалардың басты құралы ретінде тәуелсіз бұқаралық ақпарат құралдары туралы айтқан сөздеріңіз де бар. Сіз Ресей бұқаралық ақпарат құралдарының Қазақстандағы өзгерістердің мәнін бұрмалап көрсеткеніне талай рет реніш те білдірдіңіз. Бір сөзбен айтқанда, журналистер мен өкімет билігінің өзара қарым-қатынастарының тиімді жүйесі принципті тұрғыдан қандай болғанын қалайсыз?

Н. Назарбаев:

– Сіздің тезистеріңізді қорытындылайтын сұрақтан бастайын. Өкімет билігі мен бұқаралық ақпарат құралдарының өзара қарым-қатынас жүйесі екі жақты бірдей жауапкершілігі негізінде құрылуы тиіс. Өкімет құрылымдары өз тарапынан Баспасөз туралы заңның жүктейтін міндеттерін атқаруы үшін жауапты. Бұл ретте ол бұқаралық ақпарат құралдарына қажетті ақпараттар беру және оның қызметіне араласпау принципін сақтауы тиіс. Сонымен қатар баспасөзде өз тарапынан тап әлгі заңның талаптарын бастан-аяқ ұстануға міндетті. Бұл жерде мен ең алдымен ақпараттың дұрыс, объективті болуын айтар едім. Қазақстанда өткір сынға алынғаны үшін ешкім де және ешқашан орынсыз зардап шеккен жоқ. Керісінше, баспасөздің мұндай стилі маған ұнайды. Дегенмен әр түрлі меншіктегі және бағыттағы бұқаралық ақпарат құралдары қызметкерлерінің былтыр менің атымдағы стипендияға ие болғандарының арасында өзім барлық уақытта және барлық мәселеде бірдей пікірлерін бөлісе қоймайтын журналистер де болды. Мен бұл туралы тікелей ашық айтқанмын. Солай бола тұрса да, мен олардың талантына, кәсіби шеберлігіне, терең талдау жасау қабілетіне, істі жолға қоя білу қасиетіне риза болдым. Менің тікелей нұсқауым бойынша үкімет еліміздің жаңадан қабылданған Қылмыстық кодексіне журналистердің құқығын және бұқаралық ақпарат құралдарының бостандығын қорғау жөнінде арнайы бап енгізді.

Әрине, кейбір шенеуніктердің журналистердің аяғынан шалып қалу үшін кедергілер жасайтын оқиғалары да аз емес. Жасыратын несі бар, құпиялықты сақтауға құмар, ақпаратты жасырып қалатын жағымсыз әдеттер, екіншіше орай, әлі де бар. Ол – кешегі билік басында отырғандардан жұққан дерт. Жоғарыда өзім айтып өткен бюрократияның бойындағы жағымсыз әрекеттердің бірі, міне, осы.

Алайда мен Қазақстанда болып жатқан оқиғаларды құдайдан қорықпай, адам айтқысыз бұрмалаудың да көптеген фактілерін келтіре алар едім. Оның үстіне, мұның өзі бұрынғыдай қайдағы бір тосын жаңалыққа құмарлықтан емес, қайта, белгілі бір зымыян мақсаткерлікпен жасалады. Жаңа Сіз Ресейдің бұқаралық ақпарат құралдарында біздегі болып жатқан өзгерістердің мәнін бұрмалап көрсететініне менің реніш білдіргенім туралы еске салып өттіңіз. Сонда сіз "Құз түбіне құлап бара жатқан Қазақстан туралы" және "Біздің еліміздегі тоталитаризмнің үстемдігі туралы" бір-бірінен айнақатесіз ұқсас материалдардың бәрін бірдей жүрек ауырта қабылдай береді деп ойлайсыз ба? Ондай нәрсе ойымызға да кіріп-шықпайды. Сөз реті келгенде айта кетейін, мен мұны өте жақсы білемін, біздің әлгіндей мәселелерге мән бермей, енжар түрде елеусіз қалдыратынымыз журналистер деп атауға күмән туғызатын кейбір топтардың жүйкесін жұқартатыны да рас.

Ал, өзім байсалды деп білетін, құрмет тұтатын басылымдардың қажетті ақпараттарға толық қол жеткізе алмауы салдарынан жіберетін кемшіліктерінің жөні бір басқа. Ондай-ондай болады. Бірақ мен ол басылымдардың бәрінің де басшыларын, меншікті тілшілерін жақсы білемін. Олармен ортақ тіл де табыса аламыз.

Сәті түскен жағдайды пайдалана отырып, Ресейдің осы жылдардың бәрінде де менің идеяларыма, ықпалдастық ісіне, туысқандық және адамдарды құрметтей білу ісіне шын берілген саясаткер ретінде өзіме қолдау көрсеткен бұқаралық ақпарат құралдарының барлығына да орасан зор алғысымды білдіргім келеді.

Тәуелсіз бұқаралық ақпарат құралдарына келетін болсақ, ал олардың біздегі саны бүкіл Орталық Азия мемлекеттерін қоса алғандағыдан әлдеқайда көп, олар Қазақстандағы біртұтас ақпараттық кеңістікке үйлесімді еніп отыр. Менің оларға деген қарым-қатынасымда ешқандай алаңдаушылық жоқ. Маған олардың емін-еркін ашық пікірі, көкейкесті тақырыпты таба білуі ұнайды. Ал, ұнамайтыны – кейде кездесіп қала беретін үзілді-кесілді теріс пікірі, талғамсыздығы, салдыр-салақ ұқыпсыздығы және оқырманға деген менменсіген асқақтығы.

Қызым туралы. Ол – естияр, өзінше дербес адам. Менің кеңесімсіз-ақ телевизияға барды. Және өз қабілетін сол жұмыста таныта білді. Еліміздің кез келген азаматы сияқты, ол да өзі қалаған жұмысты атқаруға құқықты. Тап соның арқасында "Хабар" Орталық Азиядағы ең таңдаулы арнаға айналды. Өкімет билігіне тап осы арнадан тиіп жатқан "таяқ" та аз емес. Егер осы мемлекеттік арнаны басқа біреу басқарған болса, онда оны әлдеқашан "өз жөнін таптырған" болар еді.

О. Квятковский:

– Мыңжылдықтар тоғысында, басқа нәрсенің бәрін былай қойғанда, Достастық елдерінің барлығында, соның ішінде Қазақстанда да, іс жүзінде сайлау науқандары айрықша күшті болғалы отыр. "Труд" газетінің оқырман-

дарын ТМД елдеріндегі сайлаулардың нақты қорытындылары қандай болатыны, сондай-ақ 2000 жылдан кейін Еуразияда қалыптасатын саяси жағдай туралы Сіздің көзқарасыңыз ерекше қатты қызықтырады...

Н. Назарбаев:

– Қазақстанның өзіне келетін болсақ, онда қандай да болсын сайлау алдындағы науқанды өрістетуге менің қолым тимейді – іс бастан асып жатыр. Ал, бұл тұрғыдан келгенде мені ешнәрсе де мазаламайды. ТМД-ның өзге елдеріне қатысты болжам айтқым келмейді. Жаңа сіз бен біз саяси әдеп туралы сөз еттік қой. Менің айтатыным – Еуразияның болашағы ықпалдастықта. Сұхбатыңыз үшін үлкен рахмет.

**ИНТЕРВЬЮ
ПРЕЗИДЕНТА КАЗАХСТАНА Н. А. НАЗАРБАЕВА
ГАЗЕТЕ "ТРУД"***

Астана, 10 сентября 1998 года

О. Квятковский:

– Нурсултан Абишевич, мы беседуем с вами после жаркого лета и, как многие предрекают, на пороге еще более жаркой, напряженной осени. Какие проблемы, по-Вашему, наиболее сложны и остры нынче?

Н. Назарбаев:

– Вне зависимости от сезона и погоды на дворе для меня как для Главы государства главной является забота о безопасности страны и благосостоянии ее граждан. Может, кого-то из читателей "Труда" разочарую, но мыслям вслух о "спасении человечества" я предпочел бы прозу земной жизни. В моем рабочем графике – еженедельные поездки по областям. Особенно беспокоит уборочная страда. Недавно побывал в ряде хозяйств, рассмотрел сводки Правительства: несмотря на небывало суховейное лето, урожай в республике такой, что позволит и засыпать зерно в закрома, и выставить его на продажу.

Что же до более "высоких" материй... На постсоветском пространстве отношения, несмотря ни на что, развиваются все же в интеграционном направлении. Подчеркну: я был и остаюсь убежденным сторонником синхронизации реформ. А для этого, не теряя времени на политические "объяснения в любви" (мы ведь еще с Союза сроднились и хорошо знаем друг друга), нужно вплотную заняться экономикой: взаимоувязывать законодательство, создавать свободные экономические и торговые зоны, общий аграрный рынок, Таможенный союз, взаимопроникаемую банковскую систему, симметричную систему взимания НДС и акцизов, оптимальный транзитный режим и совместную коммуникационную инфраструктуру.

И в результате достичь главного – обеспечить людям нормальную жизнь. Я не случайно назвал нашу инициативу десятью простыми шагами навстречу простым людям.

* Газета "Труд", 10 сентября 1998 года

У нас немалые сложности, разные подходы к реформам. Но сложившиеся связи, общие исторические, культурные корни, духовное единство наших народов – надежная основа для сохранения общего экономического пространства в огромном постсоветском регионе. Противоречия же, которых страшатся глаза, нейтрализуются руками: "обкатывая" на региональном уровне различные интеграционные проекты, мы тем самым создаем основу для более эффективной работы Содружества. Примеров тому достаточно.

О. Квятковский:

– Время требует нестандартных и смелых решений. Очевидно, что многие из них Россия и Казахстан будут искать вместе. Как Вы оцениваете нынешние отношения между обеими странами?

Н. Назарбаев:

– В июле этого года мы с Борисом Ельциным подписали Декларацию о вечной дружбе и союзничестве, ориентированную в XXI столетие. Это – качественно новый этап в отношениях Казахстана и России. Напомню, что до этого отношения регламентировались подписанным в Москве в 1993 году Договором о дружбе и сотрудничестве между Казахстаном и Россией. То был один из первых широкомасштабных документов подобного рода в рамках СНГ...

Еще одно свидетельство стратегического партнерства – наше совместное Заявление и Соглашение о разграничении дна северной части Каспийского моря. 14 августа в ходе встречи и переговоров с министром иностранных дел Ирана К. Харрази я подтвердил, что наиболее оптимальный вариант раздела дна Каспия между каспийской пятеркой – деление по методу модифицированной срединной линии, то есть по принципу, положенному в основу соглашения Казахстана с Россией. По сути, Назарбаев в этом вопросе объективно выступает с откровенно "пророссийских" позиций... Но об этом, да не обидится ваш брат журналист, российская пресса почему-то упорно умалчивает.

О. Квятковский:

– Казахстан оказался в значительно меньшей степени, чем ряд других стран, затронут кризисом в Юго-Восточной Азии. Известно, что в свое время Вы внимательно изучали опыт "тигров". В чем видятся Вам основные причины "болезни тигров"? И не повлияет ли все же эта "болезнь" на здоровье казахстанского "барса", на разработанную вами "Стратегию-2030"?

Н. Назарбаев:

– Ведущими иностранными инвесторами Казахстана являются страны Запада, но кризис в Юго-Восточной Азии стал предупреждением для всех нас. Относиться к нему несерьезно – опасно, но превращать его в некий всеустрашающий жупел – тоже смешно. Знаете ли, в последнее время я не могу без иронии слышать и от своих министров ритуальные заклинания на тему надви-

гающегося "оттуда" кризиса. Припоминаются советские времена, когда все неуспехи и провалы можно было списать на "происки врагов". Как тут не вспомнить слова булгаковского героя: "Разруха, Борменталь, в головах..."

Ну, а, если по существу, то череда финансовых кризисов не могла не задеть Казахстан, но, к счастью, на нас это отразилось косвенно, ведь мы с самого начала в своих прогнозах не исключали худшего. Что же касается опасений (отчасти связанных и с кризисом в России) по поводу сбережений населения, мы заверили казахстанцев в том, что у нас ситуация полностью контролируется, и для тревожных ожиданий поводов сейчас нет.

О. Квятковский:

– Нурсултан Абишевич, на постсоветском пространстве непросто житье всем. Но в любом уголке СНГ эти трудности имеют свою специфику. Какова она в Казахстане?

Н. Назарбаев:

– Характер наших трудностей определяется особенностями хозяйственного комплекса Казахстана, всегда специализировавшегося на добыче сырья. В республике почти не было предприятий с последним звеном производственного цикла – конечные переделы, как правило, располагались от нас за тридевять земель. С распадом Союза и разрывом межреспубликанских хозяйственных связей казахстанское сырье оказалось невостребованным. Прямо на марше самостоятельного развития нам пришлось менять структуру экономики.

Примерно по той же схеме развивались события и в аграрном секторе. У нас, как известно, высоко развито зернопроизводство, твердые сорта пшеницы всегда пользовались повышенным спросом. Но из-за резкого роста цен на горюче-смазочные материалы и сельхозмашины, которые опять-таки производятся за пределами республики, поднялись цены и на пшеницу. Тот же вопрос – производство продукции, которую без убытка для себя не реализуешь. Временной мерой стал бартер. А потом пришлось выходить на мировой рынок зерна, хотя при ином раскладе мы могли бы поставлять его нашим партнерам по СНГ на взаимовыгодной основе.

Наконец, после распада Союза нам досталась масса экологических проблем, которые в Казахстане принято называть "отравленным наследием". Например, испытания на Семипалатинском ядерном полигоне практически превратили прилегающие территории в безжизненное пространство. Космические старты с Байконура серьезно влияли и влияют на экологическую обстановку в нескольких наших областях. Парламент серьезно обеспокоен этим и ставит вопрос о прекращении деятельности космодрома, за аренду которого нам, кстати, не платят. Бездумная мелиоративная политика в бассейне реки Сырдарья вызвала умирание природной жемчужины – Аральского моря...

Расхлебывать все это приходится нам в одиночку. Закрыли мы Семипалатинский полигон и ряд других военных объектов, строго ограничили за-

бор воды из Сырдарьи, создали Международный фонд спасения Арала, Приаралья. Провели ряд других мероприятий. Но экосистема республики и по сей день испытывает серьезное техноантропогенное давление, скажем, в результате функционирования космодрома Байконур и системы военных полигонов "Капустин Яр". Это дает повод некоторым политическим и общественным деятелям ставить вопрос о немедленном закрытии данных объектов.

Казахстан остро нуждается в транспортировке нефти и газа на внешний рынок. Россия могла бы поддержать нас как своего близкого соседа и союзника – с выгодой для себя. Но мы никак не можем договориться о квотах на транспортировку. У нас не согласованы тарифы, хотя мы и входим в Таможенный союз. Поэтому решаем вопросы о строительстве трубопроводов на Персидский залив, в Китай. Когда думаю о том, сколько же денег потеряет от этого в конечном счете Россия, душа болит...

Экспорт нефти через территорию Российской Федерации был бы для нас наиболее предпочтительным вариантом. Конечно, здесь все строится на интересе, но не только экономическом. Казахстан и Россия были партнерами с незапамятных времен, мы торговали друг с другом, когда еще действовал Великий шелковый путь.

Что касается очередности того или иного проекта, то и здесь критерии исключительно экономические: где убедим инвесторов строить, там и пройдет труба. Очень надеюсь, что работы по КТК обретут нужные темпы, и к 2000 году Казахстан выйдет со своей нефтью к Новороссийску. Потенциально привлекателен проект на Самару и далее – подключение к магистрали на Западную Европу. Так что здесь Казахстан открыт.

О. Квятковский:

– Некоторые эксперты отмечают в Казахстане высокий уровень консолидированности бюрократов, обязанных своим продвижением лично Вам. И признают, что этим фактором обеспечены не только стабилизация деятельности госаппарата, но и усиление прессинга против оппозиции, да и просто недовольных, нелояльных граждан. Вы разделяете такую точку зрения? Есть ли в Казахстане социальное пространство для оппозиции?

Н. Назарбаев:

– Подозреваю, что вы несколько переоцениваете наших чиновников. Да, мы стремимся к тому, чтобы наша госслужба работала слаженно, умела видеть перспективу, грамотно и оперативно решала управленческие вопросы. Проведя реформу госслужбы, мы этого добьемся. Пока же наш чиновничий аппарат в полной мере предъявляемым требованиям вряд ли отвечает.

Хотя не могу не признать, что уровень работы госаппарата возрос, в него пришло немало молодых, современно мыслящих людей. Средний возраст сегодняшних членов Правительства – 36 лет. Среди руководителей национальных компаний – в основном люди от 29 до 35 лет.

Оппозиция в Казахстане есть. Деятельность оппозиционных движений, как и средств массовой информации, не ограничивается никем и ничем, кроме закона.

Говоря о чиновниках, следовало бы поднять другую тему, которая чрезвычайно беспокоит нас. Речь идет о коррумпированности ее некоторой части. Беда эта повсеместная и стародавняя. Казахстан первым среди стран СНГ принял Закон "О борьбе с коррупцией", и его исполнение строго контролируется. Мы категорически, в законодательной форме запретили чиновникам вмешиваться в предпринимательскую деятельность. Немало должностных лиц наказано за это.

А теперь о так называемом трайбализме, который обычно называют жузовым делением казахского общества. Особенно, к сожалению, упражняются в этом "казаховеды" из России. Чтобы простым "россиянам было понятно, хочу сказать, что это примерно то же, когда в России говорят о засилии днепропетровцев при Брежнев, уральцев при Ельцине, о нижегородцах и т. д. Стоит ли нам тратить силы на такого рода споры?

Сейчас весь казахский народ объединен мыслью о сохранении и укреплении своей независимой государственности. При этом он остается самым интернациональным народом по своему менталитету... А разве у русских не так же было? Вспомним стихотворение Ярослава Смелякова: в годы репрессий в степи на этапе навстречу друг другу шли две колонны заключенных. Несмотря на запреты разговаривать, несмотря на выстрелы и травлю овчарками, люди кричали: "Есть ли уральцы!?", "Есть ли сибиряки!?", "Есть ли волжане?"...

О. Квятковский:

– Несмотря на то, что Вы подчеркиваете полиэтничность Казахстана как одно из основных преимуществ страны из республики уезжает значительно больше людей, чем приезжает сюда. А от добра ведь добра не ищут...

Н. Назарбаев:

– Причин тому несколько. Это и экономический кризис, вынужденные отпуска, свертывание многих социальных программ, словом, все те "прелести", в которые мы вынужденно попали, но из которых постепенно выбираемся. Есть и чисто человеческие мотивы – воссоединение семей, да и просто желание жить на исторической родине. Ведь Казахстан всегда был не только местом ссылок и депортаций, но и ареной всесоюзных ударныхстроек и кампаний. Турксиб, Целина, Байконур, Казахстанская Магнитка, различные объекты ВПК... Надо помнить и о том, что на нашей земле располагался гигантский ударный Среднеазиатский военный округ. Это тысячи и тысячи людей, оказавшихся у нас в "добровольно-принудительном порядке". И нет ничего странного в том, что они, оказавшись "социальными сиротами" почившего СССР, в силу естественных мотиваций пошли на зов своей природной среды.

В Казахстан возвращаются казахи из других стран, из России уезжают евреи, греки... Нет железного занавеса, люди должны и могут жить там, где хотят. И не надо на этом строить политику. Главное – никто людей от нас не гонит, никто их не притесняет.

О. Квятковский:

– Ваша дочь возглавляет крупнейший телеканал "Хабар". Не так давно вы подписали указ о создании в Казахстане единого информационного пространства. Какой Вы видите в принципе оптимальную систему взаимоотношений журналистов и власти?

Н. Назарбаев:

– Такая система должна строиться на взаимной ответственности. Властные структуры ответственны за исполнение возложенных Законом "О печати" обязанностей – это и предоставление информации, и невмешательство в деятельность независимых СМИ. Но и пресса со своей стороны обязана придерживаться духа и буквы того же закона. Прежде всего я имею в виду достоверность информации, объективность. Никто и никогда в Казахстане не пострадал из-за того, что, например, пишет остро. Наоборот, мне импонирует такой стиль. Между прочим, среди работников СМИ разных форм собственности и ориентации, отмеченных в прошлом году моей именной стипендией, были журналисты, мнение которых я не всегда и не во всем разделяю. И я прямо сказал об этом. По моему прямому указанию Правительство внесло в новый Уголовный кодекс страны статью о защите прав журналистов и свободы СМИ.

Но я мог бы привести немало фактов, когда события, происходящие в Казахстане, безбожно перевираются. Причем не из-за погони за сенсацией, как бывало раньше, а целенаправленно... К независимым СМИ (а их у нас на порядок больше, чем во всех центральноазиатских государствах, вместе взятых, и они удачно вписываются в единое информационное пространство Казахстана) у меня отношение совершенно спокойное.

О дочери. Она у меня человек взрослый, самостоятельный. Она сама, без моего совета, пришла на телевидение и нашла себя в этой работе. Как любой гражданин страны, она имеет право работать там, где желает. Именно она сделала "Хабар" с нуля лучшим каналом в Центральной Азии. Именно от этого канала больше "достаётся" власти. Возглавлял бы государственный канал кто-либо другой, его бы быстро "на место поставили".

О. Квятковский:

– Читателям "Труда" будет наверняка интересен Ваш прогноз на ситуацию в Евразии после 2000 года...

Н. Назарбаев:

– Будущее у Евразии одно – интеграция.

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ
ПРЕЗИДЕНТІ Н. Ә. НАЗАРБАЕВТЫҢ
СЫРТҚЫ ІСТЕР МИНИСТРЛІГІ АЛҚАСЫНЫҢ МӘЖІЛІСІНДЕ
СӨЙЛЕГЕН СӨЗІ***

Астана, 14 қыркүйек 1998 жыл

– Еліміз тәуелсіздікке, егемендікке ие болғаннан кейінгі кезеңде сіздермен осымен үшінші рет кездесіп тұрмын. Уақыттың бір орнында тоқталып қалмайтыны, алдымызға тың міндеттер мен жаңа мақсаттар қоятыны белгілі. Яғни біздің де сергектік танытып, дүниеде болып жатқан өзгерістерге тиісінше тіл қатуымыз керек. Демек, жиі-жиі осылайша бас қосып, мемлекетіміздің сыртқы саясатының аса мәнді мәселелерін бірлесе ой елегінен өткізіп, екшеп алғанымыз абзал.

Бүгінгі таңда Қазақстанның дербестігін, егемендігін әлемдік әлеумет танып та, мойындап та отыр. Бүгінгі бізге деген көзқарас та басқа. Бізге халықаралық қоғамдастық бұрынғыдай барлай, сынай қарамайды. Ендігі жерде тең тұтып, арамызда арналы жол тартуға бейіл. Бұған Қазақстан дипломаттары да үлкен үлес қосып отыр.

Ендігі жерде ешкім де Қазақстанға саяси тұрғыдан Кеңес Одағының еншілесі, яки Ресейдің қоңсыласы деп қарамайды, оны іргесі бөлек, өзіндік мақсат-мүддесі бар ел деп біледі.

Демек, Қазақстан дипломатиясының бұдан былайғы міндеті – экономикалық салаға қарай ойысуға, елімізде шетел инвестицияларына кең өріс ашуға қарай бағдарлануға тиіс, бұл ретте біздің экономикалық жоспарларымызды, республикамыздың әлеуетін әлемге танытып, көрсете білуіміздің маңызы зор.

Сыртқы саясаттағы біздің бүгінгі таңдағы және көз жетер келешектегі тұғырымыз Қазақстанның 2030 жылға дейінгі кезеңге арналған стратегиясында айқын баяндалған. Біздің ішкі маңызды артықшылықтарымыз да, сыртқы салмақты мүмкіндіктеріміз де сонда айтылған.

Қазақстанның сыртқы саясаты қалыптасу кезеңінен ойдағыдай өтіп, жаңа тарихи жағдайдағы мемлекеттік саясатымыздың ажырамас бөлігі ретінде біржола бекіп, кемеліне келіп отыр.

* "Егемен Қазақстан" газеті, 15 қыркүйек 1998 жыл.

Қазақстанның ұлттық қауіпсіздігін нығайта түсу міндетінің көкейкесті болып қала беретіндігін ескерсек, мұның өзі өте маңызды болып табылады. Сіздер мұның ұзақ мерзімді стратегиялық басымдылықтардың ішінде мемлекетіміз үшін ең біріншісі және ең бастысы екенін жақсы білесіздер. Қазір ұлттық қауіпсіздік тек Армияны күшейтіп, жанталаса қаруланудан гөрі тиімді дипломатия жолымен көбірек қамтамасыз етіледі.

Біз дiттеген жерден шығып, өзiн ақтай бiлген дипломатиялық құралдарға айрықша ден қоямыз.

Табандылығымыз бен белсенді іс-қимылдарымыздың арқасында біз Қазақстан шекарасының өн бойында сенімді "қауіпсіздік белдеуін" жасап отырмыз. Қазақстанның жақын көршілерімен яки шалғайда жатқан басқа мемлекеттермен ешқандай елеулі қайшылығы да, проблемасы да жоқ.

Бұл орайда біз Қазақстанның егемендігі мен аумақтық тұтастығын баршаның мойындауына қол жеткіздік. Бұл тарихи факті ядролық державалар тарапынан берілген кепілдіктер мен жоғары деңгейдегі екіжақты уағдаластықтар арқылы бекітілді.

Өткен жылдар Қазақстан үшін көп бағытты дипломатияны жүзеге асырғаннан артық парасатты да тиімді сыртқы саясат жоқтығы туралы пікірді бекіте түседі. Сыртқы саясатқа қатысты алғанда көп бағыттылық нені білдіреді? Бұл әлемдік деңгейдегі істерде елеулі орын алатын және еліміздің нақты мүдделері тоқайласатын мемлекеттердің бәрімен достық және өзара сенімділік сипатындағы қарым-қатынастарды дамыту керектігін білдіреді.

Өзінің геосаяси жағдайы мен экономикалық әлеуеті тұрғысынан келгенде Қазақстанның аймақтық тар проблемалар шегінде тұйықталып қалуға еш құқығы жоқ. Олай етсек, бізді өзіміздің көп ұлтты халқымыз ғана емес, бүкіл дүниежүзілік қоғамдастық та түсінбеген болар еді.

Қазақстанның болашағы Азиямен де, Еуропамен де, Шығыспен де, Батыспен де тікелей байланысты.

Нақ осындай саясат жүргізе отырып біз Қазақстанның қауіпсіздігіне қандай да бір қатер төнуін жоққа шығара аламыз, еліміздегі экономикалық және саяси өзгерістерге қолайлы болып отырған сыртқы жағдайларды одан әрі нығайта түсеміз. Сыртқы орта сенімді болмаса, таяу мерзім мен алыс болашаққа арналған мақсаттарға қол жеткізуіміз де екіталай.

Басты мақсат – Қазақстанды экономикасы дамыған және демократиялық тұғыры берік гүлденген мемлекетке айналдыру. Біз алдымызға шикізатқа бағдарланған экономиканы түбірімен өзгертіп, бәсекелестікке қабілетті дайын өнім шығаруды дамыту міндетін қойып отырмыз.

Сондықтан, дипломаттар еліміз тап болып отырған проблемаларды анық ұғынуға тиіс. Дипломатиялық қызметкерлердің бәрі де елінің стратегиялық мүдделерін қорғау үшін өздерін алыс шет елдерге аттандырған. Отанының жүрек дүрсілін ұдайы сезініп отыруға тиіс. Онсыз сыртқы саясатта айтарлықтай нақты нәтижеге жетеміз деп күтуге болмайды.

Экономикалық қиындықтар мен қалыптасу кезеңіндегі көптеген проблемаларға қарамастан, біз шет елдердегі мекемелердің ауқымды желісін құрдық. Қазір бұл қадамның өзін ақтағанын көріп отырмыз.

Әлеуметтік салада шешілмеген проблемалары бола тұрса да, мемлекетіміз ауқымды шығындарға барып отыр. Бұл шығындардың орны еселе-не толтырылып, инвестициялар ағыны түрінде экономикалық табыс әкелуге тиіс. Демек, шет елдердегі өкілдерімізге қойылатын қазіргі талап – біздің елмен ынтымақтастықтың қажеттігі мен біздің экономикаға инвестиция жұмсаудың болашағы зор екендігіне шетелдік әріптестеріміздің көзін ұдайы жеткізіп отыру.

Бұл жағынан келсек, Қазақстанның басқа елдермен және аймақтармен белсенді бәсекелестікке түсуі қажет. Қазір біз Батыс пен Шығыста Қазақстан экономикалық тұрғыда дербес дамып отыр деген даусыз ұғымды қалыптастыруымыз керек. Еліміздің қаржы жүйесі тәуелсіз, тұрақты және қазіргі заманға лайық болып табылады. Шет елдердің іскер және саяси топтарында біз жөнінде қалыптасқан ескі көзқарасты жеңуге ұмтылу қажет. Оның үстіне, бізде ТМД елдері арасында шетел инвестициясын тарту үшін ең қолайлы жағдай жасалуда.

Жалпы алғанда, қазір бәріміз үшін де халықаралық байланыстардан пайда ғана іздейтін көзқарастардан арылатын кез жетті. Әлемде ешкім де Қазақстанға қаржылай көмек көрсетуге міндетті емес. Мұндай көмек тек өзара мүдделілік негізінде құрылған ынтымақтастық шеңберінде ғана беріледі.

Сондықтан, біз Үкімет мүшелері де, елшілеріміз де еліміздің экономикасын дамытуға нақты үлес қосуын әділетті түрде талап етеміз. Сыртқы саясат тұжырымдамасында біз көрші мемлекеттермен арадағы өзара қарым-қатынасқа айқын басымдылық бердік.

Ресей Федерациясымен ынтымақтастық жөнінде елеулі ілгерілеуге қол жеткізілді. Ең алдымен, ХХІ ғасырға бағдарланған, Мәңгі достық және одақтастық туралы Декларацияны атап өткен жөн. Бұл құжаттың ережелері екі-жақты қарым-қатынастың іргетасын нығайтатыны соншалық, оның болашағы айдан анық көрініп тұр. Каспий теңізінің шешілмей жатқан мәртебесі проблемасын алға жылжытқан да Қазақстан мен Ресей екендігі назар аударатын жәйт. Қаржы тұрғысындағы өзара кінәласу тәрізді күрделі проблема бойынша түсіністікке қол жеткізілді.

Келесі жылдан бастап Қазақстан "Байқоңыр" ғарыш айлағы мен басқа да полигондарды жалға бергені үшін ақы алатын болады.

Өзара сенімге негізделген тұрақты ынтымақтастық Қазақстанға да, Ресейге де өте қажет. Біздің мемлекеттеріміздің халықтары өзара қарым-қатынастың одақтастық пен серіктестіктен басқа жолдарын қабылдамайды.

Қытаймен тату көршілікті нығайтудан асқан парасатты саясаттың да болуы мүмкін емес.

Белсенді дипломатиялық әрекеттер арқылы екі ел арасында маңызды уағдаластықтарға қол жеткізілді. Ең алдымен, шекараны нақтылаудың аяқталуын атап өтуге болады. Мемлекет басшысы бұл фактіні замандастарымыз бен келер ұрпақ лайықты бағалайтынына сенім білдірді. Қытаймен арадағы шекараны айқындап белгілеу Қазақстанның ұлттық қауіпсіздігіне қосымша кепілдіктер берілгенін білдіреді. Бұл осы қуатты мемлекетпен достық және өзара тиімді ынтымақтастық саясатын жалғастырудың негізі болып табылады.

Орталық Азиядағы көршілес мемлекеттермен, ең алдымен Қырғызстанмен және Өзбекстанмен одақтастық қарым-қатынастың іргетасын бекемдеп қалай білдік.

Біз ТМД-ның басқа мемлекеттерімен ынтымақтастыққа да маңызды мән бергенбіз және одан ешқашан айнымақ емеспіз. Сонымен бірге Украинамен, Беларусьпен, Кавказ мемлекеттерімен арадағы өзара қарым-қатынастардың әлеуеті әлі де толық пайдаланылмай жатыр.

Біз Достастықты нығайтуға бағытталған іс-қимылдар Еуразияның ірі мемлекеті ретінде Қазақстанның стратегиялық мүдделеріне сай келетініне нық сенімдіміз.

Кеден одағының төрағасы ретінде, деді Н. Назарбаев, мен біртұтас экономикалық кеңістік туралы Шартқа қол қою жөнінде ұсыныс енгіздім. Көп уақыт кеткенімен, бұл құжатты жасау ісі де аяқталып қалды.

Қазақстан үшін Америка Құрама Штаттарымен ынтымақтастықтың стратегиялық зор маңызы бар. 1992 жылдан бастап Қазақстан – Америка қарым-қатынасы үдемелі түрде дамып келеді. Саяси және экономикалық салалар бойынша серіктестік деңгейіне шықтық. Біздің экономикамызға ірі инвестиция салып отырған ел нақ осы АҚШ болып табылады. Өткен жылғы қараша айында осы елге барған сапарымда АҚШ Президентінің айтуына қарағанда, Вашингтон Қазақстанды Орталық Азиядағы тұрақтылық пен қауіпсіздік тұғыры, өзінің осы аймақтағы басты серіктесі ретінде қарастырады екен.

Азия дағдарысы бізге экономикалық және саяси тұрғыдан едәуір сабақ болды. Дағдарыстың салдарын әр түрлі деңгейде ТМД елдерінің бәрі де сезінді. Бұл дағдарысты алдын ала болжау қиын болатын. Бірақ, ол біздің дипломаттарымыздың шұғыл әрекет ете білу деңгейінің төмен екендігін де көрсетті. Сіздер тәніп келе жатқан қаржы апатын болжай алмағандарыңызды былай қойғанда, олардың салдарын залалсыздандыру жөнінен де назар аударуға тұрарлық ештеңе ұсына алмадыңыздар.

Бізге өзіміздің инвестициялық ниет-бағдарларымызға түзету енгізуге тура келді. Бірақ, бұл өзіміздің жалпы бағытымыздың өзгергенін білдірмейді. Өйткені, Қазақстанның Азиядағы саясатының қандай да бір саяси ерекшеліктері жоқ.

Азиядағы саясаттың маңыздылығы туралы айтқан кезде, мұндай пайымдауды нақты істермен, оның ішінде қауіпсіздік саласындағы әрекеттермен бекіткен жөн. Азиядағы өзара іс-қимыл және сенім шаралары мәсе-

лелері жөніндегі кеңес шақыру туралы бастама нақты саяси тұрпатқа ие болып және халықаралық өмірдің нақты факторына айналып келе жатқаны көңіл тоғайтады. Біздің бұл бастамамызды Азияның көптеген елдері қолдап, экономикалық ынтымақтастықтың одағы мен Ислам конференциясы ұйымы тиісті қарарлар қабылдады.

Қазақстан дипломатиясының күн тәртібінен Азия қауіпсіздігі проблемаларының өз көкейкестілігін жоюына жол беруге болмайтынын атап көрсетемін.

Біздің сыртқы саясатымыздың активіне Азия қауіпсіздігі мен шекара аудандарындағы сенім шараларының проблемалары жөнінде бес мемлекет басшыларының Алматыда өткізілген кездесуін де қосуға әбден болады. Ол кездесу "бестіктің" Шанхай мен Мәскеудегі кездесуінің жалғасына айналды. Алматыдағы бас қосу Азия құрлығындағы қауіпсіздік құрылымдарын құру жөніндегі қазақстандық идеялардың саяси көкейкестілігін дәлелдеді.

Дүние жүзіндегі соңғы оқиғалар Еуропа одағымен және Батыс Еуропа мемлекеттерімен ынтымақтастықты нығайтудың қаншалықты маңызды екенін мейлінше айқын көрсетіп берді.

Алдағы кезде біртұтас ортақ валютаның айналымға енгізілуі біздің алдымызға сапалық тұрғыдан жаңа міндеттер қойып отыр.

Біздің дипломаттарымыз еуропалық проблематикамен ең алдымен осы байырғы құрлықтағы мемлекеттермен экономикалық ынтымақтастықты күшейту тұрғысынан ұдайы айналысуы тиіс. Бұл жерде әңгіме Батыс және Орталық Еуропа туралы болып отыр.

Қазақстандық дипломатия Еуропадағы Қауіпсіздік пен ынтымақтастық ұйымында да елеулі түрде белсенді жүргізіле түсті. Бұл ұйым да Қазақстанды әлдеқайда жақсы біле бастады.

Оның басшылығымен пайдалы байланыстар орнатылды. Мұның өзі Алматыда Еуропадағы Қауіпсіздік пен ынтымақтастық ұйымының аймақтық кеңсесін ашу жөнінде шешім қабылдануына ықпалын тигізді.

Алайда, еуропалық қауымдастықты толғандыратын проблемаларға біздің де саяси қатысымыздың бар екендігін көрсету үшін әлі де көп жұмыс істеуге тура келеді. Ең алдымен біздің ХХІ ғасырдағы Еуропа қауіпсіздігінің үлгісі болып табылатын ондай бағдарламалық құжат жасауға қатысуымызды неғұрлым байсалды да салмақты ете түсуіміз тиіс.

Біз НАТО-мен өзара қарым-қатынасымызда да дұрыс шешім таба білдік. "Бейбітшілік жолындағы әріптестік" бағдарламасы – осы беделді ұйыммен ынтымақтасудың неғұрлым пайдалы түрі. Күн тәртібінде НАТО басшыларымен кезекті кездесулер тұр.

Ондай байланыстардың, сөз жоқ, біздің әскери-саяси саладағы ұзақ мерзімді мүдделерімізге пайдалы болатыны сөзсіз.

Еліміз тәуелсіздік алған жылдардан бері біз халықаралық қауіпсіздік саласындағы таңдаған жолымыздың дұрыстығы жөніндегі пікір мықтап

қалыптасты. Қазақстан үшін ядролық қарусызданудан және ондай қаруды таратпау тәртібіне қосылудан өзге ешқандай балама жол болған жоқ. Біз өзіміздің берік халықаралық айқындамамыз көп жағдайда тап осы талдауға байланысты болды.

Қазақстан ядролық сынақтардан зардап шеккен мемлекет ретінде ядролық қаруларды таратпау жөніндегі келісім-шартқа, ядролық сынақтарға жаппай тыйым салу жөніндегі келісім-шартқа қосылу, ядролық қаруларды таратпау тәртібі жөніндегі өзінің жүйелі саясатын жүргізу арқылы халықаралық беделін елеулі түрде нығайтты. Ал, мұның өзі, сөз жоқ, біздің сыртқы саясатымыздың оң активі болып табылады.

Осы тұрғыдан алғанда біздің Біріккен Ұлттар Ұйымының және оның мамандандырылған агенттіктерінің қызметіне қатысуымызды да ұмыт қалдыруға болмайды. Қазақстан дипломатиясының табысы қатарына Біріккен Ұлттар Ұйымы Бас Ассамблеясының Семей полигонындағы ядролық сынақтардың зардаптарын жою жөніндегі қарарының қабылдануын да, сондай-ақ Еуропалық экономикалық комиссия мен Азия мен Тынық мұхитқа арналған экономикалық және әлеуметтік комиссияның Орталық Азия үшін жасалған СПЕК бағдарламасын қабылдауын да қосуға болады.

Қазір біздің дипломатиямыздың іс-әрекетін практикалық арнаға қарай бұрудың, БҰҰ-ның мүмкіндіктерін пайдалана отырып, Қазақстанның көкейкесті халықаралық мәселелер бойынша айқындамасын неғұрлым белсенді түрде жасаудың маңызы зор.

Биыл Қазақстан экономикалық ынтымақтастық ұйымының төрағасына айналды. Бұдан оның қосымша міндеттері келіп туындайды. Экономикалық ынтымақтастық ұйымы, өрине әлі де толық жетілдіріліп болған жоқ. Бұл ұйымға мүше көптеген мемлекеттер бір-бірімен елеулі түрде қырғиқабақ жағдайда. Бақытымызға қарай, мұның біздің елімізге қатысы жоқ. Оның үстіне, Экономикалық ынтымақтастық ұйымының төрағасы ретінде біз ол ұйымның қызметінде елеулі із қалдыру үшін мейлінше мол күш-жігер жұмсауға тиістіміз. Көліктік инфрақұрылым мен энергетикалық коммуникацияларды дамытуға неғұрлым күштірек назар аударуымыз, саяси проблематикадан арылуымыз керек. Экономикалық ынтымақтастық ұйымы өзінің атына сай болуы тиіс.

Біз үшін бірінші дәрежелі маңызы бар дүниежүзілік ірі проблемалардың бірі – Каспий теңізінің мәртебесін айқындау. Біз алғашқы кезден бастап принципті бағыт ұстадық, өз айқындамамызды қорғап қалдық. Қазір ол айқындама Каспий теңізінің солтүстік бөлігі түбінің ара-жігін белгілеу жөнінде Ресеймен ортақ желі принципі бойынша жасалған келісімнен өз көрінісін тауып отыр.

Осы келісімнің іске аса бастауы үшін Сыртқы істер министрлігі белсенді түрде жұмыс істеуі тиіс. Каспий теңізінің түбіндегі ұлттық секторлар координаттарын айқындайтын хаттаманы мүмкіндігінше қысқа мерзім ішінде даярлау керек. Сыртқы істер министрлігі Каспий теңізінің заңдық мәртебесі жөніндегі екіжақты және көпжақты келіссөздерді жалғастыра түсуі тиіс. Кас-

пий проблематикасының Қазақстанның стратегиялық мүдделеріне тікелей қатысы мейлінше күшті екенін ұдайы есте ұстау қажет.

Біздің сыртқы саяси ведомствомыздың мұнайгаз құбырлары проблемаларымен мұқият айналысып келе жатқан қолдауға әбден тұрарлық. Біз Сыртқы істер министрлігінен энергетикалық салалардағы өз саясатымыз бойынша негізделген пайымдаулар күтеміз. Энергоресурстарды халықаралық рыноктарға экспортқа шығару сияқты стратегиялық маңызы бар мәселе жөнінде мұқият тексерілген ұсыныстарды елшілер енгізбегенде кім енгізуі тиіс?!.

Бізді, тұтас алғанда, дүниежүзілік көлемдегі орын алып отырған қазіргі жағдайда бүгінгі дүниедегі экономикалық ой-пікірдің қалай дамып отырғаны да қызықтырады. Біздің экономика мен информатикадағы осы заманғы бағыттардан кейін қалып қояға құқығымыз жоқ.

Сондықтан да біздің сыртқы саяси ведомствомыз бен оның шет елдердегі мекемелерінен байсалды түрде талдау жасалған ақпараттар даярлау талап етіледі.

Сыртқы істер министрлігінің қызметі осы заманғы геэкономикалық өмір шындықтарына мейлінше жақын, неғұрлым "экономикаландырылған" болуы тиіс.

Бұл жөнінде сөз еткенде оның Қазақстанға келіп жатқан инвестициялар тасқынына және елдің сауда-экономикалық байланыстарының дамуына тигізетін ықпалын ғана емес, сонымен қатар дүниежүзілік экономиканың даму бағыттарының өзіндік сарапталуын да біздің еліміздің жағдайына қатысты еске алудың маңызы бар.

Халықаралық көлемде қуатты аймақтық мүмкіндіктері мол мемлекет ретінде қалыптасқан Қазақстанның белсенді сыртқы саясатты одан әрі жалғастыра түсуі қажет. Ол саясат дәстүрлі дипломатия тәсілдерін мемлекеттің экономикалық стратегиясына жаңаша көзқараспен, жарасымды түрде үйлестіретін болуы керек.

Мен шетел мемлекеттерімен байланыс жасауға және келіссөздер жүргізуге қатысты мәселелердің барлығын да тек қана сыртқы саяси ведомство шешуі тиіс дегенді талай рет қайталап айттым. Кімде-кім басқаша көзқараста болатын болса немесе сыртқы саяси ведомствоның маңызын төмендетуге тырысып, оның міндеттерін өзге министрліктерге беруге әрекет ететін болса, ал Сыртқы істер министрлігін "хаттама ғана жүргізуші департаментке" айналдырғысы келсе, олар қатты қателеседі. Ондай пайымдаулардың мемлекетіміздің қауіпсіздігі үшін қатері зор. Сондықтан да біз Сыртқы істер министрлігінің үйлестіруші қызметін одан әрі нығайта беретін боламыз.

Қазақстан дипломаттарының қандай принциптер мен міндеттерді басылыққа алатынын мейлінше айқын белгілеп беретін уақыт әлдеқашан жетті. Осы тұрғыдан алғанда мынадай ұсыныстар жасаймын:

1. Дипломаттар өздерінің қолында бар барлық мүмкіндіктері арқылы Қазақстан Республикасының егемендігін, қауіпсіздігін, аумақтық тұтастығын және мемлекеттік шекараларының мызғымастығын қорғауы тиіс.

2. Дипломаттар өз елінің стратегиялық мүдделерін оның өзге мемлекеттермен және халықаралық институттармен өзара қарым-қатынастарын да берік қорғауға міндетті.

3. Дипломаттар өзінің Отанына, өзінің халқына барынша берілген болуы және мемлекет басшысына сөзсіз адалдық танытуы керек.

4. Дипломаттар халықаралық құқық, дүниежүзілік саясат пен экономика саласындағы барлық қажетті білімдерді меңгеруге, шетел тілдерін жақсы білуге міндетті.

5. Дипломаттар шетелдерде Қазақстан Республикасы туралы объективті ақпараттардың таратылуына мейлінше ықпал етуі, өз елінің халықаралық айқындамаларын нығайта түсуі тиіс.

Біздің практикалық іс-қимылымыздағы нысаналы бағдар ретінде сыртқы саясат тұжырымдамасы жасалды. Отанымыздың тарихында тұңғыш рет Дипломатиялық қызмет туралы заң қабылданды.

Біз сонымен қатар халықаралық қатынастар саласындағы мамандар даярлау жөнінде де қажетті қамқорлық жасап отырмыз – Дипломатиялық академия жұмыс істейді. Дүние жүзі тілдері мен халықаралық қатынастар университеті ашылды.

Және ең соңында, Қазақстанның жаңа астанасында министрліктің ғажайып ғимараты салынды. Ол дүниежүзілік стандарттар деңгейіне сай келіп қана қоймайды, сонымен қатар көп ретте шетелдердің осындай ведомстволарының ғимараттарынан асып та түседі.

Жалпы алғанда, қазіргі бар белгілі қиындықтарға қарамай, Сыртқы істер министрлігінің жұмыс істеуі үшін жақсы жағдай жасалған. Енді біз одан дипломатиялық қызмет саласындағы нақты қайтарымдарды күтеміз.

Министрліктің атқарған ісіне, біз оның практикалық нәтижелері бойынша ғана баға беретін боламыз. Сыртқы саясатта көптеген іс атқарыла тұрса да біз әлі дүниежүзілік саясат пен экономиканың тар жол, тайғақ кешуінің бас кезінде ғана тұрмыз. Мемлекетіміздің қауіпсіздігіне қатысты барлық проблемалар бірдей шешілген жоқ. "Қазақстан – 2030" стратегиялық даму бағдарламасында алға қойылған мақсаттарға жету үшін әлі де қажымайталмай жұмыс істеуге тура келеді.

Біз өркениетті қауымдастықтағы жетекші айқындамаларға жету, дамыған ел аталу құқығына ие болу жолындағы шиеленіскен күрестің куәгерлері әрі қатысушылары болып отырмыз.

Қазақстан бұл процеске объективті түрде тартылып отыр. Біз қолымызда бар барлық ресурстарды – адам күштерін де, табиғи байлықтарды да іске қосуға міндеттіміз. Өйткені саяси жүйелердің қақтығысы орнына келген осы бейбіт жарыста біз өзімізді-өзіміз лайықты дәрежеде көрсете білуге міндеттіміз.

Турасын айту керек, дүниенің көпполярлық бағытта дамуы Қазақстанның стратегиялық мақсаттары мен міндеттеріне әбден сай келеді.

Бірақ біздің халықаралық процестердің бейтарап бақылаушысы деңгейінде қалуға құқығымыз жоқ. Қолында бар мүмкіндіктері шегінде Қазақстан өзінің белсенді сыртқы саясаты арқылы дүние жүзінде болып жатқан оқиғалардың сипатына ықпал етуге тиісті.

Сыртқы саладағы істер елдің ішіндегі істерге пайдасын тигізетіндей болып жүргізілуі керек.

Қазақстанның келесі ғасырдағы халықаралық бейнесі қандай болады? Менің ойымша, біздің аймақтық ірі мемлекет ретінде байсалды да салмақты мәртебе алуымызға үміт артуға барлық негіз бар.

Бұл мақсатқа жету үшін сыртқы саясатта қазірге дейін атқарылған істі еселей түсу керек. Халықаралық ынтымақтастықта кері сырғып кетуге жол беруге болмайды. Ол тек қана оңды динамикамен ілгері дами түсуі тиіс. Дипломатиялық қызмет мемлекетіміздің түбегейлі мүдделерін қорғауда табандылық пен принциптілік танытуы, халықаралық проблемаларды талқылау кезінде инициативалар білдіріп отыру құқығы жолында күресуі, өзін кімнің де болса алдап-арбауына жол бермеуі керек.

Сонымен қатар дипломаттардың іс-қимылында басты мақсатқа жеткізу жолында ортақ тіл табысып, келісімге келуге ұмтылу, саяси маневрлердің болашағы мен ауқымын айқын көре білу сияқты маңызды элементтер де орын алуы керек. Министрліктің алдына қойылып отырған мақсаттар мен міндеттерді абыроймен орындап шығуға дипломаттардың мүмкіндіктері мол. Біз өзіміздің барлық әрекеттеріміз – саясаттағы да, экономикадағы да құлшынысымыз арқылы Қазақстанның тәуелсіздігін нығайта беруге тиістіміз.

**ВЫСТУПЛЕНИЕ
ПРЕЗИДЕНТА РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН Н. А. НАЗАРБАЕВА
НА РАСШИРЕННОМ ЗАСЕДАНИИ МИНИСТЕРСТВА
ИНОСТРАННЫХ ДЕЛ***

Астана, 14 сентября 1998 года

С тех пор как наша республика обрела независимость и суверенитет, это наша с вами третья по счету встреча. Время постоянно ставит новые цели и задачи. Надо быть в курсе изменений, происходящих в мире, и выражать свое отношение к ним. Поэтому нам необходимо периодически собираться, совместно обсуждать особо важные вопросы внешней политики государства.

На сегодня суверенитет Казахстана признан всей мировой общественностью. И мнение сейчас о нем другое. Международное сообщество теперь уже не приглядывается к нам, не проверяет, на что мы способны, а налаживает с нами связи. И в формировании этой ситуации немалую роль сыграли усилия казахстанских дипломатов.

Теперь уже никто с политических позиций не смотрит на нашу республику как на часть Советского Союза или как на придаток России: она – самостоятельное государство со своими интересами и целями. Это означает, что задачей казахстанской дипломатии на сегодняшний день является переход в экономическую область, обеспечение возможностей для широкого притока иностранных инвестиций в страну. В этом плане важное значение приобретает умение знакомить мир с нашими экономическими планами, показывать возможности республики.

Внешняя политика нашего государства на нынешнем этапе и в обозримом будущем ясно обрисована в стратегии "Казахстан-2030". Там же говорится о большом внутреннем потенциале и широких возможностях страны в сотрудничестве на мировом уровне.

Внешняя политика Казахстана успешно прошла стадию становления и прочно утвердилась в качестве неотъемлемого элемента нашей государственной политики в новых исторических условиях.

Это тем более важно, учитывая сохраняющую свою актуальность задачу укрепления национальной безопасности Казахстана. Как вы знаете,

* Газета "Казахстанская правда", 15 сентября 1998 года.

для нашего государства это первый и главный долгосрочный стратегический приоритет. В условиях современного мира национальная безопасность обеспечивается не столько усилением армий и гонкой вооружений, сколько эффективной дипломатией.

Особое внимание мы придаем дипломатическим средствам, которые уже себя оправдали.

Благодаря нашей настойчивости и нашим активным действиям мы создали надежный "пояс безопасности" по периметру границ Казахстана. Ни с одним государством, будь то с близким соседом или страной, находящейся вдали от нас, Казахстан не имеет каких-либо серьезных противоречий и проблем.

При этом мы сохранили главное – всеобщее признание суверенитета и территориальной целостности Казахстана. Этот исторический факт подкреплен гарантиями безопасности со стороны ядерных держав, а также двусторонними договоренностями на высшем уровне.

Прошедшие годы утверждают нас во мнении, что для Казахстана нет более разумной и рациональной внешней политики, нежели осуществление многовекторной дипломатии. Что означает многовекторность применительно к внешней политике? Это развитие дружественных и предсказуемых взаимоотношений со всеми государствами, играющими существенную роль в мировых делах и представляющими для нашей страны практический интерес.

Казахстан в силу своего геополитического положения и экономического потенциала не вправе замыкаться на узорегиональных проблемах. Это было бы непонятно не только нашему многонациональному населению, но и всему мировому сообществу. Будущее Казахстана – и в Азии, и в Европе, и на Востоке, и на Западе.

Проводя именно такую политику, мы сможем исключить какие-либо проявления угрозы безопасности Казахстана. Мы сможем укрепить благоприятные внешние условия экономическим и политическим преобразованиям в нашей стране. Без хорошего внешнего окружения вряд ли удастся достичь целей, которые были поставлены нами на ближайшее время и дальнюю перспективу.

Главная цель – это превратить Казахстан в процветающее государство с развитой экономикой и сильными демократическими устоями. Мы ставим задачу отойти от сырьевой направленности экономики, развивать производство готовой конкурентоспособной продукции.

Поэтому дипломатам не обойтись без ясного представления проблем, с которыми сталкивается наша страна. Все дипломатические работники должны постоянно ощущать дыхание своей страны, которая направила их на дальние рубежи для защиты своих стратегических интересов. Без этого невозможно ожидать весомых практических результатов во внешней политике.

Несмотря на экономические сложности и многие проблемы становления, мы пошли на создание широкой сети транснациональных учреждений. Сегодня мы видим: эти шаги себя оправдали.

Государство, имея серьезные проблемы в социальной сфере, идет на огромные затраты с тем, чтобы они максимально окупились и принесли экономический эффект в форме массированного потока инвестиций. То есть требование сегодняшнего дня для наших посланцев за рубежом – неустанно убеждать в необходимости сотрудничества с нами и в перспективности инвестиций в нашу экономику. В этом отношении Казахстану надо активно конкурировать с другими странами и регионами. Сегодня мы должны формировать понимание на Западе и Востоке того неопровержимого факта, что Казахстан в экономическом плане развивается самостоятельно, наша финансовая система независима, стабильна и современна. Необходимо добиваться преодоления пока еще стереотипного отношения к нам в деловых и политических кругах зарубежных стран. Тем более что у нас создаются самые лучшие в СНГ условия для привлечения иностранных инвестиций.

Вообще, сегодня всем нам пора избавляться от утилитарных подходов к международным связям. Ведь никто в мире не обязан оказывать финансовую помощь Казахстану. Такая помощь будет предоставляться только в рамках сотрудничества, построенного на взаимных интересах.

Поэтому мы справедливо требуем, чтобы и члены Правительства, и наши послы вносили реальный вклад в развитие экономики страны.

В концепции внешней политики безусловный приоритет мы отдали взаимоотношениям с соседними государствами.

Произошли существенные подвижки в сотрудничестве с Российской Федерацией. Прежде всего следует отметить такой документ, как Декларация о вечной дружбе и союзничестве, ориентированная в XXI век. Положения декларации настолько укрепляют фундамент двусторонних отношений, что можно говорить об их полной предсказуемости. Показательно, что именно Казахстан и Россия сдвинули с мертвой точки проблемы статуса Каспийского моря. Достигнут прорыв по такой сложной проблеме, как взаимные финансовые претензии. Со следующего года Казахстан станет получать арендную плату за космодром "Байконур" и другие полигоны.

Устойчивое сотрудничество, основанное на взаимном доверии, необходимо и Казахстану, и России. Народы наших государств не приемлют другого рода взаимоотношений, кроме союзничества и партнерства.

Нет более разумной политики, чем укрепление добрососедства с Китаем.

Благодаря активным дипломатическим усилиям достигнуты важные договоренности между нашими странами. Прежде всего хотел бы отметить завершение делимитации границы. Выражаю уверенность, что этот факт будет по достоинству оценен нынешним поколением и нашими потомками. Делимитированная граница с Китаем означает, что национальной безопасности Казахстана приданы дополнительные гарантии. Это основа продол-

жения политики дружбы и взаимовыгодного сотрудничества с этим мощным государством.

Мы сумели построить прочный фундамент союзнических взаимоотношений с соседними государствами Центральной Азии, прежде всего с Кыргызстаном и Узбекистаном.

Мы придавали и будем придавать важное значение сотрудничеству с другими государствами СНГ. Вместе с тем потенциал взаимоотношений с Украиной, Беларусью, государствами Закавказья реализован далеко не полностью.

Мы твердо уверены в том, что деятельное участие, направленное на укрепление Содружества, соответствует стратегическим интересам Казахстана как крупного евразийского государства.

В качестве председателя Таможенного союза мною внесено предложение подписать договор о едином экономическом пространстве. Долгая работа над этим документом подходит к своему логическому завершению.

Стратегически важное значение имеет для Казахстана сотрудничество с Соединенными Штатами Америки. Начиная с 1992 года казахстанско-американские отношения развивались по восходящей линии, выйдя на уровень партнерства в политической и экономической сферах. Именно США являются крупнейшим инвестором нашей экономики. По словам президента США, сказанным им во время моего визита в ноябре прошлого года, Вашингтон рассматривает Казахстан как оплот стабильности и безопасности в Центральной Азии, как ключевого партнера в регионе.

Азиатский кризис преподнес нам немало уроков: и экономических, и политических. Последствия кризиса в разной степени ощутили на себе все страны СНГ. Кризис трудно было предугадать. Но он обнаружил и невысокую степень оперативности наших дипломатов. Вы не только не смогли спрогнозировать финансовые катаклизмы, но и не предложили чего-либо заслуживающего внимания с точки зрения нейтрализации их последствий.

Нам пришлось скорректировать свои инвестиционные устремления. В то же время это не означает изменения нашего общего курса, так как азиатская политика Казахстана лишена какой-либо политической конъюнктуры.

Говоря о важности азиатской политики, следует подкреплять этот тезис практическими делами, в том числе в сфере безопасности. Отрадно, что инициатива о созыве Совещания по вопросам взаимодействия и мерам доверия в Азии обретает конкретные политические контуры и становится реальным фактором международной жизни. В поддержку нашей инициативы выступили многие азиатские государства, приняли соответствующие резолюции Организация экономического сотрудничества и Организация "Исламская конференция".

Нельзя допустить, чтобы проблемы азиатской безопасности теряли свою актуальность в повестке дня казахстанской дипломатии.

В актив нашей внешней политики можно записать и проведение в Алматы встречи руководителей пяти государств по проблемам азиатской бе-

зопасности и мер доверия в районе границ. Ставший продолжением встреч "пятерки" в Шанхае и Москве алматинский форум подтвердил политическую актуальность казахстанских идей о создании структур безопасности на Азиатском континенте.

Последние события в мире отчетливо показали, насколько важно укреплять сотрудничество с Европейским союзом и с западно-европейскими государствами. Предстоящее введение единой валюты ставит перед нами качественно новые задачи.

Наши дипломаты должны постоянно заниматься европейской проблематикой, прежде всего под углом зрения экономического сотрудничества с государствами Старого континента. Речь идет и о Западной, и о Центральной Европе.

Казахстанская дипломатия заметно активизировалась в ОБСЕ. В этой организации Казахстан знают гораздо лучше. Налажены полезные контакты с ее руководством, что способствовало принятию решения об открытии регионального офиса ОБСЕ в Алматы. Но предстоит много работать, чтобы показать свою политическую сопричастность к проблемам, волнующим Европейское сообщество. Прежде всего нужно сделать более полноправным наше участие в выработке такого программного документа, как модель европейской безопасности XXI столетия. Мы смогли взять правильную ноту во взаимоотношениях с НАТО. Программа "Партнерство во имя мира" – наиболее рациональный формат сотрудничества с этой авторитетной Организацией. В повестке дня – очередные встречи с руководством НАТО. Эти контакты, несомненно, идут на пользу нашим долгосрочным интересам в военно-политической области. За годы независимости мы утвердились во мнении о правильности выбранного пути в сфере международной безопасности. Для Казахстана не было иной альтернативы, кроме ядерного разоружения и приверженности режиму нераспространения. Нашим прочным международным позициям мы во многом обязаны именно этому выбору.

Присоединением к Договору о нераспространении ядерного оружия, Договору о всеобъемлющем запрещении ядерных испытаний, последовательностью своей политики в отношении режима нераспространения Казахстан как государство, пострадавшее от ядерных испытаний, заметно укрепил свой международный авторитет. И это, безусловно, положительный актив нашей внешней политики.

В этом плане нельзя обойти вниманием и наше участие в деятельности Организации Объединенных Наций и ее специализированных агентств. К успеху казахстанской дипломатии можно отнести принятие резолюции Генеральной Ассамблеи ООН по ликвидации последствий ядерных испытаний на Семипалатинском полигоне, а также принятие Европейской экономической комиссией и ЭСКАТО программы СПЕКА для Центральной Азии.

Сейчас важно направить действия нашей дипломатии в практическое русло, более активно разрабатывать, используя возможности ООН, позиции Казахстана по актуальным международным вопросам.

В нынешнем году Казахстан стал председателем Организации экономического сотрудничества. Из этого вытекают дополнительные обязанности. ОЭС, конечно, далека от совершенства. Многие государства – члены этой организации – находятся в серьезной конфронтации друг с другом. К счастью, это не касается нашей страны. Тем более, будучи председателем ОЭС, мы должны предпринимать максимум усилий, чтобы оставить заметный след в ее деятельности. Надо сконцентрировать внимание на развитии транспортной инфраструктуры и энергетических коммуникаций, абстрагироваться от политической проблематики. Организация экономического сотрудничества должна оправдывать свое название.

Одна из крупных мировых проблем, имеющих для нас первостепенное значение, – это статус Каспийского моря. Мы с самого начала проявили принципиальность, отстаивали нашу позицию. Теперь она нашла свое отражение в соглашении с Россией о делимитации дна северной части Каспия по принципу срединной линии. МИД должен активно поработать, чтобы это соглашение начало действовать. Следует в возможно короткие сроки подготовить протокол, который определил бы координаты национальных секторов на дне Каспия. МИД надлежит продолжить двусторонние и многосторонние переговоры по юридическому статусу Каспийского моря. Необходимо постоянно помнить, что каспийская проблематика имеет самое непосредственное отношение к стратегическим интересам Казахстана.

Заслуживает одобрения, что внешнеполитическое ведомство работает и над проблемой нефтегазопроводов. Мы ожидаем от МИДа обоснованных соображений по нашей политике в энергетических отраслях. Кто, как не послы, должны вносить выверенные предложения по такому стратегически важному вопросу, как экспорт энергоресурсов на международные рынки.

Нас в целом интересует, как развивается экономическая мысль в современном мире в условиях его глобализации. Мы не вправе позволить себе отстать от современных тенденций в экономике и информатике. Поэтому от внешнеполитического ведомства и его заграничных учреждений требуется подготовка серьезной аналитической информации.

Деятельность Министерства иностранных дел должна быть максимально приближенной к геоэкономическим реалиям современного мира, быть более "экономизированной".

Говоря об этом, важно иметь в виду не только содействие притоку инвестиций в Казахстан и развитию его торгово-экономических связей, но и своего рода экспертизу тенденции мировой экономики применительно к условиям нашей страны.

Казахстану, который утвердился на международной арене как потенциально мощная региональная держава, необходимо продолжать активную внешнюю политику, которая гармонично сочетает в себе методы традиционной дипломатии с новыми подходами к экономической стратегии государства.

Далее Президент напомнил дипломатам: я не раз говорил о том, что все вопросы, касающиеся связей и переговоров с зарубежными государствами, должны решаться только внешнеполитическим ведомством. Те, кто придерживаются иного мнения или же пытаются принизить его значение, вплоть до того, чтобы передать эти функции другим министерствам, а МИД превратить в "протокольный департамент", глубоко заблуждаются. Подобного рода рассуждения чреваты большим риском для безопасности нашего государства, поэтому мы будем укреплять координирующие функции Министерства иностранных дел.

Настало время четко определить, какими принципами и задачами должны руководствоваться казахстанские дипломаты. В этой связи Глава нашего государства предложил следующее:

1. Дипломаты должны доступными им средствами защищать суверенитет, безопасность, территориальную целостность и нерушимость границ Республики Казахстан.

2. Дипломаты обязаны неуклонно отстаивать стратегические интересы своей страны в ее взаимоотношениях с другими государствами и международными институтами.

3. Дипломаты должны быть преданными своей Родине, своему народу и проявлять безусловную лояльность Главе государства.

4. Дипломаты обязаны обладать всеми необходимыми знаниями в области международного права, мировой политики и экономики, хорошо владеть иностранными языками.

5. Дипломаты должны максимально содействовать распространению объективной информации за рубежом о Республике Казахстан, способствовать укреплению международных позиций своей страны.

В качестве ориентира для наших практических действий разработана концепция внешней политики. Впервые в отечественной истории принят закон о дипломатической службе.

Мы позаботились и о подготовке специалистов-международников, работает дипломатическая академия, открыт университет мировых языков и международных отношений.

И, наконец, в новой столице Казахстана построено здание министерства, которое не только соответствует мировому уровню, но и в большинстве случаев превосходит аналогичные ведомства зарубежных стран.

В общем, несмотря на известные трудности, Министерству иностранных дел созданы хорошие условия для работы. Теперь мы ожидаем отдачи со стороны дипломатической службы.

О делах министерства мы будем судить именно по практическим результатам. Хотя во внешней политике было сделано немало, тем не менее, мы только в начале пути сквозь тернии мировой политики и экономики. Не все проблемы безопасности нашего государства полностью решены. Для достижения целей, поставленных в Стратеги-2030, предстоит упорно работать.

Мы являемся свидетелями и участниками острой борьбы за лидирующие позиции в цивилизованном сообществе, за право называться развитой страной.

Казахстан объективно вовлечен в этот процесс. Мы обязаны задействовать все имеющиеся ресурсы – и людские, и природные, чтобы достойно выглядеть в этом соревновании, которое пришло на смену конфронтации политических систем.

Надо прямо сказать, что развитие мира в сторону многополярности соответствует стратегическим целям и задачам Казахстана.

Но мы не вправе оставаться безучастными наблюдателями международных процессов. Активной внешней политикой Казахстан в пределах имеющихся возможностей должен влиять на характер событий в мире. Внешние дела надо вести так, чтобы они шли на пользу делам внутри страны.

Каким видится международный облик Казахстана в следующем столетии? Думается, мы имеем основания, претендовать на полновесный статус крупной региональной державы. Для достижения этой цели нужно наращивать то, что уже было сделано во внешней политике. Нельзя допустить отката в международном сотрудничестве, оно должно развиваться только в позитивной динамике. Дипломатической службе надлежит проявлять твердость и принципиальность в отстаивании коренных интересов нашего государства, бороться за право владения инициативой при рассмотрении международных проблем, не позволять кому-либо манипулировать собой. В то же время в действиях дипломатов должны присутствовать такие важные элементы, как стремление к компромиссу во имя достижения главной цели, ясное видение перспективы и масштаба политических маневров.

Выражаю надежду, что поставленные перед министерством цели и задачи окажутся дипломатам по плечу. Всеми действиями – и в политике, и в экономике – мы должны укреплять независимость Казахстана.

[3; 15.09.98].

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ
ПРЕЗИДЕНТІ Н. Ә. НАЗАРБАЕВТЫҢ
"МЕМЛЕКЕТТІК ТІЛ: БҮГІНІ МЕН БОЛАШАҒЫ"
АТТЫ РЕСПУБЛИКАЛЫҚ ҒЫЛЫМИ-ТЕОРИЯЛЫҚ
КОНФЕРЕНЦИЯҒА ҚАТЫСУШЫЛАРДЫ ҚҰТТЫҚТАУЫ***

Астана, 22 қыркүйек 1998 жыл

Қыркүйектің 22-сінің Қазақстан Республикасы халықтарының тілдері күні болып жариялануы – аса маңызды гуманистік қадам. Ол, ең алдымен, тілге, сол арқылы жасалатын мәдениет пен өнерге деген қоғам мен мемлекет тарапынан көрсетілуге тиіс ілтипаттың бір өнегесі.

Тәуелсіз еліміздің қоғамдық өмірінде өзгеше орны бар бұл жаңа атаулы күн – Қазақстанда тұратын барша ұлттар өкілдерінің ана тілдеріне құрмет көрсетілетін ортақ мейрам.

Тіл – адам мен адамды, ұлт пен ұлтты жақындастырып, табыстыратын өзгеше құрал. Сондықтан да біз оны халықтар арасындағы достықтың бастауы, олардың ынтымақтастығы мен береке-бірлігінің тірегі ретінде қастер тұтамыз. Қазақстанды мекендейтін әртүрлі ұлт өкілдерінің тіліне құрмет көрсету, олардың ана тілінде білім алып, төл мәдениетін дамытуына жағдай жасау – мемлекетіміздің маңызды стратегиялық міндеттерінің бірі. Оның құқылық негіздері Қазақстан Республикасының Конституциясында, Қазақстан Республикасындағы Тіл туралы Заңында айқын көрініс тапқан.

Осыған орай Қазақстан халықтарының тілдері күні жалпыхалықтық мереке ретінде еліміздің рухани ұстынын нығайтып, азаматтарды татулық пен бірлік идеялары төңірегінде топтастыруға, өскелең ұрпақты қазақстандық патриотизм мен жалпы адамзаттық ынтымақтастыққа тәрбиелеуге қызмет етуге тиіс.

Тіл мерекесі биыл тұңғыш рет аталып отыр. Сондықтан да оның іскерлік сипат алып, отандастарымыздың ортақ рухани мейрамын орынсыз даңғазашылдықтан бойды аулақ сала отырып, байсалдылықпен және іскерлік жағдайында атап өту дәстүріне негіз қалау өте-мөте маңызды. Бұл ретте Сіздердің, елімізге кең танымал ғалымдар мен тіл жанашырларының арнайы бас қосып, мемлекеттік тіл проблемаларын қозғауға ұйғарғандарыңызды құптарлық іс деп есептеймін.

* "Егемен Қазақстан" газеті, 22 қыркүйек 1998 жыл.

Қазіргі таңда қазақ тілінің қолдану аясын кеңейтіп, оның мол мүмкіндіктерін қоғамдық қарым-қатынаста барынша кең пайдалану мәселесі – Қазақстан Республикасы халықтары тілдеріне қатысты ең өткір, ең көкейкесті проблемалардың бірі. Оны ойдағыдай шешу шыдамдылықты, қыруар күш-жігерді, мақсаткерлік пен табандылықты талап етеді. Бұл бағытта байқалған оң қозғалыстарды баянды етіп, тереңдете түсу үшін әсіре қызыл сезімдерді орынды-орынсыз жалаулата беруден гөрі, орнықты іс пен өрелі ғылыми пайымды пайдалану әлдеқайда ұтымды екені анық. XX ғасырдағы ұлы тұлғаларымыздың бірі Ахмет Байтұрсынов өнегесі де осыған шақырады.

Зиялы қауыммен кездесу кезінде ортаға салған мемлекеттік тілге қатысты проблемаларды шешу үшін, ең алдымен, қазақ қазақпен қазақша сөйлессін деген ойым кең қолдау тауып, ұлт ұранына айнала бастағаны мені қуантады.

Тіл мәселесінің өте нәзік екендігі, оның зорлықпен емес, тек қана шынайы ынталылықпен ғана ыңғайланатын шаруа екендігі белгілі. Ал оны мемлекеттік тіл ретінде қастерлеп, үйрену – елдің барша азаматтарының парызы екендігі жөніндегі түсіністік қоғамда бар. Бұл – мемлекеттік тіл саясатының басым бағыттарын үйлесімді жүзеге асырудың негізгі шарты. Оны тиімді пайдалану жолдары туралы және қажетті лингвистикалық жағдай туғызу туралы конференцияда құнды пікірлер ортаға салынады деп сенемін.

Бұл актуальді ғылыми-теориялық конференцияның Астанада өтуінің зор маңызы бар. Ол жаңа астананың еліміздің саяси-әкімшілік және экономикалық қана емес, рухани да орталық ретінде қалыптасып келе жатқандығының тағы бір айғағы.

Конференция жұмысына табыс тілеймін. Сіздерді және барша қазақстандықтарды тәуелсіз еліміздің тұңғыш тіл мерекесімен шын жүректен құттықтаймын.

ОБРАЩЕНИЕ
ПРЕЗИДЕНТА РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН Н. НАЗАРБАЕВА
УЧАСТНИКАМ РЕСПУБЛИКАНСКОЙ НАУЧНО-ТЕОРЕТИЧЕСКОЙ
КОНФЕРЕНЦИИ "ГОСУДАРСТВЕННЫЙ ЯЗЫК:
В НАСТОЯЩЕМ И БУДУЩЕМ"*

Астана, 22 сентября 1998 года

Объявление 22 сентября Днем языков народов Республики Казахстан является важным гуманистическим начинанием и, прежде всего, показывает отношение общества и государства к языку как главной составной части духовности и культуры.

Новый праздник является особенным в жизни независимого государства, так как объединяет представителей всех проживающих в Казахстане национальностей вниманием и уважением к их родным языкам.

Сам по себе язык является уникальным средством сближения людей и народов. Поэтому именно ему мы отводим огромную роль в сближении народов, их единстве и согласии. Не обходя вниманием все языки наших соотечественников, государство выполняет одну из своих важнейших стратегических функций – создает возможность для изучения и получения образования на родном языке, развития национальных культур всем гражданам республики. Законодательная основа этому заложена в Конституции Республики Казахстан и Законе "О языках Республики Казахстан".

Превращая День языков народов Казахстана в общенародный праздник страны, мы преследуем цель крепить духовное единство граждан, воспитывать подрастающее поколение в духе высокого казахстанского патриотизма на основе равных прав и возможностей представителей всех национальностей во всех сферах жизни.

Праздник языка в этом году проводится впервые. Поэтому важно с самого начала придать ему полезную деловитость, избежать показухи и заложить традиции степенного благоразумия в вопросах языка. Именно в этих целях собрались на конференцию известнейшие ученые и радетели языка. И я одобряю ваш конструктивный настрой на обсуждение проблем государственного языка.

Сегодня одной из самых острых и насущных проблем граждан республики является повышение роли и расширение сферы использования богатейших возможностей казахского языка. Решение этой задачи требует тер-

* Газета "Казахстанская правда", 22 сентября 1998 года.

пения и воли, целеустремленности и упорства. И наметившиеся в этом направлении сдвиги говорят о том, что надо углублять процессы изучения и внедрения государственного языка, привлечь к практической реализации научные силы и духовный потенциал народа. Зажигательным примером этому могут служить образ и деяния одного из выдающихся деятелей нашей эпохи Ахмета Байтурсынова.

На встрече с представителями интеллигенции я высказывал мысль о том, что для решения проблемы государственного языка необходимо, прежде всего, чтобы сами казахи говорили друг с другом на родном языке. И меня радует, что эта мысль находит самую широкую поддержку в народе и вырастает на уровень национальной идеи.

Вопросы языка относятся к очень тонкой сфере, и их невозможно решить насильем и принуждением. Поэтому нужны деликатный подход и единодушие. И в обществе есть здоровое понимание того, что долг всех граждан – почитать и изучать государственный язык. А это одно из главнейших условий проведения в жизнь государственной языковой политики. Не сомневаюсь, что на конференции будут высказаны и обсуждены ценные мнения и инициативы в этой важной сфере жизнедеятельности общества.

Огромное значение имеет и то, что эта актуальная научно-теоретическая конференция проводится в Астане. Значит, новая столица нашего государства становится не только административно-политическим и экономическим сердцем страны, но и формируется в его духовный и культурный центр.

Желаю участникам конференции плодотворной работы.

От всей души поздравляю вас и всех казахстанцев с впервые проводимым в нашей стране праздником языков.

**ВЫСТУПЛЕНИЕ
ПРЕЗИДЕНТА РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН Н. А. НАЗАРБАЕВА
НА I ЗАСЕДАНИИ СОВЕТА ИНОСТРАННЫХ ИНВЕТОРОВ
ПРИ ПРЕЗИДЕНТЕ РЕСПУБЛИКИ***

Алматы, 25 сентября 1998 года

– Казахстан намерен активно продолжать курс на привлечение иностранных инвестиций в экономику страны. Именно благодаря внешним вложениям нам удалось реанимировать крупные казахстанские предприятия, начать их технологическую модернизацию, расширить номенклатуру производимой продукции.

Казахстанский рынок, несмотря на кризис, остается привлекательным для инвесторов. Они не только получают доступ к сырьевым ресурсам и новым рынкам сбыта, но и успешно используют такие благоприятные факторы, как отсутствие рисков, предсказуемость рыночной среды, наличие квалифицированной и недорогой рабочей силы, относительная развитость производственной инфраструктуры. Их привлекает и социально-политическая стабильность в Казахстане, приверженность его руководства экономическим реформам, созданию хорошего инвестиционного климата.

Сегодня реален переход к новому этапу инвестирования. Речь идет о заметном расширении спектра инвестиционной деятельности. Важно не только добывать и отправлять на мировые рынки сырьевые ресурсы, но и производить готовую продукцию, в особенности ту, для которой в Казахстане имеются хорошие экономические условия.

Финансовая система Казахстана уже способна сохранить стабильность национальной валюты. Это подтверждается той устойчивостью, с которой она выдержала воздействие ряда неблагоприятных факторов, в том числе и драматические события в финансовой сфере России. Последствия финансового кризиса в Юго-Восточной Азии и России, снижение цен на нефть и другие стержневые статьи казахстанского экспорта создают определенные трудности для бюджетной сферы, но они не смогли поколебать инвестиционный климат Казахстана.

Отмечаю, что и на законодательном, и на практическом уровне многое делается для того, чтобы ликвидировать препятствия для плодотворной

* Газета "Казахстанская правда", 26 сентября 1998 года.

работы инвесторов, среди которых зарубежные бизнесмены отмечают, прежде всего, бюрократию и коррупцию. Потребуется новые законодательные, институциональные меры, в частности, для эффективного контроля над соблюдением правовых норм и условий контрактов, улучшения таможенного контроля и налогового администрирования, упорядочения ввоза иностранной рабочей силы.

На встрече с журналистами после заседания Совета иностранных инвесторов Президент Н. Назарбаев сказал:

– Госкоминвесту поручено обобщить все высказанные замечания, рассмотреть их в Правительстве, внести, если это необходимо, изменения в законодательные акты. При этом поворота на 180 градусов в инвестиционной политике не требуется. Приток инвестиций в Казахстан в этом трудном для мировой экономики году не только не уменьшился, но даже несколько увеличился. Инвестиционному климату в нашей стране члены совета дают положительную оценку. Ими отмечено, что за короткое время Казахстан достиг хороших результатов в реформировании экономики и создании необходимой законодательной базы. Мы опередили в этом страны СНГ и приблизились к стандартам развитых рыночных государств.

Чтобы поставить богатства Казахстана на службу экономики и граждан страны, поток инвестиций должен возрасти. В том числе в малый и средний бизнес, приоритетные отрасли экономики. А это значит, что на пути инвесторов, готовых осуществлять прямые инвестиции в наше производство, не должно быть никаких препятствий – ни субъективных, ни объективных. Достижению этой цели и будет способствовать деятельность Совета иностранных инвесторов при Президенте страны.

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ПРЕЗИДЕНТІ Н. Ә. НАЗАРБАЕВТЫҢ ҚАЗАҚСТАН ХАЛҚЫНА ЖОЛДАУЫ*

Астана, 29 қыркүйек 1998 жыл

ЕЛДЕП ЖАҒДАЙ, ІШКІ ЖӘНЕ СЫРТҚЫ САЯСАТТЫҢ НЕПЗП БАҒЫТТАРЫ: ЖАҢА ҒАСЫРДА ҚОҒАМДЫ ДЕМОКРАТИЯЛАНДЫРУ, ЭКОНОМИКАЛЫҚ ЖӘНЕ САЯСИ РЕФОРМА

**Құрметті депутаттар! Қымбатты меймандар!
Отандастар!**

Мен сіздерге бұл сөзімді тарихтың бетбұрыс белесінде арнағалы тұрмын. Кейінгі бір жыл шамасында күллі дүние әлем-тапырық өзгеріске түсті, адамзатты алда күтіп тұрған ауыртпалықтар одан да зор болуы мүмкін.

Соңғы айларда Ресей сұмдық сілкіністі бастан кешті.

Әлемнің шығысындағы, Азия рыноктарындағы елеулі дағдарыс сол аймақтың өсіп-өркендеуіне қатер төндірумен қатар, одан әрі бүкіл дүниеге таралуымен де өте қауіпті.

Оңтүстіктегі екі ел – ядролық державалар қатарына жаңадан қосылған Үндістан мен Пәкістанның арасындағы Кашмир дауы тығырыққа тіреліп тұр. Тәуелсіз Мемлекеттер Достастығының оңтүстік шебіндегі жағдай да шиеленісіп кетті.

Аймағымыздағы тұрақсыздық, көршілеріміздің қиын жағдайы Қазақстандағы хал-ахуалға да әсер етеді.

Әлемдік және аймақтық ауқымдағы дағдарыстар тұсында біздің еліміз тұрақтылық пен тыныштық орнаған аралдай оқшау тұрғанымен, әрбір қазақстандық азамат маңайымызда қалыптасқан жағдайдың күрделі екендігін түсінуге тиіс.

Қазақстанның таңдап алған жолы айқын. Біз бойдағы бар күшіміз бен жігерімізді экономикамызды сақтауға, халқымыздың әл-ауқатын қорғауға жұмсауға тиіспіз, біз дәл солай етеміз де.

Қазақстандықтар!

Біз болашағымыз үшін шешуші шақта, бетбұрыс белесте, жол айрығында бас қосып отырмыз.

Біздің бас қосып отырған бұл шағымыз – болашақтан үміт етер шақ, сонымен қатар қорқынышты да шақ; бұл – қатерлі шақ, сонымен қатар бізге ғажайып мүмкіндіктер ашып беретін шақ; бұл – біздің ұлт ретіндегі, халық ретіндегі, Орталық Азияның кеуде тұсында келе жатқан қуатты күш иесі ретіндегі қайрат-қабілетіміз сыналатын шақ.

* "Егемен Қазақстан" газеті, 30 қыркүйек 1998 жыл

Бүгін қабылдайтын шешімдеріміз біздің қазіргі тіршілігіміздің тынысын ғана емес, сонымен қатар біздің балаларымыз бен немерелеріміздің өмір сипатын да айқындайтын болады.

Бүгін шешетін мәселелеріміз сіздер мен біздердің тағдырымызбен қатар, аймақтағы көршілеріміздің тағдырын да, бүкіл әлемдік экономиканы да қоса қамтиды.

Ұлы еліміздің болашағы мен бар тағдыры біздің қолымызда тұр.

Отандастарым!

Біз мына жайдың басын ашып, мақтана айта аламыз: жеті жылға да жетпейтін қысқа кезеңде еліміз еркін де тәуелсіз Қазақстанды қалыптастырудың ұзақ жолын жүріп өтті.

Алғашқы күндерден-ақ біз ұлттық қауіпсіздігімізді нығайтуды басым бағытымыз етіп алған болатынбыз. Кешегі қырғи-қабақ соғыстан кейін елдің қуатын әлемде оның әскерінің санына емес, экономикасының өнім өндірісіне және сол шығарған өнімінің басқалармен бәсекеге түсе алатынына, сондай-ақ дипломатиясының жасампаздығына, табысқа қол жеткізе алатынына қарап бағалай бастады. Осы екі өлшем тұрғысынан алып қарағанда Қазақстан шынында да мықты мемлекетке айнала білді.

Біз еліміздің бар шалғайындағы шекараларында бейбітшілік қалқанын қалыптастырдық, сөйтіп, өзінше бір "қауіпсіздіктің кемер белбеуін" тағына алдық.

Әлемдегі бірде-бір ел – атап айтамын, бірде-бір ел! – бізге дұшпандық ниетте емес.

Сан салалы дипломатиямыз бен сыртқы саясатымыз біздің егемендігімізді де, территориялық тұтастығымызды да ойдағыдай бекіте білді, осы арқылы әлемдік қауымдастықпен тығыз қарым-қатынас орнатуға жол ашты.

Сыртқы саясат саласында биыл не істелгені және келесі жылы не істелетіні сіздерге алдын ала таратып берілген арнаулы баяндамада таратыла айтылған.

Біздің мақсатымыз айқын.

Өткен жылы "Қазақстан – 2030" кешенді бағдарламасында біз бүгінгі Қазақстанды қалай пайымдайтынымызды, балаларымызға, балаларымыздың балаларына елімізді қандай күйде қалдырғымыз келетіні туралы ойымызды жинақтап айтқан болатынбыз.

Бұл бағдарлама болашақта бүкіл Қазақстан халқының "өсіп-өркендеуіне, қауіпсіздігіне және әл-ауқатының артуына" жеткізер жолды айқын да анық нұсқайды. Біз бүгін де, күнбе-күн сол жолмен жүріп келеміз. Стратегияны жүзеге асыру жөнінде атқарылған жұмыс жайында сіздерге таратып берілген екінші арнаулы баяндамадан оқи аласыздар. Бұл жолда біздің уақытша бекеттерге аялдауымызға да тура келеді, кейде айналма соқпақпен тартуға да мәжбүр боламыз, жолай экономиканың біресе ана жерінде, біресе мына

жерінде туындап жататын дағдарыстарды жойып жатамыз, жалпыұлттық ауқымдағы төтенше жағдайлармен бетпе-бет келетін кездеріміз де бар.

Алайда, біз алған бетімізден қайтпаймыз, асудан асу асып отырып, түптеп келгенде, өзіміз арман еткен қоғамымызды құрмай қоймаймыз.

Демократия екінші дүниежүзілік соғыстан кейінгі елу жылдай уақыт ішінде табанға тапталып келген елдерде бұрынғы демократиялық саяси институттарды тез арада қалпына келтіруге болады.

Ал Қазақстанда бұрын-соңды дәл бүгінгі мағынасындағы демократиялық институттар болмағандықтан, бұл процесті тақыр жерден бастауға тура келді. Сондықтан да біз жұртшылықтың демократия мәдениетін қалыптастыра отырып, бұл жолды белес-белесімен жүріп өттік. Сондықтан да біздің жолымыз ұзақ әрі ауыр болды.

Екінші жағынан алғанда, жаңадан қалыптасып жатқандықтан біздің институттарымыз бен инфрақұрылымымыз өткен кезеңнің қателіктерімен, саяси бағытымен шырмалмаған.

Басқаша айтқанда, біздің артықшылығымыз мәселеге тың тұрғыдан қарай алатынымызда.

Қазір біз алға қойған мақсатымызға адал екенімізді тиянақтауға тиіспіз. Осы түскен жолымыздан тайқып кетпеуге, жаңа Қазақстанды саяси әділеттілік пен экономикалық еркіндіктің берік іргетасына негіздеп тұрғызуға күшіміз де, көрегендігіміз де, ерлігіміз де жететінін дәлелдеуге тиіспіз.

Ақылды адам алыстан болжайды деген сөз бар.

Отандастарым!

Жаңа Қазақстанға дәл осындай, алыс болашаққа көз тігетін данагөйлік керек.

"Қазақстан – 2030" бағдарламасында болашаққа осылайша қиядан көз тігу бар.

Қандай таңдау жасауымызға тура келетінін біз анық білеміз: не реформаны таңдаймыз, не артқа шегінеміз; не алға ұмтыламыз, не тоқырауға ұшыраймыз; не демократия жолына түсеміз, не іріп-шіруге ұрынамыз. Не бейнесі жаңа уақытқа сай Қазақстанды қалыптастыруды жалғастырамыз, не құрдымға кетеміз.

Мен бүгін сіздерге толыққанды, баршаның жүрегіне жақын құндылықтарды қасиет тұтатын ХХІ ғасырдағы Қазақстанды таңдап алуды ұсынамын.

Мен бүгін сіздерге жаңаша экономикаға негізделген Қазақстанды таңдап алуды ұсынамын.

Мен бүгін сіздерге демократиялық принциптерге арқа сүйейтін Қазақстанды таңдап алуды ұсынамын.

Мен бүгін сіздерге мемлекетті тиімді де әділ басқаруға негізделген жаңаша құрылымдар мен жаңаша тәртіпті таңдап алуды ұсынамын.

Мен әлемде өзінің бөлекше орны болатын, қуатты да сенімді Қазақстанды құру ісін жалғастыра беруді ұсынамын.

Мен мұндай Қазақстанды біздің балаларымыздың мүддесі үшін ұсынамын.

Бұл Қазақстанда діни экстремизмге орын болмайды.

Бұл Қазақстанда ұлттық экстремизмге орын болмайды.

Бұл Қазақстан саяси экстремизмді ашықтан-ашық, біржолата серпіп тастайтын болады.

Биліктің күші, заңның күші экстремизмнің кез келген көрінісімен аяусыз алысатын болады. Солай еткенде ғана біз өзіміздің демократиялық институттарымызды сақтап қалып, дамыта аламыз.

Алға қарайтын кез келді. Іске кірісетін кез келді. Ерік-жігерімізді танытатын кез келді. Өмірді өзгертетін кез келді.

Енді нақтылап айтайын.

Қазақстан экономикасын сөз етер болсақ, онда біздің алдымызда мынандай **үш таған міндет** тұр:

– біріншіден, аймақтағы аса ауыр қаржы дағдарысы кезеңінен ел экономикасын аман-есен алып шығуымыз керек;

– екіншіден, ел экономикасын қалпына келудің, өсудің даңғыл жолына түсіруіміз керек;

– үшіншіден, тәуелсіз, ашық әрі еркін нарықтық экономикаға барша жұрттың үмітін ақтайтындай қадам жасауымыз, сөйтіп, мығым экономиканың табысы адамдардың өміріне тікелей ықпал жасайтын болуын қамтамасыз етуіміз керек.

Біздің бүгінгі таңдағы айналысар басты шаруамыз – еліміздің экономикасын және халқымыздың экономикалық тұрғыдағы саулығын қорғаудың кең ауқымды, қуатты жүйесін құрып шығу. Бұл істе біз дәп сырттан жау тап бергенде жасайтынымыздай қадамдарға баруымыз, атап айтқанда, мемлекеттің ресурстарын түгел жұмылдыруымыз, жан-жақты жоспар жасауымыз және істің тұтқасын пәрменді де батыл басшылықтың қолына беруіміз керек.

Мен бүгін сіздерге жария ететін бағдарлама осы міндеттерді шешетін болады.

Мен Премьер-министрге Экономикалық саясат жөнінде кеңес құруды тапсырдым, оның құрамына Үкіметтің ең жоғарғы экономикалық басшылығының өкілдері енуге тиіс.

Ұлттық банктің төрағасы да сол кеңестің құрамында болады. Кеңес саяси қадамдарды алдын ала ақылдасу, дағдарыс оты шарпыған шет елдер мен біздің елдегі кез келген оқиғаға байланысты шұғыл әрекет ету, банк жүйесін, шаруашылық жүргізуші субъектілерді, тұтынушылар мен жалпы алғанда экономиканың мүддесін запалдан қорғау мақсатымен тұрақты негізде жұмыс істейтін болады.

Екіншіден, Ұлттық банктің айырбас курсы белгілеудің, Қазақстанның өнеркәсібіне әлемдік өнім өткізу рыногында басқалармен бәсекелесе ала-

тындай мүмкіндік беретін ақша айналымына бақылау жасаудың тетігін орнықтырудың оңтайлы жүйесін алдағы кезде де пайдаланатын болуын қамтамасыз ету керек. Оған қоса Ұлттық банк шет елдердегі сан түрлі, болжап болмайтын қаржы құйтырқысы кезінде де теңгені қорғап қалудың бағдарламасын әзірлеп отыр, онда капиталдың қозғалысына бақылауды қатайту да көзделген.

Үшіншіден, Ресей экономикасында болып жатқан рубльдің құнсыздауы, басқа да өзгерістер біздегі шаруашылық жүргізуші субъектілердің талайына жайсыз тиетіндіктен де, мен Ұлттық банк пен Энергетика, индустрия және сауда министрлігіне біздің банктеріміз бен кәсіпорындарымыздың осы қиын кезеңдегі жай-күйіне жан-жақты талдау жасауды, ішкі экономикамызды қорғау шараларының жүйесін қалыптастыруды талап еттім. Министрлік экспортты, импорт өнімдерінің орнын толтыруды, сұранымға ие өнімдер шығара алатын кәсіпорындарды жандандыруды қолдайтын жаңа өнеркәсіп саясатын жасап шықты.

Төртіншіден, Үкімет менің тапсырмам бойынша бюджет саласы мен кәсіпкерлік сектордың ара-жігін анықтауға, бағдарламалар бойынша сала-саласы қолға ұстатқандай көрініп тұратын бюджетті жасақтап, ұсынуға, халықты әлеуметтік тұрғыдан қорғау тетіктерін реформалауға тың тұрғыдан көзқарас қалыптастырды, жоғары білім мен денсаулық сақтауды қаржыландырудың жаңа схемаларын жасап шықты.

Осындай бағдарлама жасау арқылы Қазақстан өзінің кәсіпкерлеріне, сыртқы саудадағы әріптестеріне, әлемдік қаржы құрылымдарына және талдаушыларға біздің батыл, кесімді жұмыс істейтінімізді, экономикалық дағдарыстар кезеңінде белсенді де пәрменді шаралар қолдана алатынымызды көрсететін болады. Жан-жағымызда экономикалық сүргін жүріп жатқанда біз алысты болжайтын, күшті Үкімет қалай жұмыс істейтінін дәлелдеп береміз.

Алайда өз экономикаңды қорғап қалу, оған сыртқы факторлардан келер залалды барынша азайту бір басқа да, экономикалық өрлеуге қол жеткізу бір басқа. Біз ақша несиесі және бюджет-салық жүйесінде бірқыдыру қатқыл шараларды табысты жүзеге асырдық, мұның өзі инфляцияны ауыздықтауға, экономиканы тұрақтандыруға септесті.

Сонымен қатар еліміз біздің экспортқа шығарылатын өнімдеріміздің бағасы төмендеп кетуінен асқына түскен әлемдегі экономикалық құлдыраудан зардап шегумен келеді.

Бұрыннан қолда бар кәсіпорындарды іске қосуды, шағын және орташа бизнестен жаңа кәсіпорындар құруды тежеп келген құрылымдық кедергілерді жою арқылы біз кейінгі жеті жылда қалыптасқан нарықтық экономикамыздың дамуына тың серпін беретіндей шараларды жүзеге асыруға тиіспіз. Бұл шаралар біздің экономикамызды қайтадан өрлету үшін, одан әрі дамуың даңғыл жолына түсу үшін ауадай қажет.

Бұл мақсатта мыналарды істеу керек болады:

– шаруашылық жүргізуші субъектілердің банкіден несие алу мүмкіндігін молайту;

– мемлекеттің тарапынан қарыздарды бірте-бірте жоюға бағытталған шаралар кешенін жүзеге асыру, сондай-ақ экономикадағы берешек мәселесін шешу үшін мақсатты топ құру;

– мемлекеттің қаржысын экономиканың өрлеуіне, қазынаға ақша түсуін молайтуға септігі тиетін, азаматтарға тікелей шарапаты болатын бағдарламаларға жұмсау.

Мен бұлай дегенде, көлік, сумен және энергиямен жабдықтау, денсаулық сақтау, білім беру, кәсіптік тәлім салаларын айтып тұрмын.

Бұған дейін Үкімет нақты экономикамен айналысқан жоқ, оны шетке ысырып тастады десе де болады.

Біздің экономикамызды одан әрі түбегейлі реформалау шеңберінде бірқатар ірі қадамдар ұсынғалы отырмын, оларды жүзеге асыру үшін мынандай бағдарламаларды жасап шығуға тиіспіз:

– жерге меншік құқығын ресми бекітудің, ол құқықтарды нақты қамтамасыз етудің бағдарламасы;

– шетел инвестициясын әкелуді жеделдетудің тегеурінді бағдарламасы;

– салықтың жиналуын жақсартудың және салық төлеу тәртібін нығайтудың бағдарламасы.

Бұл бағдарлама заңды және жеке тұлғалардың жағдайын әділетті ете түседі, бизнес пен инвестицияның дамуына кедергілерді жояды, сөйтіп, мемлекеттің қаржылық ахуалын тұрақтандырады, ол жөнінде мен сәл кейіндеу толығырақ тоқталамын.

Тұтастай алғанда бұл шаралар бізді таяу болашақта артық шығынға батудан сақтайды, экономикалық дамуға септігін тигізіп, ұзақ мерзімді тұрақтылық пен өсіп-өркендеудің негізін қалайды.

"Қазақстан – 2030" бағдарламасында елдің, халықтың алдына қойылған мақсаттарға қол жеткізуді жақындата түсетін экономикалық реформаның өзегі де – міне, сол шаралар.

Қазақстанның дарқан да көркем даласының қай қиырына барсам да, жеріміздің бойында бұғып жатқан күш-қуатқа, қыруар қазынаға, еліміздің ұлы болашағының кепіліндей талантты ұл-қыздарға қаншалықты бай екендігіне таң қаламын. Сонымен қатар әр қалада, әр ауылда дәл қазір мұқтаждықтың зардабын тартып отырған адамдардың аз еместігін, күйініш пен реніштің аз еместігін байқаймын. Олар біз ойластырған ұзақ мерзімді жоспарлардың өз жемісін беретін кезін күтіп отыра алмайды.

Осынау қиын кезеңде еліміздің тұрғындары Үкіметтің демеуін сезінетіндей болуы үшін біз не қажеттің бәрін де істейміз. Біз халыққа оның өзі бізден артық етіп жасай алатын шаруаны жасап бермекші емеспіз. Бірақ халыққа қиын-қыстау, жоқ-жітік кезде көмекке келу – Үкіметтің қасиетті парызы.

Сондықтан да мен Үкіметке кез келген қаланың, ауылдың мүддесіне қатысты төрт саладағы қиын жағдайды түзетуге кідіртпей кірісуге нақты тапсырма беремін.

Ол салалар мыналар:

Біріншіден, қыс кезінде жылу мен жарықты үзіп-үзіп беруді қойғызуға тиіспіз. Бұған төзуге болмайды.

Адамдарымыздың отбасылары, тұтастай елді мекендер, тіпті жұрт ақысын ұқыпты төлеп тұрса да, жылу, жарық, газ сияқты ең бір қарапайым нәрселерден құр алақан қалып жататынына төзу мүмкін емес. Төрешілдік тасырлықтың, жекеменшік құрылымдардағы істің бетімен жіберілгенінің, мемлекет мекемесінің табалдырығын тоздыру қажеттігінің, кімнің неменеге жауап беретінін анықтап алу керектігінің кесірінен осылай болып жатады. Халқымыздың ең кәдуілгі қажеттіліктерін өтеудің жауапкершілігін Үкімет өз мойнына алып, сол үшін жауап беруі керек.

Екіншіден, мемлекеттік және жеке меншіктегі кәсіпорындардың **жалақы мен зейнетақыны төлеуді кешіктіруі** азаматтарымызды табан ақы, маңдай терімен тапқан ақшасынан айырады, олардың отбасыларын өздеріне заңды жолмен тиесілі тауарлары мен көрсетілер қызметтен қағады. Мемлекет өзінің азаматтарының алдындағы міндетін орындауға тиіс, оны орындайды да. Менің 1 қазаннан бастап зейнетақыны қайта есептету жөніндегі Жарлығым осы жайында. Оған қоса, Үкімет пен әкімдер жылдың соңына дейін жалақы жөніндегі қарызды жоюға тиіс.

Жекеменшік сектордағы қарыздарға Үкімет жауап бермейді. Сонда да біз өздерінің заңды міндеттерін орындамайтын, қызметкерлері мен зейнеткерлерін адал еңбекпен тапқан, соншалықты қат қаражатынан айыратын заңды және жеке тұлғаларға мүмкін болған шараның бәрін, соның ішінде заң күшін де мейлінше қатаң қолдануға тиіспіз. Біз ондай шараларды қолданатын боламыз.

Үшіншіден, **жұмыс орындарының жетіспеушілігі** еңбек етуге қабілетті азаматтарымызды өзін, отбасын асырау мүмкіндігінен айырып отыр. Біздің қарқынды дамып келе жатқан халық шаруашылығымызда бір кезде, келешекте жұрттың бөріне, әркімге жұмыс орны табылатын болады. Алайда адамдар ол күнді күтіп отыра алмайды.

Қазір жұмыссыз қалған мыңдаған азаматтарымыздың еңбек етуіне мүмкіндік беру мақсатымен біз қоғамдық істің кең ауқымды бағдарламасын қолға аламыз, сөйтіп олар еліміз өте-мөте мұқтаж болып отырған шаруаларды – жол төсеуді, мектеп, тұрғын үй, медицина мекемелерін салуды аяқтауға атсалысатын болады. Біз оны жүзеге асырамыз.

Бұрын жабылып қалған бірқатар кәсіпорындарды қалпына келтіреміз. Экономикалық дағдарыс пен құлдырау кезеңінде жұмыс іздеп жүргендерге мемлекет мүмкіндік жасауға тиіс. Мемлекет солай ететін болады.

Төртіншіден, биыл ауылды жер үшін ауа райы жайсыз болды. Өндірілген астықтың өзі арзан бағамен сатылып кетуі мүмкін. Сондықтан мен Үкіметке ауыл тұрғындарынан мөлшері 1 миллион тоннаға дейін астықты әділ бағамен сатып алуды тапсырдым.

Мен Премьер-министрге көпке созбай ең жоғары деңгейде төрт мақсатты топ құру, оларға әлгі аталған төрт бағыттағы шараларды жүзеге асыруды тапсыру жөнінде нұсқау бердім. Әрбір топты өзінің бағдарламасын жүргізуге

кең өкілеттілік алған, барлық мемлекеттік құрылымдардың толық қолдауын иеленген жоғары деңгейдегі Үкімет қызметкері басқарады. Бір ай шамасында әрбір мақсатты топ өздерінің төтенше шаралар жоспарын ұсынады.

Мен Премьер-министрге бұл жұмысты өзінің басты міндеті деп санауды өкім етемін, осы төрт бағдарламаның орындалуына жауапкершілікті оның жеке басына тікелей жүктеймін. Оған мақсатты топтардың төрағаларымен апта сайын кездесіп, атқарылған жұмыс жөнінде маған мәлімдеп тұруды тапсырдым.

Бұл бағдарламаларды жүзеге асыру үшін қосымша қаржы қажет болады, әлемдік рыноктағы жағдай барған сайын нашарлай түскен қазіргі кезде оны табу өте-өте қиын-ақ. Сонда да біз төтенше қордан осы төрт мақсатты топтың жұмысы үшін 25 миллиард теңге бөлдіртеміз, бұл ақша олардың елдің апатқа апарып соғар қаупі бар аудандарындағы жағдайды жедел жөндеуге мүмкіндігі мен қаражаты болуы үшін қажет. Біз қыста тоңып қалатындарға, еңбекпен тапқан ақшасын ала алмай, отбасын асырауға және мемлекетке өнім сатып, ауылға көмектесу үшін жұмыс таба алмай жүргендерге көмек қолын созуға міндеттіміз.

Мұнымен қатар біз мемлекеттік құрылымдарымыздың жұмыс жүйесін түбегейлі реформалау ісін де тоқтатпауға тиіспіз. Елдегі бірде-бір адамды, оның ішінде менің өзімді де біздің Үкіметтің жұмысы қанағаттандырмайды. Бұл арада мәселе белгілі бір лауазым иесінің немесе министрліктің жұмысындағы қателіктерге яки жаңсақтықтарға ғана тіреліп тұрған жоқ. Ниетіміз, жоспарларымыз бен кадрларымыз қанша жерден жақсы десек те, біз Үкіметтің жұмысы тым сылбыр жүретінін, орынсыз төрешілдікке салынып, әбден бытысып кеткенін, жауапкершілік жетіспейтінін көріп отырмыз.

Біз істің дәл бұлайша бетімен жіберілгеніне ендігі жерде төзіп тұра алмаймыз.

Үкіметтің жұмысын оның қайтарымы, тиімділігі, ұсынықтылығы көрінетіндей етіп қайта құруымыз керек.

Бұл мақсатқа жету үшін мен Үкіметті реформалаудың мынандай бағдарламасын ұсынамын:

Біріншіден. Біз барлық буындарда сыбайлас жемқорлықпен күрестің қуатты науқанын өрістететін боламыз. Кәсіпкерліктің қадамын тұсайтын да, инвесторларды секем алдыртатын да, азаматтардың бойында сенімді азайтатын да – ақшаң табылса, кез келген өкімет билігінің барлық шешімдерін сатып алуға болады деген сенім.

Жақында Парламент сыбайлас жемқорлықпен күрес туралы заңдар кешенін қабылдады, бұл үшін мен қос палатаның да депутаттарына дән разымын. Енді қағаз бетіне түскен сол маңызды сөздерді әрбір қаладағы, әрбір ауылдағы барлық мемлекеттік органдар мен ведомстволардың күнбе-күнгі өмірінде жүзеге асыру керек.

Мен сіздер қабылдаған заң кесімді түрде әрі толық көлемінде қолданылатын болады деп тағы да мәлімдеймін. Сыбайлас жемқорлық атаулы қай

жерде бой көрсетсе де, түбірімен жұлмай қоймауға деген менің бекем байламымның дәлелі – өзінің атына кір келтірген адамдарды қызметтен тайдыратыным. Ол кісілермен ат құйрығын кесісу маған адам ретінде тіпті де оңай тимейтініне сіздер сеніңіздер.

Сонда да бұл істе ешкімге көңіл жықпастық жасалмақ емес. Заң қабылданғалы бері 300-ден астам адам қамауға алынды, жұмыстан босатылды, енді жазасын алатын болады, олардың арасында түрлі деңгейдегі өкімдер де, судьялар да, басқа мемлекеттік қызметкерлер де бар. Олардың істерін тергеу жалғасып жатыр. Бүгін осы мінберден Қазақстан сыбайлас жемқорлыққа төзіп тұра алмайтындығын тағы да қайталап айтамын.

Мен жаңадан құрылған, заң бойынша өте кең өкілеттілік алып отырған сыбайлас жемқорлықпен күрес жөніндегі арнаулы орган таяу арада іске кірісіп кетуі үшін не қажеттің бәрін де жасаймын. Оның тұтқасын танымал, жұрттың сеніміне ие, сыбайлас жемқорлықты мемлекет көлемінде түбірімен құрту науқанын бастай алатындай адам ұстауға тиіс. Бұл істе заң күшін қатаң қолдануға тура келеді. Біз мұны қамтамасыз етеміз.

Екіншіден. Біз елдегі салық жинау жүйесін күшейтеміз. Мемлекет халыққа не міндетті болса, соны төлеуге тиіс. Сонымен бірге халық та өзінің мемлекетіне, жергілікті билік орындарына заңға сай нәрсені төлеп тұруға тиіс. Біздің салық жинау жүйеміздің босаңдығы мемлекеттің материалдық негізін әлсіретеді, рыноктағы жайсыз құбылыстарға себепкер болады, шетел инвесторларын шошытады. Азаматтардың елдің басшылығына сенімін шайқалтады. Салық жинау жүйесі жолға қойылмаған жерде, айналып келгенде, бүкіл елдің экономикасы күйрейтінін біз талай мемлекеттің тәжірибесінен көргенбіз. Сол қателіктерді қайталамауымыз керек.

Біздің міндетіміз – ақылға қонымды, әділетті әрі қалыпқа түскен салық жүйесін жасау.

Мұндай шаруа әп-сәтте бола қалмайды. Оған талай жылдар қажет болуы да мүмкін.

Солай болса да, біз бұл істі қазірден қолға алып, жұмысты бастауға осы бетінен қайтпайтындай етіп жүргізуге тиіспіз. Таяу күндерде бүкіл елдің аумағында салық төлеу жүйесін жақсарту жөнінде барынша белсенді қимылдай алатындай кең өкілеттілік берілетін және тиісті қаржы бөлінетін мемлекеттік түсім жөніндегі агенттік жасақталады.

Біз ол агенттіктің барлық қадамдарын тұтастай және толық қолдап отыратын боламыз.

Осы бағыттардағы шаруаны басқаратын адамдардың қолына ықпал етудің сенімді тетіктерін, өкілеттілік пен ресурстар беруге, тиісті міндеттерді ойдағыдай жүзеге асыру үшін қажет болатын қолдауды көрсетуге тиіспіз – бейне бір ел шетіне жау тиіп, қолбасшыларымызды қан майданға аттандырып жатқандай санайтын боламыз. Қарсылық болатынын білеміз. Неше түрлі қылмыскерлер, бәлеқорлар, жалақорлар шығады әлі. Біз оған дайынбыз.

Осы күннен бастап жұрттың бәрі мынаны анық ұғынса дейміз: кімде-кім сыбайлас жемқорлыққа былғанған болса, кімде-кім заң бойынша төлеуге тиісті салығын қасарысып бермей жүрген болса, ондай адамдарды еліміз өзінің жауы деп санайды, ондайлардың соңынан аяусыз індетіп, шам алып түседі, кінәлі деп табылғандарын барынша қатаң жазалайды. Мұндай істің бәрі төзгісіз деп танылуға, аласталуға тиіс. Бұл заңды ешкім айналып өтіп кете алмайтын болады.

Мәселенің басын ашып тұрып, тікесінен тартуға рұқсат етіңіздер: **парақорлығы және салық жүйесіндегі былығы үшін заңда көзделген әділ жазадан адамды оның қолындағы саяси билік те, байлығы да, жеке басының таныстығы да құтқарып қала алмайды.**

Үшіншіден. Біз Үкіметтің жұмысын кімнің не нәрсеге жауап беретінін, кімнен нені талап етуге болатынын жұрт түсіне алатындай етіп құрамыз. Осылай етсек, алға қойған мақсатымызға әлдеқайда тиімді жолмен қол жеткізе аламыз, өзіміз қабылдаған бағдарламаларды әлдеқайда ұйымшылдықпен жүзеге асыра аламыз.

Ұжымдасып жүріп жауап беру дегеніңіз – жауапкершіліктің жоқтығының белгісі.

Ұжымдық жауапкершілік – есеп берудің жауы.

Міне, сондықтан да мен Премьер-министрмен ақылдаса отырып, Үкіметтің жұмысын жетілдірудің егжей-тегжейлі шаралар бағдарламасын таяуда сіздердің назарларыңызға ұсынамын. Атап айтқанда, онда мынандай шаралар көзделеді:

– Премьер-министрге министрлердің жұмысы үшін тікелей жауапкершілік жүктеледі;

– оның министрлерді қызметке тағайындау мен орнынан босатудағы өкілеттігі кеңейтіледі;

– бұл оларды тапсырылған іске анағұрлым жауапты қарауға мәжбүр етуге тиіс;

– жекелеген министрлердің жауап беретін аясы бұрынғыдан нақтылана түседі, біздің саяси бағытымызды жүргізу мәселелерінде Үкіметтің тұтастығының қатаң саясаты енгізіледі, министрлердің өз міндетін атқарудағы өкілеттігі кеңейтіліп, жұмысты ақсатқаны, әрекет етпегені немесе Үкіметтің саяси бағытынан ауытқығаны үшін жеке басының жауапкершілігі арттырылады;

– бюджетті жоспарлау мен стратегиялық жоспарлаудың тұтастығына қол жеткізіледі, мұның өзі Үкіметтің "Қазақстан – 2030" бағдарламасында көзделген жылдық қорытынды көрсеткіштер мен алдағы болашаққа қойылған мақсаттарға қол жеткізу жөніндегі нақты жұмысын бағалауға мүмкіндік жасайды;

– мемлекеттік басқару жүйесінің әрбір деңгейінің, яғни республикалық, облыстық және жергілікті әкімшілік органдарының жүргізетін салалары мен өкілеттіктері нақпа-нақ белгіленетін болады. Бұл біреуді біреудің кес-кестеуін, міндеттерді қосарласып, былықтырып атқаруды жоюға, Үкімет мүшелерінің,

әкімдердің және басқа да лауазым иелерінің жеке басының жауапкершілігін арттырып, мемлекеттік қызметтің жұмыс сапасын жақсартуға мүмкіндік береді.

Мемлекеттік қызметке неғұрлым дайындығы мол, Отанын шын сүйетін, адал азаматтар іріктеледі.

Бұл міндет жақында менің Жарлығым бойынша құрылған Мемлекеттік қызмет істері жөніндегі агенттікке жүктеледі. Агенттік сондай-ақ мемлекеттік қызметшілерді объективті өлшемдер негізінде әділдікпен жоғарылатуды қамтамасыз ететін жүйені жасап, жолға қоюға тиіс.

Мұндай әкімшіліктің жұмысының өлшемі жауапкершілік, өкілеттілік пен есеп беріп отыру болмақ.

Қабілетсіз болып шыққан немесе өздерінің міндеттерін орындауға, біздің бағдарламамызды жүзеге асыруға құлық танытпаған Үкімет шенеуніктері орындарынан тайдырылады.

Осындай өзгерістердің болатынын ескере келіп, мен Премьер-министр бастаған Үкімет біздің саясатымыздың міндеттері үдесінен шыға алады деп сенемін.

Адамдар елдің басшылығына сенбейінше, Үкімет халықтың қолдауына ие боламын деп үміт ете алмайды. Осы жақында ғана Азияның кейбір елдерінің халықтан қол үзген, беделге ғана бас иген Үкіметі мемлекет тізгінін қолдан қалай шығарып алғанын біз бәріміз көрдік. Мұндайды басқа елдерден де байқап отырмыз.

Осының бәрі тіпті дәл қазіргідей өте күрделі экономикалық қиындықтар тұсында да Қазақстанды демократияландыру жұмысын кейінге ысырып қоюға болмайтынын ерекше ескертеді.

Тарихтың даму жолы елдің экономикалық және саяси дамуы қол ұстаса қатар жүруі керектігін, қосыла келіп, ғажап үн шығаратын скрипка мен виолончель сынды бірге тыныстауға тиістігін дәлелдеген үстіне дәлелдей түсуде.

Қазақстан үшін экономикасы дамыған ерен ел болу аздық етеді. Қазақстан демократия мен адам құқықтарының жақтаушысы әрі сенімді символы болуға тиіс.

Сіздерді мынаған сендіргім келеді: бұл айтқаным – болашаққа тілек қана емес, бұл – бүгінгі күннің көкейкесті міндеті.

Бүгінгідей тарихи күнде мен сіздерге қоғамды демократияландыру мен саяси реформалардың бағдарламасын ұсынамын, мұның өзі бізді ұлттық тарихымыздағы жаңа белеске алып шығатын шешім болмақ.

Қазақстандағы саяси реформалардың өзегін демократияландыру мен саяси ырықсыздандырудың негізгі жеті буыны құрайды.

Біріншіден, сайлау процесі адал, кең ауқымды болуы және кандидаттар мен сайлаушылардың оған белсене қатысуына жағдай жасауы тиіс.

Кез келген демократия атаулының тіні – еркін де әділ сайлау. Бұлар біздің демократиямызда да тап осы міндетті атқаруы керек. Халықтық даналығы-

мыздағы "Халық айтса, қалт айтпайды" деген бір ауыз сөз осының мәнін дәл аша алады. Халықтың өз пікірін айтып қалатын тұсы да – осы сайлау кезеңі.

Біздің мақсатымыз айқын: алда келе жатқан ұлттық сайлауды еркін де әділ сайлаудың үлгісіндей етіп өткізу.

Демократия қашан да даму үстінде болады. Тіпті ең кемеліне келді деген Батыс демократияларының өзі де елдеріндегі азшылықты саяси процеске толық араластыра алмай отыр. Біздің оны жүзеге асыра алмайтын жөніміз де бар. Сонымен қатар біз аса бір қиын жағдайда жүрсек те, ұлттық және діни топтардың арасында тұрақтылықты сақтай алғанымызды мақтанышпен айтсақ, әбден жарасады, бұған кейінгі онжылдықтарда әлемнің көптеген елдері қол жеткізе алмай келеді.

Осы мақсатқа жету үшін біз өзіміздің сайлау туралы заңдарымызды оңайлатуға тиіспіз. Солай еткенде адамдардың саяси бәсекеге түсуі жеңілдейді. Сөйтіп, депутаттық орындар іс жүзінде сайлаушылардың көбі қолдайтын кандидаттарға, тек сондай кандидаттарға ғана бұйырады. Сондықтан да мен Қазақстанның жасы заңдағы мөлшерге сиятын кез келген азаматы, өзінің дәулетіне де, әулетіне де қарамастан, Парламент депутаттығына сайлану құқығы жолында емін-еркін таласқа түсе алатындай болуы үшін Парламент депутаттығына кандидат ретінде тіркелерде төлейтін жарнаны азайтуды немесе тіпті соны атымен алып тастауды ұсынамын.

Бұған қосымша ретінде, дауыс берудің өзі өкілетті билікті заңды деп танып, соған сенім көрсету екендігін толық пайымдай келіп, неғұрлым көп дауыс алған кандидаттар дауыс беруге келген адамдардың санына қарамастан, депутаттыққа заңды түрде сайланатындай жағдай жасауымыз керек. Егер өзі қаламаса, адамдардың дауыс бермеуге құқығы бар, сондай-ақ дауыс беруге де құқығы бар. Тіпті Америка Құрама Штаттары сияқты әбден қалыптасқан демократиялардың өзінде берілген дауыстың саны тіркелген сайлаушылардың жартысынан кем болып жатуы мүмкін нәрсе. Дауыс бергендердің қалауын дауыс бермегендер жоққа шығаруға тиіс емес. Бұл қағида президенттік сайлауға да қатысты болмақ.

Басқаша айтқанда, дауыс берушілердің саны сайлаушылардың 50 процентінен кем болмауы керек деген талап алынып тасталады.

Еліміздегі сайлау шын мәнінде еркін де әділ болсын десек, онда біз сайлаудың барысын бақылауға Қазақстанның, шетелдердің жұртшылық өкілдері қатысуына жағдай жасауға, оны барынша қолдауға тиіспіз. Сондықтан да мен елдің Президенті ретінде басын ашып, қадап тұрып: біздің мемлекетіміздегі кез келген сайлау адал да ашық өтеді деп мәлімдей аламын.

Ақыр аяғында, біз барлық деңгейдегі басшыларды сайлаудың кең ауқымды және кезең-кезеңге бөлінген бағдарламасын жасап шығуға тиіспіз. Бұл істе бізге тым жалаңтөстеніп жүлқынудың жөні жоқ, мұның өзі бірқатар елдерді басқару тұтқасынан айырып, бей-берекетсіздікке ұрындырған болатын. Сонымен қатар осындай мәселенің бар екеніне де көз жұма қарауға

болмайды. Кезеңдері мен деңгейлерін нақпа-нақ белгілеп алып, таяу уақытта сол бағдарламаны жасауға кірісіп кету керек деп санаймын. Оның үстіне, жергілікті өзін-өзі басқарудың біздегі үлгілері жетілдіруді қажет етеді. Бұл тұрғыдан қарағанда да, реформа жасауымызға тура келеді.

Екіншіден, қоғам өмірін саяси демократияландыру тұрғысындағы шаралар кешеніндегі тағы бір маңызды буын біздің саяси жүйеміздегі партиялардың рөлін күшейту болып табылады. Демократия ғимаратын тұрғызатын негізгі "құрылыс материалы" да – сол саяси партиялар, демек біз олардың өсуі, бұғанасы бекуі үшін құқықтық тұрғыдан да, басқа тұрғыдан да қолдан келгеннің бәрін жасап, партиялардың қоғамдағы орнын бекіте түсуге тиіспіз.

Сайлау туралы Президент Жарлығы партиялардың саяси процестегі рөлін нақты анықтап беруі керек. Орталық сайлау комиссиясы сайлаудың тұсында саяси партиялардың ұйымдастырылуы мен құрылымы жөнінде семинарлар өткізеді, ол семинарларға біздің еліміздің ресми тіркелген саяси партияларының барлығының белсенді мүшелері қалауы бойынша қатыса алады. Бұл мақсатқа Орталық сайлау комиссиясына қаржы бөлінетін болады.

Қазақстанға келсек, біздің саяси партияларымыздың кадрларын оқыту мен даярлауға атсалыссақ деген ниеттегі Үкіметтен тыс ұйымдар деп аталатын шетелдік топтарды қолдауға тиіспіз.

Біздің мақсатымыз – Қазақстанның саяси партияларының 1999 жылғы Мәжіліс сайлауына жан-жақты қатысуын қамтамасыз ету. Бұл сайлаушыға өзінің саяси көзқарасын дәлірек анықтауға көмектеседі, азаматтарға саяси процестің толыққанды қатысушысы болуға, Мәжілістің жаңа құрамына саяси партиялар өкілдерін енгізуге, сөйтіп Парламент лидерлерін тәрбиелеуге мүмкіндік туғызады. Парламентімізде қилы-қилы көзқарас иелері барынша молырақ болуы үшін Мәжіліске қосымша он орын енгізуді ұсынамын, олар партиялардың тізімдері бойынша тиесілі орын бөлу тетігі арқылы толығын болады. Біз бұл шешімге ойланып-толғанып барып келдік, осы шешім демократияны дамытуға бағытталған қуатты қадам болады деп санаймыз.

Еліміздің саяси күштері бұл бастаманы халқымыздың игілігі үшін пайдалана біледі, мемлекеттігімізді нығайту мәселесінде жауаптылық танытады деп сенгім келеді.

Саяси бағыттары қандай екендігіне қарамастан, мен барлық партияларды өз қызметінде біздің еліміздегі саяси және ұлтаралық тұрақтылықты құрметтеуге, сақтауға шақырамын. Мемлекетіміздің тағдыры да, еліміздегі демократияның тағдыры да осыған байланысты.

Үшіншіден, біз Сенат пен Мәжілістің барынша нығаяуына, олардың тәуелсіздігін қамтамасыз етуге, Қазақстандағы биліктің орнықтылығы мен сабақтастығына ұмтылуымыз керек.

Бұл үшін мынаны ұсынамын. Республика Президенті мерзімінен бұрын қызметінен босатылғанда, қызметінен кетірілгенде, сондай-ақ

қайтыс болған жағдайда оның өкілеттігінің қалған мерзімінде Президенттің міндетін атқару Парламент Сенатының төрағасына ауысады. Сенат төрағасының Президент міндеттерін өзіне қабылдауы мүмкін болмаған жағдайда бұл міндеттер Парламент Мәжілісінің төрағасына ауысады. Мәжіліс төрағасының Президент міндеттерін өзіне қабылдауы мүмкін болмаған жағдайда бұл міндеттер Премьер-министрге ауысады. Сенат пен Мәжілістің комиссияларында Үкіметтің жекелеген мүшелері мен елшілердің кандидатуралары талқыланатын болуға тиіс.

Еліміз өмір сүріп келе жатқан алғашқы жеті жылдың өзінде мемлекетімізді басқару ісінде Парламент қызметінің өзіндік дәстүрі қалыптасып үлгірді. Бүгін менің сіздердің алдарыңызда осы тұрғанымның өзі Қазақстандағы Парламенттің ересен рөлінің нақты дәлелі, мен мұны мақтан етемін. Сонымен бірге мен алдағы жылдарда Парламент өзінің рөлін күшейтіп, Үкіметтің жұмысы ел жұртшылығының мұқтажына сай келуіне кепілдік беретіндей деңгейге жетеді деп сенемін.

Саяси партиялардың өкілдігін олардың мүшелерінің санына қарай тиесілі мөлшерде белгілейтін болсақ, онда біз Мәжілістің құрамын Қазақстандағы халық кеңінен қолдайтын сан алуан саяси көзқарастардың анағұрлым дәл де әділ айнасы ете аламыз. Оған қоса Парламенттің жұмысына аз ұлттардың шағын діни конфессиялардың өкілдері де кеңінен қатысатындай етуді ұсынамын; бұл үшін Парламентке Президент тағайындайтын сенаторлардың бір бөлігі Қазақстан халықтарының ассамблеясы ұсынған кандидаттардың арасынан іріктелуге тиіс. Парламент әр палатасындағы дауыстың 80 процентімен Конституцияға өзгеріс енгізе алады, ол үшін бұл өзгерістер референдумда халықтың қолдауына ие болуы қажет, референдумға азаматтардың 50 проценті қатысып, жақтап дауыс беруі шарт.

Сондай-ақ Парламент мәжілістерін теледидар арқылы кеңінен әрі жүйелі түрде көрсетіп тұруды ұсынамын. Мұның өзі Парламенттің саяси салмағын арттырады, қоғам өміріндегі орнын айшықтай түседі. Бұл үшін мемлекеттік жалпыұлттық арналарда Парламент мәжілістерінен тікелей хабар беретін белгілі бір уақыт бөліп қою керек.

Ел басшылығының жауапкершілігін арттыру және мемлекеттік биліктің өзінше дербес әрі алабөтен ерекше тармағы ретінде Парламенттің рөлін күшейту мақсатымен Премьер-министр мен оның кабинетінің мүшелері Парламенттің алдында жауапты болуы, депутаттардың, Парламент комиссияларының алдында жүйелі түрде сөз сөйлеп тұруы керек.

Демократияландырудың төртінші, маңызды буыны – азаматтық қоғам құрудағы Үкіметтен тыс ұйымдардың рөлін күшейту.

Қымбатты отандастарым!

Елдің құрылымының демократиялық сипатта болуы қоғам өзінен-өзі демократиялық бола қалады деген кепілдік етпейді. Демократия

өз еркімен қалыптасқан жеке институттарға арқа сүйейді, солардың көмегімен азаматтар саяси өмірге араласады, басқалардың, елдің ризығы үшін еңбек етеді, өздерінің бір нәрсеге келісетін-келіспейтінін білдіріп жатады, өз мүдделерін қорғайды.

Азаматтық бірлестіктердің шын мәнінде еркін қимылдауын қамтамасыз ету үшін Әділет министрлігі Қазақстанның және бізде жұмыс істегісі келетін шетелдердің Үкіметтен тыс ұйымдарын тіркеу мен олардың қызметін бақылау тәртібін оңайлатуға, мұндай ұйымдардың құрылуы мен белсенді қызмет етуін қолдап отыруға тиіс.

Бесіншіден, демократиялық қоғамның негізгі бір нышаны – тәуелсіз сот.

Бізге барлық мәселелерді туғансыз тура бидей шешетін, арбалудан ада сот жүйесінің биік деңгейін және дербестігін қамтамасыз ету керек. Судьяларды дайындаудың дәрежесін арттыру жөнінде де көп іс атқаруымызға тура келеді. Жақында қабылданған Сыбайлас жемқорлықпен күрес туралы Заңды барынша қатал қолдануымыз керек. Жоғарғы сот кеңесін Президент басқаруға тиіс емес.

Алтыншыдан, еркін, цензурадан азат, тәуелсіз баспасөзді қалыптастыру ісінде қол жеткізгенімізді барынша дамыта түсуге тиіспіз. Үкімет журналистердің ақпаратқа еркін ие болуын тап бір оларға жасап тастаған жақсылықтай етпей, өзінің қоғамдық пікір алдындағы парызы деп қарағаны жөн. Еліміздегі еркін баспасөздің жолында әлі де көлденең тұрған кедергілерді жою жөнінде жұмыс істеуіміз керек.

Сондықтан да бірқатар мемлекеттік бұқаралық ақпарат құралдарын жекешелендіруге бару қажет.

Көптеген мемлекеттік кітап баспаларын жекешелендіре бастайтын боламыз.

Қаншама кемшілігі бар десек те, елде тәуелсіз бұқаралық ақпарат құралдарының болуы, саны көбейе түсуі сол қоғамның барған сайын ашық қоғам бола бастағанын айқындайды.

Енді ең соңғы, **жетінші** буынға тоқталайын. Қоғамның өркениеттілігі әйелге қарым-қатынасынан көрінеді. Біздің әйел баласына көзқарасымыз қатты ойлантатынын ашық айтуымыз керек. Көп нәрсені өзгертуге тура келеді. Бұл проблеманың күрделілігін түсінгендіктен де **мен қазіргі Отбасы, әйелдер және демографиялық саясат мәселелері жөніндегі кеңестің рөлін күрт көтеруге немесе оның орнына әйелдер мәселелері бойынша арнаулы комиссия құруға бекініп отырмын. Ол орган осы саладағы көкейкесті мәселелерді шешуде Президенттің, Үкіметтің басты кеңесшісі болуға тиіс.**

Салған жерден бәрін шеше алмаймыз. Алайда кейбір нақты істерді таяудағы жылдарда-ақ қолға алуға болады.

Бірінші. Биліктің барлық буындарында әйелдердің өкілдігін арттыру қажет. Керек десеңіз, бұл – бір ұшы әлеуметтік теңдікке тіреліп жатқан мәселе.

Екінші. Тұрмыста әйелге зорлық-зомбылық жасаумен аяусыз күрес ашу керек. Мен Әділет министрлігіне әйелге зорлық-зомбылық жасау сияқты қылмыс түрлеріне жазаның мөлшерін қайта қарауды тапсырам. Бұл шаралар бұрынғысынан әлдеқайда қатаң болады.

Үшіншіден. Саяси еркіндік пен экономикалық еркіндіктің ажырағысыз байланысты екендігін білгендіктен де Үкімет бизнеспен шұғылданғысы келетін әйелдерге несие беретін банк құруды қолдауы керек.

Құрметті отандастарым!

Мен бүгін сіздерге баяндап берген бағдарлама аяқ астынан немесе кездейсоқ дүниеге келе қалған жоқ.

Бұл – әлдеқайда ашық, басқалармен бәсекеге түсе алатын, адал қоғамға ауысудың басы.

Бұл – менің талайдан бергі ой-толғанысымның, елімізде, әлемде болып жатқан құбылыстарды бақылауымның нәтижесі.

Бұл – менімен пікірлес адамдардың да ортақ ойы. Мені бұrandаны қатырақ бұрауға, беделге салып, белден басуға итермелеген күштер де болғанын жасырмай айтайын. Олар нағыз демократсып, бет пердесін қоғамдық пікірмен бүркеп жүретіндердің арасынан да табылды.

Ақ-адалын айтар болсам, мені биліктің, сіздерді сендірейін, едәуір күшті биліктің ұшар басында тұрған адам ретінде мұндай демократияландыру қадамдарын жасауға, сөйтіп өз билігімді өзім шектеуге мәжбүр ететін ешқандай сыртқы себеп жоқ.

Мәселе менің Қазақстанда кез келген авторитаризм түптің түбінде құрдымға апарады деген шынайы сенімімде. Тек еркін де демократиялық қоғам ғана біздің таяу болашақтағы тұрақтылығымыз бен бақытты өміріміздің кепілі бола алады. Мені демократия мен адам құқығына қарай қадам жасауға итермелеп отырған осы ой ғана.

Осынау қорқынышты да қанқасап ғасырда менің халқымның, шынында да, еркіндікке қол жеткізетіндей жөні бар еді.

Мен – осы халықтың қаны мен жанынан жаралған перзентпін, сондықтан да қилы ғасырдың соңында менің пешенеме жазылған жүкті мойымай көтеруге тиіспін.

Алдымызда ауыр асу тұрғанын білемін. Саяси құрылымды өзгерту ешқашан да оңайға түсіп көрген емес. Өзгеріс десе, өре тұра келетіндер қайда да табылады. Бәрі сол бәз баяғы күйінде қалғанын қалайтындар мұндай өзгерісті жаратпайды. Жылы жерге әбден үйреніп алғандар, еріншектер, бәріне қолды сілтей салатындар, жаңалыққа жаны қас жандар мұндай өзгерісті жаратпайды. Мұны кешегі күнді көксейтіндер жаратпайды.

Шығыста ежелден "жол ақысы жүрсе өнеді" дейді. Біз ең бір қиын жылдарда жаныңды тербейтін ұлы арманға, біздің ата-бабаларымыз көкірегінде аялап өткен арманға, болашаққа жетелейтін арманға қарай алға басуымыз керек.

Қазақстандықтар!

Адамзат баласы ғарышқа көтеріліп, техникалық жаңа дәуірге есік ашып берген самғау сапарын қазақтың қасиетті даласынан бастаған болатын.

Бірақ, біздің болашаққа самғауымыз әлі аяқталған жоқ, біздің самғауымыз жаңа ғана басталды.

Енді төрт жүз елу жеті күн өткен соң әлем жаңа онжылдыққа, жаңа жүзжылдыққа, жаңа мыңжылдыққа аяқ басады.

Тақау қалған сол күні Алматыдан Астанаға дейінгі, Қостанайдан Таразға дейінгі, Атыраудан Балқашқа дейінгі, Ертістің жағалауынан Ақжайыққа дейінгі жерде Қазақстан халқы өзінің болашағына қадам басады.

Қазақстанның қандай болмағы, оның әлемде қандай орын алмағы тек сіз бен бізге байланысты.

Қауіп-қатер орасан. Бірақ мүмкіндігіміз одан да орасан.

Халқымызда: "Қиындыққа мойыма, ұмтыл дағы іспен жең, мақсатсыз жан өмірде қанаты жоқ құспен тең", – деген аталы сөз бар.

Біздің ісіміздің таразысы – тарих.

Бізге балаларымыз бен немерелеріміз көз тігіп отыр.

Солар үшін, өзіміз үшін болашақтың жолындағы осы айқаста мерейіміз үстем болмағы керек.

**ПОСЛАНИЕ
ПРЕЗИДЕНТА РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН Н. А. НАЗАРБАЕВА
НАРОДУ КАЗАХСТАНА ***

Астана, 29 сентября 1998 года

**ПОЛОЖЕНИИ В СТРАНЕ И ОСНОВНЫХ НАПРАВЛЕНИЯХ
ВНУТРЕННЕЙ И ВНЕШНЕЙ ПОЛИТИКИ:
ДЕМОКРАТИЗАЦИЯ ОБЩЕСТВА, ЭКОНОМИЧЕСКАЯ И ПОЛИТИЧЕСКАЯ
РЕФОРМА В НОВОМ СТОЛЕТИИ**

Уважаемые депутаты, дорогие гости, сограждане!

Обращаюсь к вам в переломный исторический момент.

Мир драматически изменился за последний год и возможно находится на пороге еще более мощных сдвигов.

Колоссальные потрясения испытала за последние месяцы Россия. На востоке серьезные кризисы на азиатских рынках угрожают процветанию региона и несут опасность распространения по всему миру. На юге Индия и Пакистан, новые ядерные державы, зашли в тупик по Кашмирскому вопросу. Совсем непросто складывается ситуация на южных рубежах СНГ.

Нестабильность в нашем регионе, сложное положение наших соседей влияют на положение в Казахстане.

Хотя и можно сказать, что мы остаемся островом стабильности и спокойствия в глобальных и региональных кризисах, каждый казахстанец должен понимать сложность в сложившейся вокруг нас ситуации.

Выбор Казахстана ясен. Мы обязаны отдать все силы и всю волю на защиту нашей экономики, благополучия нашего народа, и мы это сделаем.

Казахстанцы!

Мы собрались сегодня, в этот решающий для нашего будущего момент, на поворотном этапе, на распутье.

И день нашей сегодняшней встречи – это время надежды, но это и время страха; время опасное, и вместе с тем дающее нам уникальный шанс; время испытаний, когда проверяется, на что способны мы как нация, как народ, как одна из сил, идущих в авангарде стран Центральной Азии.

Решения, которые мы принимаем сегодня, определяют не только течение нашей собственной жизни, но и жизни наших детей и внуков. То, что мы решаем, затрагивает не только нашу с вами судьбу, но и судьбу наших соседей по региону, всю мировую экономику. Будущее и судьба нашей великой страны в наших руках.

* Газета "Казахстанская правда", 30 сентября 1998 года

Соотечественники и соотечественницы!

Мы должны с гордостью признать: за недолгие семь лет страна прошла огромный путь, путь к созданию свободного и независимого Казахстана.

С первых дней нашим основным приоритетом было укрепление нашей национальной безопасности. После времен холодной войны сила страны стала определяться не размерами ее армии, а, скорее, производительностью и конкурентоспособностью ее экономики, а также созидательностью и успехами ее дипломатии.

Согласно этим двум критериям, Казахстан действительно стал сильным государством.

Мы создали буфер мира на всех наших границах, своеобразный "пояс безопасности". Ни одна страна в мире – ни одна! – не относится к нам враждебно.

Наша многосторонняя дипломатия и внешняя политика успешно закрепили как наш суверенитет, так и территориальную целостность, и создали тесные взаимоотношения с мировым сообществом. О том, что сделано в текущем году и что предстоит сделать на следующий год во внешнеполитической сфере, изложено в специальном докладе, который имеется у вас на руках.

Мы знаем, к какой цели идем. В прошлом году мы воплотили в комплексной программе "Казахстан-2030" наше видение современного Казахстана, наше представление о стране, какой мы хотим оставить ее нашим детям и детям наших детей.

Эта программа подробно намечает путь к будущему "процветанию, безопасности и неуклонно растущему благосостоянию" всего народа Казахстана. И сегодня, и каждый день мы следуем этим путем. О работе, проделанной по реализации Стратегии, вы можете прочитать в представленном вам втором специальном докладе.

Мы должны помнить, что на этом пути нас ждут временные остановки, нам придется порой идти в обход, преодолевать возникающие время от времени кризисы на отдельных участках экономики, иметь дело с другими чрезвычайными ситуациями общенационального масштаба. Но мы не сойдем со своего пути, пройдем его веха за вехой и в конечном итоге создадим то общество, о котором мечтаем.

В тех странах, где демократия подавлялась в течение почти пятидесяти лет после II мировой войны, можно быстро возродить ранее существовавшие демократические политические институты. Но в Казахстане, где не существовало демократических институтов в современном понимании, этот процесс начинался с нуля. Поэтому мы двигались поэтапно, воспитывая демократическую культуру населения. Поэтому наш путь гораздо длиннее и труднее. С другой стороны, наши институты и инфраструктура, будучи новыми, не связаны ошибками и политикой прошлого.

Иными словами, у нас есть преимущество свежего подхода.

Сейчас нам предстоит подтвердить нашу верность намеченной цели.

Мы должны продемонстрировать, что нам хватит сил, прозорливости и отваги не сойти с дороги и построить наш новый Казахстан на прочном фундаменте политической справедливости и экономической свободы.

Как говорится, мудрый смотрит далеко.

Сограждане!

Новому Казахстану нужна именно такая, глядящая далеко в будущее, мудрость.

"Стратегия-2030" имеет этот взгляд в будущее.

Мы точно знаем, между чем предстоит выбирать: между реформой и откатом, между устремленностью вперед и застоем, между демократизацией и разложением. Либо мы продолжим созидать Казахстан нового времени, либо скатимся в хаос.

Я предлагаю вам сегодня выбрать Казахстан XXI века, опирающийся на здоровые и близкие каждому ценности.

Я предлагаю вам сегодня выбрать Казахстан, основанный на новой экономике.

Я предлагаю вам сегодня выбрать Казахстан, построенный на демократических принципах.

Я предлагаю вам сегодня выбрать новые структуры и новые порядки, в основе которых лежат эффективность и справедливость государственного управления.

Я предлагаю продолжать строить сильный и надежный Казахстан, который будет играть заметную роль в мире.

Я предлагаю такой Казахстан ради наших детей.

Казахстан, в котором не будет места религиозному экстремизму.

Казахстан, в котором не будет места национальному экстремизму.

И, наконец, Казахстан, в котором будет открыто и навсегда отвергнут экстремизм политический.

Сила власти, наши законы будут жестко бороться с любым проявлением экстремизма. Только так мы можем сохранить и развивать демократические институты.

Настало время заглянуть вперед. Настало время взяться за дело. Настало время проявить волю. Настало время перемен.

А теперь конкретно.

Что касается экономики Казахстана, тут перед нами **тройственная задача:**

– провести экономику страны без потерь через период тяжелых финансовых потрясений в регионе,

– поставить ее на твердый путь восстановления и роста,

– и, наконец, продолжить многообещающее движение в направлении независимой, открытой и свободной рыночной экономики и обеспечить,

чтобы доходы здоровой экономики напрямую отражались на качестве жизни людей.

Наше главное дело сегодня – выстроить широкую и мощную систему защиты экономической системы нашей страны и экономического здоровья нашего народа.

Подойти к этому нам следует так, как мы сделали бы это при нападении внешнего врага: мобилизовать все ресурсы государства, разработать всесторонний план и поставить во главе сильное и смелое руководство.

Программа, которую я сегодня обнародую, решает эти задачи.

Я дал указание Премьер-министру создать Совет по экономической политике, куда войдут представители высшего экономического руководства Правительства. Совет, включающий председателя Национального банка, будет работать на постоянной основе с целью согласования политических мер и оперативного реагирования на любой поворот событий в охваченных кризисом зарубежных странах и в нашей стране и защиты от ущерба банковской системы, хозяйствующих субъектов, потребителя и экономики в целом.

Во-вторых, необходимо обеспечить, чтобы Национальный банк продолжал использовать гибкую систему установки обменного курса и контроля за денежной массой, которые позволят промышленности Казахстана стать конкурентоспособной на мировых рынках сбыта. Банк, кроме того, разработал программы мер по защите тенге при различных непредвиденных потрясениях за рубежом, включая ужесточение контроля за движением капитала.

В-третьих, поскольку девальвация рубля и другие перемены, происходящие в российской экономике, больно бьют по многим нашим хозяйствующим субъектам, я поручил Национальному банку и Министерству энергетики, индустрии и торговли тщательно контролировать положение наших банков и предприятий в этот трудный период и разработать систему мер по защите нашей внутренней экономики.

Министерством разработана новая промышленная политика, стимулирующая экспорт и импортозамещение, оживление предприятий, способных производить продукцию, пользующуюся спросом.

Правительством также по моему заданию разработаны новые подходы к разграничению бюджетной сферы и предпринимательского сектора, формированию и представлению более прозрачного бюджета в разрезе программ, реформированию механизмов социальной защиты, новые схемы финансирования высшего образования и здравоохранения.

Имея такую программу, Казахстан продемонстрирует своим предпринимательским кругам, нашим внешнеторговым партнерам и мировым финансовым структурам и аналитикам нашу решимость и умение принимать активные и действенные меры в период экономического кризиса.

Когда вокруг нас со всех сторон бушуют экономические стихии, мы подадим пример того, как должно действовать дальновидное и сильное Правительство.

Однако одно дело – защитить свою экономику, свести к минимуму ущерб от внешних факторов, а другое дело – обеспечить экономический рост. Мы успешно провели комплекс жестких мер в кредитно-денежной и бюджетно-налоговой сфере, что помогло обуздать инфляцию и стабилизировать экономику. Вместе с тем страна ощущает тяжелые последствия от экономического спада в мире, который усугубился из-за падения мировых цен на нашу экспортную продукцию, серьезных задержек выплаты заработной платы.

Мы должны принять меры, которые дадут толчок развитию нашей рыночной экономики, сложившейся за последние семь лет, сняв структурные преграды, сдерживающие восстановление существующих предприятий и создание новых из малого и среднего бизнеса. Эти меры, как воздух, нужны нашей экономике для того, чтобы вновь начать расти и продолжать расти дальше.

Вот что следует сделать:

- расширить возможности получения банковских ссуд хозяйствующими субъектами;
- провести комплекс мер по поэтапной ликвидации задолженности со стороны государства, а также создать целевую группу для решения проблемы задолженностей в экономике;

и, наконец,

- направить средства государства на программы, стимулирующие экономический рост, приток поступлений в казну и несущие прямую выгоду гражданам. Я говорю о таких сферах, как транспорт, водо- и энергоснабжение, здравоохранение, образование и профессиональное обучение.

Раньше Правительство не занималось реальной экономикой, можно сказать забросило ее. В рамках дальнейшего коренного реформирования нашей экономики предлагаю ряд крупных шагов, для выполнения которых мы должны разработать следующие программы:

- программа законодательного закрепления прав собственности на землю и реального обеспечения этих прав;
- агрессивная программа ускоренного привлечения иностранных инвестиций;
- программа по улучшению собираемости налогов и укреплению налоговой дисциплины, которая сделает положение юридических и физических лиц более справедливым, снимет преграды, препятствующие росту бизнеса и инвестиций, и стабилизирует финансовое положение государства, на чем я более подробно остановлюсь чуть позже.

Взятые в совокупности все эти экономические меры оградят нас от излишних потерь в ближайшем будущем, будут способствовать экономи-

ческому росту и заложат основы стабильности и процветания экономики в долгосрочной перспективе. Они и составляют ядро экономической реформы, которая приблизит нас к достижению целей, поставленных перед страной и народом в программе "Казахстан-2030".

Попадая в разные уголки великой и прекрасной казахстанской земли, поражаясь, какие силы и богатства она таит, как изобильна человеческими талантами – залогом будущего величия страны, я замечая, что в каждом городе, в каждом селении слишком много людей сейчас страдают от материальной нужды, немало горечи и обиды. Им некогда ждать, пока эти продуманные долгосрочные планы начнут приносить свои плоды.

Мы будем делать все необходимое, чтобы в эти трудные времена жители нашей страны почувствовали поддержку Правительства.

Мы не предлагаем делать за народ то, что он сам лучше сможет сделать для себя. Но у Правительства есть святая обязанность помогать народу во времена трудностей.

Поэтому я ставлю конкретную задачу перед Правительством немедленно приняться за работу по разрешению критических ситуаций в четырех сферах, затрагивающих интересы любого города и села.

Вот эти направления:

Во-первых, мы должны ликвидировать перебои с подачей тепла и электроэнергии в зимнее время. Терпеть это положение нельзя. Невозможно допустить, чтобы семьи наших людей и целые населенные пункты оставались без самых простейших благ – таких как тепло, свет, газ – даже когда люди за это аккуратно платят. Это происходит по милости бюрократической бестолочи, плохой постановки дела в частных структурах, необходимости обивать пороги государственных инстанций или споров о том, кто за что отвечает. Правительство должно взять на контроль удовлетворение элементарных потребностей нашего народа и отвечать за это.

Во-вторых, задержки выплаты заработной платы и пенсий бюджетными организациями крадут у наших граждан честно заработанные ими деньги и лишают их семьи товаров и услуг, которые причитаются им по праву. Государство должно выполнить свои обязательства перед собственными гражданами, и оно их выполнит. Поэтому я принял Указ об индексации пенсий с 1 октября этого года. Более того, Правительство и акимы должны до конца года ликвидировать задолженность по заработной плате.

Задержки в частном секторе не входят в сферу ответственности Правительства.

Однако наш долг – принять все возможные меры, в том числе самым жестким образом применять закон против тех юридических и физических лиц, которые не выполняют своих законных обязательств и лишают своих работников и пенсионеров честно заработанных и столь нужных им средств. Мы примем такие меры.

В-третьих, недостаток рабочих мест лишает наших желающих и способных трудиться граждан возможности обеспечивать себя и свои семьи. Когда-нибудь, в будущем, в нашем динамично развивающемся народном хозяйстве найдется рабочее место для всех и каждого. Но люди не могут ждать.

Мы развернем широкомасштабную программу общественных работ, чтобы дать рабочие места тысячам наших граждан, сейчас оставшихся без работы, позволив им помочь стране завершить строительство дорог, школ, жилых домов и медицинских учреждений – того, в чем так нуждается сейчас наша страна.

Мы примем меры к тому, чтобы восстановить работу на ряде ранее закрытых предприятий. В период экономического кризиса и спада государство обязано дать шанс тем, кто ищет работу, и оно это сделает.

В-четвертых, в этом году сложились тяжелые погодные условия для села. Но и то зерно, что было произведено, может уйти по низким ценам. Поэтому я поручил Правительству выкупить у сельчан до 1 миллиона тонн зерна по справедливым ценам.

Я дал указание Премьер-министру безотлагательно создать четыре целевые группы самого высокого уровня, поручив им реализацию мер по каждому из четырех перечисленных выше направлений. Возглавит каждую группу председатель – правительственный работник высокого ранга, наделенный широкими полномочиями в сфере проведения мер по своей программе и пользующийся полной поддержкой всех государственных структур. В течение месяца каждая целевая группа представит план чрезвычайных мер.

Я даю распоряжение Премьер-министру считать это первоочередной задачей в его работе и возлагаю на него личную ответственность за реализацию этих четырех программ.

Я дал ему указание еженедельно встречаться с председателями целевых групп и докладывать мне о том, что сделано.

На эти программы также понадобятся дополнительные средства, которые очень трудно найти в условиях ухудшающейся ситуации на мировых рынках. Однако я обязал Правительство изыскать 25 миллиардов тенге на работу этих четырех целевых групп – с тем, чтобы у них были возможности и средства оперативно поправить положение в тех районах страны, где оно грозит катастрофой.

Мы обязаны облегчить участь тех, кто мерзнет зимой, кому не дают заработанных ими денег, кто не в силах найти работу, чтобы прокормить семью и помочь государственными закупками селу.

Наряду с этим мы не должны прекращать работу по коренному реформированию системы работы наших государственных структур. Ни одного человека в стране, включая меня самого, не удовлетворяет работа нашего Правительства. И дело не в ошибках или просчетах в работе того или иного должностного лица или министерства. Как бы ни были хороши наши наме-

рения, планы и кадры, мы видим, что текущая работа Правительства ведется слишком медленно, чересчур бюрократизирована, в ней много путаницы и недостает ответственности.

Мы не можем больше терпеть столь скверную постановку дела. Мы должны перестроить работу Правительства так, чтобы была видна отдача, эффективность, расторопность.

Чтобы достичь этих целей, я выдвигаю следующую программу реформирования Правительства:

Первое. Мы развернем мощную кампанию по борьбе с коррупцией на всех уровнях.

Ничто так не сдерживает предпринимательство, не отпугивает инвесторов, не культивирует недоверие среди граждан, как убежденность, что все решения любых властей куплены.

Недавно Парламент принял комплекс законов по борьбе с коррупцией, за что я глубоко признателен депутатам обеих палат. Теперь предстоит взять эти важные записанные на бумаге слова и претворить их в повседневную жизнь всех государственных органов и ведомств в каждом городе, в каждом селе.

Я еще раз заявляю, что закон, который вы приняли, будет применяться решительно и в полном объеме. Доказательством моей приверженности искоренению коррупции, где бы она ни была обнаружена, является тот факт, что я отстраняю от должности тех, кто запятнал свою репутацию. Поверьте, что речь идет о людях, с которыми по-человечески для меня расставаться совсем непросто. Но здесь не должно быть исключений. К тому же, только с момента принятия закона более 300 человек, среди которых акимы различных уровней, судьи и другие государственные служащие, было арестовано, уволено с работы и будет наказано. Расследование этих дел продолжается. Пусть в этот день и с этой трибуны прозвучат слова о том, что Казахстан не потерпит коррупции.

Я сделаю все, чтобы в самое ближайшее время заработал новый, наделенный по закону очень широкими полномочиями специальный орган по борьбе с коррупцией, во главе которого должен стать известный, пользующийся доверием человек, способный возглавить кампанию искоренения коррупции в масштабах государства. Здесь придется применять закон со всей строгостью. Мы это обеспечим.

Второе. Мы усилим систему сбора налогов в стране. Государство обязано платить народу по своим обязательствам, но и народ должен платить государству и своим местным властям то, что положено по закону. Слабость нашей системы налогообложения подрывает материальную базу существования государства, вызывает нездоровые явления на рынках, отпугивает иностранных инвесторов, подрывает доверие граждан к руководству страны. Мы имеем много примеров того, что плохо поставленная систе-

ма налогообложения приводит в конечном итоге к краху экономики в стране. Нам не следует повторять эти ошибки.

Наша задача – создать разумную, справедливую и стройную налоговую систему.

Такие вещи не делаются в одночасье. На это могут уйти годы. Но мы обязаны взяться за это дело сейчас, положить начало процессу и сделать его необратимым. На днях будет создано Агентство по государственным доходам, наделенное широкими полномочиями и средствами, чтобы оно могло развернуть в масштабах страны самую активную деятельность по улучшению системы сбора налогов. Мы будем целиком и полностью поддерживать все ее шаги.

Мы обязаны дать в руки тех, кто возглавит работу по этим направлениям, надежные рычаги воздействия, полномочия, ресурсы и обеспечить поддержку, которая потребуется им для успешного решения соответствующих задач – мы будем считать, что отправляем военачальников на битву с врагами нашей страны. Мы понимаем, что будет сопротивление. Преступники будут нападать и клеветать на тех, кто с ними борется. Мы к этому готовы. И мы хотим, чтобы отныне и навеки все твердо уяснили: тех, кто погряз в коррупции или систематической неуплате причитающихся по закону налогов, страна считает своими врагами и будет немилосердно выявлять и преследовать их, а признанных виновными – карать по всей строгости. Деяния этого рода должны быть заклеены как абсолютно недопустимые, и обходить этот закон не будет позволено никому.

Позвольте сказать со всей прямотой: **ни политическая власть, ни богатство, ни личные связи не смогут отвести справедливой, предусмотренной законом кары за взяточничество и махинации с налогами.**

Третье. Мы сделаем организацию Правительства более стройной, чтобы стало яснее, кто за что в ответе и с кого и за что спросить. Это обеспечит более эффективное достижение поставленных нами целей, более слаженную реализацию принятых нами программ.

Коллективная ответственность означает отсутствие ответственности. Коллективная ответственность – враг отчетности.

Поэтому, посоветовавшись с Премьер-министром, я вскоре представлю вам подробную программу мер по совершенствованию работы Правительства. В нее войдут, в частности, следующие меры:

– на Премьер-министра будет возложена прямая ответственность за работу министров; будут расширены его полномочия в сфере назначения и отстранения министров от должности, что заставит их более ответственно подходить к порученной работе;

– будут четче очерчены сферы ответственности отдельных министров, введена строгая политика единства Правительства в вопросах проведения нашего политического курса, усилены полномочия министров в испол-

нении их функций и личная ответственность за провалы в работе, бездействие или отклонения от политической линии Правительства;

– будет достигнуто единство стратегического и бюджетного планирования, что даст возможность оценивать конкретную работу Правительства по достижению годовых контрольных показателей и перспективных целей по программе "Казахстан-2030";

– будут четче очерчены сферы ведения и полномочия каждого из уровней государственного управления, то есть республиканских, областных и местных органов администрации. Это позволит исключить перекрытие и дублирование функций, путаницу, усилить личную ответственность членов Правительства, акимов и других должностных лиц и повысить качество работы государственных служб.

На государственную службу будут отбираться наиболее подготовленные, честные граждане, являющиеся патриотами своей Родины.

Эта задача будет возложена на Агентство по делам государственной службы, созданное недавно моим указом. Агентству также предстоит создать систему, обеспечивающую справедливое продвижение государственных служащих на основе объективных критериев.

Ответственность, полномочия и отчетность станут критерием этой администрации.

Правительственные чиновники, оказавшиеся не способными исполнять свои функции и осуществлять нашу программу, будут отстранены.

С учетом этих преобразований, у меня есть уверенность в способности Правительства, во главе с Премьер-министром, достигнуть задачи нашей политики.

Пока у людей не будет доверия к Правительству страны, Правительство не может рассчитывать на народную поддержку. Мы видели совсем недавно на примере событий в некоторых странах Азии, как оторванное от народа автократическое Правительство упустило бразды правления. Мы видим подобное и в других странах.

Это должно служить нам отрезвляющим напоминанием о том, что даже во время столь сложных экономических трудностей мы не вправе откладывать работу по демократизации Казахстана.

История вновь и вновь доказывает нам, что экономическое и политическое развитие страны должны идти рука об руку, жить одной жизнью, как скрипка и виолончель, исполняющие струнный дуэт.

Казахстан должен стать не просто экономически развитой державой. Он должен стать твердым сторонником и надежным символом демократии и прав человека.

И хочу заверить вас: я убежден, что это не просто пожелание на будущее, это насущная задача сегодняшнего дня.

В этот исторический день я предлагаю вам программу демократизации и политических реформ, которая станет новой точкой отсчета в нашей национальной истории.

Ядро политической реформы в Казахстане составят семь основополагающих элементов демократизации и политической либерализации.

Во-первых, **выборный процесс должен быть честным, представительным и должен поощрять активное участие кандидатов и избирателей.**

Стержнем любой демократии являются свободные и справедливые выборы. Именно эту роль они должны играть и в нашей демократии. Кстати говоря, в нашей народной мудрости это схвачено одним метким афоризмом: "Народ редко говорит, но когда говорит – не ошибается". Выборы – это как раз то время, когда народ и высказывает свое мнение.

Наша цель должна быть ясна: **сделать грядущие национальные выборы примером свободных и справедливых выборов.**

Демократия всегда находится в процессе развития. Даже самые великие западные демократии не в полной мере вовлекли свои меньшинства в политический процесс. Мы также этого не смогли сделать в полной мере. Но мы с гордостью заявляем, что при чрезвычайно сложных условиях мы добились стабильности среди национальных и религиозных групп, чего не было достигнуто многими странами мира за последнее десятилетие.

Чтобы достичь этой цели, мы должны упростить наши законы о выборах; тогда людям легче будет вступать в политическое соперничество, и тогда депутатские места будут доставаться тем, и только тем кандидатам, которых на деле поддерживает большинство избирателей. Таким образом, я предлагаю уменьшить или отменить совсем все вступительные взносы для кандидатов в депутаты Парламента с тем, чтобы каждый гражданин Казахстана необходимого по закону возраста мог бы свободно соперничать за право быть депутатом Мажилиса, независимо от имущественного или социального положения.

В дополнение, полностью осознавая, что голосование – это изъятие доверия, которое признает представительную власть законной, мы должны обеспечить, чтобы кандидаты, получившие большинство голосов, были законно избраны, независимо от количества голосовавших. Люди имеют право не голосовать, если они не желают этого, точно так же, как имеют право голосовать. Даже в устоявшихся демократиях, таких как Соединенные Штаты, количество поданных голосов может быть менее 50% от общего числа зарегистрированных избирателей. Воля тех, кто предпочел голосовать, не может быть нарушена теми, кто решил не голосовать. Это же касается и президентских выборов.

Иначе говоря, снимается требование обязательного участия не менее 50 процентов избирателей.

А чтобы выборы в нашей стране были подлинно свободными и справедливыми, мы должны создать условия и всячески приветствовать участие в контроле за выборами наблюдателей от казахстанской и международной общественности. Поэтому я, как Президент страны, ясно и твердо заявляю – любые выборы в нашем государстве будут честными и открытыми.

Наконец, мы должны разработать масштабную поэтапную программу выборов руководителей всех уровней. Здесь неуместна революционная нетерпеливость, приведшая некоторые страны к потере управляемости и хаосу, но и замалчивать эту проблему нельзя.

Я полагаю, что в ближайшее время необходимо приступить к разработке такой программы, четко расписав этапы и уровни. К тому же нельзя забывать и о том, что модели местного самоуправления далеки от совершенства. Нам необходимо будет пойти на реформирование и в этой плоскости.

Вторым важнейшим слагаемым комплекса мер политической демократизации жизни общества является усиление роли партий в нашей политической системе.

Политические партии представляют собой основной "строительный материал", из которого строится здание демократии, и мы должны сделать все возможное – и в правовом отношении, и иным образом – утверждая их место в обществе, чтобы они росли и крепили.

Президентский Указ о выборах, имеющий силу закона, должен четко определить роль партий в политическом процессе. Перед выборами Центризбирком будет проводить семинары по организации и структуре политических партий, в которых будут участвовать активисты всех официально зарегистрированных политических партий нашей страны, которые хотят принять участие. Для этих целей Центризбиркому будут выделяться средства.

Мы должны поддерживать зарубежные группы, так называемые неправительственные организации, или НПО, которые пожелают приехать в Казахстан и вести обучение и подготовку кадров наших политических партий.

Нашей целью должно стать обеспечение всестороннего участия политических партий Казахстана в выборах 1999 года в Мажилис. Это позволит избирателю точнее определить свои политические симпатии, даст гражданам шанс стать полноправными участниками политического процесса, ввести представителей политических партий в новый состав Мажилиса и воспитать парламентских лидеров. Чтобы в нашем Парламенте был представлен как можно более широкий спектр взглядов, предлагаю добавить в Мажилис десять дополнительных мест, которые заполнялись бы в соответствии с механизмом пропорционального представительства по партийным спискам. Мы долго шли к этому решению и полагаем, что это будет мощный рывок в сторону демократии.

Надеюсь, политические силы страны воспользуются этой инициативой во благо народа нашей страны и будут ответственны в вопросах укрепления нашей государственности.

Я призываю все партии, независимо от политической ориентации, в своей деятельности уважать и беречь политическую и межнациональную стабильность в нашей стране. От этого зависит будущее нашей государственности и будущее самой демократии в стране.

В-третьих, мы должны стремиться также к всемерному укреплению и обеспечению независимости Сената и Мажилиса, устойчивости и преемственности власти в Казахстане. Для этого предлагаю в случае досрочного освобождения или отрешения от должности, а также в случае смерти Президента республики исполнение обязанностей Президента на оставшийся срок полномочий переходит к Председателю Сената Парламента. При невозможности Председателя Сената принять на себя исполнение обязанностей Президента они переходят к Председателю Мажилиса Парламента. При невозможности Председателя Мажилиса принять на себя исполнение обязанностей Президента они переходят к Премьер-министру. В комиссиях Сената и Мажилиса должны обсуждаться кандидатуры отдельных членов Правительства и послов.

За первые семь лет существования нашей страны у нас сложилась важная традиция парламентской деятельности в делах нашего государственного управления. Я горд тем, что стою сегодня перед вами живым свидетельством того, сколь велика роль Парламента в Казахстане. Вместе с тем, я уверен, что в грядущие годы Парламент усилит свою роль как гарант того, что работа Правительства отвечает нуждам населения.

Приняв механизм представительства по политическим партиям на пропорциональной основе, мы сделаем состав Мажилиса более точным и справедливым отражением всего спектра политических мнений в Казахстане, пользующихся широкой поддержкой. Предлагаю, кроме того, обеспечить более широкое представительство в Парламенте национальных и религиозных меньшинств; для этого часть сенаторов, которых назначает в Парламент Президент, должны отбираться из числа кандидатов, рекомендованных Ассамблеей народов Казахстана. Парламент 80% голосов каждой из палат может вносить изменения в Конституцию, которые должны получить одобрение народом на референдуме, при этом необходима поддержка большинства избирателей при явке граждан на голосование не менее 50 процентов.

Далее я предлагаю широко и регулярно освещать работу заседаний Парламента по телевидению. Это прибавит Парламенту политический вес, сделает его более заметной частью жизни общества. Для этого необходимо выделить фиксированное время для трансляции парламентских заседаний на общегосударственных общенациональных каналах.

Чтобы усилить ответственность руководства страны и усилить роль Парламента в качестве самостоятельной и совершенно особой ветви государственной власти, Премьер-министр и члены его кабинета должны быть ответственны перед Парламентом, на регулярной основе выступать перед депутатами и комиссиями Парламента.

Четвертый, ключевой элемент демократизации – укрепление роли неправительственных организаций в строительстве гражданского общества. Демократическое устройство, дорогие сограждане, само по себе еще не является гарантией того, что демократическим является общество. Демократия опирается на сложный механизм частных добровольных институтов, благодаря которым граждане осуществляют свое участие в политической жизни, отдают свой труд на благо других, на благо своей страны, выражают свое несогласие и отстаивают свои интересы.

Чтобы обеспечить подлинно свободную деятельность объединений граждан, Министерство юстиции должно упростить порядок регистрации и надзора за деятельностью казахстанских и зарубежных неправительственных организаций, желающих действовать на территории Казахстана, и поощрять формирование и активную деятельность таких организаций.

В-пятых, независимый суд является краеугольным камнем демократического общества. Нам необходимо обеспечить высокопрофессиональный уровень работы и автономность судебной системы, которая призвана решать все вопросы беспристрастно и быть неподкупной. Нам предстоит много сделать для повышения уровня подготовки судей. Мы должны со всей строгостью применять недавно принятый Закон о борьбе с коррупцией. Президент не должен возглавлять Высший судебный совет.

В-шестых, мы обязаны всемерно наращивать то, что уже достигнуто нами в сфере свободной, не подцензурной и независимой прессы. Правительству необходимо рассматривать свободный доступ журналистов к информации не как собственную милость, а как долг перед общественным мнением. Мы должны работать над искоренением препятствий, все еще остающихся на пути свободной прессы в нашей стране. Поэтому мы должны пойти по пути приватизации ряда государственных средств массовой информации. Мы начнем процесс приватизации многих государственных книгоиздательств. Наличие независимых СМИ и увеличение их числа при всех издержках означает рост открытости в обществе.

И, наконец, седьмое. Цивилизованность общества измеряется отношением этого общества к женщине. Мы должны честно сказать, что отношение к прекрасной половине заставляет о многом задуматься. Необходимо многое менять. Понимая серьезность проблемы, я намерен резко поднять роль Совета по проблемам семьи, женщин и демографической

политике либо образовать на его базе специальную комиссию по проблемам женщин. Она должна стать главным советником и Президента, и Правительства по решению острых проблем в этой сфере.

Не все мы можем решить сразу, но некоторые конкретные дела можно сделать уже в ближайший год.

Первое. Необходимо повысить представительство женщин во всех органах власти. Это, если хотите, вопрос социального равенства.

Второе. Необходимо жестко бороться с бытовым насилием над женщинами. Я поручил Министерству юстиции пересмотреть меры наказания за такие преступления, как насилие над женщиной, – эти меры будут более жесткими.

Третье. Понимая, сколь неразрывна связь между политической независимостью и независимостью экономической, Правительство должно поощрять создание банка для предоставления кредитов женщинам, желающим открыть бизнес.

Уважаемые соотечественники!

Программа, которую я изложил сегодня, появилась не в один день и не случайно.

Это переход к более открытому, конкурентоспособному и честному обществу.

Это результат моих долгих размышлений и наблюдений за тем, что происходит в стране и в мире.

Это и позиция моих единомышленников. Должен признать, что были силы, толкавшие меня на закручивание гаек, на усиление авторитаризма. В том числе и среди тех, кто на общественной арене умело скрывается под личиной псевдodemократов.

Скажу честно: персонально для меня, как человека, находящегося на самой вершине власти и, смею заверить, довольно сильной власти, нет никаких внешних причин идти на такую демократизацию, ограничивая собственную власть. Вопрос состоит в моем искреннем убеждении, что любой авторитаризм в Казахстане – это путь в никуда.

Только свободное демократическое общество будет гарантом нашей стабильной и счастливой жизни в недалеком будущем. И только это соображение толкает меня вперед, в сторону демократии и прав человека.

Мой народ действительно выстрадал свободу в этом страшном и кровавом столетии.

Я – часть плоти и крови этого народа и должен быть достоин того выбора, который выпал на меня в конце драматического века.

Я знаю: перед нами нелегкий путь. Изменения в политическом устройстве никогда не проходят легко. Они особенно трудны для тех, кто проводит эти изменения и руководит этим процессом. Всегда есть те, кто проти-

вится переменам. Этого не хотят силы, вечно ратующие за то, чтобы все оставалось, как есть. Этого не хотят те, кто тепло устроился, кто ленив, кто махнул на все рукой, кто боится перемен. Этого не хотят силы прошлого.

Но как издавна говорили на Востоке: "Дорогу осилит идущий". Мы должны пойти вперед к той великой мечте, которая появляется в самые трудные годы, к той мечте, которая вдохновляла наших предков, к той мечте, без которой нет будущего.

Казахстанцы!

Именно с нашей священной земли человек впервые полетел в космос, ознаменовав начало новой технической эры.

Но наш полет в будущее еще не закончился. Этот полет только начался.

Пройдет всего 457 дней, и мир вступит в новое десятилетие, в новое столетие, в новое тысячелетие.

В этот уже не очень далекий день от Алматы до Астаны, от Костаная до Тараза, от Каспия до Балхаша и от берегов Иртыша до берегов Урала народ Казахстана вступит в свое будущее.

А то, каким будет Казахстан и его место в мире, зависит только от нас с вами.

Опасность велика. Но возможностей еще больше.

Как гласит казахская поговорка, "без трудности дело не завершается, без стремления цель не достигается".

Судьей нам будет История.

На нас устремлены взоры наших детей и внуков.

Ради них, ради самих себя мы не вправе проиграть эту битву за будущее.

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ПРЕЗИДЕНТІ
Н. Ә. НАЗАРБАЕВТЫҢ БІРІНШІ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ "ЕУРАЗИЯ"
КИНОФЕСТИВАЛІНІҢ ҚАТЫСУШЫЛАРЫ МЕН ҚОНАҚТАРЫНА
ЖОЛДАҒАН ҚҰТТЫҚТАУЫ***

Алматы, 3 қазан 1998 жыл

Халықаралық "Еуразия" кинофестивалінің қатысушылары мен қонақтарын шын жүректен құттықтаймын. Шығыс пен Батысқа айқара ашылған ежелгі қазақ жері сіздерді оңтүстік астанада шынайылықпен және меймандостықпен қарсы алады. Біздің елімізде осы тақілеттес бірінші кинофестивальдің өткізілуі Достастық киноматографистерінің нығайып келе жатқан ынтымағының, олардың Еуразия мәдени кеңістігін құрудағы талпыныстарының нәтижесі.

Бұл ұмтылыс Қазақстанда әрқашан жан-жақты қолдау тауып келді, таба береді. Өйткені дүние жүзінде жүз жылдығы кеңінен аталып өткен бүгінгі кино өнері барлық құрлық елдерінің рухани жақындасуында айрықша маңызды орын алады.

Қазіргі әлемдік жүйе барша көкейкесті мәселелерді шешуде бірлесіп іс-әрекет жасауды қажет етеді. "Еуразия" фестивалі киноны мәдениеттердің қиылысатын ортақ нысанасы ретінде қарап, бізге гуманитарлық ынтымақтастықтың тамаша үлгісін береді.

Көрермен сіздерден бейбітшілік пен ізгіліктің, гуманизмнің, қоғам өмірінде өнегелі қайнарларды дәнекерлейтін, асыл мұраттарды жырлайтын жарқын киноленталарды күтеді. Сіздердің кинофестиваліңіз сол үміттерді ақтайды деп сенемін.

Сіздерге жаңа шығармашылық табыстар, мықты өзара түсіністік, біріккен батыл шешімдер тілеймін.

* "Егемен Қазақстан" газеті, 3 қазан 1998 жыл.

ПРИВЕТСТВИЕ
ПРЕЗИДЕНТА РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН Н. А. НАЗАРБАЕВА
УЧАСТНИКАМ МЕЖДУНАРОДНОГО КИНОФЕСТИВАЛЯ
"ЕВРАЗИЯ-98"*

Алматы, 3 октября 1998 года

Сердечно приветствую участников и гостей международного кинофестиваля "Евразия". Древняя казахская земля, равно открытая Востоку и Западу, встречает вас в южной столице с радушием и гостеприимством. Проведение первого кинофестиваля подобного рода в нашей стране мы рассцениваем как важный результат крепнущего сотрудничества кинематографистов Содружества, их стремления к созданию евразийского культурного пространства.

В Казахстане эти усилия всегда находили и будут находить всемерную поддержку. Ибо сегодня киноискусство, столетие которого было широко отмечено во всем мире, играет важнейшую роль в духовной интеграции стран всех континентов. Современный мир и порядок диктуют необходимость решения всех острейших проблем совместными действиями. Фестиваль "Евразия", рассматривая кино как ось пересечения культур, дает нам хороший пример гуманитарного сотрудничества.

Зритель ждет от вас ярких кинолент, пронизанных высокими идеями мира и добра, гуманизма, утверждения нравственных начал в жизни общества. Убежден, что ваш кинофестиваль оправдает эти ожидания.

Желаю вам новых творческих свершений, крепкого взаимопонимания, смелых совместных решений.

* Газета "Казахстанская правда", 6 октября 1998 года.

**ВЫСТУПЛЕНИЕ
ПРЕЗИДЕНТА РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН Н. А. НАЗАРБАЕВА
НА СОБРАНИИ ОБЩЕСТВЕННОГО ДВИЖЕНИЯ
"ЗА КАЗАХСТАН-2030"***

Астана, 6 октября 1998 года

КАЗАХСТАН – ОСТРОВ СТАБИЛЬНОСТИ

Ежегодное Послание Президента народу Казахстана и создание движения случайно совпали по времени. Я хорошо понимаю, почему вы предлагаете провести досрочные президентские выборы в 1999 году, однако должен в течение предстоящих мне еще двух лет вывести наш народ из сложной экономической ситуации. То, что Казахстан является островом стабильности в условиях политического и экономического кризиса, поразившего многие страны мира, – это большое счастье. Золотая ось нашей стабильности – единство народов Казахстана. В республике, встающей на путь широкой демократизации, защита прав каждого гражданина является одной из важнейших задач государства. Мы должны достичь такого уровня демократического развития, когда нарушение прав любого казахстанца будет рассматриваться как нарушение прав всех 17 миллионов наших граждан.

Желаю участникам съезда, чтобы движение окрепло и получило поддержку в народе. Главной целью движения должно стать единство его задач с интересами простого трудового народа. Только тогда новое общественное движение достигнет своих программных целей.

* Газета "Казахстанская правда", 7 октября 1998 года.

**ВЫСТУПЛЕНИЕ
ПРЕЗИДЕНТА РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН Н. А. НАЗАРБАЕВА
НА СОВМЕСТНОМ ЗАСЕДАНИИ ПАЛАТ ПАРЛАМЕНТА
РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН
ПЕРВОГО СОЗЫВА***

Астана, 7 октября 1998 года

**О ПРОЕКТЕ ЗАКОНА
"О ВНЕСЕНИИ ИЗМЕНЕНИЙ И ДОПОЛНЕНИЙ
В КОНСТИТУЦИЮ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН"**

Уважаемые депутаты!

За последние 7 дней нам пришлось пережить немало драматических минут и часов. Своего апофеоза напряжение достигло сегодня на утреннем заседании, когда вы отклонили предложенный мной проект конституционных изменений. Эти 7 дней, которые если не потрясли, то, по крайней мере, всколыхнули Казахстан, дались мне нелегко. Честно говоря, я ожидал поддержки Парламента по столь важным инициативам. Однако вышло иначе, и мои предложения были отклонены. Более того, вы в категоричной форме выдвинули ряд встречных предложений, связанных с такими ключевыми вопросами, как усиление парламентского контроля за исполнением бюджета, введение возможности поэтапной выборности акимов, увеличение сроков деятельности обеих палат Парламента.

Чтобы избежать конфронтационного варианта развития событий мы создали согласительную комиссию. Результаты ее деятельности представлены в принятом итоговом совместном документе.

Скажу откровенно: меня не все удовлетворяет в этом документе. Но я благодарен Парламенту страны за найденный компромисс. Хотел бы сказать, что Казахстан пошел на либерализацию политической системы в непростых условиях, особенно с учетом мирового экономического кризиса. Однако это дополнительное подтверждение того запаса прочности, что был создан за все эти годы.

Уважаемые депутаты!

Вывод, который можно сделать по итогам этой горячей недели – это зрелость наших политических институтов и демонстрация цивилизованной парламентской дискуссии. Консенсус, пусть даже самый сложный, предпочтительнее конфликта. Надеюсь, что мы вообще прошли этап прямых уличных и митинговых столкновений и научились искусству политического диалога.

* Назарбаев Н. А. Избранные речи. Том III. 1995-1998 гг. - Астана: ИД "Сарыарка", 2009.-460 с.

В то время как многие говорят о левых или левоцентристских вариантах развития, Казахстан твердо и определенно высказывается за либерализацию политики и рыночную экономику. Мы не собираемся экспериментировать еще раз. Курс у нас четкий и последовательный.

То, что произошло сегодня, имеет свою логику, которая вполне укладывается в одну старинную восточную притчу. Говорят, шел прохожий и увидел человека, который рыл ямы. Вслед за ним шел человек и зарывал их. "Что вы делаете?", – изумился прохожий. Тогда тот, кто засыпал ямы, объяснил: "Дело в том, что между нами должен был быть еще один человек, который сажал бы деревья". Между инициативой Президента и готовностью народа воспринять демократические реформы должен быть тот, кто сажает деревья, а точнее говоря – создает законы. Это – Парламент, который сегодня посадил это дерево либеральной реформы, последствия чего будут сказываться еще долгие годы.

Я, без всяких преувеличений, могу назвать сегодняшний день историческим при всей его сложности и неоднозначности. Наверное, все крупные события не бывают тривиальными по своему смыслу.

Поздравляю вас с этим историческим событием в жизни общества и государства. Наверное, будут по-всякому оценивать наши сегодняшние решения. Кому-то они понравятся, кому-то нет, но мы сегодня приняли решение ради нашего народа, ради Казахстана.

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ПРЕЗИДЕНТІ
Н. Ә. НАЗАРБАЕВТЫҢ АҚТӨБЕ ОБЛЫСЫНА ЖҰМЫС САПАРЫМЕН
БАРҒАН КЕЗДЕГІ СӨЙЛЕГЕН СӨЗІ*

Ақтөбе, 16 қазан 1998 жыл

Ақтөбедегі 12 шағын ауданда ашылған аталмыш мәдени-бұқаралық шаралар өткізілетін орында Нұрсұлтан Әбішұлы Қазақстан Республикасы Президентінің сайлауында өзін қолдайтын бастамашылар тобының мүшелерімен әңгімелесті.

– Сіздердің сенімдеріңіз көңілге жылылық ұялатады. Ақтөбеліктер мені жақсы біледі. Бүкіл қызметім сіздердің көз алдарыңызда өтіп келеді. Ең әуелден адамдардың арасындағы тығыз қарым-қатынастықты сақтауға тырысқанмын. Қазір де сол позицияны ұстанудамын. ХХІ ғасыр ынтымақтастық ғасыры. Ешқандай мемлекет оқшау өмір сүре алмайды. Біздің қазіргі таңдағы ең негізгі міндетіміз мемлекетіміздің экономикалық қуатын нығайту. Құдайға шүкір, өзіміздің өнеркәсіптік саясатымыз бар. Оған сәйкес жылына 50–60 кәсіпорынды аяғынан тік тұрғызып, оларда неғұрлым көп отандастарымыздың жұмыс істеуін қамтамасыз етуіміз керек. Бізде қазба байлықтары жетеді. Ең үлкен байлық – еліміздің адамдары, олардың арасындағы достық.

Қазірдің өзінде сегіз үміткер бар. Олардың қай-қайсысына да тең құқық берілуі керек. Біз осы жолы демократиялық принциптерді ұстанатынымызды бүкіл әлемге танытсақ игі. Сондай-ақ бұқаралық ақпарат құралдарының бостандығы мәселесі де бізде Орта Азия елдері ішінде ойдағыдай шешілген. Бұқаралық ақпарат құралдары да өз кезегінде заңдылықты қатаң сақтауы қажет. Жағалауы жоқ демократияға бет бұра қоймайтындығымызды да айтқан жөн.

Құдайберген Жұбанов ескерткішінің алдында жастармен кездесуінде...

– "Қазақстан-2030" стратегиялық бағдарламасында да, үстіміздегі жылғы Жолдауда да жастарға қатысты көптеген мәселелер қамтылған.

* "Егемен Қазақстан" газеті, 17 қазан 1998 жыл.

Біздің қазіргі қам-қарекетіміз – сіздердің жарқын болашақтарыңызды қамтамасыз етуге арналған. Ал сіздердің міндеттеріңіз осы заманғы талапқа сай білімді игеру. Өйткені, білім мықты мемлекеттің іргетасын қалауға көмектеседі. Сондықтан да бәрін де – пәнді де, ғылымды да, компьютерді де, тілді де білу керек.

Қазір елімізде 255 мың студент оқып, білім алуда. Бұлардың арасында мемлекеттік те, мемлекеттік емес те оқу орындары бар. Мұның өзі Кеңестер Одағы тұсындағымен салыстырғанда 70 мың адамға артық екен.

Сондай-ақ елімізде нарықтық экономика кеңінен дами түскендігі байқалады.

Қазақстанның ішіндегі өнімнің 75 процентін жеке кәсіпорындар өндірсе, ауыл шаруашылығында еңбек ететін жеке кәсіп иелері 90 процент құрап отыр, бүгінде елімізде 122 мың шағын және орта кәсіпорындарда 1 миллион 200 мың адам еңбек етуде. Олар өнеркәсіп өнімінің 20 процентін өндіруде.

Мақсат шағын және орта кәсіпорындардың санын 500 мыңға дейін жеткізу, сонда еліміздегі жұмыс істейтіндердің жартысынан астамы қамтылған болар еді. Экономиканы түзетудегі басты мақсат – адамдарды жұмыспен қамтамасыз ету, нарықтық экономиканы қалыптастыру.

Сіздер білім алып жатқан университет білім үшін, тұтастай алғанда лингвистика үшін қазақ мемлекетінің тілі, мәдениеті, философиясы үшін қыруар іс тындырған ғалымның атында екендігі мақтаныш етуге лайық.

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ПРЕЗИДЕНТІ Н. Ә. НАЗАРБАЕВТЫҢ МӘЛІМДЕМЕСІ*

Астана, 21 қазан 1998 жыл

Құрметті отандастар! Құрметті ағайын!

Өздеріңіз білесіздер, біздің Парламентіміз 1999 жылдың 10 қаңтарында Президент сайлауы болатынын жария етті. Бұған дейін мен өз шешімімді айтпай келген едім, оның өзіндік себептері де болды. Халықтың арасында жүріп, елдің ойын, пікірін білдім. Жақындағы Президенттің Қазақстан халқына Жолдауына көзқарасы, ойлары, көңіл-күйлері қалай екен, не айтар екен деген оймен сабыр еттім.

Содан бері менің атыма 1 миллионға жуық отандастарымыздың хаты келіп түсті. Солардың бәрінің өтінішін көріп, өз шешімімді қабылдадым. Сайлауға түсуге бел будым.

Таяуда елімізде өзінің ең жоғарғы органдарында – съездерінде Қазақстанның халық бірлігі партиясы, Демократиялық партия, Кооперативтік партия, "Жастар Қазақстанның болашағы үшін" қозғалысы өз шешімдерін қабылдап, бірауыздан менің өз кандидатурамды ұсынуыма келісім беруімді сұрады.

Күні кеше – 19 қазанда біздің ардагерлеріміздің кезектен тыс съезі өтіп, сол съезде олар бірауыздан менің өз кандидатурамды ұсынуымды өтінді. Ардагерлердің атынан келген Сағдиев, Кузнецов мырзалар өздерінің шешімдерін мәлім етті. Осының бәрін ескере келіп, халықтың түпкі ниетін білгеннен кейін маған хат жолдаған, жеделхат жіберген барлық партияларға, ұйымдарға, ұжымдарға, еңбеккерлерге, күллі қазақстандықтарға рахметімді айта отырып, мен шешім қабылдадым.

1999 жылғы 10 қаңтарда болатын Президент сайлауына мен түсемін. Түсетін себебім, мен:

- біріншіден, Қазақстанның тәуелсіздігін бұдан әрі нығайта беру үшін;
- екіншіден, қолымнан келгенше еліміздің дәулетін, жеріміздің сәулетін бұдан әрі арттыра беру үшін;
- үшіншіден, еліміздегі тұрақтылықты сақтап қалу үшін, Қазақстанның өз ішіндегі татулық пен келісімді, Қазақстанның сыртқы дүниемен бейбіт қарым-қатынасын сақтап қалу үшін;

* "Егемен Қазақстан" газеті, 21 қазан 1998 жыл.

- төртіншіден, өзімнің халыққа арнаған Жолдауымды іске асыру үшін;
- бесіншіден, айналамыздағы елдерге жайылып келе жатқан әлемдік дағдарысқа төтеп беріп, Қазақстан халқының әлеуметтік жағдайын жақсарту үшін еңбек ететін боламын. Сіздерге осыны айтқым келеді.

Біз демократиялық жолға түскен қоғамда өмір сүрудеміз, сондықтан да Президенттікке үміткер басқа да азаматтардың болуы заңды. Менің ол азаматтарға да айтар сөзім біреу. Оппозиция болсын, басқалар болсын, біздің барлығымыз да – Қазақстанның азаматымыз. Атыма сын да айтылатын шығар, ғайбаттау да болатын шығар. Алайда, солай болады екен деп, мен ешқайсысына көңілім жабырқап, басқаша қарайтын адам емеспін. Мен – ел Президентімін. Әлбетте әркімнің де өз ойын, өз пікірін халыққа еркін жеткізуге хақысы бар. Бұл үшін оларға бар мүмкіншілік жасалады.

Бірақ та барлық әңгіменің түйіні біреу. Біздің, ең алдымен, халықтың бірлігін сақтап қалуымыз керек, Қазақстанның мемлекеттілігіне нұқсан келмеуін, ұлтаралық қарым-қатынасқа алауыздық кірмеуін есте ұстауымыз керек, еліміздің тыныштығы бұзылуына жол бермеуіміз керек. Ең бастысы, осыны естен шығармауымыз қажет деп ойлаймын.

Біз бір-бірімізге сыйластықпен қараймыз, құрметтейтін боламыз, бір-бірімізді жамандауға, бір-бірімізді балағаттауға жол бермейміз, сөйтіп өркениетті ел екенімізді, кемел халық болып қалыптасып келе жатқанымызды паш етеміз ғой деп сенемін.

Әсіресе, ардагерлерге деген айрықша алғыс сезімді білдіргім келеді. Өзім де сол ардагерлеріміздің ортасында өскен, тәрбиесін көрген адаммын, өз қатарластарымнан да көп дүниені үйренген адаммын, жастарға қарап та өзімді тәрбиелеген адаммын.

Құрметті әйел азаматтар, болашағымыз жастар, барша қазақстандықтар, сөзімді сіздерге арнаймын. Елімізді әлеуметтік тұрғыдан көтеруге, халқымыздың болашағы үшін, елімізді, жерімізді гүлдендіру үшін, болашақта лайықты ізбасарларымыз болатын жігерлі де парасатты жастар тәрбиелеу үшін барлық күшімді жұмсаймын деп сіздерді сендіремін.

ЗАЯВЛЕНИЕ ПРЕЗИДЕНТА РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН Н. А. НАЗАРБАЕВА*

Астана, 21 октября 1998 года

Уважаемые казахстанцы, соотечественники мои!

В моей политической судьбе и жизни наступил очень ответственный момент. Вы знаете, что наш Парламент назначил президентские выборы на 10 января 1999 года. Я не объявлял до сих пор о своем намерении. Сейчас заявляю, что решил баллотироваться кандидатом в президенты на предстоящих 10 января 1999 года выборах. Мотивы моей, будем говорить, задумчивости заключаются в огромной занятости – вы знаете, в каком режиме и как мне приходилось работать все эти сложнейшие годы, когда мы все вместе искали пути выхода из сложившейся ситуации. Но я принял это решение, потому что побывал в некоторых регионах Казахстана, встречался с рабочими, инженерами, студентами, ветеранами. На сегодняшний день мною получено около миллиона телеграмм и просьб граждан Казахстана, принятых на прошедших митингах и собраниях. Партия народного единства, Демократическая партия, Кооперативная партия, движение "Молодежь за будущее Казахстана" и многие другие политические партии и движения приняли на своих съездах решение и обратились ко мне с просьбой баллотироваться, выдвинуть свою кандидатуру.

Вы знаете, что на днях ко мне обратились известные люди Казахстана, представители интеллигенции, науки и культуры, ветераны. 19 октября состоялся внеочередной съезд ветеранов нашей страны, где также единогласно было принято решение просить меня выдвинуть свою кандидатуру на выборах в президенты. Махтай Рамазанович Сагдиев и Николай Васильевич Кузнецов от их имени вручили решение съезда.

Во-первых, я вырос с чувством уважения к старшим. Так меня воспитали с детства.

Во-вторых, я воспитан теми, кто сегодня является ветеранами, я работал вместе с ними, они, можно сказать, выдвинули меня из своей среды. Я также благодарен рабочим коллективам, я сам из рабочих – не один

* Газета "Казахстанская правда", 22 октября 1998 года.

год работал в горячих цехах металлургического комбината, руководил предприятием, городом, областью, республикой. Я благодарен рабочим предприятий тяжелой индустрии Казахстана, которые обратились ко мне с этой просьбой.

Я благодарен нашей молодежи, к которой была обращена наша "Стратегия-2030", намеченная именно для того, чтобы их жизнь сделать лучше.

На всех этих встречах я почувствовал поддержку народа Стратегии развития Казахстана до 2030 года, поддержку последнего моего Послания. Поэтому я гарантирую казахстанцам, что буду делать все для укрепления независимости нашей страны, для дальнейшего укрепления дружбы, межнационального согласия в нашем общем доме – Казахстане, чтобы все жили спокойно, матери не волновались за своих сыновей и семьи имели возможность спокойно жить, развиваться и делать все, чтобы жить хорошо. И, в-третьих, сейчас разгорается большой кризис вокруг нас. Не только экономический, но и политический кризис переживает наш большой сосед – Россия. В этих условиях Казахстану нужны особые меры, чтобы защитить страну в целом, ее экономику, финансы и народ от этого кризиса. Я принимаю экстренные меры, вы их знаете, чтобы противостоять и смягчить эти удары, если они произойдут. И в-пятых, то Послание, с которым я обратился к народу, говорит не только об экономическом развитии страны, но и о демократизации нашего общества. Я намерен решительно проводить это в жизнь. Я сделал свой выбор. Казахстан должен развиваться как свободное демократическое государство и войти в XXI век, в мировое сообщество на равных правах. Все это подвигает меня к тому, чтобы я дал согласие и просил о поддержке моей кандидатуры всех казахстанцев. Я не считаю необходимым перед вами клясться и рассказывать какие-то небылицы. Вы меня знаете не один год. Все, что говорил в 1991 году: сохранить государственность, политическую стабильность, межнациональное согласие, поднять авторитет Казахстана в мире, дружить со всеми соседями, сделать все, чтобы создать социально-экономические, рыночные условия нашей жизни, – я выполнил. Я даже не считаю необходимым "мотаться" по всей стране, выступать перед вами в коллективах.

Я сейчас занят тем, чтобы выполнить обещанное: обеспечить нормальную зимовку людей; выкупить хлеб у крестьян; учителям, врачам выплачивать заработную плату; поднять пенсии низкооплачиваемым пенсионерам. Я думаю, что мне надо сейчас заниматься этим прежде всего. Я надеюсь, что вы меня знаете, я уверен, что вы мне верите. Единственное, что я обещаю и гарантирую, что не обману ваши надежды, ваши чаяния. Да, трудно всем, а кому легко? Посмотрите вокруг, в какой стране легко, особенно на постсоветском пространстве? Труднее всего было нашим ветеранам, людям, убеленным сединами, прошедшим горнило войны, отдавшим все, чтобы Казахстан был таким, какой он сегодня: свое здоровье, свою жизнь, свою душу – все, что у них есть. Вот они больше всего и пострадали от

перемен и, несмотря на это, как вы видите, я получил обращение от имени двух с половиной миллионов ветеранов нашей страны. Низкий поклон, спасибо!

Я хочу объявить следующий год Годом ветеранов, чтобы обратить внимание всей нации, всех казахстанцев на их жизнь, быт, не оставить их в одиночестве, оказать им помощь.

Мы обратим свое внимание на проблемы женщин. Это половина нашего населения. Поддержать их – значит поддержать семьи: на это направлено микрокредитование, предполагается создание женского банка, выдвижение женщин на ответственные посты – это и будет наша работа.

Молодежь – это наше будущее. Из молодежи мы выдвигаем талантливых людей в руководство страны, министерств и ведомств. Эта работа будет продолжаться. Должна подрастать молодая поросль, которая поведет Казахстан в XXI век. У нашей страны есть большие перспективы, и судьба дала великий шанс: войти в XXI век цивилизованным народом, и мы не должны упустить этот шанс.

Мы – демократическое общество. Я думаю, что будут альтернативные кандидатуры, будут выдвиженцы, и это нормально. Они являются гражданами Казахстана, и я обязан защищать их права тоже. Только единственное, о чем я прошу от себя и от имени казахстанского народа, – в запале страстей борьбы всегда помнить: не нарушать политическую стабильность в нашей стране, межнациональное согласие, не создавать хаос в государстве, сохранять золотое достояние нашего народа – дружбу людей и укреплять ее. Не ронять достоинства своей страны перед мировым сообществом. Не сеять раздоры. Я думаю, что тогда мы всему миру продемонстрируем наше единство, способность укреплять государственность, быть равными среди равных в мировом сообществе. Благодарю вас за внимание.

ВЫСТУПЛЕНИЕ
ПРЕЗИДЕНТА РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН Н. А. НАЗАРБАЕВА
ВО ВРЕМЯ ВСТРЕЧИ С ПРЕДСТАВИТЕЛЯМИ ПОЛИТИЧЕСКИХ
ПАРТИЙ СТРАНЫ¹, НАЦИОНАЛЬНО-КУЛЬТУРНЫХ ЦЕНТРОВ
И ОБЩЕСТВЕННЫХ ОРГАНИЗАЦИЙ*

Астана, 23 октября 1998 года

– В жизни каждой нации есть моменты, когда решается ее судьба. Бывают времена, когда страна должна решить, идти ли ей вперед или остаться на месте. Браться ли за перемены и реформы или оставить все как есть. Сегодня Казахстан стоит именно перед таким выбором. В жизни нашего государства наступил исторический момент. И сегодняшняя встреча имеет важное значение для выбора пути нашей страны. Для нашего политического и социального будущего. Вы и те организации, которые вы представляете, должны сыграть центральную роль в выходе республики на новый уровень демократии.

Семь лет назад Казахстан встал на новый путь развития. Мы восстановили нашу независимость, которая воплотила вековые мечты наших народов, поколений наших предков о свободе. И первое, что мы должны были сделать, – это заложить прочные основы нашего государства. Меньше чем за десять лет мы создали прочный демократический фундамент и построили государство, в котором соблюдаются основные права личности.

Во-первых, мы доказали, что в Казахстане бок о бок могут жить в согласии и взаимном уважении люди самых разных национальностей, этнических групп и религиозных верований. И пока в других странах царит межнациональная рознь, а то и насилие, нам удалось успешно избежать кровопролития. В этом большая заслуга наших народов и важнейший залог будущего благоденствия.

Во-вторых, мы провели свободные и честные выборы, заложили традицию действующего парламентаризма и многопартийности. Все это пока еще лишь молодые ростки нашей демократии, но мы уже создали все условия для активной деятельности демократических институтов.

В-третьих, мы уже начали возвращать крепкие, независимые институты гражданского общества. У нас растет число неправительственных организаций, посвящающих себя таким важным проблемам, как права челове-

* Газета "Казахстанская правда", 24 октября 1998 года.

ка, положение женщин в обществе, проблемы ветеранов и пенсионеров, экология, охрана здоровья и образование.

В-четвертых, у нас сложились традиции свободной и независимой прессы и открытого потока информации о системе государственной власти. Впервые в истории нашим гражданам предлагается целый спектр точек зрения. Разногласия политических взглядов и мнений – без этого не может обойтись демократия – это становится характерной чертой нашего общества.

В-пятых, мы начали способствовать бурному развитию экономики, где все смогут ощутить блага экономического развития. По сравнению с другими постсоветскими республиками мы привлекли больше инвестиций на душу населения, чем удалось кому-либо из них. У нас выплачиваются наиболее высокая заработная плата и пенсии. Но это только лишь начало наступления экономического процветания для всех наших сограждан.

Наконец, в эпоху, когда во многих уголках мира царит нестабильность, бушуют региональные конфликты, наша страна идет мирным курсом. В эпоху, когда другие страны наращивают ядерные арсеналы и усиливают угрозу для окружающей среды, здоровья людей и мира на земле, Казахстан остается первой из немногих стран на планете, которые по доброй воле убрали со своей территории ядерное оружие. Мы наглядно показали всему человечеству твердую приверженность нашего народа гуманистической, ответственной и созидательной внешней политике.

Все это – важнейшие наши достижения. Мы воздвигли прочную основу для нашего будущего. Мы можем гордиться этим.

Теперь мы стоим перед следующим великим решением: в какую сторону надо дальше двигаться нашей стране.

Есть у нас еще больные революционной лихорадкой. Им не терпится полностью и сразу преобразовать наше общество. Эти люди находят некую отвлеченную теоретическую модель и хотят немедленно приложить ее к такой большой, многоликой и сложной стране, какой является Казахстан. Они не учитывают наших традиций, нашей неповторимой культуры и нашей истории. Они не понимают, что нам в Казахстане необходима наша, особая модель демократии, которая отвечала бы нуждам нашего общества. Нам следует охладить их пыл. Уроки революции мы уже проходили, знаем ее горькие плоды.

Есть и другой тип людей. Ими движет чрезмерная осторожность. И они противятся любым переменам. Они боятся будущего и предпочли бы, чтобы мы оставались на месте, демонстрируя ложную стабильность. А мир вокруг нас пусть себе меняется. Их главное стремление – не прогресс, а комфорт. Они вечно указывают на трудности, видя в них предлог, затормозить дальнейшие реформы в направлении демократии, пока не улягутся буйства экономических стихий. Но мы-то с вами знаем, что такие люди породили застой, который мы тоже видели.

Выбор наш ясен: нестись вперед, очертя голову, нам не к лицу, но идти вперед надо решительно и быстро, преодолевать следующие крупные этапы нашего пути всесторонней демократизации. Волей одного человека этого не добиться. Залогом нашего успеха могут стать лишь единая воля и решимость народа. И пока другие страны пребывают в нерешительности, мы в силах продемонстрировать нашу мощь, нашу истинную верность идеалам демократии и многонационального государства, взявшись за проведение смелой программы дальнейшей демократизации.

Именно поэтому я предложил широкую программу демократизации и политических реформ в Послании народу 30 сентября 1998 года. Эта программа предусматривает конкретные шаги по семи важнейшим направлениям: выборы, политические партии, Парламент, гражданское общество, судебная власть, проблемы женщин и пресса.

Эта программа выдвинута не на пустом месте. У нее есть прочная база – тот демократический фундамент, который мы вместе с вами построили. К тому же она тесно увязана с программой реформ в сфере экономики. Мы во всех деталях проработали ее в Стратегии развития Казахстана до 2030 года. Но экономика не должна работать только во имя экономики. Наши граждане вправе иметь широкий выбор рабочих мест, возможность дать качественное образование своим детям, полноценную медицинскую помощь и обеспеченную старость.

Эти задачи мы решаем уже сейчас. Мы приняли и будем принимать все возможные меры, чтобы жилища наших граждан были обеспечены теплом, чтобы в энергоснабжении не было перебоев, чтобы не стало задержек с выплатой зарплат и пенсий, чтобы общественные работы дали рабочие места тем, кто в них нуждается, чтобы зерно у наших сельчан покупалось по справедливым ценам.

Все это входит в круг первейших обязанностей Правительства, и мы предпринимаем решительные меры, чтобы их выполнить.

История человечества вновь и вновь показывает, что экономическое развитие и демократизация общества должны идти рука об руку, помогать друг другу. И в Казахстане они будут идти бок о бок, неся нашим людям, с одной стороны, житейское благополучие, с другой – углубление демократии. Глубоко позитивно, что наш Парламент поддержал идеи Послания и оперативно внес в Конституцию поправки, которые укрепляют демократическую систему в Казахстане. Это лишь начало очередного крупного этапа великого пути нашей державы. Но уже сейчас Парламент стал более сильным и независимым. И Правительство отвечает теперь перед ним за свою работу. Повысилась роль политических партий. Сделаны шаги к тому, чтобы работа Правительства в Казахстане была на виду, чтобы укрепилась свобода печати, чтобы судебные органы стали более независимы, чтобы женщины пользовались равными правами, возможностями, и интересы их были защищены, чтобы расширилась роль общественных организаций.

Политические партии – ключевой элемент демократии. Они являются выражением интересов наших граждан, рупором, который позволяет услышать их голоса. Нам предстоит превратить партии в значимую, важную составную часть жизни нашего народа, превратить их в орудия народных чаяний, в орудия, с помощью которых люди могут сделать свои мечты явью.

Сердечно благодарю за поддержку и доверие партии и движения, которые выдвинули меня кандидатом на предстоящие президентские выборы.

Партиям и движениям, национально-культурным центрам необходимо включиться в процесс демократизации общества во имя будущего Казахстана. Дел много, и поэтому необходимо научиться поддерживать открытый и конструктивный диалог между государством и институтами гражданского общества.

Поздравляю вас с Днем республики и желаю успехов в деятельности по укреплению демократического и процветающего Казахстана.

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ПРЕЗИДЕНТІ
Н. Ә. НАЗАРБАЕВТЫҢ БАТЫС ҚАЗАҚСТАН ОБЛЫСЫНА
ІССАПАРЫ БАРЫСЫНДА ЖҰМЫСШЫЛАРМЕН
КЕЗДЕСУІНДЕ СӨЙЛЕГЕН СӨЗІ*

Орал, қазан 1998 жыл

Нұрсұлтан Назарбаев құрылыс жұмысымен таныса келе, әдеттегідей жұмысшылармен жүздесіп, оларды әңгімеге тартуды ұнатады. Бұл жолы да Елбасы жұмысшыларды өзіне қарай шақырды.

Н. Назарбаев:

– Сәлеметсіздер ме? Жағдайларыңыз қалай?

Сұрақ:

– Біз үшін жақсы. Жұмысымыз бар. Әрине, қаражат жағынан қысылыңқырап қалатынымыз рас.

Сұрақ:

– Нұрсұлтан Әбішұлы, бұл зауыт тек бізге ғана емес, бізді шикізатпен қамтамасыз ететін шаруашылықтар үшін де өте қажет. Қосымша жұмыс көздерін ашады. Біз сол үшін уақытпен санаспай еңбек етеміз.

Н. Назарбаев:

– Өте дұрыс айтасыз. Бұл зауытты сіздер өздеріңіз үшін салып жатырсыздар. Сондықтан да зауыт болса, өмір болады. Еңбектеріңізге табыс тілеймін.

Мұнан кейін Елбасы арнайы қоймада жинақталған шетелдік құрал-жабдықтарды көрді. Зауыт ауласына шыққанда тағы да бір топ жұмысшылар шоғырына бұрылды.

Н. Назарбаев:

– Қазір Қазақстанның 195 кәсіпорны өнім бере бастауға өзір. Көмек, инвестициялар ең алдымен осындай өнеркәсіп орындарының қаз тұрып

* "Егемен Қазақстан" газеті, 28 қазан 1998 жыл.

кетуіне септігін тигізетін бағытта бөлінетін болады. Бұл халықты жұмыспен қамтамасыз етудің көзіне айналады. Сондай сала – сіздердің "Батыс" акционерлік қоғамдарыңыз.

Сұрақ:

– Баяғыда балаларымызды оқыту үшін арнайы есеп-шотқа ақша бөлгенбіз. Сол сұраусыз кетті. Оны қайтаруға болмас па екен?

Н. Назарбаев:

– Кеңес өкіметі кезіндегі жағдайды бүгін менің алдыма неге тартасыз? Заман өзгерді. Жаңа өмір құрып жатырмыз. Бұл жылдар мен үшін де оңай болған жоқ қой. Қазақстанды жаңа қоғам құруға, жаңа жолға бастау оңай болды дейсіздер ме? Жан-жаққа, көрші мемлекеттерге көз тігіп көріңіздерші. Қазақстан өз жолымен жүріп келеді. Ұлтаралық келісім қалыптасты, әлемді шарпыған дағдарыстан аман-есен өтіп келеміз.

Ал мектеп мәселесі мемлекет қамқорлығында бола береді. Жалпы білім беретін мектептер тегін болады. Халықты жалпы аурулардан емдеу де тегін жүзеге асырылады. Ал жағдайы келетін адамдар балаларын ақылы мектептерде, жоғары оқу орындарында оқыта берсін, олар үшін несие беріледі. Оқуын бітірген соң несиесін 50 жыл ішінде бірте-бірте қайтарады. Бұл әлем өткен жол. Талантты, әлеуметтік жағдайы төмен адамдардың балаларына мемлекет өз көмегі мен қамқорлығын аямайтын болады.

Елбасы аз ғана уақыт ішінде әлемдік экономиканың даму үрдісіне мөлтек шолу жасады. Әлемді шарпыған дағдарыс оңай емес. Оның Қазақстанға да қатысы бар. Мұнай, қара металл, түсті металл, мыстың бағасы күрт түсіп кетті. Мұндай жағдайда қол қусырып отыруға болмайды. Дағдарыс бұлты мәңгі торлап тұрмайды. Ол сейіледі.

Сұрақ:

– Сонда не істеуіміз керек, Нұрсұлтан Әбішұлы? Бұл проблемалардан қалай шығуымыз керек?

Н. Назарбаев:

– Әлемге мұнай да, металл да, астық та бәрібір керек болмай тұрмайды. Проблема деп тұйықтала бермей, оның шырмауын үзіп шығу керек. Ал ол үшін еңбек етуіміз керек. Оның алғы шарттары жасалып та жатыр. Адамдардың көзқарасы, дүниетанымы өзгерді. Ол көзге көрініп тұрған процесс. Бұған өз еңбектеріңіз куә емес пе?

Сұрақ:

– Нұрсұлтан Әбішұлы! Біздің зауыттың құрылысын тезірек бітіруге қол ұшын берсеңіз екен?

Н. Назарбаев:

– Көмек болады. Аздаған инвестиция бөлсек, кәсіпорындарыңыз жұмыс істеп кетеді. Бұл мәселені үкіметке тапсырамын...

ОБРАЩЕНИЕ
ПРЕЗИДЕНТА РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН Н. А. НАЗАРБАЕВА
К СТУДЕНЧЕСКОЙ МОЛОДЕЖИ КАЗАХСТАНА В СВЯЗИ
С МЕЖДУНАРОДНЫМ ДНЕМ СТУДЕНТОВ*

Астана, 17 ноября 1998 года

Вы находитесь сейчас в том прекрасном возрасте, которому присущи устремленность в будущее, светлые надежды на благополучие, счастье, любовь.

Должен сказать, что эти высокие порывы полностью соответствуют интересам нашего государства. Стратегия развития Казахстана на период до 2030 года разработана для вас – молодых, которые будут вести нашу страну в третье тысячелетие. Благодарен вам за то, что вы поддерживаете эту стратегию. Действительно, все мы стремимся войти в XXI век с высоко-развитой рыночной экономикой, прочной государственностью, стабильной политической и межнациональной обстановкой. Этого мы достигнем, если основу общества составят образованные, деловитые, стремящиеся собственными силами достичь жизненного успеха юноши и девушки. И я рад, что в большинстве своем казахстанское студенчество сумело быстро адаптироваться к новым реалиям, стремиться овладеть самыми современными знаниями, понимая, что это бесценный капитал, способный помочь занять прочное место в жизни, раскрыть творческий потенциал человека.

Со своей стороны государство будет оказывать молодежи всемерную поддержку. Мы стремимся к тому, чтобы достичь международных стандартов в образовании. Сотни студентов из Казахстана сейчас проходят обучение в крупнейших зарубежных университетах. Но со временем, я уверен, столь же высокого уровня достигнут и наши вузы.

Хотелось бы, чтобы за годы учебы каждый из вас стал не только высокоинтеллектуальным специалистом, но и всем своим умом, душой и сердцем преданно работал во имя своего Отечества. Я твердо верю в вас, в то, что вы добьетесь высоких целей, сумеете сделать свою жизнь и жизнь страны полнокровной, красивой и насыщенной.

Желаю вам дерзновенных идей! Покоряйте вершины знаний! Будьте патриотами нашей любимой страны!

* Газета "Казахстанская правда", 17 ноября 1998 года.

**ВЫСТУПЛЕНИЕ
ПРЕЗИДЕНТА РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН Н. А. НАЗАРБАЕВА
ВО ВРЕМЯ УЧАСТИЯ В РАБОТЕ УЧРЕДИТЕЛЬНОГО СЪЕЗДА
ГРАЖДАНСКОЙ ПАРТИИ КАЗАХСТАНА***

Актобе, 17 ноября 1998 года

– Я вышел из рабочей среды и всегда гордился этим, считая, что именно рабочий класс сделал меня политиком, руководителем государства.

Рабочая солидарность остается всегда. Я ощущаю эту солидарность, надеюсь на нее и буду верить в нее и впредь. Как вы знаете, я не принимал предлагавшегося мне лидерства в различных партиях, созданных в Казахстане за последние годы. А вчера в Актюбинске дал согласие стать идейным лидером Гражданской партии Казахстана. Мне импонирует в новой партии ее социальная база, опора на рабочий класс, а также стремление стать консолидирующей силой общества. Желаю, чтобы эта партия стала массовым демократическим движением за сплочение общества на пути реформ, межнациональное согласие.

Социально-экономическая ситуация в стране непростая. Ближайшие годы будут нелегкими для многих стран, в том числе и для нашей. В этот период очень важно сохранить созданный потенциал, важно, чтобы все отечественные предприятия работали. Наша страна способна прокормить свой народ и поставить продовольствие соседям. В республике есть огромные минеральные ресурсы, которые можно и нужно рационально использовать. Сегодня Казахстан по многим социально-экономическим показателям опережает другие страны СНГ. Надо сохранить эти социальные завоевания, давшиеся очень непросто. Желаю делегатам съезда дальнейшей плодотворной работы.

*Газета "Казахстанская правда", 18 ноября 1998 года.

**ПРИВЕТСТВИЕ
ПРЕЗИДЕНТА РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН Н. А. НАЗАРБАЕВА
УЧАСТНИКАМ СЪЕЗДА ТРУДЯЩИХСЯ РЕСПУБЛИКИ***

Астана, 20 ноября 1998 года

Вы поставили перед собой важные задачи, связанные с обсуждением широкого круга проблем, становлением принципиально нового рынка труда, защитой прав трудящихся в современных условиях.

Во время поездок по регионам страны убеждаюсь, что большинство трудовых коллективов Казахстана поддерживают стратегический курс реформ, тем самым создавая основу для сохранения стабильности в стране.

Идет коренная ломка производственных отношений, меняется форма собственности, не до конца отработаны рыночные механизмы. В жизнь вошли такие явления, как безработица, банкротство, санация. Все это болезненно сказывается на многих людях. И тем более важно сейчас всем общественным объединениям трудящихся, и прежде всего профсоюзам, определить свое место в происходящих процессах. Сегодня именно от вас зависит, найдут ли свое разрешение возникающие разногласия правовым и цивилизованным путем либо этот процесс скатится к социальному конфликту. Я твердо верю, что вы пойдете по первому пути – наладите прочное партнерство с работодателями, особенно в негосударственном секторе, не допуская нарушений и прежде всего невыплат зарплат. Это значительно повысит авторитет трудовых коллективов, профсоюзов. Со своей стороны государство выполнит обязательства перед народом, силой закона примет жесткие меры против тех, кто нарушает права трудящихся, разработает пакет мер против безработицы путем создания новых рабочих мест и расширения сети общественных работ.

Пользуясь случаем, хочу выразить свою признательность многочисленным трудовым коллективам, поддержавшим мою кандидатуру на предстоящих президентских выборах.

Желаю всем участникам съезда успехов, благополучия и счастья!

* Газета "Казахстанская правда", 20 ноября 1998 года.

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ПРЕЗИДЕНТІ
Н. Ө. НАЗАРБАЕВТЫҢ "КЕДЕН ОДАҒЫНЫҢ ҚҰҚЫҚТЫҚ НЕГІЗДЕРІН
ЖЕТІЛДІРУДІҢ ЖӘНЕ КЕДЕН ЗАҢДАРЫН ҮЙЛЕСІМГЕ КЕЛТІРУДІҢ
ПРОБЛЕМАЛАРЫ МЕН БОЛАШАҒЫ" ДЕП АТАЛАТЫН
БІРІНШІ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ
ҒЫЛЫМИ-ТӘЖІРИБЕЛІК КОНФЕРЕНЦИЯҒА ҚАТЫСУШЫЛАРҒА
ЖОЛДАҒАН ҚҰТТЫҚТАУЫ*

Астана, 20 қараша 1998 жыл

Бұл конференцияның өткізілуін, біз кеңес дәуірінен кейінгі кеңістіктегі ықпалдастықты одан әрі тереңдету процесіндегі тағы бір қадам ретінде бағалаймыз. Өзінің мазмұны жағынан конференция Кеден одағы елдерінің құқықтық ынтымақтастығы саласындағы ең бір көкейкесті проблемаларды қамтиды. Конференцияның күн тәртібіне ұлттық заңдарды үйлесімге келтіру жүйесін құру, экономикалық және гуманитарлық салалардағы заңдардың жобаларын жасау жұмысын үйлестіру, азаматтық заңдардың біртұтас үлгілік нормативті базасын құру және экономиканы мемлекеттік тұрғыдан реттеу жөніндегі келелі міндеттер қойылған. Бұл міндеттерді шешу тек Кеден одағы ғана емес, сонымен қатар бүкіл Достастық аумағындағы біртұтас экономикалық кеңістікті құқықтық тұрғыдан қамтамасыз етудің іргетасын қалауға мүмкіндік береді.

Қазақстан халқы, Кеден одағына қатысушы мемлекеттермен көпжақты қарым-қатынастарды тереңдете түсуге ынталы. Кеден одағына қатысушы мемлекеттердің басшылары мен Достастық елдері азаматтарының көпшілігі қолдау көрсеткен "Қарапайым адамдарға қарай жасалған қарапайым он қадам" мәлімдемесі осының мысалы болып табылады.

Бұл мәлімдеменің негізгі ережелері біздің елдеріміздің саясат, экономика, мәдениет және құқық салаларындағы ынтымақтастықтығы мен өзара тығыз қарым-қатынасын одан әрі нығайта беруге бағытталған.

Мен экономикалық қиындықтарды Достастықтың барлық елдерінің бірлесе күш жұмсауы арқылы ғана жеңе алатынымызға және өз халықтарымыздың лайықты өмір сүруін қамтамасыз етуге қол жеткізетінімізге нық сенімдімін.

Конференцияның ұсыныстары Кеден одағына қатысушы елдердің одан әрі ықпалдаса түсуіне, өзара достық пен ынтымақтастықты нығайта беруге жәрдемдесетініне сенімім кәміл.

* "Егемен Қазақстан" газеті, 20 қараша 1998 жыл.

**ПРИВЕТСТВЕННОЕ ПОСЛАНИЕ
ПРЕЗИДЕНТА Н. НАЗАРБАЕВА УЧАСТНИКАМ ПЕРВОЙ
МЕЖДУНАРОДНОЙ НАУЧНО-ПРАКТИЧЕСКОЙ КОНФЕРЕНЦИИ
"ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ ПРА-
ВОВОЙ ОСНОВЫ ТАМОЖЕННОГО СОЮЗА И ГАРМОНИЗАЦИИ
ТАМОЖЕННОГО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА"****

Астана, 20 ноября 1998 года

Проведение этой конференции мы расцениваем как еще один важный шаг в процессе дальнейшего углубления интеграции на постсоветском пространстве. По своему содержанию конференция охватывает самые актуальные проблемы в области правового сотрудничества стран Таможенного союза. В повестке дня – перспективные задачи создания системы гармонизации национальных законодательств, координации законопроектной работы в экономической и гуманитарной сферах, создания единой модельной нормативной базы гражданского законодательства и государственного регулирования экономики. Решение этих задач позволит заложить фундамент правового обеспечения единого экономического пространства не только в рамках Таможенного союза, но и всего Содружества.

Народ Казахстана заинтересован в углублении многосторонних отношений с государствами – участниками Таможенного союза. Примером этому является заявление "О десяти простых шагах навстречу простым людям", которое было поддержано как главами государств – участников Таможенного союза, так и большинством граждан стран Содружества. Основные положения заявления направлены именно на укрепление сотрудничества и тесных взаимоотношений наших стран в области политики, экономики, культуры и права.

Убежден, что только совместными усилиями всех стран Содружества мы сможем успешно преодолеть экономические трудности, обеспечить достойную жизнь нашим народам.

Уверен в том, что рекомендации конференции будут способствовать дальнейшей интеграции, укреплению дружбы и сотрудничества стран – участниц Таможенного союза. Желаю участникам конференции успехов и плодотворной работы.

* Газета "Казахстанская правда", 20 ноября 1998 года.

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ПРЕЗИДЕНТІ
Н. Ә. НАЗАРБАЕВТЫҢ СЕМЕЙ ЖҰРТШЫЛЫҒЫМЕН
КЕЗДЕСУІНДЕ СӨЙЛЕГЕН СӨЗІ***

Семей, қараша 1998 жыл

Осы бір аптаның ішінде Ақтөбе, Қостанай облыстарында болдым. Бүгін сіздерге Алматыдан келіп отырған жайым бар. Ұлылардың кіндік қаны тамған Семейге арнайы келіп отырмын. Мені бүгінде бұл ел, бұл жермен көп нәрсе байланыстырып тұр. Әлгінде ғана Жидебайға барып, Абай, Шәкәрімнің басына тәу етіп келдім. Ұлы Абайдың 150 жылдық тойы күні кеше ғана әлемдік деңгейде атап өттік. Соның бір естелігіндей болып дала кемесіндей алып ескерткіш қалды. Бүгінде марқұм болған халық ақыны осы елдің ақсақалы Шәкір Әбеновтің 90-нан асқан жасында еліміздің алғашқы Президенті болып сайланған маған бата бергені де күні кеше секілді.

...Енді көршілес елдерде болып жатқан экономикалық дағдарыстан алып шығу, сол мақсатпен теңгені тұрақтандыру, қоғамды одан әрі демократияландыру, ТМД елдері арасындағы байланысты нығайту, әлеуметтік жағынан қорғалмаған тұрмысы нашар отбасыларына көмектесу, елімізге шетел инвестициясын тарту – қазіргі таңдағы басты міндет, міне, осындай.

Семейдің еліміздің солтүстік-шығысындағы рухани орталық екендігінде ешкімнің дауы жоқ. Сол рухани орталықты қазіргі өтпелі кезеңде демеп, желеп отыруды басты назарымда ұстап келемін. Кеше ғана менің атыма Біріккен Ұлттар Ұйымынан жеделхат келіп түсті. Мәртебелі ұйымның кезекті сессиясында Семей сынақ аймағына нақтылы көмек көрсету мәселесі қаралған болатын. Сондықтан болашақта Семей, семейліктер қасіретіне бүкіл әлем жұртшылығының назарын одан әрі аудартатын боламыз.

* "Егемен Қазақстан" газеті, 21 қараша 1998 жыл.

ВЫСТУПЛЕНИЕ ПРЕЗИДЕНТА РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН Н. А. НАЗАРБАЕВА ВО ВРЕМЯ ВСТРЕЧИ С ОБЩЕСТВЕННОСТЬЮ СЕМИПАЛАТИНСКА*

Семипалатинск, 23 ноября 1998 года

– Это особый край. Здесь родились великие наши предки – Абай, Шакарим, Мухтар Ауэзов, и я просто не мог не поклониться их праху. Семипалатинск всегда находится в зоне пристального внимания Правительства страны. Подтверждение тому и объединение областей, в результате которого экономически больше выиграли именно семипалатинцы. Не останется город без внимания и впредь. Правда, финансовый дождь на эту землю в одночасье не прольется – денег у Правительства меньше, чем хотелось бы. Падение на мировом рынке цен на нефть и цветные металлы не могло не отразиться на бюджете нашей страны. Но зато за годы независимости приняты законы, дающие свободу предпринимательской деятельности, достаточно полномочий у власти на местах для того, чтобы пополнять местные бюджеты. Не прокормить, а дать возможность самим заработать на хлеб – вот верная политика.

Я знаю, какие невзгоды терпят наши люди сегодня. Но, согласитесь, стало легче, чем в начале 90-х. Конечно, ошибки на пути строительства самостоятельного государства были. Но их не совершает только тот, кто не работает. Я знаю, что много еще надо сделать для простых людей, для старшего поколения, для молодых. Сегодня по средней заработной плате – 128 долларов – Казахстан находится на первом месте в СНГ. По уровню средней пенсии – 52 доллара – мы тоже лидеры. В кавказских республиках она не выше шести, в среднеазиатских – не больше 20 долларов. Конечно, и 52 доллара мало. Но давайте задумаемся: разве можно быстро удовлетворить потребности, когда все вокруг разворачивается на 180 градусов: политика, экономика? За пять лет перевести 75 процентов предприятий в частный сектор, построить новую, демократичную политическую систему, со свободными выборами Президента и Парламента, свободной прессой... Это, по сути, та же революция, что была в России в 17-м, но только бескровная. У китайцев ведь не зря есть проклятие: "Жить тебе в

* Газета "Казахстанская правда", 24 ноября 1998 года.

эпоху перемен". От всяких перемен и революций страдает всегда простой народ. Нам не нужны больше революции, развороты. Нам нужно эволюционное шагание вперед. Малыми шагами. Да, трудно. Но когда было легко? Зато у нас есть самое ценное достояние – мир и спокойствие. Наши дети не погибают на поле боя в межнациональных конфликтах. А сколько их было за последние восемь лет в других республиках бывшего Союза?!

Оглядываясь на годы нашей независимости, мы можем сказать, что проделано столько работы, сколько по старым меркам можно было бы сделать лишь за столетие.

Только это не означает, что впереди страну ждут легкие времена. Мировой экономический кризис, как прогнозируют специалисты, продлится где-то до 2003 года, а потом начнется подъем. И тогда будут востребованы и наша нефть, и наши металлы, и многое другое. Нам нужно предпринимать грамотные превентивные меры, чтобы выйти из этого кризиса с минимальными потерями. И такие меры предпринимаются. Самое главное – не допущен обвал тенге. Стабильность национальной валюты обеспечена золотовалютным запасом страны. Но сложностей не избежать.

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ПРЕЗИДЕНТІ Н. Ә. НАЗАРБАЕВТЫҢ ҚАЗАҚСТАН КӘСІПКЕРЛЕРІНІҢ КЕЗЕКТІ VII ФОРУМЫНДА СӨЙЛЕГЕН СӨЗІ*

Алматы, 26 қараша 1998 жыл

Қазір сіздер қоғамымыздың бұрынғы қоғамдық-саяси қарым-қатынастарды реформалау қажеттігін ақылымен және жүрегімен сезінген, сенген, содан кейін өз істері арқылы жаңа Қазақстанға адалдығын дәлелдеген адамдардың алдыңғы сапынан саналасыздар десем, артық айтқандық болмас.

Сіздер ішкі өндіріс пен тұтыну ауқымын тұрақты түрде арттыруға, жаңа жұмыс орындарын құруға бағытталған қазіргі мемлекеттік саясатты жүргізушілер болып табыласыздар.

Нақ осыған байланысты, Ел Президенті ретіндегі менің міндетім сіздердің ерістеріңіз одан әрі кеңі беруіне жан-жақты көмек көрсетуде деп білемін.

Биылғы сәуірдің аяқ кезінде VI форумда өзім қол қойған "Азаматтар мен заңды тұлғалардың кәсіпкерлік қызмет еркіндігіне құқығын қорғау туралы" Жарлық ықпалды құралға айналып, көптеген адамдардың алуан түрлі бақылаушылар мен инспекторлардың езгісінен құтылуына көмектескені өте ұнамды жәйт болды. Бір ғана факт: көптеген кәсіпорындарда "Тексерулер есебі журналының" енгізілуі бизнесмендер есебінен пайда таппақ болған арамтамақтардың көпшілігін шынымен-ақ шошытып жіберді.

Өзім осыдан екі апта бұрын қабылдаған кезде Кәсіпкерлер форумы кеңесі мүшелерінің баяндағанындай, сіздер барлық елде кәсіпкерлердің мүдделерін бірлесе қорғау және жергілікті өкімет органдарымен өзара іс-қимылды үйлестіру үшін кәсіпкерлердің басын біріктіретін аймақтық қоғамдық ұйымдар құрып жатыр екенсіздер.

Елімізде шағын кәсіпкерлікпен айналысатын адамдар саны артып келеді. Мамырдың 1-інен қарашаның басына дейін шағын және орта бизнес саласында еңбек ететін адамдардың қатары 300 мыңға дерлік өскен. "Азаматтар мен заңды тұлғалардың кәсіпкерлік қызмет еркіндігіне құқығын қорғау туралы" Жарлықты жүзеге асыру жөніндегі Үкімет қаулысы қабылданғаннан кейін жұмыс істеп тұрған кәсіпорындар саны тамыз айы мен қараша айының арасында тағы да 7 мыңға артты.

* "Егемен Қазақстан" газеті, 27 қараша 1998 жыл.

Қазір Қазақстанда шағын және орта бизнеспен айналысатын адамдардың жалпы саны 1 миллион 200 мың адамға жетті. Тамыз айында шағын және орта бизнес субъектілерінің жыл басынан бері өндірген өнімінің көлемі 1997 жылғы көрсеткіштен асып түсіп, оның жалпы құны 135 миллиардтан астам теңгеге жетті.

Ал, жыл аяғына дейін нақты жылдық өсім 25 процентке жуық болмақ.

Сіздер мұның қазіргі әлемдік дағдарысқа байланысты басты өнеркәсіп салаларында өндіріс ауқымы төмендеп отырған кезде еліміз үшін қаншалықты маңызды екенін және дер кезінде жасалып отырғанын жақсы түсінесіздер. Сондықтан да мен барлық жерде біздің стратегиялық резервіміз шағын және орта бизнес болып табылады деп қайталаудан жалықпаймын.

Шағын және ортақ бизнесті дамыту резерві аса зор. Біз бұрынғысынша өзіміз Қазақстанда өндіре алатын және өндіруге тиісті азық-түлік пен халық тұтынатын тауарларды сырттан тасып жүрміз.

Ал, мәшине жасау техникасының, құрылыс материалдарының, химия өнеркәсібі өнімдерінің, жиһаздың және басқа тауарлардың қомақты бөлігін сырттан әкелуіміз көп жағынан мүлдем сақтауға болмайтын жәйт. Өкінішке орай, Үкімет менің "Қазақстан Республикасында шағын кәсіпкерлікке қолдау көрсету мен дамытудың басқа және аймақтық бағдарламалары туралы" Жарлығымның орындалуына бақылау жасауды әлсіретіп алды.

Ал, бұл бағдарламаларды одан әрі тереңдетіп, күшейте түсу қажет. Мұның өзі қазіргі сәтте, менің тапсырмам бойынша Үкімет импортты алмастыратын өнімдер шығаратын өндіріс орындарын дамытуға 100 миллион АҚШ долларына тең қаржы бөлуге тиіс болып отырғанда, айрықша маңызға ие.

Бүгін сіздер шағын кәсіпкерлікті дамытудың және оған мемлекет тарапынан қолдау көрсетудің мемлекеттік бағдарламасының жобасын талқылайсыздар. Бағдарлама мерзімі таяудағы екі жылды қамтитын болғанымен, өзінің сипаты тұрғысынан стратегиялық құжат болып табылады. Оны іске асыру тетіктерін мұқият ойластыру қажет.

Үкіметке тексеру жүргізетін органдардың қызметін реттейтін нормативті құжаттардың бәрін қайта қарап, оларды қазіргі заман шындығына сәйкестендіруді қамтамасыз ету жүктелмек.

Тұтас алғанда республикадағы экономикалық жағдайдың болашағына тоқтала келіп, Президент Ресей мен Оңтүстік-Шығыс Азиядағы дағдарысқа байланысты соңғы кездері етек алып отырған, тіпті, кейде үрей тудырумен ұштасып жататын алаңдаушылыққа назар аударды.

Жағдай – өте күрделі, бірақ, үрейленушілікке еш негіз жоқ. Үкімет бұл дағдарыстың Қазақстан экономикасына зиянды әсер етуін барынша жеңілдету жөнінде қажетті шаралар қабылдауда. Республика Премьер-министрі басқаратын Экономикалық кеңес елдегі және әлемдегі жағдайды мұқият қадағалап отыр. Банк жүйесінің тұрақтылығы да бақылауға алынған.

Импортты алмастыратын өндіріс орындарын дамыту үшін 100 миллион доллар мөлшерінде қаржы бөлінеді, бұл кәсіпорындарда 30 – 40 мың адам еңбекпен қамтылатын болады.

Егер кәсіпкер қолда бар алаңда қандай да бір объекті салмақ болса, бұған рұқсат алу үшін әуелі ол қомақты қаржы төлеу арқылы онға тарта неше түрлі құжатқа қол қойғызып, мөр басқызуы тиіс.

Содан кейін объектіні іске қосу үшін ол әлгі он қолды қайтадан қойғызып, мөр басқызу үшін тағы да ақша төлеп, оларды тағы бір айналып шығуға мәжбүр болады. Бұл орайда халық арасында "БТИ" деп аталатын техникалық хаттау бюросының қызмет тәртібіне шағым көп айтылады.

Әлгі "БТИ"-дің бағалаушысы екі шаруашылық субъектісінің жылжымайтын мүлікті сату-сатып алу шарты бойынша жүргізілетін қарым-қатынасына араласып, көбінесе өзінің "аспаннан алғандай" бағасын қоя салады екен. Кейіннен пара алған соң "райынан қайтып", объектінің өзіне көрсетілген нақты бағасын қойып беретін көрінеді.

Осы проблемалар сауда және қызмет көрсету салаларын дамыту үшін қалалардағы үйлердің бірінші қабаттарын және бос тұрған үйлерді пайдалануға кедергі келтіріп отырған басты факторлардың бірі болып табылады.

Сондықтан қысқа мерзім ішінде осы процестерді реттейтін заңды нормативті құжаттарды тиісті тәртіпке келтіру, қазір кездесіп қалып жүрген қайшылықтарды болдырмайтындай және азаматтардың мүдделеріне қысым жасалмайтындай етіп тұрғын үй және тұрғын үйге жатпайтын ғимараттар қорының бір бөлігін бизнес объектілері ретінде пайдаланудың қалыпты тәртібін қамтамасыз ету мақсатымен "Сәулет және қала құрылысы туралы" Заң мен "Тұрғын үй қарым-қатынастары туралы" Заңның бірқатар ережелерін қайта қарап, нақтыландыра түсу қажет.

Сіздерден іс жүзінде жартылай ресми түрде тонаудың бір көрінісіне айналып отырған неше түрлі әкімшіліктердің жанындағы толып жатқан қайырымдылық және басқа ерікті қорлар мен ассоциациялардың қызметі туралы шағым көп түседі.

Бір ауданда жұрттың бәріне белгілі, қызметіне қоғам тарапынан бақылау жасалып отыратын және тұрмыс жағдайы төмен, қиындық көріп отырған адамдарға шынайы көмек көрсететін бір ғана қайырымдылық қоры болуы мүмкін.

Шағын бизнеске несие беру проблемасы туралы: қазір банктерді нұсқау бойынша несие беретіндей етіп басқару мүмкін емес. Мұнда тек екі жол бар: біріншісі – өз құнын тез арада ақтайтын, табысты жобаларды іздестіру және табу, екіншісі – қаржыны біріктіріп, неғұрлым тиімді жобаларға қаражат бере алатын несие серіктестіктерін құру.

Маған осыдан екі апта бұрын форум кеңесінің мүшелері айтқан тағы бір ұсыныс тұрғын үй құрылысын салу кезінде бұған дейін жасалып келгеніндей, шағын кәсіпорындардың капиталына, қажетті тұрақ-жайлар, құрал-жабдықтар сатып алуға бөлінетін және басқа да шығын түрлеріндегі қаржыны шығындардың пайда болу көзі ретінде жарияламайтындай тәртіпке келтіруге қатысты.

Біздің өркениетті рынокқа қарай бет алғанымызға күмән жоқ, сондықтан "лас ақшаның", мәселен, есірткі айналымына, параға және осы тәрізділер-

ге байланысты түсімдердің мөлшері артуына, олардың заңды айналымға түсуіне қарсы ұдайы күресетін боламыз.

Алайда, сіздер айтқан ұсыныстың да жөні бар, сондықтан мен Үкіметке нормативті құжаттардың нақты жобаларын қарауды тапсыруға шешім қабылдадым.

Сіздердің форумнан да осыны өтінім келеді. Қазақстан Республикасының Шағын бизнеске қолдау көрсету жөніндегі агенттігі бұл жұмысты үйлестіріп отыруды жүзеге асыруы қажет.

Менің іс-әрекеттерімнің мақсаты – кәсіпкер облыс әкіміне, салық инспекторына немесе ішкі істер органдарының қызметкеріне, кез келген басқа шенеунікке тәуелді болмайтындай жүйе құру.

Сыбайлас жемқорлық пен заңсыздықты қоректендіріп отырған рұқсат ету жүйесін талқандауға мен дәйекті түрде ұмтылатын боламын.

Барлық тексеруші органдардың бизнесмендерді мазалай беруді тоқтатуы қажет. Салық полициясы қызметінің объектісі көлеңкелі бизнес пен салықты дұрыс төлемей жүрген кәсіпорындар болуы тиіс.

Әртүрлі ұйымдарды тексеру ашық түрде, кәсіпорынның назарына жеткізілетін кесте бойынша жүргізілуі керек. Жоғары деңгейдегі қалалық, облыстық және республикалық органдар тарапынан алдыңғы тексерулерді қайталайтын жұмыстар жүргізілмеуі қажет.

Керісінше, соңғы аталған органдар өзінің аудандық буыны мен кәсіпорындар арасындағы төреші болуы тиіс.

Мен сыбайлас жемқорлыққа қарсы күн сайын күресудемін. Ал, сіздер парақорлардың көмейін тығындау арқылы олардың араны ашыла түсуіне жағдай жасайсыздар.

Ең болмаса бір шенеунікті қылмысты іс қозғауға дейін жеткізіңіздер, өз тарапымнан мен қолдау көрсетуге уәде беремін. Жоғарғы сот та ондай істерді қарауға көң жол ашады деп үміттенемін.

Шағын және орта бизнесті дамыту туралы әңгіме қозғалған кезде біз тек экономикалық көрсеткіштерді төңіректеп жүріп алмай, әлеуметтік саясатты нығайту туралы да ойлануымыз керек.

Сіздер, кәсіпкерлер, қазірдің өзінде халқымыздың елеулі бөлігіне айналып отырсыздар. Бірақ, сіздерден мына фактіге назар аударуды өтінемін: социологиялық зерттеулердің деректері бойынша, республикамызда шағын кәсіпорындардың орташа статистикалық басшысы 30 жастан 40 жасқа дейінгі ер азаматтар болып табылады екен.

Ал, елімізде әйелдер еркектерден аз емес! Қоғамдағы ер азаматтар сияқты олардың да осындай құқықтары бар. Мәселен, бүгінгі форумда делегат әйелдер көп дей аласыздар ма?

Естеріңізде болар, қыркүйектің 30-ы күні Қазақстан халқына арнаған Жолдауымда мен әйелдердің қоғамдағы рөлін айырықша атап көрсеткенмін. Әйелдердің кәсіпкерлігін дамыту үшін қолдан келетін шаралардың бәрі де қабылданатын болады.

Мен әйелдерді кәсіпкерлікке оңтайлы түрде енгізу тәртібін қамтамасыз ету жөнінде ұсыныстар енгізуге тапсырма бердім. Біз, еліміздің ер азаматтары, бұл тұрғыда оларға барынша көмектесуге тиіспіз.

Осында менің Қазақстан халқына жыл сайынғы Жолдауымда белгіленген қоғамды одан әрі демократияландыру процестеріне сіздердің белсенді түрде араласуларыңыздың қажеттігі туралы айтылды.

Сіздер экономиканы демократияландыру және дамыту – өзара байланысты және бір-біріне тәуелді процестер екенін жақсы түсінесіздер. Мұның көрнекі мысалы – кәсіпкерлер форумы мен осы форуммен менің жұмыс жүргізуім. Мен сіздердің таяуда өткізілетін сайлаулардың бәріне неғұрлым белсенді түрде қатысу туралы жоспарларыңызды қолдаймын. Олар – ел Президентін, Парламенттің, облыстық мәслихаттардың депутаттарын сайлау. Саясатқа бірінші кезекте экономикалық проблемаларды жақсы білетін, материалдық жағынан проблемалары жоқ, өндіріс саласында нақты тәжірибесі бар адамдар көптеп келуі қажет.

Сіздер сайлап қойылатын органдарда өздеріңіздің мүдделеріңізді қорғайтын, қоғамның даму процестеріне кедергі келтіріп және жекеменшік бизнесті дамытуға кесірін тигізіп отырған лауазымды адамдарды жауап беруге шақыра алатын лайықты үміткерлерді өз араларыңыздан тауып, ұсына аласыздар деп ойлаймын.

Мен сіздерді өздеріңіз үшін қолайлы экономикалық жағдайды басқа біреу жасап береді деп қол қусырып күтіп отыра бермеуге шақырамын.

Сіздердің мемлекеттік органдарға білдірген өтініштеріңіз тек бізге жеңілдіктер, несие және сол сияқтылар беріңдер деген сұраныстар ғана тумауға тиіс.

Сіздер проблеманы айқын қойып, оны шешу жолдарын белгілеуге, қолданылып жүрген құқықтық актілерге тиісті өзгерістер енгізуді ұсынуға тиіссіздер.

Республикамыздағы ықпалды саяси күшке айналу үшін қазір сіздердің барлық мүмкіндіктеріңіз бар. Мұның өзі қабылданатын шешімдер үшін сіздерге айрықша жауапкершілік жүктейді. Демократиялық процестерді дамыту, оның алуан түрлі институттарын қалыптастыру қашан да, қай жерде де қиындықпен жүргізілетінін әрқашан есте ұстау қажет. Әлемдік тәжірибе кәсіпкерлер үшін ең қауіптісі – өкіметтің алда қандай бағыт ұстанатынын білмеу мен қоғамдағы шиеленіс екендігін көрсетеді.

Естеріңізде болар, сайлау алдындағы күреске араласқан кезде мен барлық үміткерлерді қоғамдағы шиеленісті ушықтырып алмауға, өркөкіректік көрсетеміз деп республикамыздың басты жетістігін – қоғамдағы тұрақтылық пен реформалардың үдемелілігін бұзбауға шақырғанмын.

Елімізде және бүкіл әлемде оқиғалар тым тез дамып отырған қазіргі кезде өкіметтің де, оның оппоненттерінің де аңдаусыз жасаған бір ғана әрекетінен отандық кәсіпкерлеріміздің көпшілігі өмір бойы айналысқан істері зардап шегуі мүмкін.

Өзімнің сайлау алдындағы науқанымда мен халыққа жақсы көріну үшін қолдан келмейтін мәлімдемелерді саналы түрде жасамаймын және жүзеге аспайтын іс жөнінде уәде бермек емеспін.

Менің қандай шаралар қабылдайтынымды және егемен Қазақстанның ойдағыдай дамуы үшін тағы қандай шаралар қабылдағым келетінін бәріңіз білесіздер.

Бәріміз де республикамызды экономикасы дамыған, берік әлеуметтік қорғанысы бар, ішкі саяси жағдайы тұрақты, демократиялық институттары қалыпты жұмыс істейтін ел ретінде көргіміз келеді.

Бұл шарттар сіздердің бизнестеріңізді дамыту үшін де өмірлік маңызды болып табылады.

Реформаларды үдемелі түрде жүргізудің басты қозғаушы күші нақ осы қазақстандық кәсіпкерлер болатындығына үміт білдіре отырып, форумға қатысушыларға бүкіл Қазақстан халқының игілігі үшін табысты еңбек етіп, көтерген бастамаларыңыздың іске аса беруіне тілектестік білдіремін.

ВЫСТУПЛЕНИЕ ПРЕЗИДЕНТА РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН Н. А. НАЗАРБАЕВА НА VII ФОРУМЕ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЕЙ КАЗАХСТАНА*

Алматы, 26 ноября 1998 года

Предприниматели представляют сегодня передовую часть нашего общества, осознавшую необходимость реформирования прежних общественно-политических отношений, поверившую и делом подтвердившую свою верность новому курсу страны.

Вы являетесь проводниками современной государственной политики, направленной на постоянное увеличение внутреннего производства и потребления, создания новых рабочих мест. Именно поэтому свою задачу как Президента страны я вижу в том, чтобы оказать всемерную помощь в вашем развитии.

Очень приятно, что подписанный мною в конце апреля на VI форуме Указ "О защите прав граждан и юридических лиц на свободу предпринимательской деятельности" оказался действенным инструментом и помог многим освободиться от гнета всевозможных контролеров и инспекторов. Заведенный на многих предприятиях "журнал учета проверок" спугнул многих любителей поживиться за счет – бизнесменов.

Как мне уже докладывали члены совета форума предпринимателей, которых я принимал две недели назад, теперь вы повсеместно создаете региональные общественные организации, которые должны объединить предпринимателей для общей защиты их интересов и для координации взаимодействия с местными органами власти. В стране довольно уверенно растет численность населения, занятого в малом предпринимательстве. С 1 мая по ноябрь число людей, занятых в малом и среднем бизнесе, увеличилось почти на 300 тысяч человек! После принятия Правительством постановлений по реализации Указа "О защите прав граждан и юридических лиц на свободу предпринимательской деятельности" количество действующих предприятий с августа по ноябрь увеличилось еще на 7 тысяч. Сегодня в Казахстане в малом и среднем бизнесе заняты 1,2 млн. человек.

* Газета "Казахстанская правда", 27 ноября 1998 года.

Уже в августе объем произведенной продукции с начала года субъектами малого и среднего бизнеса был выше, чем за весь 1997 год, и составил более 135 миллиардов тенге, а до конца года фактический годовой прирост может составить около 25 процентов. Это крайне важно и своевременно для страны, особенно когда из-за мирового кризиса падают объемы производства в основных промышленных отраслях. Я везде и всюду не устаю повторять, что малый и средний бизнес – наш стратегический резерв.

Резервы для роста малого и среднего бизнеса – огромны. Мы по-прежнему много импортируем продуктов и товаров народного потребления, которые можем и должны производить в Казахстане. Нередко совершенно неоправданно импортируем большие объемы машиностроительной техники, стройматериалы, продукцию химической промышленности, мебель и другие группы товаров.

К сожалению, Правительство ослабило контроль над исполнением моего Указа "О приоритетах и региональных программах поддержки и развития малого предпринимательства в Республике Казахстан". А ведь необходимо эти программы углубить и усилить. И это особенно актуально сейчас, когда по моему поручению Правительство должно выделить средства, эквивалентные 100 миллионам долларов США, на развитие импортозамещающих производств. 30-40 тыс. человек получают работу.

Сегодня вы обсуждаете проект Государственной программы развития и государственной поддержки малого предпринимательства. Программа рассчитана на два года, но она является стратегической по своему характеру. Необходимо тщательно продумать механизмы ее реализации. Правительству будет поручено пересмотреть все нормативные документы, регулирующие деятельность инспектирующих органов и обеспечить их соответствие реалиям сегодняшнего дня.

Имеют место панические настроения в связи с кризисом в России и странах Юго-Восточной Азии. Ситуация сложная, но для паники нет оснований. Правительством предпринимаются необходимые меры для всемерного смягчения отрицательного воздействия кризиса на экономику Казахстана. Ситуация в стране и мире отслеживается экономическим советом, возглавляемым Премьер-министром Казахстана. Под контролем находится стабильность банковской системы. Будет выделено 100 миллионов долларов на развитие импортозамещающих производств.

О "болевых точках", о которых говорили участники форума. Остро стоит проблема так называемых архитектурных и тому подобных согласований. Если предприниматель хочет сделать какой-то объект на базе имеющихся площадей, то сначала он почему-то должен получить до десяти различного рода разрешительных подписей и печатей, уплатив при этом кругленькие суммы. Чтобы ввести в действие этот объект, он должен еще раз обойти по кругу все инстанции и получить 10 подписей и печатей опять-таки за приличную сумму. Очень много нареканий вызывает порядок дея-

тельности бюро технической инвентаризации (БТИ). Оценщик БТИ вмешивается в договорные отношения двух хозяйствующих субъектов по договорам купли-продажи недвижимости и сам, как говорят, с "потолка" устанавливает цену, а потом за взятку ставит ту стоимость объекта, которую ему указывают.

Эти проблемы являются одним из основных факторов, сдерживающих использование первых этажей в городах для развития торговли и сферы услуг, а также использования пустующих помещений. Необходимо в кратчайшие сроки навести соответствующий порядок в законодательных нормативных документах, регламентирующих эти процессы.

Важно пересмотреть, где-то конкретизировать ряд положений Закона "Об архитектуре и градостроительстве" и Закона "О жилищных отношениях", чтобы преодолеть имеющиеся противоречия и без ущемления интересов граждан обеспечить нормальный порядок использования под объекты бизнеса части жилого и нежилого фонда.

Очень много поступает от вас жалоб по деятельности разного рода благотворительных и других добровольных фондов и ассоциаций при различных акиматах, которые фактически превратились в форму полуофициального рэкета. Поручаю Министерству юстиции и Генеральной прокуратуре провести ревизию деятельности всех фондов, создаваемых по инициативе акимов.

В районе может быть один благотворительный фонд, известный всем, деятельность которого будет подконтрольна общественности, и который будет действительно помогать малообеспеченным, бедствующим людям.

На форуме много говорилось о кредитах малому бизнесу. Но командовать банками, чтобы они выдавали кредиты по указке, – сегодня невозможно. Надо искать и находить быстро окупаемые, прибыльные проекты или объединять финансовые средства, создавать кредитные товарищества, которые могли бы финансировать наиболее выгодные проекты. Другое предложение, высказанное мне две недели назад членами совета форума, касается порядка, при котором вложения в капитал малых предприятий, приобретение помещений, оборудования и другие виды затрат не декларировались бы в источники происхождения затрат, как это было сделано по строительству жилья.

Несомненно, мы движемся к цивилизованному рынку и потому будем постоянно бороться против роста и легализации "грязных" доходов, связанных, например, с оборотом наркотиков, взятками и тому подобным. В вашем предложении есть свой резон, и я решил также поручить Правительству, а заодно прошу ваш форум внести на рассмотрение конкретные проекты нормативных документов. Агентству Республики Казахстан по поддержке малого бизнеса необходимо будет осуществить координацию этой работы.

Цель моих действий – создать такую систему, когда предприниматель не будет зависеть от акима области, налогового инспектора или работника

органов внутренних дел, любого другого чиновника. Я последовательно стремлюсь разрушить разрешительную систему, питающую коррупцию и беззаконие. Проверяющим инстанциям надо отвыкать от привычки дергать бизнесменов. Объектом деятельности налоговой полиции должен быть теневой бизнес, а также крупные предприятия, имеющие проблемы с уплатой налогов. Проверки различных организаций должны вестись открыто, по графику, который доводится до предприятий. Должны быть исключены дублирующие проверки со стороны вышестоящих городских, областных и республиканских органов. Последние, наоборот, должны быть арбитрами между своим районным звеном и предприятиями. Я каждый день борюсь с коррупцией, а вы, откупаясь от взяточников, поощряете их. Доведите хоть одного чиновника до уголовного дела. Обещаю поддержку со своей стороны, надеюсь, и Верховный суд даст "зеленую улицу" этим делам.

Там, где речь идет о развитии малого и среднего бизнеса, нельзя замыкаться только на экономических показателях. Нужно думать об укреплении социальной политики.

Вы – предприниматели – представляете уже значительную часть нашего народа. Но прошу вас обратить внимание еще на такой факт: по данным социологических исследований, среднестатистическим руководителем малого предприятия в республике является мужчина от 30 до 40 лет. А ведь у нас в стране женщин не меньше, чем мужчин. И они обладают такими же правами, как и мужская половина общества. Вот сегодня на форуме много делегатов-женщин?

Как вы помните, в своем Послании народу Казахстана 30 сентября я особо выделил роль женщин в обществе. Для развития женского предпринимательства будут приняты все возможные меры. Я уже дал задание внести предложения по обеспечению режима оптимального вхождения женщин в сферу предпринимательства. Мы, мужская половина страны, должны максимально им в этом помочь.

Здесь звучали выступления о необходимости повышения вашей активности в процессах дальнейшей демократизации общества, обозначенных мною в ежегодном Послании народу Казахстана. Вы прекрасно понимаете, что демократизация и развитие экономики – взаимосвязанные и взаимообусловленные процессы. И наглядный пример этого – форум предпринимателей и моя работа с форумом. Я поддерживаю ваши планы более активно участвовать во всех выборах, которые планируются в ближайшее время. Это – и выборы Президента страны, выборы депутатов Парламента, депутатов областных маслихатов. Необходимо, чтобы в политику приходило больше людей, имеющих практический опыт в производстве, не по книжкам знающих проблемы, в первую очередь экономические, не обремененных проблемами материального благополучия. Думаю, из своей среды вы можете найти и выдвинуть достойные кандидатуры, которые бы отстаивали ваши интересы в выборных органах, могли бы там призвать к ответ-

ственности тех или иных должностных лиц, тормозящих процессы развития общества и препятствующих развитию частного бизнеса.

Я призываю вас не сидеть, сложа руки, и ждать, когда для вас кто-то будет создавать благоприятные экономические условия. Ваши обращения в государственные органы не должны состоять только из просьб: дайте нам льготы, кредиты и тому подобное. Вы должны четко ставить проблему, определять пути ее решения, предлагать соответствующие изменения в действующие правовые акты. Сейчас у вас есть все возможности для того, чтобы стать влиятельной политической силой республики. Это налагает на вас особую ответственность за принимаемые решения. Необходимо всегда помнить, что развитие демократических процессов, становление ее различных институтов везде и всегда проходило трудно. Мировой опыт показывает, что для предпринимателей самое опасное – непредсказуемость власти и напряженность в обществе.

Если вы помните, то, вступая в предвыборную борьбу, я обратился ко всем кандидатам: не нагнетайте напряженность в обществе, не позволяйте своим амбициям разрушить главное достижение республики – стабильность в обществе и поступательность реформ. В настоящее время, когда в стране и в мире события развиваются сверхстремительно, даже от одного необдуманного действия как властей, так и ее оппонентов может пострадать дело всей жизни многих отечественных предпринимателей.

Я в своей предвыборной кампании сознательно не делаю каких-либо популистских заявлений и не собираюсь обещать чего-либо нереального. Все вы знаете, какие меры я предпринимаю и какие хочу предпринять для успешного развития суверенного Казахстана. Все мы хотим увидеть нашу республику страной с развитой экономикой, крепкой социальной защитой, внутривластной стабильностью, нормально функционирующими демократическими институтами. Эти условия являются жизненно важными и для развития вашего бизнеса.

Выражаю надежду, что главным мотором поступательного проведения реформ станут именно казахстанские предприниматели. Желаю вам успешной работы, реализации всех ваших планов на благо народа Казахстана.

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ПРЕЗИДЕНТІ
Н. Ә. НАЗАРБАЕВТЫҢ ҚҰРМАНҒАЗЫ САҒЫРБАЙҰЛЫНЫҢ
175- ЖЫЛДЫҚ МЕРЕЙТОЙЫНЫҢ САЛТАНАТТЫ АШЫЛУЫНДА
СӨЙЛЕГЕН СӨЗІ*

Алматы, 27 қараша 1998 жыл

Әдетте әр елдің өзіне ұлттық мақтаныш ететін тұлғалары болады. Қазақ халқының ұлттық әуенін әлемдік деңгейге көтерген осындай алып тұлғалардың бірі және бірегейі, бүгін 175 жылдық мерейтойы аталып отырған данышпан композитор Құрманғазы Сағырбайұлы. Құрманғазының құдіретті күйлері әлемнің әр түкпірінде сан елдің құлағының құрышын қандырып, жүрегін тербеп, рухани шөлін басты. Еліміздің даңқын асырды. Қазақ деген халықтың бар екенін дүние жүзіне танытты, мойындатты. Тарихқа тәуелсіздік тұрғысынан қарай алатын шақта Құрманғазы бабамыздан қалған асыл мұра біздерге жаңа қырымен, жаңа мағынасымен бой көрсетеді. Ол мағына – Ұлы күйшінің кемеңгерлігі, оның шығармашылық мұрасы біздің бүгінгі ең қымбат қазынамыз – тәуелсіздігімізбен тікелей байланысты екендігі. Шынында Құрманғазы өнер әлеміндегі біртуар тұлға ғана емес, ол еліміздің тәуелсіздігі үшін отаршыл, озбыр күшке қаймықпай қарсы күрескен қоғамдық-саяси тұлға. Оның азаттық ұранындай болған әйгілі "Сарыарқа", "Серпер", "Кішкентай", "Кісен ашқан", "Көбік шашқан", "Төремұрат" күйлері қазақ халқының ең ауыр күндерінде сағын сындырмай, еңсесін түсірмей, тағдырына тура қарауға жәрдем берген, жігерін жанып, сілкіндірген, дәтке қуат, жанға медет болған өмірсерік, бойтұмар күйлер. Бұл күйлерде ұлтымыздың рухы, оның жан сыры, мұңы, шаттығы, арманы мен тілегі, қайтпас қайсар жүрегінің лүпілі жатыр. Енді, міне, көк байрағымыз желбіреген шақта осы қазына рухани әлемімізде қайралған алдаспандай азаттық нұрына шағылысып, бұрынғыдан да жарқырай түседі. Енді ұлттық мәдениетіміздің алтын өзегі – осы мұраны көздің қарашығындай сақтап кәдеге асыру бар, одан әрі жалғастыру бар, әлі де тани түсу, әлі де таныта түсу бар. Осы тұста Ұлы күйшінің өмірі мен шығармашылығын жарыққа шығарып, зерттеп, елге танытуда ерен еңбек сіңірген халқымыздың әйгілі күйшісі Дина

* "Егемен Қазақстан" газеті, 28 қараша 1998 жыл.

Нұрпейісовадан бастап, ғұлама зерттеуші Затаевичтің, аса көрнекті композитор, академик Ахмет Жұбановтың, ақиық ақын Хамит Ерғалиевтің есімдерін еске алудың артықшылығы болмас деп ойлаймын. Біз әрқайсысымыз кемеңгер бабамыздың күреске толы өмірінен, ойға, сезімге толы шығармаларынан туындайтын елдік, адамгершілік мұраттарды жүзеге асыруды азаматтық, перзенттік парызымыз деп түсінуіміз керек. Мен де сол перзенттердің бірімін. Тағдыр маңдайыма туған елім Қазақстанның тұңғыш Президенті болуды жазған екен. Халқымның артқан сенімін ақтауға, ата-баба өруағының алдында, келешек ұрпақ алдында ұялмайтындай іс атқаруға күш-жігерімді аяған емеспін, аямаймын да.

**ВЫСТУПЛЕНИЕ
ПРЕЗИДЕНТА РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН Н.А. НАЗАРБАЕВА
НА ТОРЖЕСТВЕННОМ СОБРАНИИ, ПОСВЯЩЕННОГО
175-ЛЕТИЮ ВЕЛИКОГО КАЗАХСКОГО КОМПОЗИТОРА
КУРМАНГАЗЫ***

Алматы, 27 ноября 1998 года

У каждого народа есть великие сыновья, являющие собой национальную гордость. Курмангазы – великая и уникальная личность, он поднял казахское искусство на мировой уровень. Кюи Курмангазы слушают во всех уголках мира, они волнуют сердца и утоляют духовную жажду. Они завоевали славу казахскому народу. Благодаря Курмангазы вся планета узнала о земле казахов, а ее народ получил всеобщее признание.

Бесценное творческое наследие нашего великого предка в нынешнее время приобретает новое значение. Оно напрямую связано с обретением независимости нашей страной. Курмангазы – не только великая и творческая личность в мире искусства, он являет для нас и образ неутомимого борца против колонизаторской политики и насилия. Его знаменитые кюи, ставшие призывом к свободе, такие как "Сары-Арқа", "Серпер", "Кішкентай", "Кісен ашқан", "Көбік шашқан", Төремұрат", помогали народу в самые трудные времена сохранить дух, прямо смотреть в лицо судьбе, возрождали народную силу, придавали мощь и уверенность в своей правоте. В кюях Курмангазы нашли отражение радости и печали, мечты и желания казахского народа.

И теперь, когда голубое знамя развевается над нашей землей, сокровищница наследия Курмангазы стала светлым лучом свободы, еще более ярко освещающим казахскую землю, чем прежде. Теперь нам необходимо хранить как зеницу ока главный стержень нашей культуры – наследие Курмангазы, исследовать его и пропагандировать. Необходимо издавать книги о жизни и творчестве великого кюйши, заново их осмысливать.

Здесь нельзя не сказать и о знаменитой кюйши Дине Нурпеисовой, ученом-исследователе Александре Затаевиче, видном композиторе Ахмете Жубанове, поэте Хамите Ергалиеве, внесших огромный вклад в пропаганду творчества Курмангазы.

* Газета "Казахстанская правда", 28 ноября 1998 года.

Каждый из нас должен считать своим гражданским, сыновним долгом осуществление гуманистических заветов нашего предка, который всей своей героической жизнью, полной борьбы и труда, указал нам дорогу в будущее. Я тоже один из его потомков, и судьба распорядилась так, что мне выпала честь стать первым Президентом независимого Казахстана. И я не жалел и не жалею сил, чтобы исполнять честно свой долг перед великим своим предком и перед будущими поколениями.

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ПРЕЗИДЕНТІ
Н. Ә. НАЗАРБАЕВТЫҢ РЕСПУБЛИКАДА ТІРКЕЛГЕН
ДИПЛОМАТИЯЛЫҚ КОРПУСТЫҢ ӨКІЛДЕРІМЕН КЕЗДЕСУІНДЕ
СӨЙЛЕГЕН СӨЗІ***

Алматы, 30 қараша 1998 жыл

Осыдан жеті жыл бұрын Қазақстан тәуелсіздік жолына түсті. Біздің сыртқы саясатымыз анық белгіленіп, Қазақстан мемлекеттілігінің маңызды бөлігіне айналды. Мұның өзі көп ретте, сан салалылық өзегі болып табылатын сыртқы саясаттың басым бағыттарының дұрыс таңдап алынуының арқасында мүмкін болды.

Өзінің геосаяси жағдайы мен экономикалық әлеуетіне орай Қазақстанның тар ауқымдағы аймақтық проблемаларға тұйықталып қалуға құқы жоқ. Олай етсек, мұны біздің елімізде ғана емес, одан сыртқары жерлерде де түсінбеген болар еді.

Қазақстанның болашағы Азияда да, Еуропада да, Шығыста да, Батыста да қол бұлғап тұр. Шығыс пен Батыстың арасындағы өзара түсіністік олардың бір-бірінің ерекшелігін білуді қажет етеді.

Сонымен бірге біздің елдеріміз бен халықтарымыздың игілігіне айналуға тиісті ұланғайыр мүмкіндіктер сонда жатыр.

Достық пен ынтымақтастық саясатын жүргізе отырып, біз Қазақстан шекарасының бүкіл бойында сенімді "қауіпсіздік белдеуін" жасай алдық.

Мейлі ол таяу көрші, немесе бізден алыста жатқан ел болсын, қалай болғанда да Қазақстанның бірде-бір мемлекетпен арада қандай да бір елеулі қарама-қайшылығы немесе проблемасы жоқ.

Біз тәуелсіз Мемлекеттер Достастығына қатысты саясатқа айрықша мән береміз. Осыған байланысты Президент ТМД-ны нығайту Еуразияның ірі мемлекеті ретінде Қазақстанның стратегиялық мүдделеріне сай келетінін атап көрсетті.

ТМД-ның өміршеңдігін арттыра түсуге бағытталған біздің бастамаларымыз кеңінен мәлім. Қазақстан ТМД-ны пікірсайыс клубына айналдыруға қарсы.

Сонымен қатар, ТМД-ны реформалау мәселелері бойынша біз Достастықтың барлық елдерімен келісілген айқындама ұстанбақпыз.

* "Егемен Қазақстан" газеті, 1 желтоқсан 1998 жыл.

Үстіміздегі жылдың басында, мен Кеден одағы шеңберіндегі интеграцияны күшейту жөнінде нақты ұсыныстар жасадым.

Осы Одақтың төрағасы ретінде "Қарапайым адамдарға қарай қарапайым он қадам" бағдарламасын қабылдау және Біртұтас экономикалық кеңістік туралы шарт жасасу жөнінде ұсыныс енгіздім.

Интеграциялық комитетте бұл құжаттарды пысықтау аяқталды.

Қазақстанның ТМД елдерімен екіжақты деңгейдегі ынтымақтастығына келер болсақ, белгілі себептер бойынша Қазақстан – Ресей қарым-қатынастарын айрықша бөліп қараған жөн болады. Бұл жөнінде елеулі ілгерілеу бар. Шілденің 6-сында Мәскеуде қол қойылған ХХІ ғасырға бағдарланған мәңгі достық пен ынтымақтастық туралы Декларация біздің екі ел үшін маңызды тарихи мәнге ие.

Қазақстан мен Ресей Каспий теңізінің құқықтық мәртебесі проблемасын шешуді тоқтап қалған жерінен алға жылжыта алды.

Бірақ, алдымызда бұл процесті жалғастыру – келісім хаттамасын дайындау жөніндегі келіссөзге кірісу күтіп тұр.

Президент Б. Ельциннің таяуда елімізге келген сапары кезінде экономикалық ынтымақтастық туралы шарт және алдағы 10 жылға арналған тиісті бағдарлама, қаржы мәселелерін реттеу туралы келісім сияқты ірі құжаттарға қол қойылды. Біздің тарапымыздан барлық құжаттардың заңды күшке ие болуын қамтамасыз ететін қажетті іс-қимылдар жасалатын болады.

Өзара сенімге негізделген баянды ынтымақтастық Қазақстанға да, Ресейге де қажет. Біздің елдеріміздің халықтары өзара қарым-қатынастың одақтастық пен серіктестіктен басқа түрлерін қабылдамайды.

Қырғызстанмен және Өзбекстанмен ынтымақтастыққа қанағаттанғандық білдіру үшін бізде барлық негіз бар. Олармен Мәңгі достық туралы шарттарға қол қойылды. Біз бұл құжаттар аймақтық тұрақтылық пен қауіпсіздікті нығайтуға қосылған маңызды үлес болып табылады деп есептейміз.

Қазақстан 1997 жылғы маусым айында Мәскеуде қол қойылған тәжікаралық бейбіт келісімдердің кепілі ретінде Тәжікстанда берік азаматтық таулық орнатуды ұдайы жақтап келеді.

Біз Үкімет күштерінің бүлікшілерді жеңіп шыққанын құттықтаймыз, бұл бүкіл Тәжікстан аумағына бақылау орнатуды қамтамасыз етуге мүмкіндік берді.

Қазіргі күрделі жағдайда Қазақстан мен Орталық Азия елдері ТМД-ның оңтүстік шекараларын қорғау, діни экстремизмге, халықаралық терроризмге, ұйымдасқан қылмысқа, есірткі заттарының заңсыз айналымына, қару-жарақ контрабандасына қарсы күрес сияқты маңызды салаларда тығыз өзара іс-қимыл жүргізуге тиіс деп есептейміз.

Қазір елеулі іркілістерсіз жұмыс істей бастаған Орталық Азия экономикалық қоғамдастығының түпкілікті қалыптасқаны қуантарлық жәйт. Желтоқсанның 10-ы күні Астанада біздің осы қоғамдастық мемлекеттері басшыларының кезекті кездесуі өткізіледі.

Мемлекетаралық интеграция қазіргі аймақтық дамудың басты бағыты болып табылады. Батыс Еуропада, Солтүстік және Оңтүстік Америкада, Оңтүстік-Шығыс Азияда ортақ экономикалық және геосаяси мүдделер байланыстырып отырған қуатты блоктар мен аймақтық бірлестіктер жұмыс істейді.

Осындай ынтымақтастықтан бас тартудың ешқандай мәнісі жоқ. Орта-лық Азиядағы және тұтастай алғанда ТМД-дағы серіктестіктерімізбен бірге біз де осындай бағыттарды өмірге енгізбекпіз.

Бұрынғы Кеңес Одағы мемлекеттерінің көпшілігі әлемдік энергия көздері рыногындағы ынтымақтастыққа, сауда, көлік және коммуникация салаларынан өзара тиімді түрде дамытуға объективті тұрғыдан бейімділік танытып отыр.

Ұлы Жібек жолын қайта түлетуге де көптеген мемлекет мүдделілік білдіруде.

Біз Украинамен саяси және экономикалық ынтымақтастыққа үлкен үміт артамыз. Алдағы жылы жоғары деңгейде кезекті кездесу өткізу жоспарланып отыр, онда жаңа маңызды уағдаластықтарға қол жеткізілетіні күмәнсіз.

Біздің Кавказ мемлекеттерімен, сондай-ақ, Беларусь пен және Молдовамен арадағы қарым-қатынастарымызда оңды серпін байқалып отыр.

Қазақстан үшін Қытаймен ынтымақтастықтың зор маңызы бар.

Оның үздіксіз ілгерілеу бағытында дамып келе жатқаны қуантады. Сауда-саттық көлемі ұлғайып келеді, саяси байланыстар тұрақты түрде дамуда. Біз Қытаймен арадағы шекараны анықтап белгілеу – тек Қазақстанның ғана емес, сонымен қатар, тұтастай алғанда, бүкіл аймақтың қауіпсіздігін нығайтуға қосылған маңызды үлес деген пікірді бекем ұстана-мыз.

Сондай-ақ, біз Батыс Қазақстаннан Қытайға мұнай құбырын тартуға да үлкен мән беріп отырмыз. Мұнайдың әлемдік рыноктарындағы жағдай біздің осы таңдауымыздың дұрыстығын көрсетеді.

Қазақстан – Жапония қарым-қатынастарының әсіресе, экономикалық, инвестициялық және ғылыми-техникалық ынтымақтастық салаларының зор болашағы бар. Республикамыздың басшысы Қазақстанға ірі мөлшерде қаржылай көмек бергені үшін Жапония Үкіметіне ризалық білдірді.

Моңғолия Үкіметімен екіжақты қарым-қатынастардың түрлі салаларында тұрақты жұмыс байланыстары жолға қойылып отыр.

Қазақстан сыртқы саясатының күн тәртібінде Таяу Шығыс аймағындағы Түркия мен Иран сияқты мемлекеттерге маңызды мән беріледі. Бұл елдермен ынтымақтастық оңды бағытта дамып келеді.

Түркиямен әрі саяси, әрі экономикалық байланыстарымыз нығая түсті. Энергоресурстарымызды тасымалдау саласында бұл елмен белсенді жұмыс жүргізіліп жатыр.

Ал, Иранға келетін болсақ, осы елмен өзара қарым-қатынасымыздың тұрақтылығын сақтаудың сәті түсті. Алдағы жылы жоғары дәрежеде кезде-

су өткізу жоспарланып отыр. Біз Иранның Каспий теңізінің құқықтық мәртебесін айқындау мәселелерінде ұстанатын неғұрлым сындарлы позициясы болады деп үміттенеміз.

Сауд Арабиясымен байланыстарымыз барған сайын арта түсіп келеді. Біз осы мемлекеттің басшылығына Астана қаласын көркейтуге берген көмегі үшін төнті болған ризашылығымызды білдіреміз.

Қазақстанның Парсы шығанағындағы елдермен ынтымақтастығын дамытуда елеулі ілгері басушылыққа қол жетті. Ол мемлекеттердің Қазақстандағы инвестициялық қызметі неғұрлым белсенді бола түсті.

Үстіміздегі жылы Қазақстан – Египет қарым-қатынастарын жандандыра түсуге қол жетті. Қазақстан Египетпен – Таяу Шығыстағы аса беделді осы мемлекетпен – тұрақты ынтымақтастық орнатуға деген ұмтылысының өзгермейтінін мәлімдейді.

Біз Египет Президентінің елімізге ресми сапармен келуін күтудеміз.

Біз сондай-ақ Қазақстанға Палестина Автономиясының басшысы Ясир Арафаттың сапармен келуін де күтіп отырмыз.

Қазақстанның Израильмен сауда-экономикалық байланыстары елеулі түрде арта түсті. Күн тәртібінде жоғары дәрежедегі кездесулер тұр.

Қазақстан Оңтүстік Азияның ірі-ірі мемлекеттері – Үндістанмен және Пәкістанмен достық қарым-қатынастарды дамытуға әбден мүдделі. Сонымен қатар біз принцип тұрғысынан алғанда ядролық қаруларды таратпау тәртібін бұзу саясатына риза еместігімізді айтуға тиіспіз.

Қазақстан осы екі ел басшыларының Ядролық сынақтарға жалпыға бірдей тыйым салу жөніндегі келісім-шартқа қосылу ниеті бар екені жөніндегі мәлімдемелерін құттықтап қуаттайды.

Азия мемлекеттеріне Азиядағы өзара көмек және сенім шаралары жөніндегі кеңес шақыру туралы бағалы бастаманы қолдағаны үшін алғыс сезімімді білдіремін.

Азия аймағындағы қауіпсіздікті нығайтуға бағытталған бұл бастама қазіргі халықаралық қатынастарда берік орнықты. Келесі жылдың қыркүйек айының бас кезінде біздің елімізде Азиядағы өзара көмек және сенім шаралары жөніндегі кеңес процесіне қатысушы мемлекеттердің сыртқы саяси ведомстволары басшыларының кеңесі өтетін болады.

Бұл процестің одан әрі дамуына Қазақстан, Ресей, Қытай, Қырғызстан, Тәжікстан басшыларының үстіміздегі жылғы шілдеде Алматыда болған кездесуі әлдеқайда салмақты серпін берді.

Қазақстан Ауғанстандағы соғысты тоқтату, елдің ішкі ісіне сырттан араласпау және БҰҰ қамқорлығымен ұлттық келісім Үкіметін құру арқылы ол елде бейбітшілікті қайтадан орнатуды жүйелі түрде жақтап келеді.

Қазақстан үшін сыртқы саясаттың еуропалық векторы барған сайын зор мән-мағынаға ие болып отыр.

Мұның өзі Батыс Еуропадағы ықпалдастықтың жоғары деңгейіне және алдағы кезде біртұтас еуропалық валютаның айналымға шығатынына бай-

ланысты Еуропа одағы қазірдің өзінде Қазақстанның ең ірі сауда-экономикалық әріптесіне айналды.

Біз Еуропа одағымен болат және тоқыма өнімдерінің саудасы жөнінде, қазақстандық бірқатар тауар өндірушілердің Еуропа рыногындағы мүдделерін қорғау туралы, сондай-ақ Қазақстанның Дүниежүзілік сауда ұйымына мүше болуы мәселелерінде өзара бірлескен іс-қимыл таныту туралы келіссөздерді жүргізуді жалғастыра беруге ниет етіп отырмыз.

Қазақстанның Еуропадағы саясатында Германия бағыты басыңқы болып табылады.

Принципті тұрғыдан алғанда біз өз еліміздегі неміс капиталының мүдделерін толық қамтамасыз етуге ұмтыламыз. ГФР-дің Үкіметімен және қаржы институттарымен жасалған маңызды уағдаластықтарға, осыдан бір жыл бұрын менің Германияға барып қайтқан сапарым кезінде қол жеткізілген болатын.

Мұның өзі істің шын мәнісінде біздің елдеріміз арасындағы ұзақ мерзімді ынтымақтастықтың негізін қалады.

Біздің мемлекетіміздің Франциямен саяси байланыстарында елеулі түрде оң жетістіктерге қол жетті.

Сонымен қатар бұл елмен сауда-экономикалық ынтымақтастығымызды арттыра түсуге күш-жігер жұмсаудың маңызы зор.

Италиямен байланысымыз да ойдағыдай дамып келеді. Соңғы жылдары екіжақты ынтымақтастықтың мол мүмкіндіктері пайда болды. Италияның Қазақстан үшін неғұрлым ірі сауда әріптестерінің бірі болып отырғандығын айрықша атап көрсетуге тұрады.

Менің жуырда Римде болып қайтқан сапарым, екі елдің ынтымақтастығын одан әрі дамытуға елеулі түрде ұмтылып отырғандығымызды дәлелдеп, қуаттап беру тұрғысынан табысты болды.

Соңғы кезде біздің еліміздің Ұлыбританиямен байланысы да күшейе түсті. Қазақстан бұл мемлекетпен ынтымақтастықты дамытып, нығайта беруге, әсіресе, инвестицияны күшейте түсу саласында мүдделі.

Бенилюкс елдерімен, әсіресе Бельгиямен байланыстарымыз елеулі түрде арта түсті. Осы елдің Премьер-министрінің Қазақстанға келіп қайтқан сапары саяси және экономикалық тұрғыдан нәтижелі болды.

Біздің Орталық Еуропалық Венгрия, Польша, Чехия, Румыния, Болгария сияқты мемлекеттермен қарым-қатынасымыздың болашағы жақсы болады деген оптимистік үмітіміз күшті.

Үкіметтік және парламенттік құрылымдардың басшылары арасындағы келіссөздер, менің жуырда Румынияға барып қайтқан сапарым – біздің дипломатиямыздың осы бағыттағы елеулі түрде ілгері басқандығының айқын көрінісі.

Біздің Балтық бойы елдеріндегі саясатымыз туралы да тап осылай деуімізге болады. Ол елдерде Қазақстанға саяси және сауда-экономикалық саладағы әріптес болу ретіндегі ынта-ықылас барған сайын күшейіп келеді.

Қазақстан үшін Америка Құрама Штаттарымен жан-жақты ынтымақтастық орнатудың стратегиялық маңызы зор. Қазақстан – Американың қарым-қатынастары серпінді түрде дамып келеді. Соның нәтижесінде біз өзара демократиялық әріптестік деңгейіне көтерілдік.

Бүгінгі таңда АҚШ біздің экономикамыздың аса ірі инвесторы болып табылады. Бұл ретте Президент осыдан бір жыл бұрын қол қойылған экономикалық әріптестік бағдарламасын, сондай-ақ Қарашығанақ кеніші жөніндегі және Каспий қайраңын бөлісу жөніндегі келісімдерді еске салып өтті.

Канадамен өзара тиімді қарым-қатынастарды одан әрі дамыту үшін де жақсы жағдайлар жасалды.

Қазақстан мен Еуропадағы қауіпсіздік және ынтымақтастық жөніндегі ұйыммен өзара іс-қимылын одан әрі нығайтуға барған сайын көбірек көңіл бөліп келеді.

Еліміздің Сыртқы істер министріне осы ұйым жанындағы Адам құқықтары жөніндегі бюромен ынтымақтастық туралы, сондай-ақ осы беделді ұйымның Қазақстандағы өкілдігін ашу туралы құжаттарға қол қою тапсырылды.

Біздің мемлекетіміз Хельсинки қорытынды құжатының, жаңа Еуропа үшін арналған Париж хартиясының Копенгаген құжатының нормалары мен принциптеріне асқан сый-құрметпен қарайды.

Біз ХХІ ғасырдағы Еуропа қауіпсіздігінің үлгісін жасауға лайықты үлес қосуға әрқашан әзірміз.

Қазақстан Біріккен Ұлттар Ұйымымен ынтымақтастыққа аса зор маңыз береді. БҰҰ Бас Ассамблеясының 52-сессиясында Семей полигоны жөнінде арнаулы қарар қабылданды, ал оның мамандырылған ұйымдары Еуропалық экономикалық комиссия мен Азия және Тынық мұхит аймағы үшін экономикалық-әлеуметтік комиссия, Орталық Азия аймағын әлеуметтік-экономикалық жағынан дамыту жөніндегі бағдарлама болды.

Жуырда БҰҰ-ның Бас Ассамблеясы бір кезде ядролық сынақтардан зардап шеккен Семей аумағын қалпына келтіру жөніндегі шаралар туралы және бір қарар қабылдады.

Өздеріңізге мәлім болып отырғанындай, Қазақстан Президенті Экономикалық ынтымақтастық ұйымына мүше мемлекеттер басшылары кеңесінің төрағасы болып сайланды. Біз 2000 жылы Катарда өтетін Ислам конференциясы ұйымының бас қосуына қатысуға да белсенді түрде әзірленіп жатырмыз.

Қазақстан Біріккен Ұлттар Ұйымы жүйесіндегі БҰҰ Даму бағдарламасы, Дүниежүзілік денсаулық сақтау ұйымы, ЮНИСЕФ, ЮНЕСКО, Босқындар ісі жөніндегі жоғарғы комиссариат, Есірткіге бақылау жасау жөніндегі БҰҰ бағдарламасы, Қызыл Крест және Қызыл Жарты Ай қоғамы және басқа беделді ұйымдармен ынтымақтастықты нақтыландыра түсті. Еліміз Дүниежүзілік банк, Халықаралық валюта қоры, Еуропа қайта құру және даму банкі, Ислам даму банкі, Азия даму банкі сияқты халықаралық қаржы институттарымен үйлесімді түрде өзара тығыз жұмыс істеп келеді.

Қазір Қазақстанның шетел инвестицияларын тарту үшін барлық мүмкіндіктері бар. Сіздер – дипломаттар, еліміздің әлеуетін жақсы білесіздер. Ел экономикасына қазірдің өзінде 8 миллиард долларға жуық қаржы енгізілуі фактісінің өзі кездейсоқтық емес.

Жасалған келісім-шарттар бойынша ұзақ мерзімді инвестициялардың жалпы құны 60 миллиард доллардан асып жығылады.

XXI ғасырда Қазақстан іс жүзінде сыртқа көмірсутегі шығаратын басты елге, ірі мұнай державасына айналады. Біз үшін мұнай және газ саласына шетел инвестицияларын одан әрі тарта беру басым бағыттағы міндет болып табылады. Тәуелсіз сарапшылардың бағалауы бойынша, Қазақстан Каспий аймағындағы мұнай мен газдың ең ірі қорына ие.

Сондықтан біз энергия көздерін әлемдік рынокқа үдемелете экспорттау үшін бағана құбырлар салуға объективті тұрғыдан мүдделіміз. Бұл жағдайда біз таяу уақыт ішінде мұнай өндіру ауқымын ең кемі 3 есе арттыра алар едік. Бұл салада ілгерілеу бар. Грузиямен және Әзірбайжанмен Қазақстан мұнайын экспортқа шығарудың қосымша мөлшері туралы уағдаластықтарға қол жеткізілді.

Түркия басшыларымен осы елге газ жөнелту туралы принципті келісім жасалды. Біз Каспий құбыр желісі консорциумы жобасын аяқтауға, сондай-ақ, Батыс Қазақстаннан Қытайға тартылатын мұнай құбырын тезірек салып бітіруге үміт артып отырмыз.

Атырау – Самара мұнай құбырын салу қолға алынды. Біз Баку – Жейхан маршрутын да және басқа балама жолдарды, мәселен Иран арқылы өтетін бағытты да назардан тыс қалдырмаймыз.

Біз үшін Қазақстанда кәсіпкерлікті дамыту да басым бағыт болып табылады. Шағын және орта бизнесті дамыту, отандық индустрияны өркендету арқылы біз елдің болашағына қамқорлық жасайтын боламыз.

Біріккен Ұлттар Ұйымының ең алғашқы жетістіктерінің бірі адам құқықтары саласындағы халықаралық нормаларды сақтаудың басты өлшеуішіне айналып отырған Жалпыға ортақ адам құқықтары Декларациясы болып табылады.

10 күннен кейін осы Декларацияның қабылданғанына 50 жыл толады. 1991 жылы тәуелсіздік алғаннан кейін адам құқықтары мен бостандықтарын құрметтеу мен қорғаусыз демократиялық қоғамның өмір сүре алмайтындығы туралы басты принцип біз үшін айдан анық болды.

1995 жылы Қазақстан Конституциясы адамды, оның өмірін, құқықтары мен бостандықтарын мемлекеттің ең жоғары құндылықтары деп жариялады. Атқарушы және сот өкіметін, сондай-ақ, құқық қорғау органдарын реформалау барысында осы конституциялық басымдықтар ескерілді.

Бұған дейін де, 1994 жылғы ақпан айының өзінде, менің Жарлығыммен тұңғыш ұлттық құқық қорғау мекемесі – Адам құқықтары жөніндегі комиссия құрылған болатын. Сонымен бір мезгілде үкіметтік емес 20-ға жуық құқық қорғау ұйымдары іске кірісті.

Қазақстан адам құқықтары саласындағы бірқатар маңызды халықаралық шарттарға қосылды. Олардың арасында Баланың құқықтары туралы конвенция, Әйелдерді кемсітудің барлық түрлерін жою туралы конвенция, Азаптауға және басқа қатігез, адамшылыққа жатпайтын, адамның ар-намысын аяққа таптайтын зорлық пен жазалау түрлеріне қарсы конвенция бар.

Келесі жылы еліміз адам құқықтарын қорғау жөніндегі басқа да халықаралық конвенцияларға қосылатын болады.

Өздеріңіз білесіздер, биылғы қыркүйектің 30-ында өзімнің Қазақстан халқына арнаған Жолдауымда мен қоғамды демократияландырудың негізгі бағыттарын баяндап бергенмін.

Бұрын біздің тарихымызда болып көрмеген жәйт – демократияны мемлекеттік саясат деңгейіне шығару Қазақстанның азаматтық қоғамын қалыптастыруда тыңнан жол салған үрдіс болып табылады.

Осыдан жеті жыл бұрын мұндай жұмысты тұңғыш рет атаған біз Қазақстанда азаматтық қоғамның берік негізін қалауға қол жеткіздік. Елімізде өкімет тармақтарының нақты бөлінуі, ресми оппозицияның, саяси партиялардың, цензурадан азат баспасөздің, азаматтық және нарықтық қарым-қатынастарды реттеу талабына жауап бере алатын қазіргі замаңғы заңдардың болуы – осының бәрі еліміздің демократия құндылықтарын ұстанатынын сенімді түрде дәлелдей түседі.

Қазақстандағы тұрақтылық та халқымыздың ғаламдық және аймақтық тұрақтылық пен қауіпсіздікке қосқан үлесі болып отыр.

Мен өзімнің Президент ретіндегі басты міндетім, Қазақстан Республикасы өзінің геосаяси бірегейлігі, экономикалық әлеуеті, тарихы, рухани және мәдени дамуының ерекшеліктері арқылы ХХІ ғасыр қоғамдастығынан лайықты орын алатын, оның азаматтары бүкіл дүние жүзінде құрметке бөленіп отырған мемлекетте өмір сүріп жатқанын мақтан тұтатын болуына қол жеткізу деп білемін.

Еліміздің ішкі саяси өмірінің қазіргі мазмұны 1999 жылғы қаңтардың 10-ындағы Президент сайлауы арқылы анықталады. Бұл мәселе жөніндегі менің айқындамама барынша түсінікті. Конституцияның кепілі ретінде мен елімізде халықаралық бақылаушылардың қатысуымен, жалпы адамзат мойындаған халықаралық нормалар мен стандарттарға сәйкес кеңінен баламалы негізде әділ де ашық сайлау процесін өткізу үшін барлық жағдайлар жасалды деп тағы да мәлімдеймін.

Қазақстандағы сайлаушылар жағдайының кейбір қырлары әрқилы бағаланып отырғаны белгілі. Осыған байланысты кейде бір проблеманың екі қыры – Сайлау заңының өзі мен заңды қолдану тәжірибесі шатыстырылып жататынын айқын мөлiмдеу қажет. Заңды жетiлдiру туралы мәселе қоюға болады және бұл қажет те. Біз заңдардың бұл блогын жетiлдiре түсудi шындап қолға алмақпыз.

Ал, мәселенің екінші қыры – Заңды қолдануға келетін болсақ, бұл жөнінде еш күмән жоқ – Заңның әлі жетілмеген болуы мүмкін, бірақ Заңның аты заң. Сондықтан сайлау заңдарын жетілдіру жөніндегі халықаралық институттармен арадағы өзара іс-қимылды біз ырықтандыру бағдарламасының құрамдас бөлігі ретінде қарастырамыз.

Соңғы кездері саяси себептермен бұқаралық ақпарат құралдары жабылды-мыс деген әңгіме көп айтылуда. Қазақстанда бірде-бір бұқаралық ақпарат құралы саяси мақсатпен жабылмағанын жауапкершілікпен мәлімдейін.

Егер салық немесе қылмыстық заңдарға қатысты проблемалар бар болса, бұл басқа мәселе.

Мазмұны жөнінен неғұрлым ырықтандырылған және халықаралық стандарттарға сай келетін жаңа "Баспасөз туралы Заң" бұқаралық ақпарат құралдары саласындағы демократиялық процестерді дамытуға жауапты халықаралық ұйымдармен бірлесіп талқыланатын болады.

Біз үкіметтік емес ұйымдарды тіркеу шарттары мен тәртібін елеулі түрде жеңілдетуге дайын екендігімізді қуаттаймыз. Қазақстанда үкіметтік емес ұйымдардың күрт дамуы таяу болашақтың мәселесі деп пайымдаймын.

Ырықтандырудың тағы бір қырының ең алдымен, жергілікті мемлекеттік басқару мен өзін-өзі басқару туралы заңдардың маңызы да бұдан бір де кем түспейді.

Мұндай заңдарды қабылдау барлық деңгейлердегі басшылардың кезең-кезеңімен сайланып қойылуы жөніндегі ауқымды бағдарламаны қолға алуға мүмкіндік береді.

Біз сайлаушылар демократиясының маңызын және оның жас мемлекетіміздің болашағы үшін негізгі мәнге ие екендігін түсінеміз.

Қазақстан дүниежүзілік қоғамдастықтың ажырамас бөлігіне айналды. Бұл басқа елдер сияқты біздің мемлекетіміздің де мазмұны жөнінен ғаламдық сипат алып отырған өзара тәуелді де тығыз байланысты әлемдік процестер орбитасына уақыт өткен сайын кері оралмайтындай болып тартылғанын білдіреді.

Нақтырақ айтсақ, көптеген басқа елдер секілді Қазақстан да қаржы дағдарысының салдарын сезінуде, дегенмен одан барынша аз шығынмен шығуға ұмтылып отыр.

Еліміз Біріккен Ұлттар Ұйымының күн тәртібінде тұрған ірі проблемаларды шешуге өз үлесін қоса отырып, қазіргі әлемнің саяси құрылымына да интерграциялана түсуде.

Республика басшысы Қазақстанның мемлекеттілігіне қолдау көрсеткені үшін дипломатиялық корпусқа ризашылық білдірді. Қазақстанға өз өкілдерін жіберген шет мемлекеттер мен халықаралық ұйымдар бізге баға жетіксіз көмек көрсетті. Осы айтылғанды ескере отырып, мен дипломатиялық мис-

сиялардың барлық басшыларын "Астана" ескерткіш медалімен марапаттауға шешім қабылдадым.

Мұны, тек сіздердің сіңірген еңбектеріңізді бағалау ғана емес, жаңа астанада тұрақты өмір сүру үшін тезірек көшіп келуге шақыру деп қабылдаңыздар.

Біздің тарапымыздан, дипломатиялық корпусқа қолайлы жағдай жасау үшін қажетті шаралардың бәрі қолданылатын болады.

Келесі жылы жайлы кеңселері, резиденциялары, пәтерлері және қажетті инфрақұрылымы бар дипломаттар кварталының құрылысы басталады.

Н. Назарбаев дипломаттарды жақындап келе жатқан Рождество мерекесімен құттықтап, олардың өздері мен отбасы мүшелеріне бақыт пен игілік тіледі.

ВЫСТУПЛЕНИЕ
ПРЕЗИДЕНТА РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН Н. А. НАЗАРБАЕВА
ПЕРЕД ДИПЛОМАТИЧЕСКИМ КОРПУСОМ, АККРЕДИТОВАННЫМ
В НАШЕЙ РЕСПУБЛИКЕ*

Алматы, 30 ноября 1998 года

Уважаемые господа!

Семь лет назад Казахстан встал на путь независимости. Наша внешняя политика обрела четкие очертания, стала важной частью казахстанской государственности. Это стало возможным во многом благодаря правильно выбранным приоритетам внешней политики, стержнем которой является многовекторность.

Казахстан в силу своего геополитического положения и экономического потенциала не вправе замыкаться на узорегиональных проблемах. Это было бы непонятно не только у нас в стране, но и за ее пределами. Будущее Казахстана – и в Азии, и в Европе, и на Востоке, и на Западе. Взаимопонимание между Востоком и Западом зиждется на знании особенностей друг друга и содержит в себе огромные возможности, которые предстоит обратить на благо наших стран и народов.

Проводя политику дружбы и сотрудничества, мы сумели создать надежный "пояс безопасности" по периметру границ Казахстана ни с одним государством, будь то с близким соседом или страной, находящейся вдали от нас, Казахстан не имеет каких-либо серьезных противоречий и проблем.

Особое внимание мы придаем политике в отношении Содружества Независимых Государств. Укрепление СНГ соответствует стратегическим интересам Казахстана как крупного евразийского государства. Наши инициативы, направленные на повышение дееспособности СНГ, хорошо известны. Казахстан против превращения СНГ в дискуссионный клуб. В то же время к вопросам реформирования СНГ мы намерены подходить с позиций, согласованных со всеми странами Содружества.

В начале нынешнего года мною были высказаны конкретные предложения по усилению интеграции в рамках Таможенного союза. В качестве его председателя я высказал предложение о принятии программы "Десять шагов навстречу простым людям" и заключении договора о едином экономическом пространстве. Проработка этих документов завершена в Интеграционном комитете.

* Газета "Казахстанская правда", 1 декабря 1998 года.

Что касается сотрудничества Казахстана со странами СНГ на двустороннем уровне, то по понятной причине следует выделить казахстанско-российские отношения. Здесь произошли существенные подвижки. Важное историческое значение для будущего наших двух стран имеет подписанная 6 июля в Москве Декларация о вечной дружбе и сотрудничестве, ориентированном в XXI век. Казахстан и Россия сумели сдвинуть с мертвой точки решение проблемы правового статуса Каспийского моря. Но предстоит продолжить этот процесс – приступить к переговорам по подготовке протокола к соглашению. Во время недавнего визита Президента Б. Ельцина в нашу страну были подписаны такие крупные документы, как договор об экономическом сотрудничестве и соответствующая программа на предстоящие 10 лет, соглашение об урегулировании финансовых вопросов. С нашей стороны будут предприняты необходимые действия, чтобы все документы вступили в юридическую силу.

Устойчивое сотрудничество, основанное на взаимном доверии, необходимо и Казахстану, и России. Народы наших стран не приемлют другого рода взаимоотношений, кроме союзничества и партнерства.

У нас имеются все основания для выражения удовлетворения в отношении сотрудничества с Кыргызстаном и Узбекистаном. С ними подписаны договоры о вечной дружбе. Мы считаем, что эти документы являются важным вкладом в укрепление региональной стабильности и безопасности.

Казахстан, как гарант межтаджикских мирных соглашений, подписанных в июне 1997 года в Москве, неизменно выступает за установление прочного гражданского мира в Таджикистане. Мы приветствуем победу правительственных сил над мятежниками, что позволило обеспечить контроль над всей территорией Таджикистана.

Считаем, что в нынешних непростых условиях Казахстан и страны Центральной Азии должны тесно взаимодействовать в таких важных сферах, как охрана южных рубежей СНГ, борьба с религиозным экстремизмом, международным терроризмом, организованной преступностью, незаконным оборотом наркотических веществ, контрабандой оружием.

Отрадно, что произошло окончательное оформление Центральноазиатского экономического сообщества, которое теперь работает без серьезных сбоев. 10 декабря в Астане состоится очередная встреча глав государств нашего сообщества.

Межгосударственная интеграция является доминирующей тенденцией современного регионального развития. В Западной Европе, Северной и Южной Америке, Юго-Восточной Азии действуют мощные блоки и региональные объединения, связанные общими экономическими и геополитическими интересами. Нет смысла отказываться от подобного рода сотрудничества. Такие подходы мы намерены проводить в жизнь с нашими партнерами в Центральной Азии и СНГ в целом. Многие постсоветские государства объективно расположены к сотрудничеству на мировом рынке энерго-

носителей, к взаимовыгодному развитию торговли, транспорта и коммуникаций. Многие государства заинтересованы в возрождении Великого шелкового пути.

Большие надежды мы возлагаем на политическое и экономическое сотрудничество с Украиной. На следующий год запланирована очередная встреча в верхах, которая, несомненно, приведет к новым важным договоренностям.

Наметилась положительная динамика в наших отношениях с государствами Закавказья, а также с Беларусью и Молдовой.

Для Казахстана большое значение имеет сотрудничество с Китаем. Отрадно, что оно развивается по восходящей линии. Увеличивается объем торговли, стабильно развиваются политические контакты. Мы твердо придерживаемся мнения, что делимитация границы с Китаем – это важный вклад в укрепление безопасности не только Казахстана, но и региона в целом. Важное значение мы также придаем прокладке нефтепровода из Западного Казахстана в Китай. Конъюнктура на мировых рынках нефти говорит в пользу этого выбора.

Большие перспективы имеются у казахстанско-японских отношений, особенно в области экономического, инвестиционного и научно-технического сотрудничества. Руководитель нашей республики выразил признательность правительству Японии за предоставление Казахстану крупной финансовой помощи.

Постоянные рабочие контакты поддерживаются с правительством Монголии по различным аспектам двусторонних отношений.

В повестке дня внешней политики Казахстана важное значение отводится таким государствам Ближневосточного региона, как Турция и Иран. Сотрудничество с этими странами развивается в позитивном направлении.

С Турцией укрепились и политические, и экономические связи. Проводится активная работа в сфере транспортировки энергоресурсов.

Что касается Ирана, то нам удалось сохранить стабильность взаимоотношений. На следующий год запланирована встреча на высшем уровне. Мы надеемся на более конструктивную позицию Ирана в вопросах определения правового статуса Каспийского моря.

Все более насыщенными становятся связи с Саудовской Аравией. Мы признательны руководству этого государства за помощь в обустройстве Астаны.

Достигнуты существенные подвижки в развитии сотрудничества Казахстана со странами Персидского залива. Активизировалась инвестиционная деятельность этих государств в Казахстане.

В этом году удалось оживить казахстанско-египетские отношения. Казахстан заявляет о неизменности своих устремлений к стабильному сотрудничеству с Египтом – этим авторитетным государством на Ближнем Востоке. Мы ожидаем визита египетского президента в нашу страну.

Мы также ожидаем визита в Казахстан руководителя Палестинской автономии Ясира Арафата.

Заметно активизировались торгово-экономические связи Казахстана с Израилем. В повестке дня – встречи на высшем уровне.

Казахстан заинтересован в развитии дружественных взаимоотношений с крупными государствами Южной Азии – Индией и Пакистаном. В то же время мы в принципиальном плане высказываем свое неприятие политики подрыва режима нераспространения. Казахстан приветствует заявление руководителей этих стран о намерении присоединиться к Договору о всеобщем запрещении ядерных испытаний.

Выражаю благодарность азиатским государствам за поддержку инициативы о созыве Совещания по взаимодействию и мерам доверия в Азии. Эта инициатива, нацеленная на укрепление безопасности в регионе, прочно утвердилась в современных международных отношениях. В начале сентября следующего года в нашей стране состоится совещание руководителей внешнеполитических ведомств государств – участников процесса СВМДА.

Этот процесс получил весомый импульс к своему дальнейшему развитию после встречи руководителей Казахстана, России, Китая, Кыргызстана, Таджикистана в июле нынешнего года в Алматы.

Казахстан последовательно выступает за восстановление мира в Афганистане путем прекращения войны, вмешательства извне и создания правительства национального согласия под эгидой ООН.

Все большую значимость для Казахстана приобретает европейский вектор внешней политики. Это обусловлено высокой степенью интеграции в Западной Европе и предстоящим вводом единой европейской валюты. Европейский союз (ЕС) уже стал самым крупным торгово-экономическим партнером Казахстана. Мы намерены продолжать переговоры с Евросоюзом о торговле стальной и текстильной продукцией, о защите интересов ряда казахстанских товаропроизводителей на европейском рынке, а также о взаимодействии в вопросах вступления Казахстана в ВТО.

Приоритетным в европейской политике Казахстана является германское направление. В принципиальном плане мы стремимся к полному обеспечению интересов немецкого капитала в нашей стране. Важные договоренности с правительством и финансовыми институтами ФРГ, достигнутые во время моего визита год назад, по сути дела, являются основой долгосрочного сотрудничества между нашими странами.

Существенные позитивы достигнуты в политических контактах нашего государства с Францией. В то же время важно направить усилия на наращивание торгово-экономического сотрудничества.

Успешно развиваются связи с Италией. За последние годы наработан большой потенциал двустороннего сотрудничества. Показательно, что Италия входит в число наиболее крупных торговых партнеров Казахстана. Мой

недавний визит в Рим был успешным в плане подтверждения серьезных устремлений обеих стран к дальнейшему сотрудничеству.

В последнее время активизировались наши связи с Великобританией. Казахстан заинтересован в устойчивом развитии сотрудничества с этим государством, в том числе в инвестиционной сфере.

Заметно активизировались контакты со странами Бенилюкса, и прежде всего с Бельгией. Визит премьер-министра этой страны в Казахстан был результативным политически и экономически.

Мы с оптимизмом смотрим на будущее наших отношений с государствами Центральной Европы: Венгрией, Польшей, Чехией, Румынией, Болгарией. Переговоры между руководителями правительственных и парламентских структур, мой недавний визит в Румынию – наглядная демонстрация существенных подвижек нашей дипломатии на этом направлении.

То же самое можно сказать и о нашей политике в Балтии, где усиливается интерес к Казахстану как политическому и торгово-экономическому партнеру.

Стратегически важное значение имеет для Казахстана многостороннее сотрудничество с Соединенными Штатами Америки. Казахстанско-американские отношения развиваются динамично, выйдя на уровень демократического партнерства, сегодня США являются крупнейшим инвестором нашей экономики. В этой связи хочу отметить подписанную год назад программу экономического партнерства, а также соглашения по Карачаганакскому месторождению и по разделу Каспийского шельфа.

Создан хороший задел для дальнейшего развития взаимовыгодных отношений с Канадой.

Повышенное внимание уделяется дальнейшему укреплению взаимодействия Казахстана с Организацией по безопасности и сотрудничеству в Европе (ОБСЕ). Министру иностранных дел поручено подписать документы о сотрудничестве с Бюро по правам человека при ОБСЕ, а также об открытии представительства этой авторитетной организации в Казахстане. Наше государство привержено нормам и принципам заключительного хельсинкского документа. Мы готовы внести позитивный вклад в разработку модели европейской безопасности XXI века.

Казахстан придает важное значение сотрудничеству с Организацией Объединенных Наций. На 52-й сессии Генеральной Ассамблеи ООН была принята специальная резолюция по Семипалатинскому полигону, а ее специализированными организациями – ЕЭК и ЭСКАТО – Программа по социально-экономическому развитию региона Центральной Азии (СПЕКА). На днях Генассамблея ООН приняла еще одну резолюцию о мерах по реабилитации Семипалатинского региона, пострадавшего от ядерных испытаний.

Хочу напомнить о том, что я был избран председателем Совета глав государств – участников Организации экономического сотрудничества. Мы активно готовимся к участию в саммите Организации "Исламская конференция" в 2000 году в Катаре.

Казахстан конкретизировал сотрудничество с такими авторитетными организациями системы ООН, как ПРООН, ВОЗ, ЮНИСЕФ, ЮНЕСКО, Верховный комиссариат по делам беженцев, Программа ООН по контролю над наркотиками, Общество Красного Креста и Полумесяца и другими. Казахстан работает в тесной координации с международными финансовыми институтами: Всемирным банком, Международным валютным фондом, Европейским банком реконструкции и развития, Исламским банком развития, Азиатским банком развития.

Сегодня Казахстан обладает всеми возможностями для привлечения иностранных инвестиций. О потенциале нашей страны вам, дипломатам, хорошо известно. Не случаен тот факт, что в экономику страны уже вложено около 8 миллиардов долларов. Долгосрочный портфель инвестиций по заключенным контрактам превышает 60 миллиардов долларов.

В XXI веке Казахстан станет практически основным поставщиком углеводородов, крупной нефтяной державой. Дальнейшее привлечение иностранных инвестиций в нефтяной и газовый сектор является для нас приоритетной задачей. По оценкам независимых экспертов, Казахстан обладает самыми крупными запасами нефти и газа в Каспийском регионе. Поэтому мы объективно заинтересованы в том, чтобы построить альтернативные трубопроводы для массированного экспорта энергоресурсов на мировой рынок. В этом случае мы смогли бы в ближайшее время увеличить производство нефти как минимум втрое. Подвижки здесь есть. Достигнуты договоренности с Грузией и Азербайджаном о дополнительных объемах экспорта казахстанской нефти. С руководством Турции достигнуто принципиальное соглашение об экспорте газа в эту страну. Мы рассчитываем на завершение проекта Каспийского трубопроводного консорциума (КТК), а также на скорейшее строительство нефтепровода из Западного Казахстана в Китай. Начинается строительство нефтепровода Атырау – Самара. Нами не сбрасывается со счетов и маршрут Баку – Джейхан, а также и другие альтернативные пути, например через Иран.

Приоритетной задачей является для нас и развитие предпринимательства в Казахстане. Развивая мелкий и средний бизнес, поднимая отечественную индустрию, мы заботимся о будущем страны.

Одним из первых достижений ООН является Всеобщая декларация прав человека, которая стала основным мерилом соблюдения международных норм в области прав человека. Через 10 дней исполняется 50-я годовщина этой декларации.

С обретением независимости в 1991 году для нас был очевиден главный принцип: демократическое общество не может существовать без уважения и защиты прав, свобод человека. В 1995 году Конституция Казахстана провозгласила человека, его жизнь, права и свободы высшими ценностями государства. Эти конституционные приоритеты учтены в ходе реформирования исполнительной и судебной власти, а также правоохранительных органов.

Еще в феврале 1994 года моим указом было создано первое национальное правозащитное учреждение – Комиссия по правам человека. Наряду с ней приступили к работе около 20 неправительственных правозащитных организаций.

Казахстан присоединился к ряду важных международных договоров в области прав человека, среди которых Конвенция о правах ребенка, Конвенция о ликвидации всех форм дискриминации в отношении женщин, Конвенция против пыток и других жестоких, бесчеловечных, унижающих достоинство видов обращения и наказания. В следующем году наша страна присоединится к другим международным конвенциям по защите прав человека.

Как вы знаете, 30 сентября текущего года в своем Послании народу Казахстана я изложил основные направления демократизации общества.

Возведение демократии в ранг государственной политики, чего никогда не было в нашей истории, является прорывом в становлении казахстанского гражданского общества. Начав семь лет назад с нуля, мы сумели создать в Казахстане прочные основы гражданского общества. Наличие в нашей стране реального разделения властей, легальной оппозиции, политических партий, свободной от цензуры прессы, современного законодательства, отвечающего потребностям регулирования гражданских и рыночных отношений, – все это убедительно подтверждает приверженность нашей страны ценностям демократии.

Стабильность в Казахстане – это также и вклад нашего народа в глобальную и региональную стабильность и безопасность.

Считаю, что мировое сообщество должно по достоинству оценивать нашу политику, направленную на укрепление демократии в стране. Впервые в отечественной истории политические партии получили право работать в Парламенте, Правительство становится подотчетным высшему законодательному органу, упрощается процедура регистрации неправительственных организаций, повышается социальный статус женщин, более независимыми становятся судебные инстанции.

Повторяю: прошу оценивать по достоинству меры, которые не предпринимались ранее ни в одном государстве нашего региона, а не огульно подвергать все сомнению и критике, собирая сведения из сомнительных источников.

Я, как Президент, вижу свою задачу в том, чтобы Республика Казахстан в силу своей геополитической уникальности, экономического потенциала, истории, особенностей духовного и культурного развития заняла достойное место в сообществе XXI века и ее граждане гордились бы тем, что живут в государстве, которое пользуется уважением во всем мире.

Заканчивая свое выступление, хочу сказать: сегодня содержание внутривнутриполитической жизни страны определяется предстоящими 10 января 1999 года выборами Президента. Моя позиция в этом вопросе предельно ясна.

Я, как гарант Конституции, еще раз заявляю, что в стране созданы все условия для проведения справедливого и открытого избирательного процесса на широкой альтернативной основе с участием международных наблюдателей, в соответствии с общепризнанными международными нормами и стандартами.

Как известно, неоднозначную оценку получили отдельные аспекты электоральной ситуации в Казахстане.

В связи с этим необходимо определенно заявить, что порой смешиваются два разных аспекта проблемы – собственно выборное законодательство и практика применения закона. Можно и необходимо ставить вопрос о совершенствовании закона. И мы всерьез намерены совершенствовать этот блок законов. Что касается второго аспекта – собственно применения закона, то здесь сомнений нет: закон может быть несовершенным, но это закон. Поэтому взаимодействие с международными институтами по совершенствованию выборного законодательства мы рассматриваем как часть программы либерализации.

Много рассуждают о якобы состоявшихся по политическим мотивам закрытиях средств массовой информации. В этой связи я ответственно заявляю, что ни одно средство массовой информации в Казахстане не было закрыто по политическим мотивам. Если есть проблемы с налоговым или уголовным законодательством, то это другой вопрос.

Новый закон о печати, значительно более либеральный по содержанию и соответствующий международным стандартам, будет обсуждаться с международными организациями, ответственными за развитие демократических процессов в области СМИ.

Мы подтверждаем свою готовность к значительному упрощению условий и порядка регистрации неправительственных организаций. Полагаю, что бурное развитие НПО в Казахстане, – вопрос ближайшего будущего. Не менее значим и другой вектор либерализации – прежде всего законы о местном государственном управлении и самоуправлении. Принятие этих законов позволит приступить к масштабной программе поэтапной выборности руководителей всех уровней. Мы понимаем значимость электоральной демократии и ее фундаментальное значение для будущего нашей молодой государственности.

Казахстан стал неотъемлемой частью мирового сообщества. Это означает, что наше государство, как и все другие страны, необратимо втянуто в орбиту мировых процессов, которые все в большей степени становятся взаимозависимыми, глобальными по своей сути. Если говорить конкретно, то Казахстан, как и многие страны, ощущает на себе последствия финансового кризиса, хотя и пытается выйти из него с меньшими издержками. Казахстан интегрируется и в политическую структуру современного мира, внося свой вклад в решение крупных проблем, стоящих в повестке дня ООН.

Выражаю всем вам признательность за поддержку казахстанской государственности. Зарубежные государства и международные организации, направившие своих представителей в Казахстан, оказали нам неоценимую помощь. Учитывая вышесказанное, мною было принято решение о награждении всех руководителей дипломатических миссий памятной медалью "Астана". В этом не только признание ваших заслуг, но и приглашение к быстрому переезду на постоянное жительство в новую столицу.

Пользуясь возможностью, позвольте поблагодарить посла Кыргызстана Акбара Рыскулова, который первым переехал в Астану и постоянно работает здесь, а также выражаю признательность послам Украины, Узбекистана, Японии, Грузии, США, Китая, представителям ООН, Всемирного банка за активную деятельность в столице.

С нашей стороны будут предприниматься необходимые действия по обустройству дипкорпуса. В следующем году начинается строительство дипломатического квартала с офисами, резиденциями, квартирами и необходимой инфраструктурой.

Поздравляю вас с наступающими рождественскими праздниками, желаю вам и вашим семьям счастья и благополучия.

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ПРЕЗИДЕНТІ Н. Ә. НАЗАРБАЕВТЫҢ БІЛІМ ҚЫЗМЕТКЕРЛЕРІНІҢ I СЪЕЗІНДЕ СӨЙЛЕГЕН СӨЗІ*

Алматы, 4 желтоқсан 1998 жыл

Бүгінгі таңда бүкіл еліміздің алдында тұрған міндеттердің аса ауқымды, әрі сан салалы екені өздеріңізге жақсы мәлім. Соның ішінде, әсіресе, өздеріңізге жүктелген міндет аса абыройлы, әрі жауапкершілігі аса зор міндет дер едім. Өйткені еліміздің ертеңі, бүгінгі жас ұрпақтың тағдыры ұстаздың қолында.

Өз Отанын шексіз сүйетін, білімді, іскер, елімізді ертеңгі күнгі күллі әлемге көрсететін келешек ізбасарларымызды қалай тәрбиелейміз, оларға сапалы білімді қалай береміз? Бүгін, міне, сіздер нақ осы бағытта алда тұрған ауқымды міндеттерді, көкейкесті мәселелерді шешу үшін ақылдасуға, ой бөлісуге, тәжірибе алмасуға жиналып отырсыздар.

Егер әркім – үлкен бол, кіші бол, өзіне тапсырылған іске жауапкершілік таныта білсе – қандай істің болмасын шешімі табылғаны.

Болашақ ғасыр қазіргі заманнан өзгеше болады. Онда ұлттық-мәдени әлеует мүмкіндіктерінің рөлі өсіп, жаңа ғасырда пайда болатын жаңа технологиялар мен білімнің орасан зор көлемдегі даму процестерінің арта түсетіні – ХХІ ғасырды қарыштап дамыған білім ғасыры деп бағалай беруімізге болатындығын көрсетеді.

Ал келер ғасыр ғылым мен білімнің қарыштап даму кезеңі болмақ. Сондықтан да мен "Білім жүйесіне қызмет ету – еліміздің болашағына қызмет ету" деп жоғары жауапкершілікпен айта аламын. Еліміздің келешегі – мұнай мен газға, ірі өндірістік алыптарға ғана емес, жас ұрпаққа беретін білім сапасына да тығыз байланысты.

Өздеріңіз білесіздер, Қазақстан соңғы жеті жылда бірқатар өзгерістерге ұшырады. Білім жүйесі де өзгеріссіз қала алмады. Қазір көптеген іргелі жұмыстар шешілді, сондықтан да білім жүйесіндегі әр алуан эксперименттерді тоқтататын уақыт жетті.

Кез келген эксперимент, сынақ өзін-өзі ақтамаса, оның пайдасынан зияны мол болатыны ақиқат. Бізде қазірдің өзінде ұлттық орта және жоғары мек-

* "Егемен Қазақстан" газеті, 5 желтоқсан 1998 жыл.

тептің салмақты базасы бар. Бір сәттік, алдамшы жетістік соңынан жүгіргеннен гөрі, қолдағы барды ұқыпты пайдаланған жөн.

"Қазақстан – 2030" бағдарламасында білім жүйесіне баса назар аударылып, оның мемлекеттік маңызды салалар қатарына қойылуы тегіннен-тегін емес.

Қазақстан келесі ғасырға ғылыми қуат-күші мол, іргелі де мықты мемлекет ретінде енуі қажет және бұл бағытта жүзеге асырылып жатқан ауқымды іс-шаралар мол. Сондай игілікті жұмыстың бірі – Елбасының тікелей бақылауымен мектеп жасындағы балалардың түгелдей оқумен қамтылуы. Биылғы жаңа оқу жылында республика мектептеріне 21 мың бала қайтадан келіп отырды.

Менің жеке тапсырмам бойынша республиканың барлық мектептерінде тұрмыс жағдайы төмен отбасылардың балаларын қолдау мақсатында арнаулы қор құрылды. Республика білім жүйесінде іске асырылып жатқан бағдарламалардың бірі – білім жүйесін 2002 жылға дейін толықтай ақпараттандыру. Биылғы жылдың аяғына дейін бір жарым мыңнан астам мектеп компьютерлік комплектілерімен қамтамасыз етілетін болады. Бұл жерде ескере кететін жайт – компьютерлік комплектілердің құрамында осы заманғы компьютерлерден өзге физика, химия, лингафон кабинеттері үшін қажетті жабдықтар, бейне жабдықтар, ауылдық мектептерге энергия қуатын үздіксіз беруге қажет болатын генераторлар бар.

Мұнымен қоса, орта мектептерге арналған жаңа буын оқулықтарын дайындау жұмысы жүргізілуде. Онда біздің мәдени, рухани құнды дүниелерімізбен бірге өткен тарихи мұраларымыз, жоғары адамгершілік асыл әдет-ғұрпымыз, мақсат-мұраттарымыз өзінің шынайы бейнесін табады.

Тек қана осы мақсатқа бюджеттен жыл сайын 1,5 миллиард теңге мөлшерінде қаржы бөлінуде. Бірақ бұл бағытта қол жеткен жетістіктермен бірге, олқылықтар да жоқ емес. Қазақстандық жаңа оқулықтармен мектептер әлі толықтай қамтамасыз етілген жоқ. Негізгі себеп қаржы жетімсіздігінде, бірақ бұл мәселе алдағы уақытта өз шешімін таппақ.

Әрине барлық қазақстандық балалар үшін орта білімнің бірыңғай базасы болуы тиіс. Бірақ мұнда кем дегенде екі жағдайды естен шығармаған жөн. Ең алдымен, бала мен оның ата-анасының талап-тілегі ескерілуі қажет. Екіншіден, балалардың қабілет деңгейі де ескерілгені жөн.

Мәселен, ғылымға, өнерге икемділігі ерекше шәкірттер бар. Сондықтан да ондай оқушыларды жоғары білімге дайындау қажет. Ал, өзгелер – арнаулы колледждерде оқығысы келеді.

Сонымен бірге, бүгінгі уақыттың мүлдем бөлек, жаңа кезең екендігі, оның түбірімен өзгергендігін де естен шығармаудың маңыздылығы ерекше. Бүгінгі күні диплом емес, нақты терең білім қажет. Түсіне білген адамға қазіргі уақыттың талабы тым жоғары әрі қатал. Әркім өзінің кәсіптік дайындығының деңгейімен ғана бағаланады. Бір сөзбен айтқанда, таңдауды уақыттың өзі жасайды.

Бір құптарлығы орта білім жүйесінде соңғы уақытта бірқатар оң өзгерістер жүзеге асырылуда. Биылғы оқу жылында жаңадан тоғыз мектеп, үш мектеп-интернат, мамандандырылған арнаулы бес мектеп ашылды.

Сондай-ақ, қырықтан астам білім ұясы қайтадан қалпына келтірілді.

Олардың арасында ауылдық мектептер, кәсіптік-техникалық училищелер мен мектепке дейінгі мекемелер де бар. Бұл бағытта Үкіметтің "Қазақстан Республикасы орта білім жүйесін одан әрі реформалау шаралары туралы" қаулысы да қабылданды.

Атап айту қажет, республикада орта білім ғана емес, жоғары білім жүйесін одан әрі жетілдіру бағытында да іргелі ізденіс айқын аңғарылуда. Мәселен, Астанада Ұлттық музыка академиясы, Атырауда Мұнай және газ институты ашылды. Бірқатар мемлекеттік жоғары оқу орындарын біріктіру есебінен олардың саны азайтылды. Мұның өзі білім беру саласын қаржыландыруға жұмсалатын шығынды белгілі бір дәрежеде үнемдеуге көмектеседі.

Республикада жаңадан қанат жайып келе жатқан жеке білім мекемелері және олардың алдында тұрған проблемалар туралы айтар болсақ, білім саласындағы жекеменшік сектордың жұмысына қолайлы жағдай жасалған. Мемлекеттік органдар жекеменшік оқу орындарын еліміздің біртұтас білім беру жүйесінің құрамдас бөлігі ретінде әлі жеткілікті деңгейде қабылдамайды. Сондықтан да "Білім туралы" Заңда жекеменшік жоғары оқу орындарын мемлекет тарапынан қолдау қажет деп есептеймін. Жекеменшік мектеп-гимназия, лицейлерді жергілікті бюджеттен қаржыландыру мәселесін ойластыру керек. Мемлекеттік жоғары оқу орындарының бос тұрған ғимараттарын тендер арқылы оларға берген жөн. Және олардың қатары аз емес. Тағы бір айта кететін жайт жекеменшік және мемлекеттік мекемелердің ынтымақтас-тығы назар аударуға тұрады. Мұнымен бірге жекеменшік білім мекемелерінде мемлекеттік оқу орындарындағы сияқты мемлекеттік стандарт талаптарының орындалуына қатаң бақылауды күшейтудің маңызы үлкен.

Мемлекет тарапынан жас таланттарды қолдау, оларға деген қамқорлық өрісі күн өткен сайын кеңеюде. Президенттің "Болашақ" бағдарламасы бойынша шетел университеттеріне 300-дей студент оқуға жіберілді. АҚШ, Ұлыбритания, Франция, Германия жоғары оқу орындарын тәмамдап қайтқан түлектеріміздің жалпы саны 150-ден асып түседі. Олар Қазақстан экономикасын дамытуға өз деңгейінде үлес қосуда.

Біздер қаржыландыру көрсеткіші жөнінен дамыған елдерден кейін қалып отырғанымыз басты кемшіліктеріміздің бірі. Қазақстандағы жоғары оқу орындары студенттерінің саны әр он мың адамға шаққанда 200-ден асып түсетінін атап көрсеткен жөн. Мұның өзі тек ТМД елдеріндегі ғана емес, әлемдегі ең жоғары көрсеткіштердің бірі. Таяу болашақтың ішінде басты мақсатқа – білім берудің бүкіл кешені тиімді жұмыс істеуін қалыптастыруға және қамтамасыз етуге көмектесетін құқықтық және қаржылық сипаттағы шаралардың тұтас кешенін жасап, жүзеге асыру міндеті біздің алдымызда тұр.

Республика Үкіметі барлық деңгейлердегі білім беру жүйесі қызметкерлеріне еңбекақы төлеуді жетілдіру және сағаттық жүкті азайту жөніндегі шараларды шұғыл қабылдауы тиіс деп санаймын.

1999 жылға арналған республикалық бюджетте жоғары оқу орындарында ғылымды дамытуға жұмсалатын қаржыны бөліп көрсету, орта білім беру жүйесін қаржыландыруды жақсарту керек.

Сонымен қатар Үкімет, облыс әкімдері, Алматы мен Астана қалаларының әкімдері мұғалімдердің тұрмыстық жағдайын, атап айтқанда тұрғын үй мәселесіндегі қиыншылықтарына қол ұшын беріп, олардың жағдайын жақсартуға, ең бастысы жалақыны уақытылы беру жөнінде шұғыл шаралар қабылдауы қажет.

Қазақстан халқына өз Жолдауымда, мен Үкіметке, облыс әкімдеріне жыл аяғына дейін жалақы жөніндегі қарызды толық өтеу жөнінде нақты нұсқау бергенмін. Халықтың адал еңбекпен тапқан ақшасын халыққа уақытында қайтару керек. Әсіресе, бала оқыту сияқты бейнеті мол жұмыс атқаратындардың қаржысы кешіктірілмегені дұрыс.

Ұлы тұлға – ұстазға деген құрмет пен ықылас ерекше. Мұндай ұстаздар қазір біздің де арамызда отыр. Мен өзімнің алғашқы ұстазымның алдында басымды иемін. Және қазіргі жасымның биігінен қарағанда сол ұстаздарыма соғыстан кейінгі ауыр да азапты жылдарда қандай қиын болғандығын түсініп отырмын.

Мен өз ұстаздарыма ғұмыр бойы қарыздармын. Бірқатар университеттердің профессоры ретінде мен сіздердің әріптестеріңіз болғандығымды мақтаныш етемін. Сол себептен де еліміздің білім жүйесін одан әрі нығайтуға және жетілдіруге мүдделі екендігімді ашып айтқым келеді.

Еліміздегі әлеуметтік-экономикалық қиындықтар жеткілікті. Бірақ қай уақытта қиындық болған жоқ? Көршілеріміз де дағдарысқа ұшырап отыр. Жасыратыны жоқ, бірқатар елдер күрделі жағдайды бастан кешіруде. Дағдарыс бізге де жақындап келеді. Бірақ біз оны еңсеріп шығамыз. Маған ең алдымен сіздердің түсініктеріңіз бен қолдауларыңыз қажет.

Егемен еліміздің ертеңгі тірегі – кейінгі толқын жастарға терең білім мен тәлімді тәрбие беру – болашаққа бағдарланған аса күрделі, аса мархабаты, тауқыметі де мол іс. Естеріңізде болар, Қазақстанның 2030 жылға дейінгі кезеңге арналған даму стратегиясының алғашқы беттерінде біздің балаларымыз бен немерелеріміздің келер ғасырдағы өміріне топшылау жасалады.

Біз осы мұратымыздың ақиқатқа айналуы жолында қажымай-талмай еңбек етуге тиіспіз. Мен бұл ниетімнің іске асатынына сенемін. Өйткені мен сіздердің өз істеріңізді шексіз сүйетіндіктеріңізге, жоғары кәсіби шеберліктеріңізге сенемін. Еккен дөңдеріңіз лайым көктесін, түлеткен түлектеріңіздің топшысы лайым берік болсын.

**ВЫСТУПЛЕНИЕ
ПРЕЗИДЕНТА РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН Н. А. НАЗАРБАЕВА
НА ПЕРВОМ СЪЕЗДЕ РАБОТНИКОВ ОБРАЗОВАНИЯ
РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН***

Алматы, 4 декабря 1998 года

Поздравляю вас с этим событием. Вам хорошо известно, что сегодня перед всем нашим народом стоят огромные задачи. В их числе почетная и ответственная задача, возложенная на учителей. Как мы будем воспитывать завтрашнюю смену, чтобы они смогли достойно представить наш народ всему миру, выросли патриотами, горячо любящими свою Родину, образованными, энергичными? Сегодня вы собрались здесь для того, чтобы обсудить эти актуальные проблемы, поделиться своими размышлениями и опытом.

Один из великих сказал, что будущее находится в руках школьного учителя. По состоянию системы образования можно судить о перспективах страны. Сможем ли мы выполнить те гигантские задачи, которые стоят перед нами, зависит от вас – тех, кто каждый день отдает часть своей души созиданию будущего.

Через один год и один месяц мы вступим в двадцатый век. Грядущий век будет отличаться от нашего времени тем, что неизмеримо возрастет роль культурного потенциала нации. Появление новых технологий и знаний, о которых мы даже и не подозреваем, глобализация процессов развития позволяет сегодня дать двадцать первому веку определение как веку знаний.

Поэтому Н. Назарбаев со всей ответственностью сказал: все, что служит системе образования, служит и будущему страны. Все мы прекрасно понимаем, что перспективы страны связаны не только с нефтью и газом, не только с промышленными гигантами, а с тем качеством образования, которое мы сможем дать подрастающему поколению.

Казахстан сильно изменился за последние семь лет. Вместе с государственностью, экономикой, идеологией реформировалась и система образования. В целом это была объективно необходимая работа.

* Газета "Казахстанская правда", 5 декабря 1998 года.

Но теперь, когда у нас эта проблема в целом решена, необходимо закончить с новшествами на nive образования. Любой эксперимент, а неоправданный тем более, сказывается на нашем будущем. У нас уже есть серьезная база национальной средней и высшей школы. И она признана. Погоня за призрачным успехом всегда ведет к утрате имеющегося сегодня.

Как известно, в Стратегии развития страны на период до 2030 года я отнес образование к разряду одного из государственных приоритетов, реализация которого создаст надежный фундамент для вступления Казахстана в следующее тысячелетие как государства, имеющего мощный потенциал для дальнейшего развития.

Первые шаги всегда стоят больших усилий. Уже сейчас конкретные меры по выполнению Стратегии, касающиеся сферы образования, отражены в программе действий Правительства до 2000 года, и реализация многих из них уже начата.

Сообщаю делегатам, что мной лично и Правительством взят на особый контроль полный охват обучением детей школьного возраста. К началу нынешнего учебного года в школы возвращена 21 тысяча детей. Для поддержки детей из малообеспеченных семей по моему поручению создан фонд всеобуча во всех школах, в который отчисляется один процент бюджетных средств на образование.

Действует программа информатизации системы среднего образования, рассчитанная до 2002 года. Уже до конца нынешнего года компьютерными комплектами будет оснащено свыше полутора тысяч школ. Кстати говоря, в состав комплекта входят, кроме современных компьютеров, также оборудование для кабинетов физики, химии, лингафонного, видеоаппаратура, мебель, а для сельских школ – генератор на случай перебоя в электро-снабжении. Здесь важно подключить и другие источники финансирования, не только бюджет.

Идет работа по созданию учебников нового поколения для средней школы. В них развиваются наши духовные и культурные ценности, историческое наследие, высокие гуманистические идеалы. На эти цели ежегодно выделяется из бюджета около 1,5 миллиарда тенге. Однако следует признать, что пока еще не все школы в полной мере укомплектованы новой учебной литературой. Это объясняется многими причинами, но самое главное – нехватка выделяемых средств. Поручаю Премьер-министру взять этот вопрос под личный контроль. Но сейчас необходимо использовать все возможности, в том числе и аренду учебников.

В нынешнем году создан единый орган управления – Комитет образования, в составе которого начали функционировать институты среднего, профессионального и высшего образования, а также республиканские центры: ГО стандартов образования, информатизации образования, "Дарын" – по работе с одаренными детьми.

Резкое усложнение профессиональных знаний и необходимость ранней специализации являются общемировой тенденцией. Это диктует и нашу позицию.

Конечно, должна существовать единая база среднего образования для всех казахстанских детей. Но она должна учитывать, по крайней мере, два обстоятельства. Во-первых, необходима ранняя специализация в зависимости от желания ребенка и родителей. Во-вторых, связанная со способностями самих детей. Есть дети, которые проявляют склонность к науке, творчеству. Поэтому для них необходима подготовка к высшему образованию. Другие склонны к массовым профессиям, третьи готовы обучаться в специализированных колледжах. К тому же нужно учитывать, что времена изменились. Сегодня нужны не дипломы, которые в советские годы определяли карьерный рост и порождали всеобщую погоню за высшим образованием, а конкретные знания. Пришло время, когда каждый оценивается по уровню профессиональной подготовки.

Мы сумели добиться некоторого перелома в этом отношении, прежде всего в системе среднего образования. В нынешнем учебном году начали работу девять новых школ, три школы-интерната, пять специализированных школ, восстановлено 46 школ, из них 45 сельских, 23 пришкольных интерната, 6 профессионально-технических училищ и 57 дошкольных учреждений. Принято специальное постановление Правительства "О мерах по дальнейшему реформированию системы среднего образования в Республике Казахстан".

Приступили мы и к реформированию высшего образования. Открыты Национальная академия музыки в Астане, Атырауский институт нефти и газа для подготовки кадров в этой важнейшей сфере экономики нашей страны. За счет слияния ряда государственных вузов заметно сократилась их сеть, что в определенной степени способствует оптимизации расходов на финансирование образования. В то же время укрупненные университеты способны решать проблемы подготовки необходимых кадров, становятся культурными и научными центрами регионов.

Отрадно заметить, что получили развитие разнообразные формы образовательных учреждений. Созданы благоприятные условия для работы частного сектора в образовании. В связи с этим представляет интерес сотрудничество частных и государственных учреждений, чему уже есть примеры. Однако госорганы еще не воспринимают частные учебные заведения как составляющие единой системы образования страны.

Поэтому необходимо в разрабатываемом законе об образовании отразить участие государства в поддержке и частных вузов. Сделать это можно путем размещения в них на конкурсной основе госзаказа на подготовку специалистов, финансирования из местных бюджетов частных школ, гимназий, лицеев, передачи на тендерных условиях пустующих зданий. Следовало бы рассмотреть вопрос об освобождении от подоходного налога

людей, которые платят за обучение в частных вузах. С другой стороны, надо усилить контроль за соблюдением ими требований Госстандартом образования.

Сейчас государство стремится поддержать молодые таланты, предоставить возможность получить лучшее в мире образование. По действующей президентской программе "Болашак" было направлено на обучение в зарубежные университеты более 300 казахстанских студентов. Окончив вузы США, Великобритании, Франции, Германии, выпускники – а их уже более 150 – успешно трудятся, реализуют приобретенные знания для развития экономики Казахстана.

Хотел бы обозначить перед вами ряд задач, решение которых должно быть в центре внимания министерства и Правительства в целом.

Одним из наших серьезнейших недостатков является отставание от развитых стран по показателям финансирования. Следует подчеркнуть, что в Казахстане количество студентов вузов на 10 тысяч жителей составляют более 200 человек. Это один из высоких показателей не только в СНГ, но и в мире.

Уже в ближайшем будущем предстоит разработать и осуществить целый комплекс мер правового и финансового характера, который поможет достичь главного – создания и обеспечения эффективности функционирования всего комплекса образования. Новые подходы к этому найдут отражение в Законе "О бюджете" на 1999 год, в изменениях в законодательстве об образовании.

Считаю, что Правительству республики следует принять срочные меры по совершенствованию оплаты труда и уменьшению учебной нагрузки работникам системы образования всех уровней, выделить необходимые ассигнования на развитие вузовской науки отдельной строкой в республиканском бюджете уже со следующего года, увеличить финансирование системы среднего образования.

Правительству, акимам областей, городов Астаны и Алматы следует принять незамедлительные меры по созданию необходимых жилищно-бытовых условий для педагогических кадров, своевременной выплате заработной платы. Что касается последнего, Правительству и акимам ликвидировать задолженности по заработной плате до конца года. И это будет выполнено. Надо отдавать народу честно заработанные деньги, тем более тем, кто зарабатывает их тяжелым преподавательским трудом.

Я заверяю делегатов съезда в том, что, несмотря на сокращение бюджетных затрат, государство также гарантирует реализацию конституционных прав граждан на получение бесплатного общего среднего образования. На 1999 год расходы государственного бюджета на систему общего среднего образования сохранены с учетом инфляции.

Много столетий назад выдающиеся греческие философы передавали свои знания ученикам, разгуливая по саду. У них не было компьютеров и

лингфонных кабинетов, не было даже книг и ручек. Но, тем не менее, древние Афины породили такое количество философов и ученых, которое не мог дать весь мир в течение нескольких веков. У этой загадки есть простой ответ. Они были Учителями с большой буквы. Ведь и сегодня главным в образовании была и остается личность учителя.

Все мы родом из детства. И президенты в том числе. Я преклоняю голову перед своими первыми учителями и понимаю только с высоты прожитых лет, как нелегко было порой этим учителям в голодные послевоенные годы. Я многим обязан в жизни и тем вузовским ученым, которые не только в молодости, но и в зрелые годы щедро делились со мной знаниями. С гордостью могу назвать себя вашим коллегой, поскольку являюсь профессором ряда университетов. Поэтому у меня есть личная заинтересованность в укреплении системы образования.

Вы меня хорошо знаете. Я никогда не грешил популизмом и всяких утопий не строил. Наверное, для политика это плохо. Ведь как удобно и приятно было бы всем в этом зале, если бы я нарисовал радужные картинки, которые рассеются, как дым, через пару месяцев. Но проблема в том, что мы должны смотреть правде в глаза. наших соседей просто захлестнул кризис. Ряд стран находится в катастрофической ситуации. Кризис надвигается и на нас. Мы должны быть предельно собраны и не допустить того, что происходит у соседей. И я уверен в том, что мы сможем сделать это. Но мне нужны ваша поддержка и понимание. Именно ваши интеллект, образование, духовность являются той нитью, что связывает поколения, и тем компасом, что позволяет видеть за деревьями лес. А свет в конце туннеля, поверьте, уже виден.

Пользуясь редкой возможностью встречи со столь представительным форумом накануне Нового 1999 года, последнего года десятилетия, столетия, тысячелетия желаю всем вам, вашим близким и любимым счастья, мира и благополучия.

ВЫСТУПЛЕНИЕ ПРЕЗИДЕНТА РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН Н. А. НАЗАРБАЕВА НА ВСТРЕЧЕ С ОБЩЕСТВЕННОСТЬЮ ОБЛАСТИ ВО ВРЕМЯ ПОЕЗДКИ ПО КАРАГАНДИНСКОЙ ОБЛАСТИ*

*Карагандинская область,
Дворец культуры горняков, декабрь 1998 года*

После буранов обязательно наступают ясные дни. Так и после окончания экономических потрясений будет пора подъема. Никто не ожидал столь сурового обвального кризиса. По мнению экспертов, экономика Азии отброшена на двадцать лет назад. К концу года миллионы людей континента окажутся без работы. В этих условиях Казахстан остается островком стабильности благодаря вовремя принятым мерам по сдерживанию кризиса. Прочный золотовалютный запас, низкие долги делают ситуацию в республике более предпочтительной, чем в других странах. Но трудностей будет еще много. Допустить разрушение того, что создано не в моих правах. Довести дело до конца – мой гражданский долг.

В ближайшее время мы будем продолжать экономические реформы, становление демократии. Важно не потерять рычагов управления этими процессами. Недавно российские губернаторы жаловались: часто приходится выяснять отношения, скажем, с мэром областного центра через суд. Теперь в России думают о том, как восстановить главную вертикаль.

Наша республика – социально ориентированное государство. Вовремя выплачиваются пенсии, различные пособия. Их размеры больше, чем в других странах СНГ. Будем работать над тем, чтобы их поднять еще выше. Недавно утверждена и начала действовать программа "Здоровье народа". Международные эксперты, изучив систему здравоохранения Казахстана, пришли к выводу, что большая часть бюджетных средств идет на содержание больниц – так называемых койко-мест. А деньги следует тратить на профилактику мероприятия, диагностику, современное оборудование. Особая забота – отечественное производство. Казахстан не должен зависеть от негативных процессов на рынках нефти и металла. Сейчас разрабатывается промышленная политика государства. Безусловно, важно производить свою продукцию. Но это не значит, что следует устранить на внутреннем рынке конкурентов из других стран. Борьба должна быть честной. Важ-

* Газета "Казахстанская правда", 8 декабря 1998 года.

ная роль в развитии производства и других сфер народного хозяйства принадлежит малому и среднему бизнесу. Средний класс – основа стабилизации в обществе. Только за последние шесть месяцев получили работу 300 тысяч человек.

Не следует чураться черновой работы. В той же Караганде оставшиеся без дела шахтеры могут заняться другим делом. Вокруг гигантских предприятий следует организовывать малые производства по выпуску инвентаря, спецодежды, товаров ширпотреба. Пора решить вопрос о частной собственности на землю. Она будет отдана гражданам Казахстана, имеющим соответствующую профессию. Они должны уметь обращаться с землей, обязаны сохранить ее плодородие.

Я обещаю день и ночь служить вам.

ПОСЛАНИЕ
ПРЕЗИДЕНТА РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН Н. А. НАЗАРБАЕВА
В СВЯЗИ С 50-ЛЕТИЕМ СО ДНЯ ПРИНЯТИЯ ВСЕОБЩЕЙ
ДЕКЛАРАЦИИ ПРАВ ЧЕЛОВЕКА ГЕНЕРАЛЬНОМУ СЕКРЕТАРЮ
ОРГАНИЗАЦИИ ОБЪЕДИНЕННЫХ НАЦИЙ КОФИ АННАНУ*

Астана, 10 декабря 1998 года

КАЗАХСТАНУ БЛИЗКИ ДЕМОКРАТИЧЕСКИЕ ЦЕННОСТИ

– Значение этого документа, трудно переоценить. Провозгласив, что обеспечение прав человека является основой свободы, справедливости и всеобщего мира, декларация обобщила мировой опыт в сфере защиты прав человека и стала основополагающим документом XX столетия в этой области.

За 50 лет с момента принятия декларации мир существенно изменился – появились новые политические и экономические реалии. Глобализация, охватившая основные сферы человеческой деятельности, в корне изменила привычные представления о современной жизни. Однако вопросы защиты прав человека не стали менее актуальными. Напротив, в условиях всеобщей глобализации они приобрели универсальное звучание, а международное сотрудничество в этой области благодаря усилиям ООН стало развиваться более динамично.

Подчеркивая универсальный характер Всеобщей Декларации прав человека, отмечаю особое значение ее для новых независимых государств, взявших курс на демократическое развитие. И одним из них является Казахстан.

Семь лет назад сделав выбор в пользу демократии, Казахстан прилагает значительные усилия по проведению политических реформ, конечной целью которых является обеспечение прав и свобод каждого казахстанского гражданина. В Конституции страны закреплён самый широкий комплекс гражданских, политических, экономических, социальных и культурных прав граждан, который почти в полном объеме отражает международные стандарты в области прав человека. Для обеспечения реализации положений Конституции страны, мною недавно инициированы новые шаги по углублению демократических преобразований, которые затрагивают такие важные сферы, как обеспечение честных выборов, усиление влияния политических партий, обеспечение независимости законодательной и судеб-

* Газета "Казахстанская правда", 10 декабря 1998 года.

ной власти, средств массовой информации, формирование развитого гражданского общества, повышение роли и улучшение положения женщин. От успеха подобных реформ, в конечном счете, и зависит уровень демократии в каждом конкретном государстве.

Демократизация общества – долгий и постепенный процесс. Многие государства шли к нему в течение нескольких столетий. В тех странах, где демократия с ее институтами существовали, но стали подавляться после второй мировой войны, можно их возродить достаточно быстро. Но в Казахстане, где не существовало демократических институтов в современном понятии, этот процесс начался с нуля. Поэтому мы, движемся поэтапно, воспитывая демократическую культуру населения, поэтому наш путь гораздо длиннее и труднее. Но уже сейчас можно констатировать, что в современном многоэтническом Казахстане нет места национальному и религиозному экстремизму. Все народы, населяющие Казахстан, сегодня сообща строят новое демократическое государство.

Неизменность курса на дальнейшее развитие принципов демократии подтверждает присоединение Казахстана к международным конвенциям ООН в области прав человека. В настоящее время Казахстан является стороной более 14 многосторонних международных договоров, регулирующих различные аспекты правозащитной деятельности. К четырем из них Казахстан присоединился в текущем году: Конвенции о ликвидации всех форм дискриминации в отношении женщин, Конвенции о предупреждении преступлений геноцида и наказания за него, Международной конвенции о ликвидации всех форм расовой дискриминации и Конвенции против пыток и других жестоких, бесчеловечных или унижающих достоинство видов обращения и наказания. С развитием политического и социально-экономического потенциала республики актуальным становится и вопрос о присоединении Казахстана к международным пактам по правам человека, и этот процесс уже начинается.

Отмечая вместе со всем мировым сообществом День прав человека, Казахстан подтверждает свою приверженность высоким целям международного правозащитного сотрудничества, и готов оказать необходимую поддержку благородной деятельности ООН в этом направлении.

Поздравляю вас с 50-летием принятия Всеобщей Декларации прав человека и искренне желаю успехов Организации Объединенных Наций в деле обеспечения уважения прав человека во всем мире.

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ПРЕЗИДЕНТІ
Н. Ә. НАЗАРБАЕВТЫҢ ТӘУЕЛСІЗДІК КҮНІНЕ АРНАЛҒАН
САЛТАНАТТЫ ЖИЫНДА СӨЙЛЕГЕН СӨЗІ*

Астана, 15 желтоқсан 1998 жыл

ЖАСАЙ БЕР, ТӘУЕЛСІЗ ҚАЗАҚСТАН

Ертең – Ұлыстың Ұлы күні, Қазақстан халқының айрықша ардақты тойы, мемлекетіміздің ең мерейлі мерекесі. Ертең – біздің тәуелсіздік алған күніміз. Тарихта кеткен есеміз еселеніп қайтқан күн, алдынан азаттықтың ақ таңы қайта атып, исі алаштың баласы бір-біріне құтты болсын айтқан күн.

Тәуелсіздігімізге жеті жыл толды. "Жеті" саны жер бетіндегі талай халықтың ұғымында бөлекше сан.

Жеті атасын жатқа айтатын, жеті атаға дейін қан араластырмайтын, жеті ықылымның сырына зер салып, жеті қат аспанға қарайтын, жеті қазынаны қастерлейтін, азаматы өмірден озса жетісін атап, жеті нан құдайы беретін, жеті жұртпен жалғасса мұратына жететін біздің қазақ үшін "жеті" деген ұғым тіпті де қасиетті.

Сол жетіге жеткен Ұлы мерекеміз құтты болсын, халайық! Бүгінгідей торқалы тойымыздың тұсында жүріп өткен жолымызға ой көзімен шолу жасар болсақ, әуелде сөзбен жарияланған тәуелсіздігімізді, кейіннен іспен баянды ете білгенімізді, осы жеті жылды бері қойғанда жетпіс жылға барабар сапар шегіп тастағанымызды бағамдаймыз.

Халқымыздың сан ғасырлар бойы аңсаған асыл арманы осы айналасы жеті жылдың жүзінде жүзеге асты.

Тәуелсіздігіміздің берік негізін қаладық. Саяси және экономикалық жүйемізді түбегейлі өзгерттік. Өзіміз де өзгердік, жанымыз да жаңарды, санамыз да сараланды.

Басқаға жалтақтайтын күннен кеттік.

Бар байлығымыз өзімізге бұйыратын еттік.

Қоғамның саяси тұрақтылығы мен бірлігіне жеттік.

Қысқасы, егемен ел болудың ең ауыр белесінен өттік.

Осыдан дәл бір жыл бұрын астанамызды ауыстырдық. Дәл жарты жыл бұрын оның тұсаукесерін өткіздік. Айтқанда ауыз толатындай етіп Астана деген айшықты ат қойдық. Астанамыздың атымен бірге заты да өзгеріп келеді.

* "Егемен Қазақстан" газеті, 16 желтоқсан 1998 жыл.

Астана – Отанымыздың жүрегі, тәуелсіздігіміздің тірегі.

Астана тоғыз жолдың торабында тұрған, елдің барлық өңіріне бірдей қарайтын қала, ұлттың ұлы ұраны, азаттықтың асқақ арманы, қазақтықтың қастерлі қасиеті, дархан даламыздың қиыр-қиырына бірдей тарайтын қала.

Қазақстан осы жеті жылда тұлпарын баптап, ер-тұрманын сайлап, айыл-тартпасын байлап алды. Енді біздің ел атқа қонады! Дүйім дүниенің қандай дүбірлі додасына да тайсалмай түсетін болады. Кім-кіммен де жалтақсыз жарысатын болады. Сол жарыста тұлпарымыз бәйгеден келсін, ағайын!

Алғашқыда біздің бір-біріне ұқсамайтын сан салалы мәселелерді бір мезгілде шешуімізге тура келді. Мемлекеттілікті орнату, экономиканы реформалау, мүлде жаңа дүниетанымды қалыптастыру қажет болды. Әрі мұның бәрін де тарихи қысқа мерзім ішінде атқару керек еді.

Біз бөріне де шыдап шықтық және мұны мақтан етеміз.

Реформалардың дені саяси құрылысымыз бен қоғам өміріне қатысты болды. Тәуелсіз мемлекеттің барлық жаңа саяси институттарын іс жүзінде жаңадан құруға тура келді. Ел Конституциясы қабылданды, сан алуандық пен көппартиялылыққа негізделген осы заманғы саяси жүйе қалыптасты. Еркін сайлаудың негізінде сайланған екі палаталы Парламент ойдағыдай жұмыс істеп отыр.

Азаматтың бостандығы қамтамасыз етілді, бұқаралық ақпарат құралдары қадағалаусыз, жоғарыдан берілетін пәрменсіз жұмыс істей бастады, мәдениет пен ғылымның еңсесін жаныштап келген идеология қысымы алынды.

Өкіметпен тікелей пікірлесуге бара алатын қоғамдық ұйымдардың қатары барған сайын көбейіп келеді.

Атап айтсақ, билік жүйесінде жүргізілген реформалар да біршама. Басқару міндеттері төменге – аймақтарға берілді немесе мемлекет қызметінің аясынан ығыстырыла бастады. Мемлекеттік аппарат едәуір қысқартылды, дегенмен, мұның есесіне кәсіби білігі жағынан биіктеді.

1992 жылдан бері Қазақстан Республикасының өз Қарулы Күштері бар. Жауынгерлік даярлығы жоғары, оралымды да оңтайлы армия жасақтау мақсатымен қазіргі кезде әскерімізде жетілдіру жүргізіліп жатыр.

Жеті жыл тәуелсіздігіміздің басты жемісі азаматтық бейбіт өмір мен ұлтаралық татулық дер едім, мен мұны мемлекеттің барлық әлеуметтік және этникалық топтардың мүдделерін жарастыруға бағытталған байсалды саясатына қоғамның қайтарған жауабына балар едім.

Қазіргі кезде мемлекеттік мәртебе алған ұлттық тілімізді түлету үрдісі де ойдағыдай жүріп жатыр. Сонымен бір мезгілде ұлттық-мәдени орталықтарға көмек көрсету де естен шығарылған жоқ, Қазақстан топырағында тұрып жатқан басқа халықтардың тілдерінде кітаптар мен газеттер шығарылады. Ел-жұртының баршасының толық құқылық теңдігі заң жүзінде нығайтылып отыр. Газеттер 11 тілде шықса, теледидар 12 тілде хабар таратады, радионы жұрт 6 тілде тыңдайды!

Елімізде ұлттар мүддесін үйлестірудің бірегей құралы республикамызда өмір сүріп жатқан барлық ұлттардың мәдениетін дамыту жолында сан салалы қызмет жүргізіп келе жатқан Қазақстан халықтарының ассамблеясы құрылып, жұмыс істеуде. Қазақстан күллі ТМД-да орыс тіліне ресми мәртебе берген бірден-бір ел.

Біздің тұрақтылығымыз – осындай күш-жігеріміздің заңды жемісі. Экономикалық салада да жүзеге асқан өзгерістер баршылық. Біздің жолымыздың алғашқы сәтінде, ең алдымен, біртұтас мемлекеттің ыдырауы мен басқарудың директивалық жүйесінің күйреуі себепті экономикамыздың қаншалықты ауыр күйде болғаны баршаға аян.

Біздің барлық күш-жігеріміз еліміз үшін сапалық тұрғыдан жаңа нарықтық қатынастардың осы заманғы жүйесін құруға, экономикамыздың қуатты жеке меншік секторын дамытуға бағытталды.

Кең ауқымды жекешелендіру оның іргетасына экономика ғимаратының барлық қабаттарында терең реформалар жүргізілді.

Осының нәтижесінде Қазақстан өндіретін жалпы ішкі өнімнің шамамен 75 процентке жуығы жеке меншік сектордың үлесіне тиеді. Барлық шаруашылық жүргізуші субъектілердің 80 проценттейі жеке меншік нысанына негізделген.

1993 жылдың күзінде ұлттық теңгемізді енгізуіміз тәуелсіз қаржы-несие жүйеміздің іргесін қалауға мүмкіндік берді.

Елімізге капитал тарту үшін біз барынша қолайлы инвестициялық ахуал туғызуға ұмтылып отырмыз. Бұл бағытта да біз едәуір ілгері жылжыдық.

Атап айтқанда, инвесторлар қызметінің заңдық және нормативтік базасы әзірленді, бағалы қағаздар нарығының инфрақұрылымы қалыптасты, Инвестициялар жөніндегі мемлекеттік комитет құрылды. 1997 жылдың өзінде инвестициялық салымдардың өсімі 11 проценттен асып түсті. Ал 1993 – 1997 жылдар аралығындағы кезеңде 6,6 миллиард доллардан астам тікелей шетел инвестициялары тартылды. Бір ғана 1997 жылы олардың көлемі 2 миллиард доллардан асса, ал биылғы тоғыз айдың өзінде 780 миллион доллардың үстіне жетіп жығылды.

Тек соңғы кезде Каспий қайраңының мұнай байлығын кәдеге жарату жөнінде жасалған келісімдер таяу жылдары республика экономикасына 2 миллиард доллар қаржы құйылуын қамтамасыз етпек.

Жүргізілген экономикалық реформалар нәтижесінде тұтыну нарығын молықтыруға қол жеткіздік. Айталық, биылғы қаңтар – қазан айлары аралығында бөлшек саудадағы тауар айналымы өткен жылғы осындай кезеңмен салыстырғанда 120 процентке жуық өсті.

Шағын және орта кәсіпкерлікті дамыту – шаруашылық жүргізудің тиімділігі жоғары жаңа тетігін жолға қоюдың, орта таптың негізін қалыптастырудың қажетті шарты. Менің шағын және орта бизнесті әрдайым қолдап келе жатқаным өздеріңізге мәлім, бұл тұрғыда істелген іс те көп, тұшымды нәтижелер де бар.

Ауылда да қол жеткен нәтижелеріміз жоқ емес. Меншіктің мемлекеттік нысанынан мемлекеттік емес нысанға көшу жүзеге асырылды.

Қазір бізде 74 мыңнан астам шаруа қожалықтары (фермер шаруашылықтары), 2,7 мың шамасында өндірістік кооперативтер, 2 мыңнан астам шаруашылық серіктестіктер бар.

Шаруа қожалықтарының жалпы өнімінің ауқымы 1996 жылға қарағанда екі есе өскенін айту керек.

Ауылда нақты меншік иесінің пайда болғанына жерді меншіктеу құқығына 2,4 миллион мемлекеттік актінің берілгені айғақ.

Биыл ауылдағы отандық тауар өндірушілерді қолдау мақсатында мемлекет әділ бағасына 1 миллион тоннаға дейін астық сатып алу үшін қаражат бөлді. Мұндай тәжірибені алдағы жылдары да қолданатын боламыз.

Сайып келгенде, қазіргі кезде нарық бастаулары мен ақыл-парасатқа негізделген біздің жаңа экономикамыз – егемен Қазақстанның берік іргетасы болып табылады.

Әлемдік қаржы дағдарысының экономикамыздың беріктігіне елеулі сын болуы ықтимал. Сондықтан, біз дағдарысқа қарсы шаралар дестесін жасап әзірледік, оларды іске асыру қазірдің өзінде қолға алынып отыр. Менің бастамам бойынша, Экономикалық саясат жөніндегі кеңес құрылып, жұмыс істей бастады. Оның міндеті – жағдайды бақылауға алу және оның өзгеруіне орай уақтылы шаралар қолдану.

Сайлаудан кейін біз де тамыз айында Ресей бастан кешкен кепті қиетін боламыз деп қауіптенетіндер де бар. Ресейде бір сәттің ішінде халықтың орасан көп бөлігі тапшылыққа ұшырады. Күнбе-күнгі қажет тауарлардың бағасы 4-5 есе өсіп, доллар үш есе қымбаттап шыға келді. Зейнетақы мен жалақы өзгермеген күйінде қалып отыр. Оған қоса банк жүйесі банкротқа ұшырады, халықтың жиған-тергені тағы да құнсызданып кетті.

Бізде олай болмайды. Мұның ешқандай экономикалық алғышарттары жоқ. Экономикадан сауаты аздар халықтың арасында үрей сеуіп жүр. Менің өз айтарым бар. Егер халық маған сайлауда сенім көрсететін болса, бұл оның біздің бағытымызды батыл қолдағаны деп білемін. Бұл – жекешелендіруді, зейнетақы реформасын одан әрі жалғастыру деген сөз. Бұл – ең төмен инфляция, жаңа инвестициялар тарту деген сөз.

Нақ бүгінгі Үкімет, нақ соның негізгі арқауы реформаларды одан әрі жалғастыратын болады.

Одан әрі республика басшысы мемлекеттік саясаттың маңызды бағыттарының бірі – әлеуметтік саланы қозғады. Әлеуметтік мұқтаждыққа жыл сайын жалпы ішкі өнімнің шамамен 15 проценті немесе мемлекеттік бюджеттің барлық шығыстарының 50 проценттен астамы жұмсалады.

Қазіргі кезде зейнетақы, сондай-ақ мұғалімдер мен дәрігерлердің жалақысы бойынша берешек негізінен өтелді. Еліміз қысты жылуы мен электрі бар жағдайда қарсы алып отыр.

Президенттік тапсырмаға сәйкес республикада дәулеті ең төмен азаматтарға шағын несие беру бағдарламасы жүзеге асырылып жатыр.

Қазірдің өзінде мемлекеттік жұмыспен қамтуға жәрдемдесу қорынан 9 мыңнан астам азаматқа 307 миллион теңгеге жуық шағын несиелер берілді.

Өз кезегінде дәулеті төмен азаматтарды қолдау жөніндегі жалпыұлттық қор мұқтаж адамдарға 60 миллион теңгедей сомада 2 мыңдай несие берді.

Жұмыссыздарға көмек көрсету үшін мемлекет қоғамдық жұмыстар ұйымдастырып отыр, оған биылғы жылдың басынан бері республиканы тұтас алғанда 27 мың адам қатысты. Бұл жұмыстың аясы кең-әлеуметтік объектілердің құрылысын аяқтау, жолдарды жөндеу, көгалдандыру. Келесі жылы қоғамдық жұмыстарға 80 мың жұмыссыз адамды тарту көзделіп отыр.

Біздің үлкен істеріміздің тағы бірі – білім беру жүйесінің барлық сатыларын реформалау. Білім беру жүйесін әрі сапалы, әрі баршаға ашық ету керек. Білім туралы Заң Парламенттің қарауында жатыр. Бұл Заң алдағы көптеген жылдарға арналған білім жүйесінің негізін қалайтын болады.

Медициналық қызметтің сапасы арттырылып, оның барша жұртқа ашықтығы да қамтамасыз етіледі.

Ең алдымен мұның өзі бастапқы медициналық-санитарлық көмек көрсету жүйесін нығайту есебінен жүргізіледі.

Менің тікелей тапсырмам бойынша, "Халықтың денсаулығы" мемлекеттік бағдарламасы әзірленген еді. Оны іске асыру барысында Бүкіл дүниежүзілік денсаулық сақтау ұйымы ұсынған туберкулезбен науқастанғандарды емдеудің үнемді әдістемесі енгізіледі және республикада 5 жасқа дейінгі балаларды жаппай егу қамтамасыз етіледі. Әлеуметтік саясат мәселелері – ең күрделі әрі ең жауапты мәселелер. Әрі әрдайым мемлекетіміздің назарында тұратын мәселелер.

Қазақстан Республикасы әлемнің барлық дерлік мемлекеттері таныған бейбітшіл, ядролық қаруы жоқ мемлекет. Біздің еліміз – көптеген халықаралық ұйымдарға мүше, әрі талай-талай конвенциялар мен келісімдерге қатысушы.

Қазақстан өзінің барлық көршілерімен бейбіт қарым-қатынаста, өйткені біздің арамызда қандай да бір кереғарлықтар мен проблемалар жоқ. Бізге дұшпандық көзқарастағы бірде-бір ел жоқ. Қазақстанның аумағынан ядролық қару мен оны жеткізетін құралдарды әкетудің есесіне ядролық державалар оған қауіпсіздік кепілдігін берді.

Республика үшін практикалық мүдделілік туғызатын елдердің бәрімен де Қазақстан достық қарым-қатынастарын дамытып келеді. Бұл – ең алдымен біздің көршілеріміз. Мәселен, Ресей Федерациясымен Каспий теңізінің мәртебесі, өзара қаржылық талаптар, "Байқоңыр" ғарыш айлағын жалдау ақысы сияқты бірқатар күрделі мәселелер жөнінен ортақ келісім таба білдік.

Қытаймен арадағы ынтымақтастық та ойдағыдай дамып келеді. Саудамыз өсіп, саяси байланыстарымыз нығая түсуде. Шекара шегін айқындаудың аяқталуы Қытай Халық Республикасымен арадағы тату-көршілік қатынастарымыздың қосымша кепілдігі іспетті. Орталық Азия аймағындағы тұрақты қарым-қатынастарымыздың берік іргетасы қаланып отыр.

Үш мемлекет: Қазақстан, Өзбекстан мен Қырғызстан арасындағы Мәңгі достық туралы шартқа қол қойылды.

Біздің сыртқы саясаттағы басқа да белсенді бағыттарымыз бойынша қарым-қатынастарымыз серпінді дамып келеді. Сөйтіп, Егемен Қазақстан әлемдік қоғамдастықтың толық құқылы мүшесі болып, әлемнің барлық елдерімен тең құқылы әріптестікті ойдағыдай дамытып келеді.

Қазақстанның жаңа байтағы – Астана – біздің егемендігіміздің жүзжылдық тәмәмдалар тұстағы, ғасырлар қиылысындағы жарқын нышанына айналды.

Астананы ауыстыру қажеттігін географиялық, көліктік, басқарушылық, коммуникациялық, геосаяси факторлар айқындап берді. Мемлекетіміздің тарихында тұңғыш рет ортақ ұлттық мүддемізді ескере келіп, өз астанамыз жөнінде өзіміз дербес шешім қабылдадық. Жаңа астанамыздың орналасқан өңірі мемлекеттік басқару жүйесін оңтайландыруға мүмкіндік туғызып отыр.

Орталық билік аймақтық көкейкесті мәселелерге жақындай түсті, әрі елдің ішкі проблемаларын мемлекеттің геосаяси мүддесі тұрғысынан шешуге тың мүмкіндіктер ашылды.

Бүгін бір жылдың жүзі өтер-өтпесте, Астана келбеті құлпырып шыға келді. Оның халықаралық тұсаукесерін де өз деңгейінде өткізе білдік. Мәселе тіпті де оның сырт көркінің өзгеруінде емес. Өткен уақыт ішінде тындырылған ауқымды істерде жатыр. Астана көшіріле бастаған кезден бері 45 миллиард теңге, соның ішінде биылдың өзінде ғана 27 миллиард теңге игерілді. Сонымен қатар бюджет шығынының барынша азайтылғаны аса маңызды. Келесі жылы Астана құрылысы жаңа қарқынға ие болмақ.

Құрылыстың кең құлаш жаюы ел экономикасының өрісін кеңейте түседі. Жаңа астанамызда орта және шағын бизнес өркендеп келеді, онда алты мыңдай адам іс тындырып жүр. Олар бір жарым миллиард теңгенің жұмысын атқарып, қызметін көрсетіп отыр. Астананың ауысуы көптеген қазақстандықтарды жұмыспен қамту мәселесін шешуге де жәрдемдесті. Бір жылдың ішінде мұнда 12 мыңдай жұмыс орны құрылды.

Қазір байтағымызда осы заманғы ғылыми және мәдени орталықтың іргесі қаланып жатыр. Қала ірі-ірі ғылыми және мәдени шараларды – халықаралық ғылыми симпозиумдар мен конференциялар, фестивальдар мен көрмелер ұйымдастыратын орынға айналды.

1999 жылы барлық мәдени шаралар Алматыда емес, осында өткізілетін болады. Гумилев атындағы Еуразия университеті таңдаулы оқу орнына айналып келеді. Төлтума сәулетшілік шешімдердің Қазақстанның жас та бас қаласына қайталанбас ажар бітіретін күн де алыс емес.

Астананың Еуразиялық өркениет орталықтарының біріне айналатынына да сенімім кәміл, біз бұл тұрғыда жұмыс істейтін боламыз.

Бұл арада біз үшін ең маңыздысы – тарих өлшеміне салғанда, өте қысқа мерзімнің ішінде ортақ қазақстандық үйімізді тұрғыза білгендігіміз. Оңайға

түспеген бұл жеңіс – өзінің жүрер жолын өзі қалап алған ұлы еліміздің сан миллион халқының қажырлы еңбегінің нәтижесі.

Тәуелсіздікті жариялау ұлттық құндылықтардан айырылып қалмауға, ұлтымыздың тілі, мәдениеті мен дәстүрлері ортақ қауымдастық ретінде сақтап қалуға мүмкіндік берді. Ұлттық тақылеттестігімізді сақтап қалуға мүмкіндік берді. Бүгін Қазақстан жерінде ұлттық астамшылық принципінен бас тартқан сан алуан бейбіт ұлттар қатар өмір сүріп жатыр.

Қазақстан халқы мемлекеттік басқарудың аймақтық оқшаулану жолына тосқауыл қойып, бізді қантөгістен сақтап қалған оңтайлы нысанын өзі таңдап ала білді. Демек бұл – ұжымдық даналықтың салтанат құруы.

Ендігі жерде ешқашан ешкімге Қазақстан жерінен ядролық қатер төнбек емес. Біздің ядролық ажалды еліміздің аумағынан аластау жөніндегі ұйғарымымыз күллі әлемнің тағдырына оңды ықпал жасап, оның басындағы қауіптің бұлтын сейілтті. Жаппай қырып-жоятын қаруды сынау полигондарын жабу да – нақ осы бағыттағы әлемдік мәні бар қадам.

Оған қоса интеграциялық бастамалардың тұтас бір түйдегін де Қазақстан көтерген болатын. Ерте ме, кеш пе, оның да ТМД топырағындағы қазіргі катқыл тоңды жібітіп, өзіндік арна тартарына сенімім мол.

Маңыздысы сол, біздің дауысымыз естіліп тұр, оған құлақ түріп отыр, өйткені біздің дауысымыздан сабырлық пен қайрат-күштің лебі есіп тұр, әлемдік тарихтың субъектісіне айналған елдің ерік-жігері сезіліп тұр.

Тарихын ұмытқан немесе жоғалтқан халық – бағыт-бағдарынан айырылған, нысаналы әрекетке қауқарсыз халық. Мұндай жағдайда өмір – тіршілік сағаты ғана уақыт қайырып тұрған құмырсқаның илеуіндегідей күйбеңге көшеді. Тарих мәңгіге тоқтап, өткенінің мәйегі жоқ, келешегінің тамыр тартар дәйегі жоқ тіршілік кешеді.

Халық бірлігі мен ұлттық тарих жылы деп жарияланған Қазақстан тәуелсіздігінің жетінші жылының басты ұраны тарихымызды өзіміз үшін де, ұрпақтарымыз үшін де сақтау болғанының мәнісі де осыдан келіп шығады.

Дамуымыздың барысының өзі бізді бабаларымыздың өмірі мен ісіне байыптап үңіліп, олардың жеңістерін бағалап, жеңілістерінен сабақ алу, даналығын бағамдап, олар ашқан ақиқатты пайымдау қажеттігіне әкеліп тіреді.

Осының бәрі де, қосып алғанда, еліміздің тарихы аталады, өзіміз биыл жұлынып тасталған немесе ақ қалпында қалып қойған парақтарын зор сүйіспеншілікпен өзірлеп жиыстырып, қалпына келтірген тарих атты киелі кітап делінеді.

Тарихи жадымызды қалпына келтірмейінше, өзімізді ұлт ретінде ұғынуымыз, кім екенімізді, қайдан шыққанымызды анықтау, болашаққа жол тартып, оны жас мемлекеттің ақ парақтан емес, ұлт кешкен орасан зор жолды ескеріп, терең пайымдап барып бастаған өмір шежіресіне айналдыру мүмкін емес.

Отанымызды өзімізге мирас еткен бабаларымыз осыдан артық марапатты қаламас еді, деп ойлаймын. Халқымыздың тарихы әлі де жазыла,

толықтырыла, нақтылана береді. Дегенмен, менің ойымша, уақыт қойнауына сапалы сапар жасатқан 1998 жыл сәтті болды деуге толық негіз бар.

Ғалымдарымыз бен мамандарымыздың ұлттық тарихымызды қалпына келтіру жөніндегі атқарған жұмысы шын мәнінде керемет.

Ең алдымен тарихи әдебиет шығарудың аса зор ауқымын айырықша атар едім. Қазақстанда бұрын-соңды мұндай көлемде тарих, этнография мен мәдениет жөніндегі кітаптар шығып көрген емес.

Биылдың өзінде ғана ондаған академиялық еңбектер мен энциклопедиялар басылып шықты. Қазақстанның XX ғасырдағы тарихының тауқыметті беттеріне – саяси қуғын-сүргін мен тұтас халықтарды Қазақстанға айдап әкелу баянына арналған іргелі еңбектер жарық көрді.

Үстіміздегі жылы ғана тарихтың алуан қырын зерттейтін 40 шақты еңбек басылды.

Қожа Ахмет Ясауидің мұрасы – "Диуани хикметтері" тұңғыш рет оқушы қолына тиді. Тарих және этнология институтының ұжымы Өзбекстан ғалымдарымен ынтымақтаса жүзеге асырған исі түркі тарихы жөніндегі аса құнды еңбек – Дулатидің "Тарих-и-рашиди" кітабын орыс тіліне тәржімалау аяқталды.

Жаңа ғылыми "Отан тарихы – Отечественная история" журналын шығару қолға алынды. Сөйтіп, ғалым тарихшыларымыз оның беттерінде өткен күндердің оқиғалары жайында ой бөлісуге, ашқан жаңалықтары мен күмәндіктері жайында әріптестерімен пікірлесуге мүмкіндік алды.

Қазақстан тарихындағы көне заманнан бүгінгі күндерге дейінгі ең бір елеулі оқиғалар туралы тұжырымды да қысқаша тұрғыда баяндайтын 75 сюжеттен тұратын "Ұлттық тарих" телехабарлар дестесі де ықыласпен тамашалауға тұрарлық.

Тарих жылының келесі бір келелі белгісі – ірі-ірі конференциялардың өткізілуі. Айталық, Алматыда Ұлттық Ғылым академиясы ғалымдары жалпы жиналысының "Отан тарихының сабақтары және Қазақстан қоғамының өркендеуі" тақырыбына арналған сессиясы өткізілді. Бұл отандық академиямыздың шежіресіндегі ұлттық тарихқа арнайы бағышталған тұңғыш сессия. Оған Ресейдің, Өзбекстанның, Түркияның, Қытайдың, АҚШ пен Жапонияның ғалымдары қатысты. Жыл ауқымында түрлі тақырыптарға арналған халықаралық ғылыми практикалық конференциялар Өскеменде, Семейде, Қостанайда, Қарағандыда және Таразда өткенін айту керек. "Ұлы Жібек жолы және Қазақстан" халықаралық ғылыми форумы да өткізілді. "Тарих" ұғымы мен "мұрағат" ұғымы – бір-бірімен тығыз сабақтас төл ұғымдар.

Тарих жылының барысында Қазақстанда мұрағат ісін ретке келтіру жөнінде орасан зор жұмыс жүргізіліп, тарихи құжаттардың талай жинақтары жарық көрді.

Ресейдің, Өзбекстанның, Қытай мен Түркияның мұрағаттарынан Қазақстанның тарихына қатысты құжаттар табылып, зерделеніп жатқанын, олардың көп ұзамай жарияланатынын хабарлағым келеді.

Маңызы орасан зор келесі бір жұмыс жүргізіліп жатыр: Қазақстан мұрағаттары жазықсыз қуғындалған азаматтар хақындағы тарихи әділеттілікті қалпына келтіру ісімен зерделі шұғылдану үстінде.

1993 жылдан бастап бүгінгі күнге дейін қуғын-сүргін жылдары жапа шеккен 17 мыңдай азамат пен еріксіз қоныс аударылған 200 мыңдай адам ақталып отыр.

Нақақтан сотталған және жазықсыз жазаланған бірде-бір азамат ақтаусыз қалғанға дейін біз тоталитаризмнің қанды таңбасынан арыла да алмаймыз, қоғамымыздың толық сауыққаны туралы әңгіме де қозғай алмаймыз. Сондықтан жазықсыз жандарды ақтау ісі одан әрі жалғастырыла береді.

Жасалған 30-ға жуық археологиялық және этнографиялық экспедициялар Отанымыз тарихының қалың қатпарларына терең бойлап, оның барысында табылған тың деректер мен ашылған жаңалықтар аз емес. Осы орайда Қазақстанның барлық облыстарын жан-жақты этномәдени тұрғыдан зерделеу сияқты бір ғана ауқымды оқиғаны айтсақ та жеткілікті.

Оның қазақ халқының әдет-ғұрпын, салт-дәстүрлерін, бітімі мен ділін зерделеуге зор үлес қосқанын, аса мол бағалы этнографиялық және тарихи материалдар жинақтауға жәрдемдескенін атап көрсету керек.

Бұл қазақ деген халық ғұмыр кешкен кезеңдегі – ең ірі, ең іргелі этномәдени зерттеу. Мұны да біз ХХІ ғасырдың табалдырығында ғана жүзеге асыруға мүмкіндік алдық. Бұл да тәуелсіздіктің нышаны. Тарих жылының ауқымында бірегей тарихи ескерткіштер – Қожа Ахмет Ясауидің кесенесі, Алаша хан мен Жошы ханның мазарлары, Бекет ата мешіті мен басқа да көптеген ескерткіштер жаңғыртылды.

Қазақстанда Құрманғазының 175 жылдық және Ахмет Байтұрсынұлының 125 жылдық мерейтойлары кеңінен аталып өтті. Тараздың 2000 жылдығына, Түркістанның 1500 жылдығына және Қорқыт бабаның 1300 жылдығына әзірлікке байланысты мерекелік шаралар одан әрі жалғасын тапты.

Халық бірлігі мен ұлттық тарих жылына арналған шаралардың еліміздің ішінде ғана емес, одан тысқары жерлерде де орасан зор қоғамдық ынтықылас туғызғанын айырықша айту керек. Қазақстан туралы көрмелер ұйымдастырылып, кітаптардың шығарылуы, деректі және көркем фильмдердің көрсетілуі нәтижесінде Италия мен Францияда, Бельгия мен Австрияда, Түркия мен Қытайда жұртшылық елімізге ерекше ден қойды.

Италияда өткен қазақ халқының тарихы мен мәдениеті экспонаттарының көрмесі таңданарлық табыспен өткеніне өзім куә болдым. Палаццо тарихи сарайында қойылған 560-тан астам экспонатты үш айдың ішінде 65 мың адам келіп тамашалаған екен!

Францияның Сен-Э-Марн департаментінде "Қазақстанға көзқарас" атымен біздің еліміз мәдениетінің күндері өткізілді. Қытай Халық Республикасында биыл жергілікті мұрағат материалдарының негізінде қазақтардың мемлекеттілігінің тарихы жайында үш кітап жарыққа шықты.

Түрік тарих қоғамы "Қазақстан тарихының" бір томдығын тәржімелеуге кірісті. Түркияда тұрып жатқан қазақ диаспорасының материалдарының негізінде "Қазақ шығайларының тарихи тағдыры, пайда болуы мен дамуы" атты кітап жазылып, жарыққа шығарылды.

Көріп отырғанымыздай, Халық бірлігі мен ұлттық тарих жылы шеңберінде тындырылған іс аз емес. Бірақ, әр оқиғаның, әр тарихи тың жаңалықтың, жазылған монографиялардың, рефераттар мен мақалалардың әр жолының ар жағында ғалымдарымыздың, мұрағатшыларымыздың, әдебиетшілеріміздің, мәдениет қайраткерлеріміздің орасан зор жанкешті еңбегі жатқанын естен шығармайық.

Бүгін мен Қазақстанның ойдан өрілген артығы мен ақтаңдағы жоқ жаңа тарихын жазған авторлар ұжымының бәріне де өзімнің айрықша ілтипатым мен ризашылығымды білдіргім келеді.

Алда тұрған істер әлі көп. Бұл "Геродоттың" қажыры мен ыждағатын талап ететін қиын да қайырлы жұмыс. Мен қазақстандықтардың келер ұрпағының бұл еңбекті лайықты бағаларына көміл сенемін.

Ұлы тұлғаларын білмейінше, бірде-бір дәуірді дұрыстап тану мүмкін емес. Адам тағдырының айнасынан бір тарих көшінің жүрісін ғана аңдап қоймаймыз, оның рухын, тынысын сезінеміз.

Біздің ұлы қандастарымыз өмірлерін қиып, шыбын жандарын шүберекке түйіп, біздің тәуелсіздігімізді жақындата түскен. Сондықтан өздері қастер тұтқан халқының жадында мәңгілікке жатталып қалған. Олардың бәріне ортақ қасиет – азаматтық асқақтық болып табылады.

Сондықтан да халқы мен елінің алдындағы өздерінің перзенттік парызын айқын да анық түсінген, қандай қиын-қыстау жағдайда да оны адал орындаудан жалтармаған адамдар қай дәуірде өмір сүрсе де, дәйім өз жұртының нағыз азаматы болып қала берген. Тарихтың қай кезеңінде болсын, олар өз ұлтының бетке ұстар мақтанышы болып келген. Ол, ол ма, белгілі бір мағынасында олардың өздері де халық тарихының тұтас бір дәуіріне татыған, халқының бағытынан жаңылмай тәуелсіздікке бастайтын жолын нұрландырған ел тарихының шамшырақтары болған.

Халқымызда "азамат" деген сөз бар. Адамға берілетін бағаның үлкені сол. "Азамат бол" деп тілек айтады. "Азамат екен" деп сүйсініп жатады. Ойлап отырсаңыз, біздің бүкіл тарихымыз ата-бабаларымыздың осы азаматтық жолындағы тыныс-тіршілігінен құралатын сияқты.

Негізінен көшпелі өмір салтын ұстанған елде артық дүние-мүлік жинаудың қажеті шамалы еді. Мыңғырған малы бар адам да кейде бір жұттан кейін қолына қу таяғын ұстап қала беретін.

Соны білгеннен де қамшының сабындай мына қысқа ғұмырда біздің бабаларымыз алдымен кісілікті, адамдықты, аршылдықты ойлапты, ұрпақтан-ұрпаққа ұлы ұран болатындай "Жаным – арымның садағасы" деген теңдессіз терең сөз қалдырыпты. Сонау Ұлы Түрік қағанатының ерлерінен, кешегі қанды Желтоқсанда қарға алау жаққан жалын жүрек жастарымызға

дейінгі аралықтағы мың-мыңдаған асылдардың бәрі де алдымен азамат болуды ойлаған.

Ордабасы биігінде бар қазақтың басын қосып, тірі қалу үшін ірі болу керектігін, ірі болу үшін бір болу керектігін ұрпақтан-ұрпаққа ұқтырып кеткен үш ұлы биіміз – Төле би, Қаз дауысты Қазыбек би, Әйтеке би де алдымен қазақтың бар баласының азаматтықты мұрат тұтуын армандапты.

Саясатты саудаға салып, отпен ойнап жүрген кей сәуегейлер тәуелсіздік Қазақстанға дап-дайын күйінде аспаннан түсе қалғандай, ғайыптан тайып сыйлана салғандай сөйлейді. Жоқ, олай емес. Бұл жала болар еді.

Тәуелсіздіктің қайта оралғаны – біздің ата-бабаларымыздың сан ғасырлық азаттық күресінің заңды өтеуі. Жаратқан иенің жасаған әділдігі. Ата-бабаларымыздың осыншама байтақ жерді ақ найзаның ұшымен, ақ білектің күшімен қорғап қалғанының арқасы. Мұндай жер болмаса, мұндай ел де болмас еді. Тәуелсіздігін жоғалтып, бұла күнінен айырылып қалған кейінгі екі жарым ғасырдан астам уақыт бойында халықтың бар тілегі, зар тілегі бостандық болды.

Сол жолда қисапсыз қан да төгілді, есепсіз жан да қиылды. Тәуелсіздік тойы тұсында біз, Қазақстанның көпұлтты халқы, еліміздің ертеңі жолында жан аямаған, алдағы күнге адал қызмет еткен аталарымыздың рухына бас иіп, тағзым етеміз. Жандарың жұмақта болып, пейіште нұрларың шалқысын, қасиетті бабалар, киелі аналар! – деп тәу етемін.

Осыдан жеті жыл бұрын біздің халқымыз еркін ел атанудың сынына түсті. Күмәнмен қарағандар, тіпті күле қарағандар да аз болған жоқ. Енді оның бәрі артта. Қазақстан өз алдына отау тігіп, жұрт қызығатындай ел болды.

Топтан төбесі көрінбей кететіндердің кебін кимеді. Жалпақ әлем жаппай таныған, толық мойындаған елге айналды. Осы бақытымызды бағалай білуіміз керек.

Тәуелсіздіктің баянды етілгені – Қазақстан халқының тәуелсіздікке лайықты болып шыққанының арқасы. Арқаға түскен ауыр жүкті қайыспай көтере білгенінің арқасы. Жұмылған жұмысының жемісі. Ынтымақпен алған ырысы. Дәйім солай бола береріне, өз халқымның таяу қалған алдағы сынақта да елдіктің үлгісін көрсететініне сенемін.

Ол Астананың тұсаукесері кезінде "Абылай хан" спектаклін көргенімді еске аламын. Шығарманың түйінделер тұсында айбынды халқымыздың "Азаттық жолы – азапты, тәуелсіздік жолы – тәуекел", деген сөзі құлағымда жаңғырып тұр. Кемеңгер бабамыз бүгінгі біздің де, дәл менің де көкірегімді өртеп жүрген көп уайымды дөп басқандай.

Иә, қазір халқымыздың алдында тұрған қиындық көп. Шешілмеген мәселе де жеткілікті. Біз оны жасырмаймыз. Соларды шешу жолында күн демей, түн демей еңбек етудеміз.

Алдымызда асу-асу белдер бар, ұлт жолында ұйытқи соғар желдер бар. Бел де талар, жел де беттен қағар. Бәріне көну керек, бәріне төзу керек.

Расында да, тәуекелге тұратындардың ғана қолы жетпесе тәуелсіздік бола ма? Арпалыспен келмесе шынайы азаттық бола ма? Оңайлықпен келсе оның қадірі бола ма? Қадірі жоқ нәрсе қолда ұзақ тұра ма?

Бізге азаттық азаппен, арпалыспен келген, тәуелсіздік тәуекелге түскен. Сондықтан да біз бұл ұлы ұғымдардың қадірін де, қасиетін де білеміз, бағалаймыз. Сондықтан да бұл бақытымыз баянды болады, ұзағынан сүйіндіреді деп сенеміз.

Біздің арманымыз – еркін де тәуелсіз Қазақстанның дәулетті де сәулетті елге тезірек айналуы.

Сол жолда елім деген, жерім деген әрбір қазақстандық бойындағы бар күш-жігерін, білімі мен білігін аямай жұмсайтындығына сенеміз. Осы қайырлы жолға бірге түсейік, бауырларым! Тәуелсіз Қазақстан мәңгі жасасын!

ВЫСТУПЛЕНИЕ ПРЕЗИДЕНТА РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН Н. А. НАЗАРБАЕВА НА ТОРЖЕСТВЕННОМ ЗАСЕДАНИИ, ПОСВЯЩЕННОМ ДНЮ НЕЗАВИСИМОСТИ РЕСПУБЛИКИ*

Астана, 15 декабря 1998 года

НЕЗАВИСИМОМУ КАЗАХСТАНУ – ЖИТЬ И ЗДРАВСТВОВАТЬ!

16 декабря – самый главный праздник нашего государства. Это – годовщина обретения страной независимости. Под вновь взошедшим над нами солнцем свободы мы шлем друг другу слова искренних, горячих поздравлений.

Независимости нашей исполнилось семь лет. Вещее, символическое значение числу "семь" придают многие народы земли. У казахского же народа, представители которого исчисляют свою генеалогию не менее чем в семь поколений, упорядочивают степень кровного родства в семь колен, устремляют свое перспективное видение в семи ракурсах и поклоняются семи небесным сферам, почитают семь земных сокровищ, провожают ушедших в мир иной седьминами, творят богоугодные дела через семь хлебцев и реализуют свои дерзновенные замыслы в семикратном сплочении, число "семь" связывается со священными понятиями.

Так пусть же будут благословенны все наши семь лет!

Если с высоты сегодняшнего праздника обозреть и осмыслить пройденный нами путь, главным нашим багажом пришлось бы признать то, что, сумев провозгласить свою независимость, мы сумели утвердить ее созидательными деяниями и за эти семь лет преодолели расстояние, на которое в иных случаях ушли бы все семьдесят.

Вековая мечта нашего народа обрела предметные очертания в эти трудные и гордые семь лет. Мы заложили прочный фундамент нашей независимости, в корне преобразовали свою политическую и экономическую систему. В ходе такой эволюции мы изменились сами, обновились наши души, просветлилось наше сознание.

Времена робких оглядок на кого-то безвозвратно прошли. Все наши богатства поставлены на службу нам самим. Мы добились политической стабильности и единства казахстанского общества. Словом, мы успешно прошли полосу самых тяжелых испытаний, выпадающих на долю тех, кто становится независимым.

* Газета "Казахстанская правда", 16 декабря 1998 года.

За эти семь лет *Казахстан выхолил своего тулпара* и обеспечил его надлежащим снаряжением. Теперь для нашей страны настало время *сидеть на коня!* Отныне для него наступает пора смелых и неустанных состязаний, невзирая на ловкость и стать всех соперников.

Так пусть же в этой нелегкой байге тулпар наш приходит с победой!

За прошедшие годы нам пришлось решать одновременно массу совершенно разноплановых вопросов. Это – строительство государственности, реформирование экономики, формирование совершенно *нового мировоззрения*. И все это – в один исторический промежуток. Тем не менее мы *выстояли и гордимся этим*.

Большая часть реформ касалась сферы политического устройства и общественной жизни. Фактически заново пришлось создавать все основные политические институты независимого государства. Принята Конституция страны, сформирована современная политическая система, основанная на плюрализме и многопартийности. На основе свободных выборов избран и успешно работает двухпалатный Парламент. Обеспечены гражданские свободы, без цензуры и команд сверху функционируют независимые средства массовой информации, снят пресс идеологии с культуры и науки. Растут и множатся общественные организации, чей диалог с властью становится все интенсивней.

Властная вертикаль подверглась существенному реформированию. Управленческие функции переходят либо вниз в регионы, либо выводятся из сферы деятельности государства. Государственный аппарат заметно сокращен, но вырос в профессиональном отношении.

С 1992 года республика располагает собственными Вооруженными силами. В настоящее время проводится их модернизация, имеющая целью создание мобильной и компактной армии высокой степени боеготовности.

Главный внутривнутриполитический итог семи лет независимости – гражданский мир и межнациональное согласие, которыми общество ответило на взвешенную политику государства, направленную на гармонизацию интересов всех социальных и этнических групп. Сейчас активно идет процесс возрождения национального языка, получившего статус государственного. Но одновременно с этим оказывается помощь национально-культурным центрам, печатаются книги и газеты на языках других народов, живущих на казахстанской земле, законодательно закрепляется полное правовое равенство всех жителей страны. Газеты в республике издаются на 11 языках, телевидение вещает на 12 языках, а радио люди слушают на шести. В стране создан уникальный инструмент согласования национальных интересов – Ассамблея народов Казахстана, ведущая многообразную деятельность по развитию культуры всех национальностей, проживающих в республике. Казахстан – единственная страна СНГ, где русский язык имеет статус официального.

И наша стабильность – закономерный результат этих усилий.

Большие трансформации произошли в экономической сфере. В самом начале нашего пути состояние нашей экономики было отчаянно плохим, прежде всего из-за развала единого государства и краха директивной системы управления.

Наши усилия были направлены на построение качественно новой для страны современной системы рыночных отношений, развитие мощного частного сектора экономики. Их основой стала широкомасштабная приватизация, были проведены глубокие реформы на всех этажах здания экономики.

В результате в настоящее время частный сектор имеет долю порядка 75 процентов в производимом валовом внутреннем продукте Казахстана. Около 80 процентов всех хозяйствующих субъектов основано на частной форме собственности.

Введение тенге осенью 1993 года позволило заложить основы независимой финансово-кредитной системы.

Для привлечения капиталов в страну интенсивно формируется благоприятный инвестиционный климат. В частности, разработана законодательная и нормативная база деятельности инвесторов, сформирована инфраструктура рынка ценных бумаг, образован Госкомитет по инвестициям. И уже в 1997 году рост инвестиционных вложений составил более 11 процентов.

За период с 1993 по 1997 год привлечено более 6,6 миллиарда долларов прямых иностранных инвестиций. Только в 1997 году их объем составил более 2 миллиардов, а за девять месяцев текущего года привлечено порядка 780 миллионов долларов прямых иностранных инвестиций. А соглашения, заключенные в последнее время, по освоению нефтяных богатств Каспийского шельфа обеспечат в ближайшие годы вливание в экономику республики 2 миллиардов долларов.

В результате проводимых экономических реформ мы смогли насытить потребительский рынок. Так, в январе – октябре этого года темп розничного товарооборота вырос почти на 120 процентов по сравнению с аналогичным периодом предыдущего года.

Успешное развитие малого и среднего предпринимательства – необходимое условие для создания нового высокоэффективного механизма хозяйствования, формирования основы среднего класса. Я всегда выступал в поддержку малого и среднего бизнеса. В этом плане многое сделано, и уже есть результаты.

На селе осуществлен переход от государственной формы собственности к негосударственным. В республике уже более 74 тысяч крестьянских (фермерских) хозяйств, порядка 2,7 тысячи производственных кооперативов, более 2 тысяч хозяйственных товариществ. Объем валовой продукции крестьянских хозяйств увеличился в два раза против 1996 года. На селе появились реальные собственники: выдано 2,4 миллиона государственных актов на право собственности на землю.

В нынешнем году в целях поддержки отечественных товаропроизводителей-аграрников государством были выделены средства для закупки до 1 миллиона тонн зерна по справедливым ценам. Эта практика будет продолжена и в последующие годы.

Таким образом, новая экономика, базирующаяся на рыночных началах и здравом смысле, – прочный фундамент суверенного Казахстана.

Серьезным испытанием нашей экономики на прочность может стать мировой финансовый кризис. Поэтому разработан пакет антикризисных мер, реализация которых уже началась. Мною создан и начал действовать Совет по экономической политике, в задачи которого входит контроль за обстановкой и своевременное реагирование на ее изменение.

Однако некоторые опять опасаются: мол, после выборов у нас будет то, что произошло в России в августе. Там в одночасье обнищала огромная масса народа. Цены на товары повседневного спроса выросли в 4-5 раз, доллар подорожал в три раза, а пенсии и зарплата остались без изменений. Вдобавок обанкротилась банковская система, вновь обесценились сбережения населения.

У нас этого не будет, нет для этого никаких экономических предпосылок, пугают же людей дилетанты от экономики. И если народ окажет мне доверие на выборах, я решительно поддерживаю проводимый курс. Это – продолжение приватизации, пенсионной реформы. Это – низкая инфляция и привлечение инвестиций. Именно сегодняшнее Правительство, его костяк продолжит реформы.

Еще одно направление государственной политики – социальной сферы. На социальные нужды ежегодно расходуются порядка 15 процентов ВВП, или более 50 процентов всех расходов государственного бюджета.

В настоящее время долги по пенсиям, а также заработной плате учителям и врачам в основном ликвидированы. Страна вошла в зиму с теплом и электричеством.

Согласно президентскому заданию в республике осуществляется программа микрокредитования наименее обеспеченных граждан. Уже более 9 тысяч граждан получили микрокредиты из государственного фонда содействия занятости на сумму около 307 миллионов тенге. В свою очередь общенациональный фонд по поддержке малообеспеченных граждан выделил нуждающимся около 2 тысяч кредитов на сумму порядка 60 миллионов тенге.

Для оказания помощи безработным государство организует общественные работы, в которых с начала текущего года в целом по республике приняло участие более 27 тысяч человек. Это и завершение строительства социальных объектов, и ремонт дорог, и озеленение. На следующий год планируется привлечь к общественным работам 80 тысяч безработных.

Еще одно из больших дел – реформа всех ступеней системы образования. Нужно сделать систему образования качественной и доступной. В Пар-

ламенте находится на рассмотрении Закон "Об образовании". Он заложит основы обновленной системы образования на многие годы вперед.

Будут повышены доступность и качество медицинских услуг для населения, в первую очередь за счет укрепления системы первичной медико-санитарной помощи. По моему поручению подготовлена государственная программа "Здоровье народа". В рамках ее реализации будет внедрена экономическая методика лечения больных туберкулезом.

Мирные отношения связывают Казахстан со всеми его соседями, поскольку у нас нет каких-либо серьезных противоречий и проблем. Нет ни одной страны, относящейся к нам враждебно.

В обмен на вывод ядерного оружия и средств его доставки с территории Казахстана ядерные державы предоставили ему гарантии безопасности.

Казахстан развивает дружественные отношения со всеми странами, представляющими для республики практический интерес. Это прежде всего наши соседи. Удалось найти согласованные решения по ряду сложных проблем с Российской Федерацией: статусу Каспийского моря, взаимным финансовым претензиям, арендной плате за космодром "Байконур". Успешно развивается сотрудничество с Китаем, растет торговля, развиваются политические контакты.

Дополнительной гарантией добрососедских отношений с КНР стало завершение делимитации границы. Создана прочная база стабильных взаимоотношений в Центрально-Азиатском регионе. Подписан Договор о вечной дружбе трех государств – Казахстана, Узбекистана и Кыргызстана.

Динамично развиваются отношения и по другим азимутам нашей внешнеполитической активности.

Таким образом, суверенный Казахстан стал полноправным членом мирового сообщества и развивает равноправное партнерство со всеми странами мира.

В конце столетия, на переломе веков ярким символом нашей независимости стала новая столица Казахстана – Астана. В пользу необходимости переноса столицы говорили географические, транспортные, управленческие, коммуникационные, геополитические факторы.

Впервые в истории нашего государства мы самостоятельно приняли решение о собственной столице, исходя из общенациональных интересов.

Местоположение новой столицы позволило рационализировать систему государственного управления. Приближение центральной власти к региональным проблемам открыло новые возможности для решения внутренних проблем страны с учетом геополитических интересов государства.

Сегодня, спустя год, Астана преобразилась. С начала передислокации столицы освоено более 45 миллиардов тенге, а в этом году – 27 миллиардов. Причем бюджетные затраты были сведены к минимуму. 1999 год принесет новый всплеск строительства в столице.

Строительный бум в Астане расширяет географию роста экономики всей страны. В новой столице активно развивается средний и малый бизнес, в котором занято около шести тысяч человек. Ими выполнено работ и предоставлено услуг на полтора миллиарда тенге. Новая столица способствовала решению проблемы занятости для многих казахстанцев. За год здесь создано почти 12 тысяч новых рабочих мест.

В Астане идет процесс создания современной научной и культурной базы. Город стал местом проведения крупных научных и культурных мероприятий – международных научных симпозиумов, конференций, фестивалей и выставок. И в 1999 году все мероприятия будут проходить только здесь, а не в Алматы. В элитарное учебное заведение превращается Евразийский университет имени Л. Гумилева.

Недалек тот день, когда благодаря оригинальной архитектуре молодая столица Казахстана приобретет неповторимый облик. Уверен в том, что Астана станет одним из центров евразийской цивилизации. В этом направлении будет вестись настойчивая работа.

В очень короткие по историческим меркам сроки мы возвели наш общеказахстанский дом. Эта нелегкая победа стала заслуженным итогом упорного труда многомиллионного народа нашей великой страны, самостоятельно выбирающего свой путь.

Провозглашение независимости прежде всего положило конец размыванию национальных ценностей, позволило сохранить нацию как общность, объединенную языком, культурой и традициями. Угроза потери национальной идентичности снята. Сегодня на земле Казахстана – мирный полиэтнизм, основанный на отказе от принципа национальной исключительности.

Казахстанский народ сам выбрал ту оптимальную форму государственного правления, которая стала заслоном на пути регионального сепаратизма и уберегла нас от крови. Это – торжество коллективной мудрости.

Никогда больше не будет исходить ядерная угроза с казахстанской земли. Наше решение вывезти ядерную смерть с территории страны прямо и непосредственно коснулось судеб всего мира, сделав его безопаснее. Закрытие полигонов для испытания оружия массового поражения – шаг того же мирового значения.

Более того, целый пакет интеграционных инициатив был озвучен голосом Казахстана, и они, я уверен, рано или поздно пробьют себе русло в сложном грунте отношений внутри СНГ. Важно, что голос Казахстана слышат, к нему прислушиваются, ибо в нем звучат спокойствие и сила, звучит воля страны, ставшей субъектом мировой истории.

Народ, не помнящий своей истории или ее лишенный, теряет все ориентиры и больше не способен к целенаправленному деянию. В этом случае для него наступает жизнь муравейника, в котором отстукивают только биологические часы. Исторические же остановились навсегда: прошлого нет, и будущему расти не из чего.

Отсюда – главная идея седьмого года независимости Казахстана, провозглашенного Годом народного единства и национальной истории: сбегать историю для нас и для потомков.

Сам ход развития подвел к необходимости взглянуть в жизнь и деяния наших предков, понять их мысли и чаяния, оценить их победы, извлечь урок из поражений, проникнуться их мудростью и постигнуть добытые ими истины. Все это вместе взятое и именуется историей страны, книгу которой вместе со всеми вырванными или просто белыми страницами мы так тщательно и любовно восстанавливали в этом году. Без восстановления исторической памяти невозможно понять себя как народ, выяснить, кто мы и откуда, начертить план будущего и превращать его в биографию молодого государства не с чистого листа, а с учетом и пониманием гигантского пути, пройденного нацией. Полагаю, что наши предки, завещавшие нам Родину, не хотели бы лучшей награды.

Конечно, книга истории нашего народа еще будет дописываться и уточняться. Но 1998 год, ставший своеобразной экспедицией в глубь времен, можно считать удачным.

Результаты проделанной казахстанскими учеными и специалистами работы по воссозданию национальной истории поистине впечатляют.

Первое – это размах издания исторической литературы. Никогда прежде в Казахстане не выпускалось такого большого количества книг по истории, этнографии и культуре. Только в этом году изданы десятки академических трудов и энциклопедий. Увидели свет фундаментальные труды, посвященные трагическим страницам казахстанской истории XX века – политическим репрессиям, депортации в Казахстан целых народов. Только в этом году вышло из печати около 40 исследований различных аспектов истории.

Впервые издано отдельной книгой наследие Ходжа Ахмеда Яссави "Диуани хикметтер". Завершен перевод на русский язык ценнейшего труда по истории тюрков – книги Дулати "Тарих-и-Рашиди". Перевод осуществлен коллективом Института истории и этнологии в сотрудничестве с учеными из Узбекистана.

Начато издание нового научного журнала "Отан тарихы – Отечественная история". Наши ученые-историки получили возможность вести на его страницах дискуссии о событиях прошлого, делиться с коллегами своими открытиями и сомнениями.

С интересом смотрится телецикл "Национальная история", состоящий из 75 сюжетов, в лаконичной форме повествующих о самых значительных событиях в истории Казахстана с древнейших времен до наших дней.

Год истории был ознаменован проведением крупных научных конференций. Так, в Алматы прошла сессия общего собрания ученых Национальной академии наук "Уроки отечественной истории и возрождение казахстанского общества". Это первая в истории отечественной академии наук сес-

сия, специально посвященная национальной истории. В ней приняли участие ученые из России, Узбекистана, Турции, Китая, США, Японии. Международные научно-практические конференции, посвященные различным темам года, состоялись в Усть-Каменогорске, Семипалатинске, Костанайе, Караганде, Таразе. Был проведен международный научный форум "Великий шелковый путь и Казахстан".

Понятие "история" и понятие "архив" всегда тесно связаны. В ходе Года истории в Казахстане проведена огромная работа по упорядочению архивного дела, опубликованы целые сборники исторических документов. В архивах России, Узбекистана, Китая, Турции найдены и изучаются документы по истории Казахстана, которые скоро будут опубликованы.

Продолжается еще одна работа огромного значения: архивы Казахстана восстанавливают историческую справедливость в отношении необоснованно репрессированных граждан. На сегодняшний день с 1993 года реабилитировано почти 17 тысяч осужденных в годы репрессий граждан и около 200 тысяч спецпереселенцев.

Работа по реабилитации будет продолжена, ибо нельзя говорить о полном оздоровлении общества, об освобождении его от наследия тоталитаризма до тех пор, пока останется хотя бы один несправедливо осужденный и наказанный человек.

Глубоким рейдом в историю нашей Родины стало около 30 археологических и этнографических экспедиций, в ходе которых было сделано немало научных открытий.

Проведено фронтальное этнокультурное обследование всех областей Казахстана, ставшее крупным вкладом в исследование обычаев, традиций, менталитета казахского народа, давшее огромное количество ценных этнографических и исторических материалов. Это самое масштабное этнокультурное исследование за всю историю существования казахского народа. И сделать это мы смогли на пороге XXI века. И это тоже знак независимости.

В рамках Года реставрировались уникальные исторические памятники – мавзолей Ходжа Ахмеда Яссави, усыпальницы Алаша-хана, Жоши-хана, мечеть Бекет-Ата и многие другие.

Широко были отмечены в Казахстане 175-летний юбилей Курмангазы и 125-летие Ахмета Байтурсынова. Продолжены подготовительные мероприятия к юбилейным торжествам, посвященным 2000-летию г. Тараза, 1500-летию г. Туркестана и 1300-летию Коркыта.

Мероприятия Года народного единства и национальной истории имели огромный общественный резонанс как внутри страны, так и за ее пределами. Проведение выставок, издание книг, показ документальных и художественных фильмов о Казахстане пробудили интерес к нашей стране в Италии и во Франции, в Бельгии и в Австрии, в Турции и Китае.

Сенсационным успехом пользовалась выставка экспонатов по истории и культуре казахского народа в Италии, чему я сам был свидетелем.

Исторический дворец Палаццо, где в течение трех месяцев были размещены более 560 экспонатов, посетило свыше 65 тысяч человек.

Во Франции в департаменте Сен-э-Марн прошли Дни культуры нашей страны под девизом "Взгляд на Казахстан". В КНР только в этом году было издано три книги по истории государственности казахов, написанные на основе местных архивных материалов. Турецкое общество истории приступило к переводу однотомной "Истории Казахстана". На материалах казахской диаспоры, проживающей в Турции, написана и издана книга "Исторические судьбы казахской диаспоры. Возникновение и развитие".

И за каждым событием, за каждым историческим открытием, за каждой строкой написанных монографий, рефератов и статей стоит огромный, прямо-таки подвижнический труд наших ученых, архивистов, литераторов, деятелей культуры.

Президент выразил им всем, ставшим авторским коллективом новой, лишенной вымыслов и белых пятен истории Казахстана, свою огромную признательность.

Многое предстоит еще сделать. Но этот благородный "геродотов" труд кропотлив и будет по достоинству оценен будущими поколениями казахстанцев.

Нельзя правильно понять ни одну эпоху, не имея представления об ее великих людях. Ибо через призму человеческой судьбы мы не только видим ход истории, но и проникаемся ее духом.

Отчего мы так чтим великих исторических деятелей, имена которых запечатлела народная память? Видимо, потому, что их всех отличало одно и то же качество, которое проявлялось в их поступках и, более того, было их мотивом. Все они в той или иной степени ускоряли ход истории, прищипывали ее неторопливое течение, приводя ту или иную историческую тенденцию к ее логическому завершению или начиная, обозначая новую.

Все наши великие соплеменники своей жизнью, своей вдохновенной деятельностью приближали нашу независимость. И благодарная народная память увековечила их имена. Второе, главное, объединяющее их всех качество – гражданственность.

Именно люди, четко и ясно понимающие свой долг перед народом и страной и не уклоняющиеся от его исполнения в самых тяжелых обстоятельствах, независимо от той эпохи, в которой они жили, – это и есть подлинники ее граждане. Они составляли цвет и гордость нации на всех этапах ее истории. Более того, они сами в каком-то смысле были ее этапами, теми маяками истории страны, что не давали ей сбиться с пути, освещая нашему народу дорогу к независимости.

В народе нашем слово "азамат" дается человеку как высшая степень его оценки, сказал далее руководитель республики. "Будь азаматом" – человеку желают всего хорошего. "Да он азамат" – говорят, поощряя кого-то.

Подумав обо всем этом, наверняка придешь к выводу, что вся история состоит из исканий наших предков на пути гражданственности. В жизни кочевого общества невелик был престиж в собирании утвари и богатства, ибо известно, что после одного опасного джута вчерашний владелец несметных стад оставался с одним посохом в руке. Ведая об этом, предки наши не случайно в этой, короткой, как рукоять камчи, жизни, больше всего дорожа человечностью и порядочностью, как вещее заклинание оставили поговорку: "Чтобы спасти жизнь, жертвую своим имуществом, чтобы спасти честь – жертвую своей жизнью". Тысячи и тысячи горячих сердец со времен богатырей Великого тюркского каганата до обгаренного кровью юных снега вчерашнего декабрьского выступления – все лучшие люди этой земли прежде всего думали о долге гражданина. Также и великие бии Толе, Каздауысты Казыбек, Айтеке-би, собравшие на вершине Ордабасы всех предводителей казахов, проповедовали гражданский идеал о том, что в борьбе за существование необходимо быть сплоченными, а чтобы оставаться сплоченными – нужно быть единомышленниками.

В апреле на встрече с научной и творческой интеллигенцией я говорил, что наряду с понятиями "сокровища страны" и "сокровище земли" имеет право на существование и понятие "сокровища доблести". Граждане страны – и есть главная мера и мерило этих самых "ресурсов доблести". Трудно или невозможно подсчитать точное число таких людей. Но известно одно – что их у нас немало, за что мы благодарны. Если бы их не было много, в каком состоянии мы пришли бы в сегодняшний день? И великая заслуга этих граждан в том, что многонациональный, многоязычный, многоконфессиональный народ Казахстана находит внутри себя полное взаимопонимание. Немалая их заслуга и в том, что благодаря им мы подняли знамя независимости и заставили окружающий мир признать нас и считаться с нами. Не зря говорил Абубакир Кердеры: "Джигиту с руки и геройство, и власть... когда в народе у него надежные тылы". И действительно, когда за спиной у тебя громадой белоснежных пиков Алатау, богатырской статью Сары-Арки и могучим зеркалом Атырау выстраиваются родимые граждане Алаша, а твои чаяния, тяжелую ношу и устремления делят вместе с тобой славные представители многих братских народов, и прежде всего наших давних союзников и друзей – русских, считаешь себя не в праве утраститься каких бы то ни было преград и уже не вправе сомневаться в одолении цели! А стало быть – в этом наш путь, и нам с него не свернуть! Отдельные спекулянты от политики, сделавшие своим бизнесом игру с огнем, не перестают бредить, что независимость, дескать, свалилась на Казахстан, словно Божий дар. Это клевета и невежество.

Восстановление независимости – это закономерный результат борьбы и сопротивления, которые на протяжении многих веков оказывали наши исторические предшественники. Это подвиг наших предков, острием копий

и мощью запястий сохранивших для будущих поколений столь обширную этническую территорию. Ибо без такой земли не было бы и такого государства. Это справедливость, восторжествовавшая по милости самого Создателя. И ведь не случайно после утери независимости, растянувшейся на последующие два с половиной столетия, все мысли и все песни народные звали к свободе. Бесчисленное количество крови пролито за то время, бесчисленное количество жизней было отнято у людей.

Неугасимый ни в дождь, ни в бури истории факел борьбы за свободу, зажженный нашими дедами и полученный нами от отцов, передать детям – в этом главный и основной урок и замысел завершающегося в стране Года народного единства и национальной истории. Будем же верны светлым заветам предков. Отмечая годовщину обретения независимости, мы, многонациональный народ Казахстана, низко склоняем головы перед памятью тех, кто, не щадя жизни ради светлого будущего нашей страны, ратными, трудовыми, гражданскими подвигами приближал этот день. Славные наши предки, досточтимые отцы и матери, да пребудете вы в раю и да просветлятся радостью лики ваши!

Семь лет назад для нашего народа началось испытание независимостью. Немало было и тех, кто смотрел на это скептически, а кто и открыто иронизировал. Сейчас это все позади. Казахстан утвердился как самостоятельное государство. При этом он не только не потерял своего лица, а наоборот, открываясь мировому сообществу, вызывает неподдельный интерес и восхищение. Наконец, нас полностью и безоговорочно признали в мире. Это наше общее счастье, которым мы должны дорожить.

То, что независимость наша состоялась, во многом predeterminedено народом Казахстана, его готовностью к независимости, его умением взвалить на себя и нести этот груз, его способностью с энтузиазмом делать сообща общее дело.

Выражаю уверенность в том, что и на приближающихся выборах, которые станут испытанием на гражданственность и ответственность нашего народа, казахстанцы проявят единство и сплоченность.

Напомню вам постановку во время презентации Астаны спектакля "Хан Абылай". "Путь борьбы за свободу – жертвенность, путь борьбы за независимость – ответственность" – эти слова, сказанные великим предком, как будто выразили все наши общие думы и переживания.

Да, немало трудностей стоит перед нашим народом. Немало и нерешенных проблем. Мы этого не скрываем. И потому трудимся день и ночь.

Впереди – новые перевалы, шквальные ветры новых испытаний. Как и всякого, вершащего путь, подстерегают нас и усталость, и сомнения. Но на все нужна выдержка, нужна стойкость. И разве независимость сможет удержать тот, кто ее недостоин? И разве не в борьбе достигается настоящая свобода?

Свобода пришла к нам через страдания, через борьбу и лишения, а независимость – через риск, на который нужно было пойти. Вот почему мы знаем и цену, и пользу, и святость этих великих понятий. А это означает нашу веру в то, что в своем трудном обретении мы будем безраздельно счастливы.

Наши высокие помыслы в том, чтобы родной Казахстан быстрее превратился в процветающую и цивилизованную державу.

И верится, что на пути к этой благородной цели каждый гражданин и патриот этой земли не пожалеет своих сил, знаний и талантов.

Так давайте же теснее сплотим наши ряды, дорогие братья и сестры! Пусть независимый Казахстан живет и здравствует вечно!

ЗАЯВЛЕНИЕ ПРЕЗИДЕНТА РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН Н. А. НАЗАРБАЕВА*

Астана, 18 декабря 1998 года

В ходе кампании по выборам президента Республики Казахстан выявлены случаи отдельных нарушений законодательства о выборах в Республике Казахстан. Хотя они незначительны, не оказывают серьезного влияния на избирательную кампанию, данные факты не могут не вызывать мою обеспокоенность.

В связи с этим я, как Глава государства и гарант Конституции, считаю своим долгом обратить внимание всех органов государственной власти, прежде всего на местах, на необходимость строгого следования духу и букве закона, исключения любых попыток незаконного вмешательства в избирательный процесс, создания равных условий деятельности всех кандидатов и представляющих их лиц. Любые факты нарушений (препятствование деятельности кандидатов, избирательных комиссий, наблюдателей, общественных штабов) будут рассматриваться как посягательства на свободу, на неотъемлемые права граждан Казахстана. Те должностные лица, которые допустят подобные действия, будут привлечены к ответственности.

Я призываю Центральную избирательную комиссию и избирательные комиссии всех уровней создать максимально возможные условия для деятельности зарубежных и отечественных наблюдателей, средств массовой информации, наблюдателей от общественных объединений и партий республики, в том числе оппозиционных, на всех этапах предвыборной кампании, включая наблюдение за подсчетом голосов избирателей в день выборов.

Я обращаюсь к представителям средств массовой информации, независимо от их форм собственности, с просьбой создать максимально возможные условия для пропаганды кандидатами своих платформ, общения с избирателями.

Мы выбираем не только президента, мы выбираем будущее нашей страны.

Никто не должен препятствовать свободному волеизъявлению казахстанского народа. Ничто не должно мешать народу Казахстана сделать свой выбор.

* Газета "Казахстанская правда", 18 декабря 1998 года.

ПОЗДРАВЛЕНИЕ ПРЕЗИДЕНТА РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН Н. А. НАЗАРБАЕВА С ПРАЗДНИКОМ РАМАЗАН*

Астана, 22 декабря 1998 года

Наша государственная независимость, семилетие которой мы отметили совсем недавно, даровала немало всему многонациональному народу республики и каждому из нас. Одно из величайших таких благ заключается в том, что граждане обрели свободу совести и верований, а религия нашла свое законное место в жизни общества. В качестве страны – члена Исламской конференции – Казахстан также занял позицию в мусульманском мире.

Тридцатидневный пост ораза – одна из пяти заповедей мусульманства, благочестиво совершаемая в священный месяц Рамазан и с испытанием духа, и с испытанием плоти. Из предания известно, что первое откровение было ниспослано пророку нашему Мухаммеду, слава ему и Великому, именно в один из дней Рамазана. Не случайно Коран определяет Рамазан лучше тысячи месяцев. Пост в месяц Рамазан, который был принят пророком Мухаммедом, слава ему и Великому, внушает и придает святость деяниям человеческим и общественным. Приобщая людей к вере и утверждая их в ней, ораза пробуждает в людях милосердие и подвигает их на искреннее даяние в пользу неимущих и бедствующих. Ведая же о том, что только благие намерения возвеличивают человека, в нашей сегодняшней жизни мы придаем особенное значение таким проявлениям высокой духовности.

Поздравляю с началом священного месяца Рамазан также весь мусульманский мир. Да не угаснет в сердце каждого огонь веры, да протянем мы друг другу руку братского соучастия и да заслужим мы награды на пути благонравия!

Пусть дарует Аллах мир и спокойствие нашей стране. Да услышит наши усердные молитвы и светлые чаяния в священный месяц Рамазан! Пусть восторжествует с оразой вера наша и умножится слава родного Казахстана! Да снизойдет милость Всевышнего на всех вознамерившихся на оразу и да зачтутся их повиновение и следование!

* Газета "Казахстанская правда", 22 декабря 1998 года.

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ПРЕЗИДЕНТІ
Н. Ә. НАЗАРБАЕВТЫҢ АГРОӨНЕРКӘСІП САЛАСЫ
ҚЫЗМЕТКЕРЛЕРІНІҢ РЕСПУБЛИКАЛЫҚ КЕҢЕСІНДЕ
СӨЙЛЕГЕН СӨЗІ***

Астана, 22 желтоқсан 1998 жыл

Өткен мерзім ішінде аз жұмыс атқарылған жоқ. Ең бастысы адамдардың мінез-құлықтарында жаңа бетбұрыс пайда болды. Олар реформаның мәні мен мақсатын жете түсіне бастады. Міне, осындай сәтте оларға үкіметтің де жәрдемі қажет. Ауыл шаруашылығын реформалау үшін тыңнан жаңалық ашудың керегі шамалы.

Бұл бүкіл әлем жұртшылығы жүріп өткен жол. Мәселен, қайта өңдеу өнеркәсібін ашудың қандай қиындығы бар?

Ауыл әкімдері еңбекпен қамту, заңдылықты сақтау, салық төлемдері, коммуналды шаруашылық мәселелерімен айналысуға тиіс.

Милиционер мен дәрігерлік қызмет ауыл әкімінің құзырында болуы керек. Келешекте ауыл әкімдерін сайлау арқылы қызметке қою да ойласатын жәйт.

Еліміз бойынша шаруашылықтардың 60 проценті шығынды. Ондай шаруашылықтар дереу банкрот деп жарияланып, басқа, яғни жұмыс жүргізе алатын қожайындарға берілуі тиіс. Бұл мәселенің де таяу уақыттар ішінде шешілуі керек.

Сол сияқты жерді жеке меншікке беру мәселесі де алдағы көктемгі егіске дейін өз шешімін табуы қажет. Осыған орай, Үкіметке екі ай мерзім ішінде тиісті заң жобасын дайындап, Парламентке ұсынуды тапсырамын.

* "Егемен Қазақстан" газеті, 23 желтоқсан 1998 жыл.

**ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ПРЕЗИДЕНТІ
Н. Ә. НАЗАРБАЕВТЫҢ "ҚАЗАҚСТАН ӘЙЕЛДЕРІ – ЕЛІМІЗДІҢ
БОЛАШАҒЫ ҮШІН" ДЕП АТАЛАТЫН РЕСПУБЛИКАЛЫҚ
ЕКІНШІ ФОРУМДА СӨЙЛЕГЕН СӨЗІ***

Астана, 24 желтоқсан 1998 жыл

Құрметті форумға қатысушы ханымдар!

Сіздерді шын жүректен құттықтап, форумның жұмысына іскерлік, табыс пен сәттілік тілеймін. Бұл форум еліміздің қоғамдық-саяси өміріндегі елеулі оқиғаға айналады деп нық сеніммен айтуға болады. Оның ең басты себебі сіздердің Отанымыздың тарихындағы бетбұрыс кезеңде бас қосып отырғандарыңыз. Менің Қазақстан халқына Жолдауымда қоғамды демократияландырудың бірнеше басты бағыттары сараланып көрсетілгені сіздерге жақсы мәлім. Олардың арасында әйелдерге қамқорлық мәселесін түбегейлі қайта қарау да көзделген.

Қоғамның өркениеттілік деңгейін әйелге қарым-қатынасына қарап-ақ айқындай беруге болады. Бұл тұрғыдан алғанда біздің халқымыздың сан ғасырлар бойы қалыптастырған құнды қасиеттері қандай биік талапқа да сай келетінін разылықпен айтамыз. Ұлтымызда қай заманда да қыз-келіншектер ерекше қадірленген.

Жөн-жосықты білетін қазақ еш уақытта қыз балаға ұрсып сөйлемейді, ата-ана да оларды қонақ деп қарайды, еркін өсіреді.

Шығыс халықтарының арасында жалпы мұсылман әлемінде әйел затын бөлекше бағалайтын, қарындасты қатты қастерлейтін халықтың бірі де, бірегейі де біздің қазақ.

Біздің даламызда елдің бетіне пәренже жамылуы сияқты нәрсе ешқашан болған емес. Халқымыздың қыз-келіншектері ежелден ел билігіне араласып, ел қорғауға да ат салыса берген. Сонау тарих түкпіріндегі Тұмар қыздан (Томирстен) бастап, кешегі Желтоқсан тұсында елдің намыс туын жықпаған қаршадай қарындастарымызға дейінгі аралықта жүз-жүздеген ардақты аналардың, аяулы арулардың аты аңызға айналған, талайының есімі тұтас рулы елдің атауы болып та кеткен.

Оларды санамалап шығу мүмкін емес, кешегі қырғын соғыста жалпы Шығыс халықтарының арасында тек екі қыз бала ғана Кеңес Одағының Батыры атағын алғаны, сол екі қыздың екеуі де бір халықтан – біздің қазақтан болғаны көп жайды аңғартады.

* "Егемен Қазақстан" газеті, 25 желтоқсан 1998 жыл.

Аналарымыз бен апаларымыздың арғы-бергі тарихтағы тағылымды істері, қыз-келіншектердің қазіргі таңдағы адал да абзал қызметі біздің егемендігіміздің, тәуелсіздігіміздің іргесін қалады деп айтуымызға толық негіз бар.

Кешегі жаугершілік замандардағы қанды-қасап қырғындардан кейін де, небір қынадай қырған ашаршылық апатынан кейін де халқымыздың қайта-қайта саны толыға, "мың өлсе де, мың тіріле" бергені ұлтымыздың балаға деген ұлы сезімін бойына сақтап келген, бүгінгі күнге жеткізген асыл аналарымыздың арқасы болатын.

Сіздер, халқымыздың бойындағы осы үлгілі үрдісті үзіп алмай, жақсы жалғастырып келесіздер.

Айналдырған жеті жылда берісі 70 жылға бара-бар жемісті жолдан өткеніміз, тұрақтылық пен татулыққа жеткеніміз, басқаға қарайлайтын күннен кеткеніміз, осынау тарих сынына төтеп берердей өнегелі ұл-қыз өсірген аналарымыздың, қиын күндерде жанымызға жалау бола білген сүйікті жарларымыздың, аяулы қарындастарымыздың арқасы.

Сонау көне замандардан бері, әйел-ананың, адамға өмір сыйлап, өмірді жалғастырушы, Жер бетіндегі күллі ұлы да ұсақ ерлік атаулының бәріне дем беруші әйелдің есімі құрмет пен беделге ие болып келді.

Сіздер – адамзаттың түп негізсіздер. Халқымызда "Әйел – жерден шыққан жоқ, ол да елдің баласы. Еркек – көктен түскен жоқ, ол әйелдің баласы" деген сөз бар.

Бірақ, сөз бен іс әрқашан сәйкес келе бере ме? Мен бұл сұрақты өзіме тек Мемлекет Басшысы және саясатшы ретінде ғана емес, отағасы және үш қыздың әкесі ретінде де жиі қоямын.

Әрине, әйелдердің жағдайы осыдан бір ұрпақтың өміріндей уақыт бұрынғымен салыстырғанда едәуір өзгергеніне қарамастан, әйел теңдігінің, олардың қоғамдық өмірге белсенді түрде араласуының астыртын және ашық қарсыластары әрдайым болған және әлі де бар.

Олардың көпшілігі үшін қазіргі заманғы әйелдің кәсіпкер, саяси жетекші, қоғам қайраткері ретінде жаңа әлеуметтік қызметті атқаруы мүлдем тосын құбылыс.

Кейде әйелдерді кемсітудің ең құбыжық түрлері де көрініс беріп қалады.

Әлемнің демократиялық елдеріндегі әйелдер өз құқықтары мен қоғамдағы орнын қорғап қалу тұрғысынан зор табысқа қол жеткізіп отырған болса, жиырма жылдан бері сұрапыл соғысты бастан кешіп отырған Ауғанстан әйелдері талибтердің билігі тұсында өздерінің әлеуметтік мәртебесі жөнінен бірнеше ғасыр бұрынғы заман деңгейіне дейін құлдырап кетті.

Соғыстың алғашқы құрбандары қашан да әйелдер мен балалар болмақ. Мұны Руанда мен Балқан түбегіндегі этникалық қақтығыстар тағы да көрсетіп берді.

Әлемнің бірқатар елінде әйелдер мен қыздар тауар ретінде сатылады, кей елдерде әйелдің ең бастапқы табиғи және азаматтық құқығына қол сұғылып, бала тууды зорлықпен шектеу саясаты жүргізіліп отыр.

Сіздердің – әйелдердің жүрегіне, чешен және орыс халқы аналарының, Әзірбайжан мен армян әйелдерінің, Тәжікстан, Грузия, Днестр өңірі және басқа бұрынғы және қазіргі "ыстық" нүктелердегі құрдастарыңыз бен құрбыларыңыздың қайғы-қасіреті айрықша жақын да түсінікті.

Алғаш рет ТМД-да саяси пиғылда әйел адам айуандықпен өлтірілді. Галина Старовойтованың қаза табуы тек Ресейді ғана емес, біздің бөрімізді, қазақстандықтарды да дүр сілкіндірді.

Өз айқындамамды тағы да қуаттаймын: біздің жерімізде әрдайым зорлық-зомбылықпен бірге жүретін бітіспес саяси алауыздық болмауы үшін қолдан келгеннің бәрін істеймін. Жерімізде әрқашан бейбітшілік салатанат құра берсін!

Ал, бейбіт уақытта да өз құқықтары, жеке басы мен балаларын қорғау үшін ұзақ жылдар бойы жүргізіп келе жатқан тынымсыз күресте, үйде, жұмыста және көшедегі қиянат атаулыға қарсы арпалыста әйелдердің ұдайы қасірет шегетінін қалай ұмытамыз?

Виктор Гюго "Әйелді қайғыға шомдырып қойып, еркекті бақытты ету мүмкін емес" деген екен.

Қазіргі таңда да көңіліміздің қалауы керемет болғанымен, заң жүзінде жар сала мәлімденген әйелдер құқықтарын іске асыру проблемасы шешілмей отыр.

Өкінішке орай, екі жүзділікке негізделген стандарт өміршең болып шықты. Әйелдің мәртебесін төмендетуге әкеп соқтыратын және шын мәнісінде оған зорлық көрсетудің бір түрі болып табылатын әйелді әлеуметтік кемсіту мен оған зорлық көрсету фактілері әйелдерге жылы сөздер айтып, тең құқықтылық туралы небір асқақ пікірлер білдірумен бүркемеленіп келеді.

Қоғамның әлеуметтік және саяси деңгейі туралы пікір әйелдердің ерлермен теңдігінің шыққан биігі бойынша айтылатыны белгілі.

Әрбір әйел өз еңбегін қолдану аясында, кәсіпкерлік қызметте, әлеуметтік және рухани өмірде таңдау бостандығына ие болуға тиіс.

Сондықтан Қазақстан заңдарының барлық қуаты арқылы және қоғамымыздағы жалпы жағдай бойынша қамтамасыз етілген әйелдің әлеуметтік толыққандылыққа қол жеткізуі біздің тұрақты басым бағыттарымыздың бірі болып табылады.

Еліміз отбасы, әйелдер және балалар проблемалары жөніндегі халықаралық келісімдерге өзінің қатысуы деңгейін дәйектілікпен көтеріп келеді. Қазақстан БҰҰ-ның әйелдерді кемсітудің барлық түрлерін жою жөніндегі халықаралық конвенциясына қосылды. Жыл сайын әртүрлі халықаралық ұйымдармен бірлесіп, әйелдер мен отбасы жағдайы туралы ұлттық баяндама дайындалады.

Өткен жылдан бері Қазақстанда әйелдердің жағдайын жақсарту жөніндегі мемлекеттік тұжырымдама іске асырылып келеді.

Бірнеше жыл бойы бізде, ел Президенті жанындағы Отбасы, әйелдер және демографиялық саясат проблемалары жөніндегі кеңес жұмыс істеді.

Ол осы мәселелер жөніндегі мемлекеттік саясат қалыптастыруда және оны нақты іске асыруда сындарлы қызмет атқарды.

Таяуда менің Жарлығыммен, неғұрлым кең өкілетті Отбасы және әйелдер істері жөніндегі ұлттық комиссия құрылды. Бұл жоғары мемлекеттік орган сіздердің құқықтарыңызды іске асырудың, әйелдердің мемлекет пен қоғам өмірінің барлық салаларында атқаратын рөлін күшейте түсудің тиімді құралы болғанын қалар едім.

Қазір әлемнің кез келген елінің, оның ішінде қоғамды жетілдіру процесін жүзеге асырып жатқан елдің дамуы халықтың бүкіл әлеуетін жұмылдырмайынша мүмкін еместігі айдан анық болып отыр, қазіргі қоғам жұмыс пен тұрмыс және отбасы арасында "шыр айналып" жүруге мәжбүр болып отырған әйелдің атқаратын міндеті қаншама көп екендігін әлі күнге дейін толық сезіне алмай отыр.

Әйелдердің еңбекке толық атсалысуына мүмкіндік бермей, оның саяси және мемлекеттік қызметпен белсенді түрде айналысуына кедергі келтіретін себептердің бірі осы жәйт – уақыттың тапшылығы болып табылады.

Меніңше, осы форумның міндеті, аталған проблемаға қоғамның назарын аудару болса керек.

Қоғамның бір бөлігі әлі күнге дейін қосалқы міндет атқарып, өз қызметінде белгілі бір кедергілерге тап болып отырған кезде прогреске қол жеткізу мүмкін бе?

Осы айтылғандарға байланысты басым бағыттар ретінде немен шұғылданып, қандай міндеттерді шешу керектігі жөнінде сіздерге өз көзқарасымды мазмұндап берсем деймін.

Аталмыш комиссия бірінші кезекте айналысуға тиісті алғашқы төрт міндетті бөліп көрсеткен жөн.

Бірінші – әйелдердің еліміздегі саяси процестерге қатысуын жандандыра түсу қажет. Әйелдер бұдан былай саяси шешімдер қабылдау процесінен сырт қалмауға тиіс. Өкімет органдарындағы әйелдер саны жеткілікті деңгейде болмай отыр.

Әйелдер атсалыспайтын демократия – демократия емес. Жағдайды түбірімен өзгерту керек.

Егемен Қазақстанның дамуындағы қазіргі кезеңде әйелдердің саясатқа араласуы еліміздегі демократия базасын елеулі түрде кеңейтуге мүмкіндік беріп, бүкіл қоғамымыз тарапынан қолдау табатын шешімдер жасап шығаруға және іске асыруға қосымша жағдай туғызады.

Бұл міндетті іске асыру тетіктері мен нысандарын біз бәріміз бірлесе жасауымыз қажет.

Президент өзінің ел халқына арнаған Жолдауында биылдың өзінде өкіметтің барлық органдарындағы әйелдер санын көбейтуге бағытталған нақты шаралар қабылдауға ұсыныс жасаған болатын.

Министрліктерде, ведомстволарда, өкімшіліктерде жаңадан тағайындалған түрлі деңгейдегі басшы қызметкерлер арасында білікті маман болып табылатын әйелдердің бар екендігінен хабардармын.

Жалпы, әйелдер арасынан шыққан басшылар ерлермен салыстырғанда тындырымды болып келеді. Қазір бізде Парламент депутаттарының 15-і әйел адам, олардың бірі – Мәжіліс төрағасының орынбасары, үшеуі комитеттерді басқарады.

Бір министр, төрт вице-министр, бір Мемлекеттік комитет төрағасының орынбасары, министрліктер департаменттерінің үш директоры бар. Мен олардың жұмысына үнемі назар аударып отырамын және олар туралы ерқашан тек оң пікірлер ғана естимін.

Мұндай кадр саясатын өз басым қолдаймын, оның үстіне сіздердің мүдделеріңізді қорғайтын боламын.

Әрине, олардың санын құр көбейте салудан оң нәтиже күту қиын. Санды көбейту тәжірибесін жөн-жосықсыз қолдана беру зиянды болып шығуы ғажап емес.

Таңдау негізіне оның тек әйел болғаны емес, ең бастысы – біліктілігі мен қабілеттілігі алынуға тиіс. Сонда ғана "оң артықшылық" саясаты өз жемісін беретін болады. Осындай саясаттың арқасында, мәселен, Америка бұрын тек ерлер ғана айналысады деп есептеліп келген салаларда нағыз кәсіпқойлардың тұтас бір ұрпағына ие болды. Дамыған демократия тәжірибесі бізге жақсы бағдар ретінде қызмет етуге тиіс.

Екінші міндет – әйелдердің экономикалық қызметке араласуын жандандыра түсу. Еңбек рыногында әйелдер қашанда неғұрлым әлсіз буын болып келді.

Мұндай қалыптасқан пікірлер әлі де өзгере қойған жоқ. Осыған сәйкес әйелдер негізінен біліктілікті қажет етпейтін және ақысы төмен қызметтерді атқарып келеді.

Немістердің киндер, кюхе, кирхе (бала, ас үй, шіркеу) деп аталатын әйгілі үштігін білетін боларсыздар? Мұндай қатып қалған қағидалар бұзылуға тиіс. Осы орайда қоғамда тиісінше жұмыстар жүргізуге бастама көтере алатын Үкіметтен тыс әйелдер ұйымдарына бұл тұрғыда қолдау көрсетемін.

Әйелдер жұмыссыздығы проблемасы бізде тым шиеленісіп отыр. Қазақстан халқының 51,4 процентін әйелдер құрайды, олардың 40 процентке жуығы ғана еңбекпен қамтылған.

Ресми тіркелген жұмыссыздардың 63 проценті – әйелдер. Олардың басым көпшілігі 10 жылдан астам жұмыс тәжірибесі бар жоғары және орта білімді мамандар болып табылады.

Ұзақ уақыттан бері жұмыссыз жүрген әйелдер саны тұрақты күйінде қалып отыр.

Әсіресе ауылдық жерлердегі, шағын қалалар мен кенттердегі жағдай өте қиын. Бұл жерлерде әйелдердің жұмыс күшіне деген кадрлық сұраныс іс жүзінде жоққа тән.

Бұл проблеманы тиімділікпен шешудің бір тәсілі – әйелдердің жеке кәсіпке ұмтылған бастамаларына қолдау көрсету.

Өз істерін жаңадан бастаған кәсіпкер әйелдердің нақты дағдысы мен білімі жетіспеуі, сондай-ақ, бастапқы капиталдың шектеулі болуы көптеген

ұсақ дербес кәсіпорындардың күйреуге ұшырауының басты себебі екендігін біз жақсы білеміз.

Сондықтан шағын бизнесті дамытуға жәрдемдесу жөніндегі мемлекеттік саясат шеңберінде экономикалық, қаржы және салық заңдары саласындағы білім негіздерін үйрететін курстар ұйымдастырылуға тиіс.

Осыған байланысты әйел кәсіпкерлердің мүддесін көздейтін қоғамдық ұйымдардың (Алматы әйелдер ақпарат орталығы, Қазақстан іскер әйелдер ассоциациясы және басқалар) өкілдеріне осындай консультациялар ұйымдастыруға барынша қолдау көрсетуге, жеке істі ұйымдастыру дағдыларын, іскер дербестік тәжірибесін бөлісу үшін тәжірибелі бизнесмен әйелдерді осы іске тартуды өтінемін.

Мұндай ізгі бастамаларға мемлекет қолдау көрсететін болады, мен бұған кепілдік беремін, деп мәлімдеді республика басшысы.

Қазірдің өзінде шағын несие беру бағдарламасының орындалуына жасалған талдау әйелдердің бизнеске неғұрлым жауаптылықпен қарайтынын, неғұрлым бастамашыл да іскер болып келетіндігін көрсетеді.

Сондықтан әйелдің орны – отбасы, ошақ қасы деген сөздер өмірде жолы болмаған, сәтсіздіктен көз ашпайтын еркектердің ойдан шығарған өтірігінен басқа ештеңе емес.

Олар өздерінің бейшаралығын өйтіп-бүйтіп ақтауы керек қой! Қытайлардың: "Еркектің ісін әйел қолға алса – отбасы ырысқа кенеледі, еркек әйелдің ісіне кіріссе – отбасының ойраны шығады" – деуі бекер болмаса керек.

Қарапайым логикаға жүгінейік. Ел халқының тең жартысынан астамы әйелдерден тұрады. Егер олар экономикалық мүмкіндікке толық ие болмаса, онда біз өте құнды әлеуметтік ресурстан айырыламыз.

Егер олардың саяси мүмкіндіктері болмаса, біздің азаматтарымыздың басым көпшілігінің мүдделері тиісінше қорғалмайтын болғаны. Тәуелсіз Қазақстан әйелдерінің саяси және экономикалық мәртебесін батыл көтеруге қол жеткізу – уақыт талабы және бұған мен үнемі көңіл бөліп отырамын.

Үшінші маңызды міндет – әйелдерге тұрмыста зорлық-зомбылық жасауына қарсы күрес.

Соңғы жылдардағы ресми саясатта айтылған асқақ сөздер "Әйел – ана, әйел – еңбекқор, әйел – коммунизмнің белсенді құрылысшысы" деген құрғақ теңеулерге толы болды.

Бейнебір әйелдің тұрмыстағы жағдайының жайсыздығы мен проблемалары мүлдем болмаған тәрізді. Тұрмыстағы зорлық тым ұзақ уақыт бойы қылмыс ретінде қарастырылмай келді.

Мемлекет бұл проблемаға мұқият назар аударатын болады. Бұл тек әйелдер денсаулығы үшін қатерлі болып табылатын негізгі жәйттердің арасындағы бірінші орында нақ осы тұрмыстық зорлық тұратындығынан ғана емес. Бұл құбылыс, отбасылық тәжірибем мол болып табылатын менің өзімнің айырықша ашу-ызамды келтіреді.

Әйелге қол көтеретін еркек – бар ашуын әлсізден алатын бейбақ екендігіне сенімім кәміл.

Лев Толстой "Еркектердің көпшілігі әйелдерінен өз бойында жоқ қасиеттерді талап етеді", – деген болатын.

Мемлекет басшысының пікірі бойынша, экономикалық және әлеуметтік проблемалар теңсіздік пен зорлықты ақтай алмайды.

Халқымыздың ең бір қиын-қыстау жылдары бірінші кезекте балалар мен әйелдерді қорғауына ештеңе де кесірін тигізген емес. Еркектің парызы осы болатын.

Әйелдің шын бағасы мен әулеттің берекесі үшін атқаратын қызметін түсіне білу осыдан көрініс тапты.

Әйелдерге зорлық көрсету біздің дәстүрімізге жат, мұндай әрекет қай жерде жасалса да қылмыс болып табылады. Кейбір деректер бойынша әйелдердің үштен бірінен астамы өмірінде ең кемі бір рет дене немесе жыныстық зорлыққа душар болған. Алайда, зорлықшылардың бәрі сотқа тартылмайды. Олардың көпшілігі жазасыз қалады.

Мен сіздерге Әділет министрлігіне әйелге зорлық көрсетуге байланысты қылмыстар үшін қолданылатын жауап шараларды қайта қарау туралы ұсыныс енгізуді тапсырғанымды хабарлаймын.

Жаза қатал да зауалды болуға тиіс. Бұған қосымша Ішкі істер министрлігі шеңберінде әйелдерге зорлық жасалуына қарсы күрес жөніндегі құрылымдық бөлімше құру туралы мәселе қаралып жатыр.

Әйелдерге зорлық көрсетуді тек әкімшілік шаралар қолдану және заңды қатаңдату арқылы ғана жеңу мүмкін еместігі түсінікті.

Зорлық көрсетуге қарсы күрес тұтас алғанда бүкіл қоғамның ісіне айналуға тиіс. Еліміздің барлық азаматтарын, қоғамдық бірлестіктерді, Үкіметтен тыс ұйымдарды, бұқаралық ақпарат құралдарын қоғамды жайлап алған осы кеселді ынтымақтаса отырып, түбірімен жоюға шақырамын.

Барлық қоғамдық күштердің бірлесе әрекет етуін ұйымдастыруда, осы күрделі проблеманы терең білетін әйелдер ұйымдары жетекші міндет атқаруға тиіс деп ойлаймын.

Төртінші маңызды міндет – отбасын, аналар мен балаларды қорғау. Біздің жас мемлекетіміз өзінше оңтайлы демографиялық саясатты барлық бағыттар бойынша жүзеге асыру үшін қомақты материалдық ресурс бөле алмайды.

Бірақ біз әйелдердің денсаулығын жақсарту, отбасын нығайту, жас шаңырақтардағы неке-отбасы қатынастарын бекіту, жас ұрпақты тәрбиелеу үшін неғұрлым қолайлы жағдай жасау мәселелеріне баса назар аударатын боламыз.

Бір адам ұлы ұстазға келіп былай депті: "Менің құдайды сүйгім келеді. Маған сол жолды көрсетіңіз" дейді. Ұстаз одан: "Сен бір әйелді немесе баланы шын беріле сүйіп көрдің бе?" деп сұрайды. "Бұл мені қызықтырмайды, маған құдайға барар жолды көрсетіңіз" дейді әлгі адам.

Сол жерде ұстаз еңкілдеп жылап: "Бұл жол сен үшін жабық. Сен әуелі әйелді сүйеге тиіссің, бұл алғашқы баспалдақ болады. Құдай – сенің жолыңдағы ең соңғы саты. Сен болсаң алғашқы баспалдақты баспай тұрып, ең биік сатыға шықпақ боласың. Әйелдер, балалар мен махаббат – кез келген жолдың, кез келген істің алғашқы сатысы" деп жауап береді.

Отбасы бірлігі мен берекесі кез келген әйелдің өмірлік мақсаты ретінде мемлекеттің де мұратына сай келеді. Халықтың игілігіне, азаматтық татулық пен келісімге қол жеткізу еліміздің гүлденуі болып табылады емес пе?

Отбасына төнер қауіп толып жатыр. Үйшілік қатынастарға бірінші кезекте экономикалық проблемалар әсер етеді. Отбасы бірлігі ішкілік пен есірткіге салынудан, ұрпақтар арасында берік байланыстың болмауынан да бұзылуы мүмкін.

Отбасының жайсыздығы әлеуметтік кеселдің бір себебіне айналып отыр. Балалардың бақытсыздығы, бүлінген тағдырлар, қоғамдағы адамгершілік мұраттардың азғындауы осының салдарынан пайда болады.

Жаңа қоғам отбасы қатынастарын да жаңартуды талап етеді. Отбасы ерлер мен әйелдердің атқаратын қызметі мен міндеттері тең бөлініп, тең құқықтылыққа негізделген қарым-қатынасты ұстанатын демократиялық қоғамның өзегіне айналуға тиіс.

Неміс жазушысы Жан Польштың "Әйелдердің барлық мүшесі, соның ішінде басы да жүрек болып табылады" деген анықтамасы қалай дәл айтылған.

Елімізде, жерімізде, отбасында болып жатқан жағдайлардың бәрі үшін, сіздердің жан-жүректеріңіз қалай ауыратынын сеземін де түсінемін. Бірақ, әйелдердің жанын қинайтын жәйттердің басым көпшілігі олардың балаларына қатысты десем қателесе қоймаспын. Иә, аналар мен балалардың толып жатқан проблемаларын бір сәтте шешу үшін мемлекетіміздің күші мен жағдайы әлі де жеткіліксіз болып отыр.

Сеніңіздер, мемлекет сіздерге және сіздердің балаларыңызға тұрақты көңіл бөліп отыр. Сондықтан біздің экономикалық өрлеуіміздің әрбір проценті сіздер мен сіздердің балаларыңыз үшін қосымша жаңа мүмкіндік болып оралады.

Тәуелсіз Қазақстан әлемнің көптеген елдерімен бейбіт қарым-қатынас ұстап отыр. Сіздердің ұлдарыңыз қанды соғыс майдандарында қаза тауып жатқан жоқ. Бірақ, сіздердің көпшілігіңіздің балаларыңызды әскер қатарына шығарып салған кезде қиналатындарыңызды білемін. Мұның себебі әскер қатарында жарғыдан тыс келеңсіз қатынастардың әлі де сақталып қалуынан туындайды. Әскер қатарына шығарып салу аналар үшін тағы бір тақсирет тарту емес, мерекеге айналуға тиіс.

Қазақстан үшін салауатты отбасы, дені сау ұрпақ қашан да дәстүрлі құндылықтар болып табылады. Болашақтың алдындағы біздің парызымыз, осы дәулетті сақтап, молайта түсу.

Қазақстанда жүріп жатқан саяси жүйені қайта құрудың демократиялық процестері қоғам өмірінің барлық салаларын қамтиды. Мемлекеттік патер-

нализм кезінде әйелдердің толық бостан болуы туралы ескі ертегінің құлталқаны шықты. Қазір қоғамдық организмді дамытудың жаңа үлгісі қалыптасуда. Мұнда әйелдер атқаратын міндеттердің ауқымы ұлғайып келеді. Бұл көп тұрғыдан үкіметтен тыс әйелдер асып отыр. Қазір Қазақстанда мұндай ұйымдардың саны отыздан асып түседі. Әйелдерді қайта оқыту, оларға заңгерлік, психологиялық, қайырымдылық және басқа да көмек көрсету жөнінен бұл ұйымдардың атқарып отырған жұмысы баға жеткісіз. Осыған байланысты Қазақстандағы "Гендер және даму" бағадарламасының миссиясына үлкен ризашылық білдіремін.

Меніңше, Қазақстандағы әйелдер қозғалысының ұйымдық тұрғыдан қалыптасуы – жүзеге асырылған факті, елімізде әрбір әйелдің таза әйелдер проблемасы бойынша көмек алуына және өзін толғандырған жәйіттерді ортаға салуына мүмкіндік беретін өзіндік бет-бағдары бар едәуір қуатты ұйымдар толық қалыптасып, әрқайсысы өз учаскесінде жұмыс жүргізіп жатыр. Сіздердің ұйымдарыңыздың мен сипаттап берген төрт міндетті сәтімен шешу жөніндегі мемлекетпен ынтымақтастығы жемісті болатынына еш күмәнім жоқ.

Біз қазір ашық қоғам құрудамыз. Өзіміздің бүкіл тарихымыз бұл жолға балама жоқ екендігін көрсетеді. Оқшаулану мен өз күнін өзі көру саясаты құлдырауға әкеп соқтырады. Демек, болашақтан үміт үзуге тура келеді. Әйелдің қоғамға тигізер пайдасы қоғамның әйелге беретін нақты құқықтары мен әлеуметтік қорғау қабілетіне және оның өзін әлеуметтік тұрғыдан лайықты сезінуін қамтамасыз етуіне байланысты. Әйелдің жағдайы – кез келген мемлекеттегі демократияның барометрі, ондағы адам құқықтарын құрметтеудің көрсеткіші. Сондықтан да біз үшін бұл тұрғыда жинақталған әлемдік тәжірибенің бағасы зор, жоғарыда келтірілген міндеттерді шешуді біз осы тәжірибе аясында жүргізетін боламыз.

Елімізде түбірлі өзгерістер жүріп жатыр. Әйелдердің жағдайы да қоғамдық өмір мен қоғамдық санадағы өзгерістерге сәйкес жаңа деңгейге көтерілуге тиіс. Қоғамдық дамуымыздағы бейбітшілік пен тұрақтылық, мемлекет пен жеке тұлғаның қауіпсіздігі, Қазақстанның барлық тұрғындарының береке-байлығын арттыру, жас ұрпақтың денсаулығын жақсарту мен лайықты білім беру, айналадағы ортаның тазалығы тәрізді басым бағыттар әйелдердің мүдделеріне толық сәйкес келіп, жауап беретіндей болуға тиіс.

Әйелдің қоғам өміріне белсенділікпен және тең құқықтылықпен араласуы егемен Қазақстанның гүлдену және тұрақтылық жолымен алға басуының міндетті шарты, отандастарымыздың шебер қолы мен ізгілікке толы жүрегі бұл мақсатты жақындата түсеріне кәміл сенетінін білдірді.

Бірнеше күннен кейін сіздер сайлау учаскелеріне барасыздар. Мен бұл мінберді сайлау қарсаңындағы үгіт жұмысын жүргізу үшін пайдаланғалы тұрған жоқпын. Өз сөзімде мен қоғам өміріндегі әйелдің рөлін арттыруға байланысты мәселелерді көтеріп, қоғамымызды демократияландыруды өрістете түсу нәтижесінде қыз-келіншектеріміздің алдынан ашылып отырған жаңа көжиектер, осы жолдағы қиындықтар туралы айтуға тырыстым.

Жер бетіндегі жақсылық, ізгілік, қайырымдылық атаулының бәрі де ананың ақ сүтінен тарайды. "Адамдық негізі – әйел" деген Мұхтар Әуезов. "Ел боламын десең – бесігіңді түзе!" дегенді айтқан да ұлы Мұхаң. Бесік иесі – әйел. Демек, әйелдің жайы түзелмей бесігіміз түзелмейді, бесігіміз түзелмей мемлекетіміз түзелмейді. Әйелдің жағдайы қандай болса қоғамның жағдайы да сондай болады.

Біз бұл мәселеге тап осылай қарауымыз керек. Қазіргі күрделі экономикалық, әлеуметтік проблемаларды біз түптің түбінде шешеміз. Жерінің асты да, үсті де қазынаға толған, қазба байлығының қорына дүйім дүние таң қалатын қазақ даласында дәулетті өмір орнамауы тіпті ақылға сыймайды. Ол күндер де келер. Сәл ертелеу келер, сәл кештеу келер, бұл арасы біздің өзімізге байланысты. Бірақ келетіні күмәнсіз.

ВЫСТУПЛЕНИЕ ПРЕЗИДЕНТА РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН Н. А. НАЗАРБАЕВА НА II ФОРУМЕ ЖЕНЩИН КАЗАХСТАНА*

Астана, 24 декабря 1998 года

Уважаемые участницы второго форума женщин Казахстана!

Сердечно приветствую всех вас, участниц данного форума, и желаю его работе деловитости, удачи, успехов. Можно с полной уверенностью сказать, что форум станет знаменательным событием в общественно-политической жизни страны. Ваша встреча происходит в поворотный момент истории нашей Родины. Все вы хорошо знаете, что в моем Послании народу Казахстана изложены главные пути демократизации общества, в том числе вопросы, связанные с заботой о женщинах.

Уровень цивилизованности общества можно определить по отношению к женщине. В этой связи ценнейший опыт, накопленный за многие века нашим народом, отвечает любым высоким меркам. Наш народ особенно чтит женщин. Добропорядочный казах никогда не ругает девочку. Среди восточных народов, вообще в мусульманском мире, с особым уважением к женщинам, сестрам относятся казахи. Так, у нас никогда не надевали на женщину паранджу. Испокон веку наши женщины принимали участие в управлении страной и наравне с мужчинами защищали Родину от внешних врагов. Они – от легендарной Томирис и до юных участниц декабрьских событий – не уронили знамя чести. А жизнь скольких уважаемых матерей и прекрасных девушек стала легендой! Перечислить их просто невозможно. В годы Великой Отечественной войны только две девушки Востока стали Героями Советского Союза, и обе они – представительницы нашего народа.

Можно с полной уверенностью сказать, что деяния наших матерей и бабушек, доблестный и добросовестный труд современниц заложили основу нашей независимости и суверенитета. Благодаря великому чувству любви к ребенку наших драгоценных матерей наш народ пережил многочисленные войны и всевозможные бедствия.

* Газета "Казахстанская правда", 25 декабря 1998 года.

Вы с достоинством несете традиции нашего народа. И то, что за какие-то семь лет мы прошли путь, соизмеримый семидесяти годам, – все это достигнуто благодаря матерям, вырастившим достойных дочерей, любимым супругам, ставшим в тяжелые дни верной опорой, дорогим сестрам.

От имени всего народа благодарю вас за ваш труд во имя независимости и суверенитета Родины, выражаю твердую уверенность в том, что вы будете плодотворно трудиться во имя будущего нашей страны.

Издревле имя женщины-матери, женщины-дарительницы и продолжательницы жизни, вдохновительницы всех великих и малых подвигов на этой земле было окружено почетом и уважением. Вы – основа рода человеческого, и не случайно в нашем народе говорят: "Женщина не произросла из земли, она дитя народа. Мужчина не сошел с небес, он дитя женщины".

Но всегда ли слова соответствуют реальным делам? Задаюсь этим вопросом не только как Глава государства и действующий политик, но и как глава семьи и отец трех дочерей.

Конечно, несмотря на то что положение женщин изменилось по сравнению с тем, каким оно было всего лишь одно поколение назад, были и есть скрытые и явные противники равноправия, активного участия женщин в общественной жизни. Для многих пока еще чужды и неприемлемы новые социальные роли современной женщины – предпринимателя, политического лидера, общественного деятеля.

Порой это стремление законсервировать дискриминацию женщин выливается в самые чудовищные формы.

Ведь в то время как женщины демократических стран мира добились огромных успехов в отстаивании своих прав и места в обществе, афганские женщины, пережившие два десятилетия суровой войны, при власти талибов вернулись в своем социальном статусе на несколько веков назад.

Первыми жертвами войны становятся женщины и дети, как это случилось во время этнических конфликтов в Руанде и на Балканах.

В целом ряде стран мира женщины и девочки продаются и покупаются как товар, в других проводится принудительная политика ограничения рождаемости, нарушающая самое первое природное и гражданское право женщины.

Вашему женскому сердцу особенно близки и понятны горе и страдания чеченских и русских матерей, азербайджанских и армянских женщин, сверстниц и подруг из Таджикистана, Грузии, Приднестровья и других прежних и нынешних "горячих" точек.

Впервые в СНГ совершено зверское убийство женщины по политическим мотивам. Гибель Галины Старовойтовой заставила содрогнуться не только Россию, но и всех нас, казахстанцев. Подтверждаю еще раз свою позицию: сделаю все, чтобы не было на нашей земле непримиримых политических распрей, которые всегда идут бок о бок с насилием. Пусть мир никогда не уйдет с нашей земли!

А разве можно забывать о том, что и в мирной обстановке ежедневно страдают женщины, защищая себя и детей в многолетней борьбе за свои права, в войне против насилия дома, на работе, на улице?

Виктор Гюго когда-то заметил: "Трудно составить счастье мужчины, обрекая на страдания женщину".

И в наши дни, вопреки желаемой идиллической картине, еще существует проблема реализации заявленных законами прав женщин.

К сожалению, живучим оказался двойной стандарт, когда комплименты и высокие декларации о равных правах еще служат ширмой для бытующих в обществе фактов насилия над женщиной и ее социальной дискриминации, ведущей к снижению ее статуса и являющейся, по существу, одной из форм насилия над ее личностью.

Как известно, по уровню эмансипации женщины судят о социальном и политическом уровне общества. Каждая женщина должна иметь свободу выбора в сфере применения своего труда, предпринимательской деятельности, социальной и духовной жизни. Поэтому социальная полноценность женщины, обеспеченная всей мощью законов Казахстана и общей атмосферой в нашем обществе, – один из наших постоянных приоритетов.

Наша страна последовательно повышает уровень своего участия в международных соглашениях по проблемам семьи, женщин и детей. Казахстан присоединился к международной конвенции ООН по ликвидации всех форм дискриминации в отношении женщин. Ежегодно совместно с различными международными организациями готовится национальный доклад о положении женщин и семьи.

С прошлого года в Казахстане реализуется концепция государственной политики улучшения положения женщин.

У нас несколько лет действовал совет по проблемам семьи, женщин и демографической политике при Президенте страны, сыгравший свою позитивную роль в формировании государственной политики в этих вопросах и ее конкретной реализации. Хочу поблагодарить членов совета за плодотворную работу.

На днях моим указом создана национальная комиссия по делам семьи и женщин, обладающая более широкими полномочиями. Я хочу, чтобы этот высокий государственный орган стал эффективным инструмен-

том реализации ваших прав, повышения роли женщины во всех сферах жизнедеятельности государства и общества.

Сегодня совершенно очевидно, что развитие любой страны мира, а тем более осуществляющей процесс модернизации, невозможно без мобилизации всего потенциала народа. Современное общество до сих пор не в полной мере осознает степень загруженности женщины, которая вынуждена, как говорится, "разрываться" между работой, бытом и семьей. Именно эта непомерная нагрузка является одной из причин, которые не позволяют женщинам в полной мере проявить себя в труде, препятствует тому, чтобы она могла активно заниматься политической и государственной деятельностью. Задача форума – привлечь внимание общества к этой проблеме. И разве возможен прогресс, если одна часть общества все еще находится на второстепенных ролях, испытывает определенные преграды в своей деятельности? В связи со сказанным хочу изложить свое видение того, чем предстоит заняться, какие задачи решить в приоритетном порядке.

На мой взгляд, следует выделить четыре первоочередные задачи, которыми должна прежде всего заняться названная выше комиссия.

Первое, что необходимо, – это активизировать участие женщин в политическом процессе страны. Женщина уже не может быть отстраненной от процесса принятия политических решений. Далеко не всегда женщины в достаточной мере представлены в органах власти. Демократия минус женщина – не демократия.

Положение нужно коренным образом изменить. Прорыв женщин в политику на нынешнем этапе развития суверенного Казахстана даст возможность существенно расширить базу демократии в стране и создаст дополнительные условия для выработки и реализации одобряемых всем обществом решений. Нам вместе необходимо выработать механизмы и формы реализации этой задачи.

В своем Послании народу страны я предложил уже в этом году принять конкретные меры, направленные на увеличение представительства женщин во всех органах власти. И меня радует, что положение начинает изменяться к лучшему. Мне сообщили, что в числе вновь назначенных руководящих работников различного уровня в министерствах, ведомствах, акиматах появилось немало компетентных специалистов-женщин.

Вообще, женщины-руководители заслуживают нарекания гораздо реже, чем мужчины. У нас сегодня пятнадцать женщин-депутатов Парламента, одна из них заместитель председателя Мажилиса, трое возглавляют комитеты, одна – министр, четыре – вице-министры, одна – зампред госко-

митета, трое – директора департаментов министерств. Я постоянно интересуюсь их работой и всегда слышу только положительные отзывы. Я буду поощрять такую кадровую политику и лоббировать ваши интересы.

Конечно, трудно ожидать положительных результатов от простого увеличения их числа. Слепое применение практики квотирования может пойти и во вред. Выбирать надо не потому, что это женщина. Главное – компетентность и способности. В таком случае политика так называемого "позитивного предпочтения" даст свой эффект. В результате такой политики, например Америка, получила целое поколение профессионалов в областях, которые считались эксклюзивно мужскими. Опыт развитых демократий послужит нам хорошим ориентиром.

Вторая задача – активизация участия женщин в экономической деятельности.

На рынке труда женщины всегда были более уязвимыми. До сих пор еще не сломаны стереотипы, в соответствии с которыми женщины в состоянии исполнять лишь неквалифицированную и малооплачиваемую работу. Помните, наверное, знаменитую немецкую триаду – киндер, кюхе, кирхе (ребенок, кухня, церковь)? Эти стереотипы должны быть разрушены. Здесь выражаю надежду на поддержку неправительственных женских организаций, способных инициировать в обществе соответствующую работу.

Наша острая проблема – женская безработица. В Казахстане женщины составляют 51,4 процента населения, из которых почти 40 процентов работающих. При этом 63 процента официально зарегистрированных безработных – женщины. И большая их часть приходится на тех, кто имеет высшее и среднее образование и стаж работы свыше 10 лет. Устойчиво формируется слой длительно безработных женщин. Особенно трудная ситуация складывается в сельской местности, в малых городах и поселках, где кадровая потребность в женской рабочей силе практически отсутствует.

Один из способов эффективного решения этой проблемы – поддержка женской частной инициативы. Мы знаем, что недостаток практических навыков и знаний у начинающих предпринимательниц, а также ограниченный стартовый капитал являются главными причинами краха многих мелких самостоятельных предприятий. Поэтому в рамках государственной политики содействия развитию малого бизнеса должны быть организованы курсы по основам знаний в области экономического, финансового и налогового законодательства. В этой связи обращаюсь к представителям общественных организаций, выражающих интересы женщин – пред-

принимательниц, а именно – Алматинскому женскому информационному центру, Ассоциации деловых женщин Казахстана и другим. Прошу оказать максимальную поддержку в организации этих консультаций, делегировать опытных женщин-бизнесменов для того, чтобы поделиться навыками организации собственного дела, опытом деловой самостоятельности.

Поддержка государства в столь благих начинаниях будет – это я вам гарантирую.

Уже сейчас анализ выполнения программы микрокредитования показывает, что женщины более ответственно относятся к бизнесу, более инициативны, более предприимчивы. Поэтому все разговоры о том, что место женщины у плиты, – не более чем досужие вымыслы неудачливых мужчин.

Надо же им как-то оправдывать свое бездействие! Недаром китайцы говорят: "Когда женщина берется за мужское дело, семья процветает, когда мужчина берется за женское дело, семья разоряется".

Давайте следовать простой логике. Женщины составляют более половины нашего населения. Если они в полной мере не имеют экономических возможностей, значит, мы теряем чрезвычайно ценный социальный ресурс. Если они не имеют политических возможностей, значит, интересы слишком многих наших граждан не представлены должным образом. Добиться решительного повышения политического и экономического статуса женщины независимого Казахстана – веление времени и цель, которая постоянно находится в фокусе моего внимания.

Третья важнейшая задача – борьба с бытовым насилием над женщинами. В официальной политике прошлых лет заздравные выступления изобиловали метафорами и патетикой о "женщине-матери, женщине-труженице, женщине – активной участнице коммунистического строительства". Ее бытовых неурядиц и проблем как бы не существовало. Слишком долго бытовое насилие не рассматривалось как преступление.

Государство обратит на эту проблему самое пристальное внимание. И не только потому, что среди основных факторов риска для здоровья женщины на первом месте стоит именно бытовое насилие. Это явление меня, человека с большим опытом семейной жизни, особенно возмущает. Я глубоко уверен, что взрослый здоровый мужик, поднимающий руку на женщину, – просто неудачник, вымещающий свою злобу на слабом.

"Большая часть мужчин требует от своих жен достоинств, которых сами они не стоят", – говорил Лев Толстой.

По моему мнению, экономические и социальные проблемы не являются оправданием неравенства и насилия. Ничто не мешало нашему на-

роду даже в самые трудные годы защищать в первую очередь именно детей и женщин. В этом был долг мужчин и в этом было понимание ценности и роли женщины для благополучия рода. Насилие в отношении женщин основывается не на традициях. Где бы оно ни совершалось, оно является преступлением. По некоторым данным, более трети женщин хотя бы раз в жизни подверглись физическому или сексуальному насилию. Однако не все насильники доходят до суда, многие остаются безнаказанными.

Хочу сообщить вам о том, что я поручил Министерству юстиции внести предложения о пересмотре мер ответственности за преступления, связанные с насилием над женщиной. Наказание должно быть жестким и неотвратимым. Более того, прорабатывается вопрос о создании в рамках Министерства внутренних дел структурного подразделения по борьбе с насилием в отношении женщин.

Приветствую инициативу ряда женских неправительственных организаций, которые при поддержке представительства ООН провели в марте этого года в Казахстане "Неделю без насилия против женщин".

Разумеется, понятно, что насилие над женщинами не победить одними административными мерами и ужесточением законодательства. Борьба с насилием должна стать делом всего общества в целом. Призываю всех наших граждан, общественные объединения, неправительственные организации, средства массовой информации к сотрудничеству в искоренении этого общественного зла. Думаю, что ведущая роль в организации взаимодействия всех общественных сил должна принадлежать женским организациям, лучше и глубже понимающим эту непростую проблему.

Четвертая важная задача – охрана семьи, материнства и детства. Наше молодое государство пока еще не может выделить большие материальные ресурсы на осуществление оптимальной демографической политики по всем направлениям. Но мы будем уделять приоритетное внимание вопросам укрепления здоровья женщин, укрепления семьи, семейно-брачных отношений в молодых семьях, созданию более благоприятных условий для воспитания подрастающего поколения.

Есть такая восточная притча: один человек пришел к великому учителю и сказал: "Я хочу полюбить Бога. Покажи мне этот путь". Учитель спросил: "Любил ли ты хоть одну женщину? Или ребенка?" Человек ответил: "Я не интересуюсь этим. Покажи мне путь к Богу". Учитель заплакал и сказал: "Этот путь для тебя пока закрыт. Сначала ты должен полюбить женщину. Это будет первая ступенька. Бог – это последняя ступень твоего пути. Ты хочешь на последнюю ступень, а сам еще не ступил и на первую.

Женщины, дети и любовь – это первая ступень любого пути, любого дела".

Мирный очаг, благополучие семьи как жизненные стремления любой женщины отвечают и стремлениям государства. Достижение благополучия народа, гражданский мир и согласие – разве это не залог процветания нашей страны?

Многие опасности угрожают семье. Экономические проблемы в первую очередь сказываются на внутрисемейных отношениях. Семью могут разрушить алкоголизм и наркомания, отсутствие прочных связей между поколениями. Неблагополучие в семье становится одной из причин социальных аномалий. В результате – исковерканное детство, сломанные судьбы, падение общественной нравственности.

Новое общество требует новых семейных отношений. Семья должна стать сердцевинной демократического общества, в котором равномерно распределены нагрузки и обязанности и поддерживаются равноправные отношения между мужчиной и женщиной.

Немецкий писатель Жан Поль довольно точно определил: "У женщин все – сердце, даже голова".

Понимаю и чувствую, как болит ваше сердце за все, что происходит на земле, в стране, в семье. Но не ошибусь, если скажу, что большая часть переживаний женщины связана с ее детьми. Да, государство еще недостаточно сильно и богато для того, чтобы в одночасье решить все многочисленные проблемы материнства и детства.

Но прошу мне поверить: внимание государства к вам и вашим детям есть постоянная величина. Вот почему каждый процент нашего экономического роста обернется дополнительными возможностями для вас и ваших детей!

Независимый Казахстан поддерживает мирные отношения со всеми странами мира. И ваши дети не гибнут на фронтах неправых войн. Но я знаю, что многие из вас с тяжелым сердцем провожают сыновей в армию. Причиной тому – все еще сохраняющиеся неуставные взаимоотношения. Проводы в нашу армию должны стать праздником, а не поводом для переживаний матерей.

Здоровая семья, полноценное потомство для Казахстана всегда являлись традиционными ценностями. Сохранить и приумножить их – вижу в этом наш долг перед будущим.

Демократические процессы преобразования политической системы, происходящие в Казахстане, охватывают все сферы общественной жизни. Старый миф о полной эмансипации женщин в условиях государственного патернализма разрушен. В настоящее время происходит становление новой модели развития общественного организма, в котором все возрастающую роль призваны играть женщины. Это происходит во многом

благодаря активной работе женских неправительственных организаций. Сегодня в Казахстане их уже более тридцати. Трудно переоценить роль НПО в организации различных курсов по переобучению, оказанию юридической, психологической, благотворительной и другой помощи женщинам. В этой связи республики приветствую миссию ПРООН "Гендер и развитие" в Казахстане.

На мой взгляд, организационное оформление женского движения в Казахстане – свершившийся факт. Сложились и действуют, каждая на своем участке, достаточно сильные, имеющие свое лицо организации, позволяющие любой женщине страны рассчитывать на помощь и внимание к своим специфическим женским проблемам. Не сомневаюсь в том, что сотрудничество ваших организаций с государством в успешном решении очерченных мною выше четырех задач будет плодотворным.

Сегодня мы строим открытое общество. Вся наша история показывает, что альтернативы этому пути нет. Изоляционизм и автаркия – путь в стагнацию, у которой нет будущего. То, что женщина приносит обществу, зависит и от способности общества дать женщине реальные права, социальную защиту, обеспечить ей достойное социальное самочувствие. Положение женщины – барометр демократизма любого государства, показатель уважения прав человека в нем. Вот почему для нас так ценен накопленный в этом отношении мировой опыт, в контексте которого и предстоит решать заявленные выше задачи.

Выражу надежду, что у участниц форума состоится конструктивный разговор по затронутым им проблемам.

В стране происходят кардинальные перемены, и положение женщин должно быть поднято на новый уровень в соответствии с изменениями в общественной жизни и общественном сознании. Такие приоритеты нашего общественного развития, как мир и стабильность, безопасность государства и личности, улучшение благосостояния всех казахстанцев, здоровье и образование подрастающего поколения, здоровая окружающая среда более всего отвечают интересам женщин.

Активное и равноправное участие женщины во всех сферах общественной жизни является неременным условием и залогом успешного движения суверенного Казахстана по пути процветания и стабильности. Уверен, золотые руки и сердца наших соотечественниц сделают эту цель достижимой.

В стране готовится важное политическое событие. Через считанные дни все вы пойдете на избирательные участки. Я не собираюсь использовать эту трибуну для предвыборной агитации. В своей речи я старался поднять вопросы, связанные с повышением роли женщин в общественной жизни, рассказать о новых горизонтах, которые открываются перед

вами в результате демократизации нашего общества, о трудностях, стоящих на этом пути.

Все хорошее на земле – доброта, благодетель – мы всасываем с молоком матери. Как сказал Мухтар Ауэзов, женщина – основа человечности. "Если хочешь стать народом, начни с колыбели", – это тоже его слова. Женщина – хозяйка колыбели. Значит, не поправив дела женщины, мы не поправим дела в государстве. Вопрос должен быть поставлен именно так. В конце концов, мы решим нынешние сложные экономические и социальные проблемы. Невозможно, чтоб не процветала казахская земля, недра которой так богаты. Эти дни обязательно настанут.

Желаю, чтобы новый год принес в каждый дом только удачу!

Интервью Президента Республики Казахстан Н. А. Назарбаева российским журналистам <i>Москва, 6 июля 1998 года</i>	5
Қазақстан Республикасының Президенті Н. А. Назарбаевтың ел азаматтарына ҮНДЕУІ <i>Астана, 11 шілде 1998 жыл</i>	9
Обращение Президента Республики Казахстан Н. А. Назарбаева к гражданам республики <i>Алматы, 11 июля 1998 года</i>	12
Приветствие Президента Республики Казахстан Н. А. Назарбаева мэру Москвы, Председателю организационного комитета Первых всемирных юношеских игр Юрию Лужкову по случаю их открытия <i>Алматы, 11 июля 1998 года</i>	15
Выступление Президента Республики Казахстан Н. А. Назарбаева во время поездки по Карагандинской области <i>Карагандинская область, 25-26 августа 1998 года</i>	16
Қазақстан Республикасының Президенті Н. Ә. Назарбаевтың Достастық елдері әйелдерінің халықаралық конференциясына қатысушыларын құттықтауы <i>Астана, 9 қыркүйек 1998 жыл</i>	18
Қазақстан Республикасының Президенті Н. Ә. Назарбаевтың "Труд" газетінің тілшісі О. Квятковскиймен сұхбаты <i>Астана, қыркүйек 1998 жыл</i>	19

Интервью Президента Казахстана Н. А. Назарбаева газете "Труд" <i>Астана, 10 сентября 1998 года</i>	34
Қазақстан Республикасы Президенті Н. Ә. Назарбаевтың Сыртқы істер министрлігі алқасының мәжілісінде сөйлеген сөзі <i>Астана, 14 қыркүйек 1998 жыл</i>	40
Выступление Президента Республики Казахстан Н. А. Назарбаева на расширенном заседании Министерства иностранных дел <i>Астана, 14 сентября 1998 года</i>	49
Қазақстан Республикасының Президенті Н. Ә. Назарбаевтың "Мемлекеттік тіл: бүгін мен болашағы" атты республикалық ғылыми- теориялық конференцияға қатысушыларды құттықтауы <i>Астана, 22 қыркүйек 1998 жыл</i>	57
Обращение Президента Республики Казахстан Н. А. Назарбаева участникам республиканской научно-теоретической конференции "Государственный язык: в настоящем и будущем" <i>Астана, 22 сентября 1998 года</i>	59
Выступление Президента Республики Казахстан Н. А. Назарбаева на заседании Совета иностранных инвесторов при Президенте республики <i>Алматы, 25 сентября 1998 года</i>	61
Қазақстан Республикасының Президенті Н. Ә. Назарбаевтың Қазақстан халқына Жолдауы <i>Астана, 29 қыркүйек 1998 жыл</i>	63
Послание Президента Республики Казахстан Н. А. Назарбаева народу Казахстана <i>Астана, 29 сентября 1998 года</i>	80
Қазақстан Республикасының Президенті Н. Ә. Назарбаевтың Бірінші халықаралық "Еуразия" кинофестивалінің қатысушылары мен қонақтарына жолдаған құттықтауы <i>Алматы, 3 қазан 1998 жыл</i>	96
Приветствие Президента Республики Казахстан Н. А. Назарбаева участникам международного кинофестиваля "Евразия-98" <i>Алматы, 6 октября 1998 года</i>	97

Выступление Президента Республики Казахстан Н. А. Назарбаева на собрании общественного движения "За Казахстан-2030" <i>Астана, 6 октября 1998 года</i>	98
Выступление Президента Республики Казахстан Н. А. Назарбаева на совместном заседании палат Парламента Республики Казахстан первого созыва <i>Астана, 7 октября 1998 года</i>	99
Қазақстан Республикасының Президенті Н. Ә. Назарбаевтың Ақтөбе облысына жұмыс сапарымен барған кездегі сөйлеген сөзі <i>Ақтөбе, 16 қазан 1998 жыл</i>	101
Қазақстан Республикасының Президенті Н. Ә. Назарбаевтың мәлімдемесі <i>Астана, 21 қазан 1998 жыл</i>	103
Заявление Президента Республики Казахстан Н. А. Назарбаева <i>Астана, 21 октября 1998 года</i>	105
Выступление Президента Республики Казахстан Н. А. Назарбаева во время встречи с представителями политических партий страны, национально-культурных центров и общественных организаций <i>Астана, 23 октября 1998 года</i>	108
Қазақстан Республикасының Президенті Н. Ә. Назарбаевтың Батыс Қазақстан облысына іссапары барысында жұмысшылармен кездесуінде сөйлеген сөзі <i>Орал, қазан 1998 жыл</i>	112
Обращение Президента Республики Казахстан Н. А. Назарбаева к студенческой молодежи Казахстана в связи с Международным днем студентов <i>Астана, 17 ноября 1998 года</i>	115
Выступление Президента Республики Казахстан Н. А. Назарбаева во время участия в работе учредительного съезда Гражданской партии Казахстана <i>Актобе, 17 ноября 1998 года</i>	116

Приветствие Президента Республики Казахстан Н. А. Назарбаева участникам съезда трудящихся республики <i>Астана, 20 ноября 1998 года</i>	117
Қазақстан Республикасының Президенті Н. Ә. Назарбаевтың "Кеден одағының құқықтық негіздерін жетілдірудің және кеден заңдарын үйлесімге келтірудің проблемалары мен болашағы" деп аталатын бірінші халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференцияға қатысушыларға жолдаған құттықтауы <i>Астана, 20 қараша 1998 жыл</i>	118
Приветственное послание Президента Республики Казахстан Н. А. Назарбаева участникам первой Международной научно-практической конференции "Проблемы и перспективы совершенствования правовой основы Таможенного союза и гармонизации таможенного законодательства" <i>Астана, 20 ноября 1998 года</i>	119
Қазақстан Республикасының Президенті Н. Ә. Назарбаевтың Семей жұртшылығымен кездесуінде сөйлеген сөзі Семей, қараша 1998 жыл	120
Выступление Президента Республики Казахстан Н. А. Назарбаева во время встречи с общественностью Семипалатинска <i>Семипалатинск, 23 ноября 1998 года</i>	121
Қазақстан Республикасының Президенті Н. Ә. Назарбаевтың Қазақстан кәсіпкерлерінің кезекті VII форумында сөйлеген сөзі <i>Алматы, 26 қараша 1998 жыл</i>	123
Выступление Президента Республики Казахстан Н. А. Назарбаева на VII Форуме предпринимателей Казахстана <i>Алматы, 26 ноября 1998 года</i>	129
Қазақстан Республикасының Президенті Н. Ә. Назарбаевтың Құрманғазы Сағырбайұлының 175 жылдық мерейтойының салтанатты ашылуында сөйлеген сөзі <i>Алматы, 27 қараша 1998 жыл</i>	134
Выступление Президента Республики Казахстан Н. А. Назарбаева на торжественном собрании, посвященного 175-летию великого казахского композитора Курмангазы <i>Алматы, 27 ноября 1998 года</i>	136

Қазақстан Республикасының Президенті Н. Ә. Назарбаевтың республикада тіркелген дипломатиялық корпусың өкілдерімен кездесуінде сөйлеген сөзі <i>Алматы, 30 қараша 1998 жыл</i>	138
Выступление Президента Республики Казахстан Н. А. Назарбаева перед дипломатическим корпусом, аккредитованным в нашей республике <i>Алматы, 30 ноября 1998 года</i>	148
Қазақстан Республикасының Президенті Н. Ә. Назарбаевтың білім қызметкерлерінің I съезінде сөйлеген сөзі <i>Алматы, 4 желтоқсан 1998 жыл</i>	157
Выступление Президента Республики Казахстан Н. А. Назарбаева на первом съезде работников образования Республики Казахстан <i>Алматы, 4 декабря 1998 года</i>	161
Выступление Президента Республики Казахстан Н. А. Назарбаева на встрече с общественностью области во время поездки по Карагандинской области Карагандинская область, <i>Дворец культуры горняков, декабрь 1998 года</i>	166
Послание Президента Республики Казахстан Н. А. Назарбаева В связи с 50-летием со дня принятия Всеобщей Декларации прав человека Генеральному секретарю Организации Объединенных Наций Кофи Аннанду <i>Астана, 10 декабря 1998 года</i>	168
Қазақстан Республикасының Президенті Н. Ә. Назарбаевтың Тәуелсіздік күніне арналған салтанатты жиында сөйлеген сөзі <i>Астана, 15 желтоқсан 1998 жыл</i>	170
Выступление Президента Республики Казахстан Н. А. Назарбаева на торжественном заседании, посвященном Дню независимости республики <i>Астана, 15 декабря 1998 года</i>	182
Заявление Президента Республики Казахстан Н. А. Назарбаева <i>Астана, 18 декабря 1998 года</i>	194

Поздравление Президента Республики Казахстан Н. А. Назарбаева с праздником Рамазан <i>Астана, 22 декабря 1998 года</i>	195
Қазақстан Республикасының Президенті Н. Ә. Назарбаевтың агроөнеркәсіп саласы қызметкерлерінің республикалық кеңесінде сөйлеген сөзі <i>Астана, 22 желтоқсан 1998 жыл</i>	196
Қазақстан Республикасының Президенті Н. Ә. Назарбаевтың "Қазақстан әйелдері – еліміздің болашағы үшін" деп аталатын республикалық екінші Форумда сөйлеген сөзі <i>Астана, 24 желтоқсан 1998 жыл</i>	197
Выступление Президента Республики Казахстан Н. А. Назарбаева на II форуме женщин Казахстана <i>Астана, 24 декабря 1998 года</i>	207

Нұрсұлтан Назарбаев

ЕЛМЕН СЫРЛАСУ

XVI том

Жауапты шығарушылар

Ш. Қойлыбаев,

А. Жолдасбекова,

Р. Әлімбаев

Техникалық редактор

С. Жапарова

Көркемдеуші редактор

Б. Жапаров

Дизайнерлер

А. Байзакова, А. Көнжина

Корректорлар

Р. Асанова, И. Майынова

ISBN 978-601-7318-35-2

9 786017 318352

ИБ № 143

Басуға 10.07.2013 қол қойылды. Пішімі 70x100/16. Офсеттік басылым.

Қағазы офсеттік. Баспа табағы 14,0. Шартты баспа табағы 18,2.

Шартты бояулы беттаңбасы 16,40. Есептік баспа табағы 13,0.

Таралымы 2000 дана. Тапсырыс № 2679.

Тапсырыс берушінің дайын файлдарынан
“Dostar media group” баспаханасы ЖШС-нде басылды,
050063, Алматы қаласы, Яссауи көшесі, 16